

อำเภำในท้บาชาร์ การค้ำกับความเป็นชาติพันธุ์

รายงานการวิจัยภายใต้โครงการ

“อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองเชิงวัฒนธรรมของชาติในล้งคมไทย”

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์

สารบัญ

บทที่ 1	ประเด็นปัญหาและกรอบคิด	1
	ความสำคัญและที่มาของปัญหาในการวิจัย	1
	วัตถุประสงค์การวิจัย	11
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
	ทบทวนวรรณกรรม	16
	กรอบคิดของงานวิจัย	25
บทที่ 2	อำเภอคือใคร	29
	เส้นทางอันยาวไกล	29
	สู่ประเทศไทย	42
	สู่เมืองเชียงใหม่	44
	สู่ไนท์บาซาร์	48
บทที่ 3	เชียงใหม่ไนท์บาซาร์	54
	เมืองเชียงใหม่กับการท่องเที่ยวนานาชาติ	54
	การท่องเที่ยวกับการกำเนิดของเชียงใหม่ไนท์บาซาร์	57
	ปมที่ถูกมองข้ามมาตั้งแต่เกิดของเชียงใหม่ไนท์บาซาร์	59
	ความหมายของไนท์บาซาร์ในยุคโลกาภิวัตน์	65
	1. ไนต์บาซาร์ในฐานะชุมชนที่เป็นผลผลิตของอำนาจ	66
	2. ไนต์บาซาร์ในฐานะจุดเชื่อมต่อประสานกระแสข้ามพรมแดน	73
	3. ไนต์บาซาร์ในฐานะพื้นที่ทางสังคม	77
	4. ไนต์บาซาร์ในฐานะพื้นที่ของความจริงแท้และความไม่จริงแท้	84
	5. ไนต์บาซาร์ในฐานะพื้นที่ของความเป็นเทศในศูนย์กลางของ ไทยล้านนา	92
บทที่ 4	สินค้าชาติพันธุ์กับอำเภอ	100
	ตลาดกลางยามราตรีของสินค้าชาติพันธุ์	101
	อำเภอในฐานะผู้ค้าสินค้าชาติพันธุ์	106
	เชียงใหม่ไนท์บาซาร์ในฐานะที่ทำกินของอำเภอ	120

บทที่ 5	เชียงใหม่ในทบาศารในฐานะที่เป็นมากกว่าแค่ที่ทำกินของอำเภอ	126
	ที่ของการปฏิสัมพันธ์แบบข้ามแดน	126
	ที่ของการรื้อปรับของความเป็นอำเภอ	134
	ที่ของการไถ่ถามความเป็นอำเภอหรือความเป็นคน	140
บทที่ 6	อำเภอในทบาศารกับอำเภอยิ่ง	148
	อำเภอกับเมือง	148
	อำเภอยิ่ง	155
	อำเภอยิ่ง สิ่งที่ถูกดูถูกหรือแปรเปลี่ยนไปในในทบาศาร	159
	อำเภอในทบาศาร ความเป็นชาติพันธุ์ที่เคลื่อนไหวอยู่ในการเจรจา	168
	ทางการค้าอันกำกวม	
บทที่ 7	สรุป	177
บรรณานุกรม		181

บทที่ 1

ประเด็นปัญหาและกรอบคิด

ความสำคัญและที่มาของปัญหาในการวิจัย

งานวิจัยนี้เกิดขึ้นจากความตื่นตระหนกในความพว่เลือนอันมีผลวัดของเชียงใหม่ในทื่
บาซาร์ที่กำลังถูกแต่งแต้มสีสันอันบรรเจิดไปอย่างเงียบๆ โดยชาวอำเภอผู้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่ม
หนึ่งที่ได้เข้ามาจับบทบาทต่อความเป็นไปในปัจจุบันของพื้นที่ท่องเที่ยวแห่งนี้ อย่างมีนัยสำคัญ
นัยสำคัญที่ว่านี่คือนัยสำคัญที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจในความเป็นไปของการปฏิสัมพันธ์หรือ
การปะทะเผชิญระหว่างชาวเขาเผ่าหนึ่ง ซึ่งเดิมถูกมองว่าเป็นผู้ที่มีแต่เอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่าง
ไปจากชนกลุ่มอื่นกับสังคมเมืองแห่งยุคโลกาภิวัตน์ที่มากไปด้วยความแตกต่างหลากหลายที่มี
เคยหยุดนิ่งตายตัว

สังคมเมืองซึ่งถูกจัดให้เป็นชั่วคราวข้ามของสังคมอนารยะและสังคมชนบทมาโดยตลอดมัก
ถูกมองว่าไม่ใช่พื้นที่สำหรับการศึกษาวิจัยในเชิงมานุษยวิทยาซึ่งมีภาพว่าเป็น “ศาสตร์ที่มุ่งศึกษา
อนารยชนหรืออย่างน้อยที่สุดก็คือกลุ่มชนที่มีเชื้อชาติตะวันตก” (Basham, 1975: 4) ภาพเช่นนี้
ดำรงอยู่ในแวดวงวิชาการด้านมานุษยวิทยาของไทยมาช้านานจวบจนปัจจุบันทั้งๆ ที่ชาวเขาหรือผู้
ที่ถูกจัดให้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบบางกลุ่มบางคนได้โยกย้ายกระจายตัวข้ามอาณาบริเวณของ
ชุมชนดั้งเดิมมาสู่สังคมเมืองกันมากขึ้นทุกขณะ ส่งผลให้งานศึกษาวิจัยด้านมานุษยวิทยาที่
พยายามจะอธิบายถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบกับสังคมเมืองเกิดขึ้นได้ไม่
มากนัก งานวิจัยเรื่อง “จากยอดดอยสู่ลุ่ม: การปรับตัวของชาวเขาในเมืองเชียงใหม่” (ทวีช และ
คณะ, 2540) เป็นงานชิ้นหนึ่งที่พยายามจะอธิบายถึงการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ เมี่ยน ลีซอ
และม้งที่ต้องเข้ามาอยู่ในสภาพแวดล้อมเมืองที่ไม่คุ้นเคย แต่นอกจากงานวิจัยชิ้นนี้แล้วงานวิจัย
ชาวเขาชิ้นอื่นๆ ก็มักจะวนเวียนอยู่กับเรื่องของการทำความเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต
ที่เป็นผลพวงของการพัฒนาจากภายนอก ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ศักยภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ในการ
จัดการทรัพยากร ความเปลี่ยนแปลงของชุมชน ฯลฯ แน่นอนว่างานวิจัยในลักษณะดังกล่าวย่อมมี
คุณูปการอยู่ในตัวเอง แต่การทำความเข้าใจความเป็นไปของกลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบในลักษณะนี้
อยู่ร่ำไป ย่อมเป็นการทิ้งระยะห่างให้เกิดขึ้น ระหว่างภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ในมโนทัศน์กับความ
เป็นไปจริงๆ ที่กลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มบางคนได้กระทำอยู่ในชีวิตประจำวันจนเกินไป เพราะอย่าง
น้อยที่สุดสังคมเมืองก็แทบจะมีได้เคยมีโอกาสนี้เป็นสังคมที่ปราศจากความหลากหลายทางชาติ
พันธุ์ มิพักต้องกล่าวถึงเมืองในยุคปัจจุบันที่ผูกพันอยู่กับการเคลื่อนย้ายถ่ายเทของผู้คนและกระแส
ของสิ่งต่างๆ อย่างลึกซึ้ง การศึกษาความเป็นไปทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในปัจจุบันใน

ระดับหนึ่งจึงมีความจำเป็นเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหยิบยกความเป็นเมือง (urbanity) ขึ้นมาพิจารณาร่วมด้วย

ความจริง นักมานุษยวิทยาทางตะวันตกได้เริ่มตระหนักถึงบทบาทสำคัญของเมืองในโลกปัจจุบัน มาตั้งแต่คริสต์ทศวรรษที่ 1950 และ 1960 แล้ว ส่งผลให้ “มานุษยวิทยาเมือง” หรือ “มานุษยวิทยาของสังคมอันซับซ้อน” (anthropology of complex societies) ถูกสร้างขึ้นและผนวกเข้ากับงานด้านมานุษยวิทยาดั้งเดิมที่สนใจนารายชนและผู้คนชนบท (primitives and peasants) (Basham, 1978: 26) งานศึกษาผู้อพยพชาวเฮาซา (Hausa) ที่เข้ามาอยู่ตามเมืองต่างๆ ของโยรูบา (Yoruba) ในไนจีเรียของแอบเนอร์ โคเฮน (Abner Cohen) เมื่อปี 1969 งานศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ของชาวยิว อิตาลีและคนดำในสังคมเมืองของอเมริกา ของ อูล์ฟ ฮานเนอร์ซ (Ulf Hannerz, 1974) และงานศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ของชาวบาตัก (Batak) ในอินโดนีเซียของเอ็ดเวิร์ด บรูเนอร์ (Edward Bruner, 1974) ฯลฯ คือ รูปแบบที่สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในแวดวงมานุษยวิทยาตะวันตกช่วงนั้น การศึกษาลักษณะนี้ได้รับการสืบสานต่อมาจนถึงปัจจุบัน เช่นงานศึกษาชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในกรุงลอนดอนของเกิร์ต บาวมาน (Gerd Baumann, 1996) ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์และการเมืองระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในย่านเซาท์ฮอลล์ (Southall) ชานกรุงลอนดอน แต่ก็เช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ข้างต้นแวดวงการศึกษาด้านมานุษยวิทยา โดยเฉพาะการศึกษาวิจัยชาวเขาในไทยแทบจะมิได้ให้ความสนใจกับมุมมองดังกล่าว

มีผู้กล่าวว่า “เราสามารถจะเข้าใจความเป็นมนุษย์ได้เฉพาะจากการศึกษาสังเกตมวลมนุษย์ในทุกๆ ที่ที่มีพวกเขาอยู่” (Basham, 1978: 30) ประโยคนี้บ่งบอกได้ดีถึงขอบเขตของพื้นที่ศึกษาของมานุษยวิทยาและเป็นประโยคพื้นฐานสำคัญยิ่งเมื่อนำมาพิจารณาร่วมกับแนวความคิดเรื่อง “ภูมิทัศน์อันล้นหลามของผู้คน” (ethnoscape) หรือโลกอันเปลี่ยนแปลงของผู้คนที่เกิดจากผู้คนกลุ่มคนที่เคลื่อนย้ายไปมาหรือผู้คนกลุ่มคนที่เผชิญกับความจริงว่าต้องเคลื่อนย้ายหรือมีความไฝฝืนต้องการที่จะเคลื่อนย้าย (Appadurai, 1990: 297) ภูมิทัศน์ของผู้คนกลุ่มคนในปัจจุบันเป็นสิ่งที่ยืดหยุ่นล้นหลามไปมาภายใต้กระบวนการ “การสลายข้ามพรมแดนซึ่งเป็นพลังขับเคลื่อนอันสำคัญของโลกยุคใหม่” (เรื่องเดียวกัน: 301) ฉะนั้นแล้วเราจะมาคาดหวังให้กลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบเช่นชาวเขา ซึ่งเป็นผู้คนกลุ่มหนึ่งที่มีภูมิทัศน์อันล้นหลามเฉพาะตัวตามความเป็นไปของโลกปัจจุบันมาดำรงชีวิตอยู่เฉพาะภายในภูมิทัศน์แบบเดิมได้อย่างไร

เมืองหรือหากจะกล่าวให้ชัดเจนยิ่งขึ้นคือ พื้นที่พิเศษบางแห่งภายในเมืองอาทิ เช่น ในที่บาซาร์ ตลาดวโรรส ชุมชนแออัด หมู่บ้านจัดสรรและที่กร้างว่างเปล่าบางแห่งในเมืองเชียงใหม่ ตลอดจนสวนจตุจักรของกรุงเทพมหานคร ถนนข้าวสาร ย่านสีลม และที่อื่นๆ อีกมากมาย อาจถูกผนวกเข้ามาสู่ภูมิทัศน์ของบรรดาชาวเขาที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือของไทยด้วยก็ได้ จึงมิใช่เรื่อง

แปลกที่เราจะมาศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบที่วิ่งเต้นไปมาอยู่ภายในเมืองและระหว่างเมืองกับดง
ดอย

ดังที่ได้กล่าวไว้ตั้งแต่ต้นว่างานวิจัยนี้ต้องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไนท์บาซาร์กับ
กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ที่มาปรากฏตัวในฐานะที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของตลาดนัดยามค่ำคืนแห่งนี้
พื้นที่หลักที่จะทำการศึกษสำหรับงานวิจัยนี้จึงเป็นไนท์บาซาร์

ไนท์บาซาร์ (Night Bazaar) ของจังหวัดเชียงใหม่มีชื่อเรียกเป็นภาษาไทยว่า “ศูนย์สินค้า
พื้นเมือง” แต่นักท่องเที่ยวและผู้คนที่ไปมักเรียกทับศัพท์กันจนติดปากว่า “ไนท์บาซาร์”

เท่าที่ได้มีการบันทึกมาไนท์บาซาร์ถือกำเนิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2524 จากเดิมที่เป็นเพียง
ตึกแถวไม้ ได้ถูกปรับปรุงก่อสร้างจนกลายเป็นอาคารที่ทันสมัย มีห้องเช่ากว่า 300 ห้องให้พ่อค้า
แม่ค้าได้ประกอบธุรกิจ รวมทั้งมีห้องใต้ดิน ซึ่งสมัยก่อนใช้เป็นที่พักผ่อนแต่ปัจจุบันเต็มไปด้วย
ร้านค้าจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นเมืองและจิตรกรรมที่มารับจ้างวาดรูปให้นักท่องเที่ยว จากการที่บริเวณ
นี้เป็นศูนย์รวมสินค้าหลากหลายมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเดินชื้อหากันมากมาย จึงเป็นจุดสำคัญที่ทำให้
ให้เกิดการค้าขายบนทางเท้าตามมา ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากชาวเขาที่นำสินค้าหัตถกรรมงานประดิษฐ์
มาจำหน่ายให้แก่พ่อค้าแม่ค้าย่านนั้น เห็นช่องทางค้าขายกับนักท่องเที่ยวจึงหันมาทำการค้าเอง
โดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลางอีก โดยช่วงแรกเป็นชาวเขาเผ่าม้งจากดอยปุยลงมาค้าขาย แต่
ต่อมามีเผ่าอื่นๆ เช่น อีเก้อ มูเซอ กะเหรี่ยงตามมา ซึ่งแต่ละคนก็ยึดพื้นที่ทางเท้าบ้างหรือนुकเบิก
พื้นที่ทางเท้าใหม่ไปเรื่อยๆจนไม่มีทิศทาง บางเผ่าก็แต่งตัวประจำเผ่าเดินสะพายสินค้าขายตาม
ข้างถนน (อมร, 2545: 55 – 56) ที่กล่าวว่าไนท์บาซาร์ถือกำเนิดขึ้นเมื่อปีพ.ศ.2524 นั้น หมายถึง
การกำเนิดขึ้นของเฉพาะตัวอาคารหลักของศูนย์การค้าไนท์บาซาร์ที่มีชื่อเป็นทางการว่าเชียงใหม่
ไนท์บาซาร์ ดำเนินการโดยบริษัทนครพิงค์ไนท์บาซาร์จำกัดเท่านั้น เพราะร้านแผงลอยและแบกะ
ดินริมทางของพ่อค้าแม่ค้าชาวเขาและชาวบ้านที่ก่อตัวขึ้นมาเป็นย่านไนท์บาซาร์นั้นได้เกิดขึ้นมา
ก่อนหน้านั้นเป็นเวลาหลายปี อย่างน้อยก็ประมาณ 7 ปี

คำว่า “ไนท์บาซาร์” ที่ใช้ในที่นี้ หมายถึง อาณาบริเวณของตลาดนัดยามค่ำคืนที่ปรากฏตัว
ขึ้นตั้งแต่สี่แยกวัดอุปกุดไปจนถึงสี่แยกแสงตะวันบนถนนช้างคลาน อาจกล่าวได้ว่าไนท์บาซาร์เป็น
พื้นที่การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพลังทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม
ในระดับท้องถิ่นกับพลังภายนอกท้องถิ่นทั้งในระดับชาติและระดับโลกอย่างแท้จริง นับแต่แรกเกิด
จนถึงปัจจุบันไนท์บาซาร์ ยังคงเป็นพื้นที่ที่คงไว้ซึ่งความโดดเด่น เป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวทั้งชาว
ไทยและชาวต่างชาติล้วนคุ้นเคยมาเนิ่นนานทั้งๆ ที่ได้รับการแนะนำออกสู่สายตาสาธารณะอย่าง
เป็นทางการ โดยนิตยสารการท่องเที่ยวอันดับหนึ่งของไทยคือ อนุสาร อ.ส.ท. เพียงครั้งเดียวคือ
ฉบับประจำเดือนกรกฎาคม ปี พ.ศ. 2522 เป็นแหล่งทำเงินให้กับเมืองเชียงใหม่ และผู้คน
นานาชาติพันธุ์ที่เข้ามาประกอบธุรกิจและแสวงหาประโยชน์ในพื้นที่นี้ และที่สำคัญคือ เป็นฐาน

ของปฏิบัติการทางสังคมของบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ที่มีผลต่อการขึ้นลงทางอำนาจในสังคมของพวกเขา สำหรับกับบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ในทหบาซาร์คือพื้นที่ที่เอื้อให้เกิดโอกาสในการเลือกหยิบเลือกแสดงความเป็นชาติพันธุ์และการผลิตใหม่ความเป็นชาติพันธุ์ได้อย่างต่อเนื่องหลากหลายและไม่รู้จบ

การเป็นพื้นที่ที่สามารถเชื่อมกระแสพลังต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ เข้ามาสู่ตัวเองได้อย่างเหมาะสมโดยผ่านปฏิบัติการทางการค้า การท่องเที่ยวซึ่งมีมิติของการเมืองเชิงวัฒนธรรมแฝงอยู่ในตัวเองอย่างเต็มเปี่ยม ส่งผลให้พื้นที่แห่งนี้กลายมาเป็น “พื้นที่ที่เปิดกว้าง” (open space) อรุณ อับปาคุรย์ (Arjun Appadurai) กล่าวไว้ว่า

รัฐพบว่าตัวเองกำลังถูกบีบให้เปิดกว้างโดยพลังของสื่อมวลชน เทคโนโลยีและการเดินทางซึ่งได้ไปกระพือโหมการบริโภคนิยมไปทั่วโลกทั้งยังได้ไปกระตุ้นสร้างความเห็นกระหายใคร่ได้ในสินค้าและสิ่งตระการตานานาประเภทให้กับมนุษย์แม้แต่ในอาณาบริเวณที่มีใช้โลกตะวันตก (Appadurai, 1990 : 305)

ความคิดนี้แม้ไม่สามารถนำมาทาบทับลงไปยังในทหบาซาร์เพื่อทำการอธิบายได้อย่างลงตัว แต่เราก็มีอาจปฏิเสธได้ว่าพลังของสื่อมวลชน เทคโนโลยีและการเดินทางเป็นสิ่งที่มผลต่อการเป็นพื้นที่เปิดของในทหบาซาร์ที่จำเป็นจะต้องได้รับการเติมเต็มและเปลี่ยนถ่ายอยู่ตลอดเวลา โดยสินค้าและสิ่งตระการตานานาชนิด ทั้งนี้เพื่อตอบสนองต่อการบริโภคนิยมให้กับสังคมปัจจุบัน

ในทหบาซาร์จึงเป็นพื้นที่พิเศษที่ควรค่าแก่การศึกษาทำความเข้าใจเนื่องจาก

1. เป็นพื้นที่ที่มีความเฉพาะพิเศษที่มี

1.1 ความเฉพาะพิเศษทางโครงสร้างที่เปิดกว้างและปิดกันกีดกันอยู่ในตัว สำหรับกับนักท่องเที่ยวในทหบาซาร์จะเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างแต่สำหรับกับผู้ประกอบการในทหบาซาร์จะเป็นเพียงพื้นที่ที่เสมือนจะเปิดกว้าง เพราะในทางปฏิบัติ การจะเข้ามาประกอบการ ณ พื้นที่นี้จำเป็นต้องอาศัยอำนาจพลังทางเศรษฐกิจและพลังของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่มบุคคล โครงสร้างของในทหบาซาร์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสานตัวของเครือข่ายทางสังคมน้อยใหญ่ที่ซ้อนทับกันอยู่มากมายในพื้นที่แห่งนี้ เครือข่ายเหล่านี้ย่อมมีทั้งเครือข่ายย่อยที่วิ่งตัดไปมาเฉพาะในในทหบาซาร์และเครือข่ายที่แผ่คลุมไปสัมพันธ์กับพื้นที่อื่นในเมืองเชียงใหม่รวมทั้งพื้นที่อื่นในระดับชาติและระดับโลก

1.2 ความเฉพาะพิเศษทางองค์ประกอบ การเป็นจุดเชื่อมประสาน (nodal point) ของผู้คน สินค้าและบริการนานาชนิดจากนานาสารทิศทำให้ในทหบาซาร์กลายมาเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของผู้คน สิ่งของรวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคน

กับคน คนกับของและของกับของเป็นอย่างยิ่ง ในบรรดาผู้คนที่ยกย่องตัวขึ้นที่นี้ ในฐานะผู้ประกอบการมีอยู่เป็นจำนวนไม่น้อยที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ คนเหล่านี้คือ คนที่มีองค์ประกอบทางชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันไป คือคนที่เดิมมีความถนัดชำนาญในการผลิตสิ่งของซึ่งปัจจุบันได้กลายมาเป็นสินค้าและบริการเฉพาะอย่าง ทว่าการเข้ามากระจุกรวมอยู่ในพื้นที่ทางกายภาพที่จำกัดจำเขี่ยเช่นในท่าบารักลับทำให้พวกเขาพร้อมทั้งพวกมันต้องขับเคี่ยว แข่งขัน ช่วยเหลือเกื้อกูล และหนุนเสริมกันและกันอยู่โดยตลอด บนเงื่อนไขทางพื้นที่ (ที่เสมือนเปิดกว้าง) และเวลา (จะแสดงลักษณะเด่นออกมาให้เห็นได้เฉพาะยามราตรี) เฉพาะตัวที่ถูกกำหนดไว้ให้สอดคล้องกับวิถีของผู้มาเยือนจากต่างถิ่น

- 1.3 ความเฉพาะพิเศษทางการปฏิสัมพันธ์ คือเป็นพื้นที่ที่มีการปฏิสัมพันธ์อันเข้มข้นระหว่างผู้ประกอบการ เครือข่ายสนับสนุนและขัดขวางผู้ประกอบการ รวมทั้งบรรดานักท่องเที่ยวหรือผู้บริโภคจากทุกถิ่นที่มีว่าจะเป็นจากภายในขอบเขตประเทศและข้ามประเทศข้ามรัฐข้ามพรมแดน ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น ณ ที่นี้มีทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่มบุคคล ที่ควรค่าแก่การสังเกตคือ บริบทที่ผลักดันให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ขึ้นในพื้นที่แห่งนี้มีตั้งแต่บริบทระดับปัจเจกบุคคล อาทิ ความแตกต่างในเรื่องอำนาจ ศักยภาพและประสบการณ์ของปัจเจก บริบทระดับเมืองซึ่งเป็นสังคมที่เปิดกว้างให้กับปฏิบัติการทางสังคมและความแตกต่างหลากหลายของผู้คน บริบทระดับชาติที่มุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวและความพยายามของรัฐที่จะทำให้ผู้คนบนดอยเริ่มรู้สึกว้าที่ที่ที่เหมาะสมของพวกเขามองอาจไม่จำเป็นจะต้องเป็นดงดอยเช่นในอดีตอีกต่อไป ไปจนถึงบริบทระดับระหว่างประเทศ ซึ่งก็คืออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวระดับโลกที่มุ่งชักจูงผู้คนให้หันมาสัมผัสกับความแปลก ความน่าตื่นใจที่ผิดไปจากชีวิตประจำวันของพวกเขา
2. เป็นพื้นที่ของการสร้างภาพแทนอุดมการณ์ (representational spaces) ของอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับข้ามชาติ หรือเป็นภาพปรากฏของ “ภาพแทนพื้นที่หรือพื้นที่ในความคิด” (representations of space) ของผู้คนที่มีความเกี่ยวข้องกับไนท์บาซาร์มีว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ นายทุนทั้งในและนอกท้องถิ่น ผู้ประกอบการทั้งรายใหญ่และรายย่อย ผู้สนับสนุนผู้ประกอบการ (คอยจัดหาวัตถุดิบ สินค้า ข่าวดสารและอื่นๆ มาให้) นักท่องเที่ยวจากทั้งในและนอกประเทศ ไนต์บาซาร์ที่เราเห็นกันอยู่ในทุกวันนี้จึงเป็นผลผลิตรวมของการกระทำ (การผลิตสร้างพื้นที่) ของคนเหล่านั้นที่ได้พากันตีความพื้นที่ที่เรียกว่าไนท์บาซาร์ในความคิดของตนไปตามประสบการณ์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ตนมี การตีความที่ว้านี้ได้

นำมาสู่การกระทำหรือปฏิบัติการทางพื้นที่ที่แตกต่างหลากหลายแต่ในท้ายที่สุดก็ส่งผลให้เกิดเป็นอาณาบริเวณโดยรวมที่เรียกว่าไนท์บาซาร์ขึ้นมาบนถนนข้างคลาน ไนต์บาซาร์เป็นพื้นที่ที่ผูกพันอยู่กับการตีความและการปฏิบัติตามสิ่งที่ได้ตีความของคนกลุ่มต่างๆ แต่การตีความเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับบริบท เมื่อบริบททางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป พื้นที่ที่เป็นภาพปรากฏเชิงรูปธรรม (ไนท์บาซาร์ที่เป็นที่ท่องเที่ยว) ของพื้นที่ที่อยู่ในอุดมการณ์ความคิด (ภาพไนท์บาซาร์ในความคิดของคนแต่ละคนแต่ละกลุ่ม) ที่รู้จักกันในนามไนท์บาซาร์จึงเป็นพื้นที่ที่สามารถจะถูกปรับสร้างใหม่ได้ตลอดเวลาโดยบรรดาคนเหล่านั้น

3. เป็นพื้นที่ที่ดำรงอยู่ได้ทั้งโดยความจริง ความเหมือนจริงและความเป็นคนอื่น ความสัมพันธ์ระหว่างความจริง ความไม่จริงของสินค้าและความเป็นคนอื่นของกันและกันทั้งความเป็นคนอื่นในระหว่างผู้ประกอบการด้วยกันและความเป็นคนอื่นในระหว่างผู้ประกอบการกับนักท่องเที่ยวถือเป็นพลังสำคัญที่ทำให้เชียงใหม่ไนท์บาซาร์ดำรงความเป็นไนท์บาซาร์อยู่ได้ ความจริงและความไม่จริงของสินค้าในพื้นที่ท่องเที่ยวเช่นไนท์บาซาร์สำหรับคนบางกลุ่มเช่นนักท่องเที่ยวผู้แสวงหาสิ่งที่จริงแท้ (authentic) อาจเป็นเรื่องสลักสำคัญ แต่ก็นักท่องเที่ยวทุกคนจะต้องการเช่นนั้น ดังนั้นนอกจากความจริงแท้แล้วความเหมือนจริง ความไม่จริงก็ยังเป็นองค์ประกอบสำคัญของบรรดาสินค้าที่ถูกนำมาวางจำหน่ายที่นี่ ภายใต้สภาวะการณ์เช่นนี้ตัวสินค้าจึงเป็นเหมือนพื้นที่หรืออาณาบริเวณที่ความจริงแท้ ความเหมือนจริงหรือความไม่จริงก้าวเข้ามาปะทะกันแข่งขันกัน แต่ความสำคัญของปรากฏการณ์นี้ไม่ได้อยู่ที่ว่าท้ายที่สุดแล้วฝ่ายใดจะเป็นผู้ชนะ แต่กลับไปอยู่ที่ว่าความจริงแท้และความไม่จริงเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ได้โดยการอิงอาศัยซึ่งกันและกัน นอกจากนี้คุณค่าความหมายของความจริงแท้และความไม่จริงยังไปสัมพันธ์กับความเป็นคนอื่นของนักท่องเที่ยวที่ถึงแม้จะใช้สรรพนามว่า “คนอื่น” มาแทนได้แต่ในความเป็นคนอื่นนั้นกลับมากลายไปด้วยความแตกต่างด้านประสบการณ์ การคิดและการตีความตามวิถีของแต่ละปัจเจกบุคคล ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้กลายเป็นว่ามีได้มีแต่สิ่งที่จริงแท้เท่านั้นที่จะดำรงอยู่ที่นี่ได้ สิ่งที่เหมือนจริง สิ่งที่ไม่จริงก็มีคุณค่าและความหมายมากพอที่จะดำรงอยู่ที่นี่ได้ไม่แพ้กัน สินค้าในไนท์บาซาร์จึงเป็นสินค้าที่สามารถถูกทำให้เลื่อนไหลไปมาระหว่างอาณาบริเวณของความจริงแท้และความไม่จริงได้ตลอดเวลาโดยการปฏิสัมพันธ์กับการตีความของผู้บริโภคที่เป็นคนอื่น บรรยากาศที่ลอยตัวอยู่ทั่วไนท์บาซาร์จึงเป็นบรรยากาศที่เคล้าคละและระคนไปด้วยทั้งความจริงและความลวง แต่นั่นนอกจากจะไม่ใช่วิทยาของไนท์บาซาร์แล้วยังเป็นพลังอันสำคัญของพื้นที่นี้อีกด้วย

4. หากเพ่งมองมายังบรรดาผู้ประกอบการที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็นผู้ประกอบการกลุ่มใหญ่ของพื้นที่ก็จะพบว่าในการทำการค้า ณ ที่นี้มีปัญหาเชิงเทคนิคมากมายที่พวกเขาต้องเผชิญ อาทิ
 - 4.1 การเผชิญกับอำนาจทั้งในระบบและนอกระบบที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการค้าและการดำเนินชีวิต
 - 4.2 การแสวงหา แยกชิง ครอบครองและจัดการกับพื้นที่ที่เป็นทำเลเพื่อประกอบการค้า
 - 4.3 ปัญหาการตัดสินใจ
 - 4.4 ปัญหาการติดต่อสื่อสาร
 - 4.5 การแสดงความเป็นตัวตน (self representation) ของผู้ค้า
 - 4.6 การขาดการผูกขาดทางการค้าเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic monopoly)
 - 4.7 ปัญหาความโดดเด่นเฉพาะตัวเฉพาะกลุ่ม (distinctiveness) ของผู้ประกอบการและตัวสินค้าเอง

อย่างไรก็ดี การทำความเข้าใจความเป็นไปของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรากฏขึ้น ณ ที่นี้ ย่อมมีโอกาสจะเล่ายการให้ความสนใจกับพื้นที่อื่นที่ถูกรวมเข้ามาอยู่ในกระบวนการของการสานสร้างปรับแต่งความเป็นชาติพันธุ์ในบริบทของเมืองให้กับกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ พื้นที่ดังกล่าวได้แก่ถิ่นที่อยู่อาศัยภายในเมืองซึ่งอาจเป็นได้ทั้งชุมชนแออัด บ้านเช่า บ้านจัดสรร ตลาดวโรรส ตลาดต้นลำไย ตลอดจนชุมชนบนดอยซึ่งล้วนแต่เป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับปฏิบัติการทางการค้าของบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ในไนท์บาซาร์ทั้งสิ้น

ลักษณะเด่นของผู้ประกอบการ ณ สถานที่นี้ มิว่าจะเป็นผู้ที่อยู่ในตัวอาคารศูนย์การค้าไนท์บาซาร์ ศูนย์การค้ากลางแจ้งในฝั่งตรงข้าม ผู้ดำเนินกิจการแผงลอยบนทางเท้าที่ตั้งเรียงกันไปตั้งแต่สี่แยกวัดอุปกุฏไปจนเกือบถึงสี่แยกแสงตะวัน คือเป็นกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ อาทิเช่นพม่า ไทยใหญ่ เนปาล จีน ชาวไทยพื้นราบ (คนเมือง คนอีสาน คนกรุงเทพฯ ฯลฯ) ม้ง กะเหรี่ยง แต่ท่ามกลางความสับสนปนเปทางโครงสร้าง ผู้กระทำและปฏิบัติการซึ่งนำไปสู่การปฏิสัมพันธ์ที่เข้มข้นเสียจนกลายมาเป็นความละลานตาพราเลือนอันมีพลวัต กลุ่มชาติพันธุ์ที่โดดเด่นสุดของที่นี่ในเวลานี้ก็คือ ชาวอ่าซ่า ทั้งในแง่ของจำนวนและในแง่ของการเป็นผู้สร้างสีสันบรรยากาศความเป็น “เมืองเหนือ” ให้เกิดขึ้นกับพื้นที่แห่งนี้ อ่าซ่าที่ยามกลางวันแฝงตัวอยู่ในหมู่บ้านจัดสรร บ้านเช่า ชุมชนแออัดที่กระจายตัวอยู่ทั่วไปในเมืองเชียงใหม่ หรือตามดงตามดอย แต่พอถึงยามค่ำคืนกลับเป็นผู้ออกมาแต่งแต้มสีสันและชีวิตชีวาให้กับไนท์บาซาร์ได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นผ่านการแต่งกาย การเดินเร่ขาย การตั้งร้านแผงลอยตามทางเท้า หรือโดยผ่านสินค้าชาติ

พันธุ์นาชนิดที่ถูกจัดวางและประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการด้านสุนทรีย์ให้กับนักท่องเที่ยวและลูกค้าซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติ

งานวิจัยนี้กำหนดให้อำเภอนี้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เป้าหมายของการศึกษาเนื่องจากความโดดเด่นที่ได้กล่าวไป ในการทำการค้าที่อำเภอนี้จะแสดงตัวตนออกมาใน 3 รูปแบบซึ่งแต่ละรูปแบบก็มีความสัมพันธ์กับพื้นที่และปฏิบัติการด้านพื้นที่ที่แตกต่างกันไป คือ

1. ขายสินค้าชาติพันธุ์ในทำเลที่ดีที่สุด หรือบนโดหลักด้านหน้าของศูนย์การค้าไนท์บาซาร์
2. ขายสินค้าชาติพันธุ์ในทำเลที่เป็นกิ่งขายขอบและขายขอบของไนท์บาซาร์
3. เดินเร่ขายสินค้าไปมา

นอกจากนี้พวกเขายังมีปฏิสัมพันธ์ในระดับชีวิตประจำวันที่หลากหลาย เช่น การปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำเภอนิท์บาซาร์ด้วยกัน การปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำเภอนิท์บาซาร์กับอำเภอนิท์บาซาร์ที่อยู่ในชุมชนเดิมบนดอย อำเภอนิท์บาซาร์ที่ไปมาระหว่างดอยกับเมืองเป็นประจำ อำเภอนิท์บาซาร์อื่น อำเภอนิท์บาซาร์ที่ข้ามไปมาระหว่างไทยกับพม่า กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ คนพื้นราบ เจ้าหน้าที่บ้านเมือง รวมไปถึงนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ฯลฯ การปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลายเหล่านี้เป็นการปฏิสัมพันธ์ที่แฝงไว้ด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจ สังคมเมืองโดยเฉพาะพื้นที่ที่มีการปฏิสัมพันธ์อันเข้มข้นแบบไนท์บาซาร์ทำให้อำเภอนิท์บาซาร์ที่เข้ามาหากินอยู่ที่นี่ต้องตระหนักถึงการขึ้นๆ ลงๆ ของสถานภาพตนเองอยู่ตลอดเวลาที่เข้ามาเผชิญหน้ากับฝ่ายตรงข้ามไม่ว่าฝ่ายตรงข้ามนั้นจะเป็นอำเภอนิท์บาซาร์ด้วยกัน กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ คนพื้นราบ เจ้าหน้าที่บ้านเมืองหรือนักท่องเที่ยว การมีปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลายและการขึ้นลงของสถานภาพที่เปลี่ยนไปตามสถานการณ์เฉพาะหน้าในชีวิตประจำวันน่าจะมีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจความเป็นไปทางชาติพันธุ์หรือความเป็นตัวตนของอำเภอนิท์บาซาร์ซึ่งเป็นผู้ที่มายึดยืนอยู่ในพื้นที่ที่เป็นจุดรับและผลานแรงปะทะระหว่างพลังความต้องการของปัจเจกบุคคล พลังอำนาจในระดับท้องถิ่น (ทั้งระดับเมืองและระดับรัฐ) และพลังอำนาจในระดับโลก

อำเภอนิท์บาซาร์เหล่านี้คือผู้ผลิตถิ่นที่เป็นตัวการสำคัญอันหนึ่งซึ่งเข้ามาช่วยเพิ่มความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้กับเมืองเชียงใหม่ที่กำลังอยู่ในบริบทของทุนนิยมระดับโลก คือผู้ย่อยสลายและขยายขยายพรมแดนทางวัฒนธรรมที่เคยถูกมองว่าเป็นภาชนะกักขังหรืออาณาบริเวณอันตายตัวของวัฒนธรรมที่จำเพาะเจาะจงหนึ่งๆ สำหรับพวกเขาวัฒนธรรมที่แต่เดิมถูกมองว่าเป็นเพียงวิถีชีวิต ธรรมเนียมปฏิบัติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอาจกลายมาเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งสำหรับการดำเนินชีวิตในดินแดนที่แตกต่างจากชุมชนดั้งเดิม หรืออาจกลายมาเป็นกระทั้งพื้นที่ของการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งที่ยืนทางสังคม อำนาจตลอดจนความมีตัวตนของพวกเขาเอง

วัฒนธรรมของอำเภอนิท์บาซาร์อาจถูกมองว่าเป็นอุดมการณ์อันหนึ่ง แต่ก็ดังที่เลอแฟบวร์ (Lefebvre) ได้กล่าวไว้ว่า "สิ่งที่เราเรียกว่าอุดมการณ์จะมีความต่อเนื่องได้ก็โดยการเข้าไปเกี่ยวพัน

กับพื้นที่ทางสังคมและผลผลิตของมัน และอุดมการณ์ก็จะเกิดเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาได้ ณ จุดนั้น หรือภายในมัน" (Lefebvre, 1991: 44) ในอดีตวัฒนธรรมในฐานะอุดมการณ์ของอำมาตยาภิราชกุมารออกมาในรูปของวิถีชีวิต ที่มีความเฉพาะพิเศษในหมู่บ้านหรือสังคมของอำมาตยาภิราชกุมารตามดงดอย แต่เมื่อ อุดมการณ์เหล่านั้นบางส่วนถูกนำติดตัวเข้ามาสู่สังคมเมือง พวกมันดำรงความต่อเนื่องของตัว พวกมันไว้ได้อย่างไร พวกมันเข้าไปแทรกตัวเกี่ยวพันอยู่กับพื้นที่ทางสังคมของเมืองอย่างไร และ ปรากฏตัวออกมาในรูปลักษณะแบบใด

มุมมองดังกล่าวข้างต้นพยายามจะชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์หรือความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นไปของกลุ่มชาติพันธุ์อำมาตยาภิราชกุมารกับสังคมเมือง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่แฝงไว้ด้วยนัยของอำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ชาวอำมาตยาภิราชกุมารได้พยายามสร้าง ขยาย ปรับเปลี่ยนพื้นที่ทางสังคมของตน เพื่อจัดการกับอัตลักษณ์และตัวตนของตนที่ต้องมาอยู่ท่ามกลาง ความสัมพันธ์กับชนกลุ่มอื่นๆ ในเมืองมาอย่างต่อเนื่อง

จากการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อำมาตยาภิราชกุมารกับไนท์บาซาร์และพื้นที่อื่นๆ ทั้งในและนอกเมืองที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของการค้าสินค้าชาติพันธุ์ในไนท์บาซาร์และตัว อำมาตยาภิราชกุมารเอง พบว่าประเด็นที่สมควรได้รับการศึกษาวิจัยให้กระจ่าง มีดังต่อไปนี้

1. ความเป็นเมือง (urbanity) ของเชียงใหม่และความเป็นพื้นที่พิเศษ (special place – ness) ของไนท์บาซาร์มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นไปทางชาติพันธุ์ (ethnic transformation) ของอำมาตยาภิราชกุมารอย่างไร
2. ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นกับชนกลุ่มต่าง ๆ ภายในเมืองได้นำไปสู่ปฏิบัติการในชีวิตแต่ละวันของอำมาตยาภิราชกุมารแบบใดโดยเฉพาะปฏิบัติการทางการค้าในพื้นที่พิเศษเช่น ไนต์ บาซาร์
3. อุดมการณ์ที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังปฏิบัติการเหล่านั้นคืออะไร มีความเกี่ยวข้องกับ กระบวนการผลิตสร้างความเป็นชาติพันธุ์และพื้นที่ทางสังคมของอำมาตยาภิราชกุมารอย่างไร
4. กระบวนการผลิตสร้างความเป็นชาติพันธุ์และพื้นที่ทางสังคมที่ว่าสะท้อนให้เห็นถึง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ พื้นที่และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของอำมาตยาภิราชกุมารเมือง โดยเฉพาะอำมาตยาภิราชกุมารไนท์บาซาร์ในลักษณะใด

ปัจจุบัน เราคงไม่สามารถจะวาดบรรยายถึงเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ได้อย่างมีสีสันโดยมิเอ่ยอ้างถึงการปรากฏตัวขึ้นและปฏิบัติการทางการค้าต่างๆ นานาของบรรดาอำมาตยาภิราชกุมาร พื้นที่นี้ ในระดับหนึ่งการดำรงอยู่ของไนท์บาซาร์ในปัจจุบันผูกพันอยู่กับการปรากฏตัวและปฏิบัติการทางการค้าของอำมาตยาภิราชกุมาร ขณะเดียวกันการดำรงอยู่ของอำมาตยาภิราชกุมารภายในเมืองในระดับหนึ่งก็จำเป็นต้องพึ่งพาการมีอยู่ของไนท์บาซาร์เช่นกัน ปฏิสัมพันธ์ของความเป็นชาติพันธุ์กับความเป็นเมืองในยุคโลกาภิวัตน์จะ

สามารถบอกกล่าวเรื่องราวใดให้กับเรา ซึ่งเป็นผู้ที่กำลังมาเยือนอยู่ ณ จุดที่ว่าความเป็นชนเผ่ามิได้จำกัดตัวเองให้อยู่เฉพาะตามคงคยหรือพื้นที่ที่มีไซเมืองอีกต่อไป

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการศึกษาทำความเข้าใจว่า ภายใต้การดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมแบบเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การได้มีโอกาสเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่พิเศษภายในเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้ระบบทุนนิยมระดับโลกเช่นไนท์บาซาร์ ผู้พลัดถิ่น เช่น ชาวอำเภอได้นำเอาธรรมเนียมปฏิบัติ (custom) ที่จัดได้ว่าเป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์ในความทรงจำและเป็นองค์ประกอบสำคัญอันหนึ่งของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มาใช้ในการเมืองในระดับชีวิตประจำวันเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ อันมีความเกี่ยวพันกับการผลิตสร้างพื้นที่ทั้งทางกายภาพและทางสังคมของพวกเขาคือเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม การกระทำเช่นนั้นได้นำไปสู่ “การเมืองของความเป็นชาติพันธุ์” รวมทั้ง “ความเป็นชาติพันธุ์ของอำเภอเมือง” ในลักษณะใด กล่าวอีกแง่หนึ่งคืองานวิจัยนี้ต้องการศึกษาว่าสังคมเมืองได้สร้างวิถีชีวิตจิตวิญญาณและธรรมเนียมปฏิบัติแบบใดให้กับอำเภอ วิถีชีวิตจิตวิญญาณและธรรมเนียมปฏิบัติเหล่านั้นทำให้เกิดกระบวนการสร้างอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนแบบใดให้กับพวกเขา

หากมองว่าผู้พลัดถิ่น (diaspora) เช่นชาวอำเภอมีแฮบิทัส (habitus) หรือธรรมเนียมนิสัยจิตวิญญาณในการคิด การมอง การรับรู้และการกระทำอันเป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์ในความทรงจำเฉพาะกลุ่มเฉพาะตัวเป็นของตนเอง แฮบิทัสคือตัวชี้แนวของปฏิบัติการ เกิดขึ้นมาบนฐานของประสบการณ์ในอดีตของคนเหล่านั้น (Bourdier, 1990 : 54) แต่ชีวิตในแต่ละวันคือชีวิตของการสร้าง (ผลิตซ้ำและผลิตใหม่) ความหมายไปตามสภาวะการณ์เฉพาะหน้าที่เผชิญและสะสมความหมายเหล่านั้นไว้เพื่อใช้สนทนากับความทรงจำและธรรมเนียมนิสัยในอดีตที่บรรจุไว้ด้วยองค์ประกอบของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อันมากมาย การเข้ามาใช้ชีวิตในเมืองซึ่งเป็นพื้นที่ที่อัดแน่นไปด้วยการปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลายในฐานะผู้ทำการค้าในพื้นที่พิเศษทำให้อำเภอต้องเผชิญกับสภาวะการณ์เฉพาะหน้าในแต่ละวันอย่างแตกต่างกันไป การก้าวข้ามพรมแดนระหว่างชนบทกับเมืองและอดีตกับปัจจุบันได้ชักนำอำเภอมาสู่กระบวนการสร้างและสะสมความหมายของชีวิตในแต่ละวันโดยอยู่บนฐานของการพูดคุยกับแฮบิทัสที่สืบเนื่องมาจากอดีต

ภายใต้สถานการณ์ (เชียงใหม่ไนท์บาซาร์) และกาลเวลา (ยามค่ำคืนในยุคของการท่องเที่ยวระดับโลก) เช่นนี้ชาวอำเภอได้ปรับสร้างแฮบิทัสของตนออกมาในรูปแบบใด แฮบิทัสใหม่นี้ทำให้เกิดปฏิบัติการร่วมของชาวอำเภอไนท์บาซาร์และปฏิบัติการของอำเภอไนท์บาซาร์ในฐานะปัจเจกบุคคลที่เผชิญและตีความสิ่งที่ตนเผชิญอย่างแตกต่างกันไปตามเงื่อนไขเฉพาะของตนในลักษณะใด ปฏิบัติการนั้นนำมาสู่การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การได้มาและสูญเสียอำนาจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการผลิตสร้างพื้นที่ทั้งทางกายภาพและทางสังคมของพวกเขาทั้งในระดับกลุ่มและระดับปัจเจกบุคคลเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม

วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์หลักของงานวิจัยนี้คือการศึกษาทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเมืองของเชียงใหม่กับความเป็นไปทางชาติพันธุ์ของอำเภอที่เข้ามาค้าขายภายในพื้นที่พิเศษของเมืองเช่นในท่าบวาร์ การเป็นผู้พลัดถิ่นที่หลังไหลเข้ามาสู่สังคมเมือง ส่งผลให้เกิดการนำเอาธรรมเนียมปฏิบัติเฉพาะกลุ่มมาปรับใช้กับชีวิตแต่ละวันภายในเมืองอย่างไร โดยเฉพาะกับปฏิบัติการทางการค้า กล่าวให้ละเอียดงานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาการปรับตัวด้านอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และอำนาจของชาวอำเภอที่ได้อำนาจเข้ามาสู่สังคมเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะอำเภอที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับในท่าบวาร์
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิต จริตนิสัย ธรรมเนียมปฏิบัติตลอดจนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของอำเภอในบริบทของสังคมเมืองที่อยู่ภายใต้กระแสของการท่องเที่ยวระดับโลก
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์อันหลากหลายที่เกิดขึ้นในระหว่างอำเภอด้วยกัน และระหว่างอำเภอกับคนกลุ่มอื่นที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับปฏิบัติการทางการค้าในท่าบวาร์ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจใน “เครือข่าย และความซับซ้อนของการปฏิสัมพันธ์ทางการค้าสินค้าชาติพันธุ์” ของอำเภอ ซึ่งเป็นอาณาบริเวณหนึ่งที่พอจะช่วยให้เห็นถึงกระบวนการผลิตและปรับสร้างความเป็นชาติพันธุ์และพื้นที่ทางสังคมของอำเภอได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เท่าที่พบในขณะนี้ งานวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวเขากับเมืองในภาคภาษาไทยมีอยู่เพียงชิ้นเดียว คือ “จากยอดดอยสู่ลุ่ม การปรับตัวของชาวเขาในเมืองเชียงใหม่” (ทวีชและคณะ, 2540)

งานวิจัยชิ้นนี้ได้กล่าวถึงการอพยพโยกย้ายเข้ามาสู่เมืองใหญ่ของบรรดาชาวเขาที่ไม่สามารถดำรงชีวิตตามวิถีทางของตนเองอยู่บนพื้นที่สูงได้อีกต่อไปว่า เป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ผิดทิศทางของรัฐ หรือเป็นผลของปฏิสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนระหว่างการกำหนดแนวทางการพัฒนาไปสู่สังคมทันสมัยที่ให้ความสำคัญกับความเจริญทางเศรษฐกิจ การเติบโตของเมืองและการขยายตัวของธุรกิจที่เพิ่มความสะดวกสบายให้กับวิถีชีวิตแบบฉาบฉวยของสังคมทันสมัย

การเข้ามาอยู่ในเมืองมิได้เป็นเพียงการย้ายที่อยู่อาศัย การเปลี่ยนอาชีพหรือสถานที่ทำมาหากินเท่านั้น แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปโดยสิ้นเชิง ต้องเริ่มเรียนรู้ใหม่ ต้องปรับเปลี่ยนตนเองทั้งระบบคิดระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจที่เป็นที่มาของปัจจัยการดำรงชีวิตและการบริโภคที่จำเป็น ด้วยเหตุที่ว่าชาวเขาส่วนใหญ่ที่อพยพเข้าสู่เมืองไม่ได้เข้ามา

พร้อมกับเงินทุนก้อนใหญ่ และไม่ได้เข้ามาในฐานะผู้ทรงความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านหรือมีทักษะพิเศษเพื่อให้ได้รับค่าจ้างหรือค่าตอบแทนพอสมควร การเคลื่อนย้ายเข้าสู่ศูนย์กลางความเจริญเช่นนี้ จึงเป็นการเข้ามาในฐานะแรงงานไร้ทักษะที่มาหางานทำเพื่อให้ได้เงินสดมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตประจำวัน พวกเขาเข้ามาในฐานะชนกลุ่มน้อยผู้ด้อยโอกาส ต้องคอยเผชิญกับปัญหาใหม่ๆ และความไม่มั่นคงในชีวิตแบบเมืองอย่างโดดเดี่ยว การขาดแคลนทุนทรัพย์ส่งผลให้พวกเขาต้องเข้าไปอยู่อาศัยในชุมชนแออัด ซึ่งนอกจากจะมากไปด้วยปัญหาทางกายภาพ (ความแออัด สกปรก ไม่ถูกสุขลักษณะ ฯลฯ) แล้วยังเต็มไปด้วยปัญหาทางสังคมและความแปลกแยกทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ภายในวิถีชีวิตแบบเมืองอีกด้วย

ชีวิตในเมืองเป็นชีวิตที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนอย่างหนักเพื่อให้ได้เงินสดมาเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและตอบสนองความอยากได้ใคร่มีที่เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว การอยู่ในเมืองทำให้ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมแบบจารีตที่มีทั้งการแข่งขัน ช่วยเหลือพึ่งพากันในระดับเครือญาติ และชุมชนค่อยๆ ถูกลดความหมายลงเป็นความสัมพันธ์เชิงการค้าซึ่งมีลักษณะตอบแทนผลประโยชน์กันบนพื้นฐานของการจัดการในระดับปัจเจกบุคคลมากขึ้น

นโยบายการพัฒนาไปสู่สังคมความทันสมัยผลักดันให้ชุมชนชาวเขาต้องเผชิญกับกระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในระดับโครงสร้างอย่างรวดเร็วจนสูญเสียพลังทางสังคมไปเป็นลำดับ โดยเริ่มจากการสูญเสียอำนาจในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตและการควบคุมทรัพยากรตามจารีตประเพณี เช่น การทำไร่หมุนเวียน เนื่องจากการควบคุมการเข้าถึงและการใช้ทรัพยากรบนที่สูงอย่างเข้มงวดของรัฐ ระยะต่อมารัฐได้ยื่นมือเข้าไปจัดการกิจกรรมทางสังคมของท้องถิ่นจนถึงรายละเอียดจนเกือบหมดในนามของการพัฒนาชาวเขา มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานการนำระบบการเกษตรเชิงพาณิชย์เพื่อทดแทนการเพาะปลูกแบบหมุนเวียนและระบบตลาดเข้าไปสู่ชุมชนบนที่สูง ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำในทางสถานภาพและการเข้าถึงปัจจัยการผลิตใหม่ๆ ผู้ที่ปรับตัวเข้ากับกระบวนการเชิงพาณิชย์ไม่ได้ทั้งยังไม่อาจเข้าถึงที่ดินด้วยการเคลื่อนย้ายตามจารีตเดิมได้อีกจึงค่อยๆ จมสู่วงจรของความยากจน การล่มสลายของการเกษตรทั้งแบบจารีตและสมัยใหม่ก่อให้เกิดภาวะแตกกระจายของชุมชน เพราะเท่ากับว่าชุมชนได้สูญเสียงานของท้องถิ่น ซึ่งเคยเป็นเวทีของการให้ความหมายกับชีวิตและกำหนดพฤติกรรมทางสังคมไป หนทางของการอยู่รอดจึงอยู่ที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบใหม่ ซึ่งไม่จำเป็นต้องกระทำร่วมกันในชุมชนและไม่จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรของท้องถิ่น เช่นเป็นแรงงานรับจ้าง ขายของเก่าที่ไนท์บาซาร์ เป็นพนักงานร้านอาหารและสถานบริการน้ำมัน เป็นต้น การเคลื่อนย้ายของชาวเขาในปัจจุบันจึงมีทิศทางตรงข้ามกับการเคลื่อนย้ายที่ผ่านมาคือ “ย้อนเข้าหาศูนย์กลางความเจริญ” หรือเมือง แต่นั่นก็อาจทำให้บรรดาชาวเขาที่อพยพเข้าสู่เมืองก้าวพ้นจากความเป็นคนชายขอบไปได้ เพราะพวกเขาซึ่งเดิมอาศัยอยู่ในชุมชนบนภูเขาอันห่างไกลที่ถูกจัดให้เป็น “พื้นที่ชายขอบทางภูมิศาสตร์”

เวลาอพยพเข้าสู่เมืองกลับยังต้องมาอยู่อาศัยในชุมชนแออัดซึ่งถูกจัดให้เป็น “พื้นที่ชายขอบทางวัฒนธรรม” อันเป็นพื้นที่ชายขอบเช่นกัน (ทวิชและคณะ, 2540: 1 – 99)

งานวิจัยชิ้นนี้ให้ข้อสรุปไว้อย่างน่าสนใจว่า “การตัดสินใจเคลื่อนย้ายไปประกอบอาชีพเชิงพาณิชย์ในเมือง นอกจากจะเป็นแนวทางการปรับตัวของผู้ด้อยโอกาสวิธีการหนึ่งแล้วยังเป็นการแสวงหาพื้นที่ทางวัฒนธรรมใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแสดงออกถึงการเลือกวิถีชีวิตใหม่ท่ามกลางปัญหาที่รุมล้อมให้ได้ แต่ปรากฏว่าการเคลื่อนย้ายเข้าสู่เมืองโดยที่ไม่มีความเข้มแข็งของเศรษฐกิจระดับครัวเรือนเป็นฐานรองรับ กลับทำให้ชาวเขาที่หลบหนีความยากจนเหล่านี้ต้องถลำลึกลงไปสู่หลุมพรางของลัทธิบริโภคนิยมอย่างด้นไม่หลุด” (เรื่องเดียวกัน: 100)

ทว่าสิ่งที่สมควรได้รับการหยิบยกขึ้นมาพิจารณาเพิ่มเติมจากผลสรุปของงานวิจัยข้างต้นคือ คำว่า “ลัทธิบริโภคนิยม” กับคำว่า “หลุมพราง” ในปัจจุบันคงเป็นไปได้ยากยิ่งที่จะมี เมืองๆ ใดดำรงอยู่ได้โดยมิมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับลัทธิบริโภคนิยม ลัทธิบริโภคนิยมเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับความเป็นเมืองของทุกวันนี้อย่างลึกซึ้ง ความเป็นไปต่างๆ นานาในสังคมเมืองทุกวันนี้ล้วนมีความเกี่ยวพันไม่โดยตรงก็โดยอ้อมกับกระแสพลังอันนี้ มานูเอล คาสเตลส์ (Manuel Castells) ได้เคยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับการบริโภคนิยมไว้ว่า “เมืองมิได้เป็นเพียงอาณาบริเวณที่แตกต่างจำเพาะ (distinct location) แต่ยังเป็นส่วนที่สำคัญยิ่งของกระบวนการการบริโภคร่วม (collective consumption) ซึ่งในทางกลับกันเป็นแง่มุมที่สำคัญของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม” (Castells, 1983 อ้างใน Giddens, 1993 : 575) ลัทธิบริโภคนิยมจัดวางหลุมพรางของมันขึ้นมาได้อย่างไร ในความเป็นจริงเป็นสิ่งที่ยากจะทำให้กระจ่างชัดเจนกลายเป็นคำตอบที่ได้รับการยอมรับไปทั่วทุกวงการได้ แต่สิ่งหนึ่งที่ควรสังเกตคือหลุมพรางเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาได้ก็ต่อเมื่อมีความพรมัว ดอรีน แมสซี (Doreen Massey) เคยกล่าวไว้ว่า “เมืองจะไม่ใช่มืองถ้าไม่กำกวมพรมัว” (the city is nothing if not ambiguous) ความกำกวมพรมัวในที่นี้หมายถึง การมีอยู่ดำรงอยู่ของทั้งความเป็นไปได้และปัญหานานาประการ หรือความเครียดแย่งกันระหว่างความเป็นไปได้และปัญหาเหล่านั้น (Massey et al, 1999: 1) เมื่อเมืองเป็นพื้นที่ที่ทั้งความเป็นไปได้และปัญหาต่างๆ นานามาดำรงอยู่ด้วยกันจนกลายมาเป็นพื้นที่ของความกำกวมพรมัวที่ยากจะระบุให้ชัดเจนลงไปได้ว่าเป็นพื้นที่เช่นไรกันแน่ จึง มิใช่เรื่องแปลกที่ภายในเมืองสมัยใหม่ ซึ่งเป็นภาพปรากฏเชิงรูปธรรมของการบริโภคนิยมเลี้ยวเป็นส่วนใหญ่จะเต็มไปด้วยหลุมพรางที่ถูกจัดวางไว้อย่างแยบยลโดยการบริโภคนิยม

ชาวเขาส่วนใหญ่ที่มุ่งหน้ามาสู่เมืองล้วนถูกทำให้ถลำลึกลงสู่หลุมพรางของการบริโภคนิยม แต่การตกอยู่ในหลุมพรางก็มีได้หมายถึงเพียงการสยบจำนนให้กับอำนาจของการบริโภคนิยมในทุกสถานและกาลเวลา ตรงกันข้าม กับชาวเขาบางคนบางกลุ่มการตกอยู่ในหลุมพรางของลัทธิบริโภคนิยมอย่างด้นไม่หลุดอาจเป็นแรงบีบคั้นที่นำไปสู่การรื้อฟื้นพื้นหาคักยภาพในการ

ดำรงอยู่ในสังคมเมืองให้กับพวกเขาเหล่านั้น ท่ามกลางภาวะการณ์เช่นนี้ชาวเขาซึ่งในที่นี้หมายถึงชาวอำเภอต่างหน้าเผชิญกับการต้องมาตกอยู่ในหลุมพรางนี้อย่างไร ความเป็นเมืองและธรรมเนียมปฏิบัติได้เข้ามาเกี่ยวพันกับการปรับตัวและความเป็นไปทางชาติพันธุ์ของพวกเขาอย่างไร กล่าวโดยรวบรัดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของพวกเขาได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางอำนาจสำหรับการบุกเบิกและยืนยันพื้นที่ทางสังคมในบริบทของสังคมเมือง ให้กับพวกเขาซึ่งได้เข้ามาติดอยู่ในหลุมพรางของการบริโภคนิยมเช่นเดียวกับชนกลุ่มอื่นๆ ภายในเมืองอย่างโรนั้นนับเป็นประเด็นหนึ่งที่สมควรได้รับการศึกษาวิจัยให้กระจ่างชัดต่อไป

นอกจากงานวิจัยในภาคภาษาไทยของทวิชและคณะแล้ว ยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของอำเภอเมืองโดยตรงคือ งานวิจัยที่ปรากฏออกมาในรูปของบทความที่ชื่อ "Urban Migration and Cross-Border Networks: A Deconstruction of the Akha Identity in Chiang Mai" ของโทโยตะ มิกะ (Toyota Mika, 1998)

โทโยตะเห็นว่าปัจจุบันชาวเขาที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่กำลังเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว การเพ่งมองไปยังการเคลื่อนย้ายและพลวัตของเครือข่ายทางสังคมของอำเภอจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของอำเภอในปัจจุบัน ทั้งยังจะช่วยให้เห็นแนวโน้มความเป็นไปด้านอัตลักษณ์ของพวกเขาในอนาคตด้วย เหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดงานวิจัยขึ้นนี้คือการมองว่าการที่เราจะเข้าใจสภาวะการณ์ปัจจุบันของชนเผ่าอำเภอได้นั้นเราจำเป็นต้องทำการวิจัยในเมืองขึ้นมาเพื่อเสริมองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาหมู่บ้านอำเภอตามดงดอยในอดีต (Toyota, 1998: 197-198)

ประเด็นในการวิจัยอำเภอเมือง (urban Akha) ของโทโยตะไม่ได้อยู่ที่การศึกษาว่าภายในกระบวนการการอพยพสู่เมืองของอำเภอ ธรรมเนียมปฏิบัติร่วมของพวกเขาได้ถูกทำลายลงไปในอย่างไร แต่อยู่ที่ความพยายามที่จะอธิบายถึงลักษณะอันไม่ตายตัวของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของอำเภอ (the dynamic nature of ethnic identity) โทโยตะต้องการชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์ไม่น่าจะเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างตายตัวมาแต่อดีต (primordial identity) เพราะถูกกำหนดไว้โดยลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมที่จำเพาะเจาะจงและความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่แยกห่างจากผู้อื่นโดยสิ้นเชิง แต่น่าจะเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมและการเมือง ด้วยความคิดเช่นนี้โทโยตะจึงให้ความสนใจกับกระบวนการที่ความโดดเด่นเฉพาะตัวเชิงสัญลักษณ์ (symbolic distinctions) และแนวร่วม (alliances) ได้ถูกสร้าง ถูกยืนยันหรือปฏิเสธพร้อมทั้งให้ความสนใจกับวิธีการที่อัตลักษณ์ของอำเภอเมืองถูกบริหารจัดการภายในกระบวนการเหล่านั้น (เรื่องเดียวกัน : 199-200)

ศาสตราจารย์ ฉี จุน เซา (Shi Jun Chao) ซึ่งเป็นนักวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์อำเภอแห่ง The Yunnan Academy of Social Science ในจีนได้ประเมินจำนวนประชากรอำเภอในปี ค.ศ.1996

(พ.ศ.2539) ไว้อย่างคร่าวๆ ว่ามีอยู่ทั้งหมดประมาณ 1,820,000 คน กระจายตัวอยู่ในทาง ตะวันตกเฉียงใต้ของจีน 1,260,000 คน ในเวียดนามทางตอนเหนือ 60,000 คน ในลาวเหนือ 70,000 คน ในไทย 50,000 คน และในพม่าอีก 380,000 คน (เรื่องเดียวกัน: 201) ขณะที่ไทโยตะ ประเมินว่าในปีเดียวกันนี้น่าจะมีอาข่าในเมืองเชียงใหม่ประมาณ 2,000 คน (เรื่องเดียวกัน: 197) ไทโยตะได้จำแนกอาข่าในไทยออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. อุโละอาข่า (Ulo Akha) ซึ่งมีมากที่สุดในไทยและเข้ามาอยู่ในประเทศไทยก่อนอาข่า กลุ่มอื่น เป็นอาข่ากลุ่มแรกที่ถูกคนไทยนำมาไว้ที่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้ชมการแสดง เครื่องแต่งกายและวิถีชีวิตจำลองของพวกเขา
2. โละมิอาข่า (Lomi Akha) เป็นอาข่าที่เดิมอาศัยอยู่ในรัฐฉานของพม่า มีความสัมพันธ์ กับชาวไท (Tai) มาเนิ่นนาน อาข่าอื่นมักมองภาพของโลหะมิอาข่าว่าทำงานหนักและ รักษาธรรมเนียมประเพณีได้ดี
3. ผามิอาข่า (Pami Akha) เป็นอาข่าที่มีจำนวนน้อยสุดเข้ามาในไทยหลังสุดแต่เป็นกลุ่ม ที่มีความสามารถทางเศรษฐกิจสูงสุด เดิมอาศัยอยู่ในจีนและรอยต่อระหว่างสิบสอง ปันนากับพม่า มีความสัมพันธ์กับจีนมาก อาข่าอื่นมักเรียกผามิอาข่าว่าเป็นอาข่าจีน หรือ La Beu Akha (คำว่า La Beu เป็นภาษาอาข่าแปลว่าคนจีน)

ไทโยตะมองว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่เกิดจากการผสมผสานระหว่าง “ปัจจัย เชิงอัตวิสัย” (subjective factors) เช่น การกำหนดว่าตัวเองเป็นใครของตัวคนๆ นั้นเอง และ “ปัจจัยเชิงวัตถุวิสัย” (objective factors) ซึ่งก็คือสภาพแวดล้อมทางสังคมและการเมือง และ เพื่อให้เห็นถึงการทำงานของปัจจัยทั้งสองไทโยตะจึงแบ่งบริบททางสังคมและการเมืองออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่

1. ระดับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล ซึ่งมีนัยของความแตกต่างด้านอำนาจ
2. ระดับภูมิภาคคือมองเชียงใหม่ว่าเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ (ethnic plural society)
3. ระดับชาติ เช่น นโยบายและมุมมองของรัฐบาลที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนดอย
4. ระดับนานาชาติ คือสภาพการณ์ทางสังคมและการเมืองแบบสากลที่ก่อให้เกิดความ ต้องการที่จำเพาะเจาะจงเช่น การแสวงหาวัฒนธรรมอันแปลกใหม่ (exotic cultures) โดยผ่านการท่องเที่ยว การเคลื่อนไหวเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิม ฯลฯ

จากนั้นก็วิเคราะห์ดูว่าบริบททั้ง 4 ระดับนี้ได้เข้ามามีส่วนต่อการสร้างให้เกิดทางเลือก ด้านอัตลักษณ์ (identity options) ที่แตกต่างกันในระดับปัจเจกบุคคลของอาข่าแต่ละคนที่เป็น กรณีศึกษา (4 คน) อย่างไร

ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษานี้คือ ประสบการณ์อันแตกต่างของปัจเจกบุคคลและปัจจัยทางสังคมและการเมืองที่หลากหลายคือ สิ่งที่ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อตัวเลือกเกี่ยวกับความเป็นตัวตนของพวกเขา และที่น่าสนใจคือโทโยตะเห็นว่า การเลือกอัตลักษณ์ที่เป็นไปตามสถานการณ์ (situational selections of identities) ไม่ใช่ปรากฏการณ์ใหม่สำหรับอาซา ไม่ใช่เป็นแค่ผลที่เกิดจากการอพยพพลเมือง แต่กลับเป็นสิ่งที่อาซาใช้กันมานานเป็นศตวรรษแล้วในการปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่รายล้อมพวกเขาอยู่ (เรื่องเดียวกัน: 202-220) .

งานศึกษาของโทโยตะเป็นงานที่ให้ภาพ “กระบวนการการปรับสร้างอัตลักษณ์ของอาซาที่ปรับเปลี่ยนไปตามครรลองชีวิต ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับฝ่ายตรงข้าม สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจการเมือง” (เรื่องเดียวกัน : 197) ได้อย่างชัดเจนและน่าสนใจ เพียงแต่ความเป็นเมือง (urbanity) ซึ่งควรจะเป็นบริบทหลักของการวิเคราะห์อันหนึ่งกลับถูกกล่าวถึงน้อยเกินไป งานชิ้นนี้มองเมืองเชียงใหม่คล้ายเป็นแค่ปัจจัยดึงดูด (pull factor) ที่จะดึงเอาอาซาออกมาจากวิถีชีวิตแบบหมู่บ้านบนดงดอย (push factor) แต่ยังไม่ได้อธิบายต่อไปว่า แล้วอะไรหรือคุณลักษณะใดของเมืองเชียงใหม่ที่ทำให้เมืองเชียงใหม่กลายมาเป็นปัจจัยดึงดูดสำหรับพวกเขา กลายมาเป็นเป้าหมายแต่อาจมิใช่ปลายทางหรือจุดสิ้นสุดการเดินทางของพวกเขา (ซึ่งการเดินทางนี้ย่อมมีผลต่อการปรับสร้างอัตลักษณ์ของอาซาที่ไม่มีวันหยุดนิ่งอยู่ต่อไป) เสมอไป การดึงเอาลักษณะเด่นของสังคมเมืองขึ้นมาร่วมพิจารณาด้วยน่าจะช่วยให้เห็นถึงความสามารถในการปรับเปลี่ยนและการบริหารจัดการชุดของอัตลักษณ์ (sets of identities) ของบรรดาอาซาเมืองได้อย่างมีชีวิตชีวายิ่งขึ้น

บททวนวรรณกรรม

คำกล่าวยืนยันของนักคิดสกุลหลังสมัยใหม่ที่ว่าพวกเราได้เห็นถึงการดับสูญของบทบรรยายทางความคิดอันยิ่งใหญ่ (metanarratives) เช่น ลัทธิมาร์กซิสต์นั้นเป็นสิ่งที่กล่าวได้ถูกต้องเพียงกึ่งหนึ่ง เพราะในยามต้นของสหัสวรรษที่สาม เรื่องราวอันยิ่งใหญ่อันใหม่ได้เกิดขึ้นมา นั่นคือลัทธิโลกานิยม (globalism) ลัทธิโลกานิยมประกอบไปด้วยส่วนที่สัมพันธ์กันสองส่วน หนึ่งคือกระบวนการโลกาภิวัตน์ (globalization) ซึ่งสามารถกล่าวอย่างกว้างๆ ได้ว่าเป็นการแผ่ขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันไปทั่วโลก อีกหนึ่งคือการเกิดขึ้นของวาทกรรมโลกานิยม เช่น คำว่าโลกาภิวัตน์ถูกนำไปใช้กันมากทั้งในวงการสื่อมวลชน ธุรกิจการเงินและวงวิชาการหรือคำว่าระดับโลกหรือโลกา (global) ได้กลายมาเป็นคำคุณศัพท์ที่นิยมใช้กันทั่วไปทั้งในวงวิชาการและสาธารณะ เพื่อบอกบรรยายถึงโลกในปัจจุบัน (Short and Kim, 1999: 3)

ในระดับนามธรรม โลกาภิวัตน์อาจถูกมองว่าเป็น “กระบวนการอันเกี่ยวเนื่องกันจำนวนหนึ่ง ซึ่งเข้ามาผสมผสานเพื่อเพิ่มความเชื่อมต่อสัมพันธ์ (interconnectedness) ให้กับชีวิตทาง

สังคมในระดับโลก" (Albrow et al, 1997 : 20) โรแลนด์ โรเบิร์ตสัน (Roland Robertson) กล่าวว่าในฐานะของมโนทัศน์ โลกาภิวัตน์หมายถึง ทั้งการย่นย่อหดกระชับ (compression) ของโลก และการเพิ่มทวีขึ้น (intensification) ของสำนึกเกี่ยวกับโลกในฐานะที่เป็นองค์รวม (Robertson, 1992: 8) ขณะที่แอนโทนี กิดเดนส์ (Anthony Giddens) มองว่าโลกาภิวัตน์ คือ การเพิ่มทวีของความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับโลก คือกระบวนการแผ่ขยายตัวของการเชื่อมต่อระหว่างบริบททางสังคมหรืออาณาบริเวณที่แตกต่างกันในลักษณะของเครือข่ายที่ครอบคลุมไปทั่วโลก โลกาภิวัตน์เป็นมโนทัศน์ที่ทำให้เกิดการตั้งคำถามกับการมองสังคมว่าเป็นระบบที่มีขอบเขตจำกัด (bounded system) และหันมาใส่ใจในการวิเคราะห์ว่า ชีวิตทางสังคมถูกจัดระเบียบข้ามเวลาและพื้นที่อย่างไร (Giddens, 1990 : 63 – 64)

มุมมองเช่นนี้อาจปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมในเรื่อง "การเพิ่มขึ้นของกระแสทุนข้ามชาติ การที่ผลิตผลทางวัฒนธรรมจำนวนมากจากประเทศต่างๆ สามารถซื้อขายได้ในสถานที่เดียวหรือการที่รัฐชาติไม่สามารถเป็นสิ่งที่เดียวที่มีอิทธิพลต่อชีวิตและความคิดทางการเมืองของผู้คนได้อีกต่อไป เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมืองกำลังถูกเปลี่ยนแปลง กำหนดรูปร่างใหม่ ปรับแก้ใหม่เพื่อสร้างโลกที่มีความเป็นระดับโลกมากขึ้น และสำนึกที่มีความเป็นระดับโลกสูงขึ้น (a more global world and a heightened global consciousness)" (Short and Kim, 1993: 3)

ไม่ว่าจะเป็นในแวดวงวิชาการหรือแวดวงสาธารณะ โลกาภิวัตน์เป็นทั้งมโนทัศน์และปรากฏการณ์ที่ทำให้เรื่องของพื้นที่และเวลาถูกนำมาถกเถียงและกล่าวถึงอยู่เป็นประจำ ทั้งในลักษณะของการหดกระชับตัวของเวลาและพื้นที่ (time – space compression) ที่เกิดขึ้นได้โดยเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารซึ่งช่วยคงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมโดยการปฏิสัมพันธ์โดยตรงแบบข้ามโลก (Harvey, 1989) การสลายไร้พรมแดน (deterritorialization) ที่ทำให้เงินสินค้าและผู้คนในทุกวันนี้เข้ามาเกี่ยวพันกันโดยกวาดไล่ตามๆ กันไปรอบโลกอย่างไม่หยุดหย่อน (Appadurai, 1990) การเกิดกลุ่มคนข้ามชาติ (transnational group) บัณฑิตบุคคลผู้เคลื่อนย้ายไม่ติดที่ (mobile individuals) ที่มีผลต่อการไหลล้นถึงถิ่นของทุน แรงงาน และวัฒนธรรมในระดับโลก (Hannerz, 1996) หรือกระทั่งการซื้อขายสินค้าจากทุกส่วนของโลกได้เกือบจะในทุกที่ทุกเวลาหรือในสถานที่แห่งเดียวเช่นที่กล่าวไปข้างต้น พื้นที่และเวลาจะเป็นมิติที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดจากการปรากฏขึ้นของกระบวนการโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน การปฏิวัติทางพื้นที่และเวลาภายใต้ฉายาของโลกาภิวัตน์ได้นำความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านของสำนึกและความเป็นไปได้มาให้กับผู้คนทุกชนชั้น สิ่งที่เกิดตามมาคือความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งในแง่มุมหนึ่งได้นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของวัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อชีวิตทางสังคม รวมทั้งความเป็นชุมชนของผู้คนทั่วโลกในทุกวันนี้เป็นอย่างยิ่ง

อุลฟ์ ฮานเนิร์ซ (Ulf Hannerz) มองว่า วัฒนธรรมโลก (world culture) คือเครือข่ายของความสัมพันธ์ทางสังคมที่ผสมผสานกันจนเป็นหนึ่งเดียว (one network of social relationship) วัฒนธรรมโลกนี้ถูกสร้างขึ้นมาโดยการเชื่อมต่อสัมพันธ์ที่เพิ่มมากขึ้นของวัฒนธรรมประจำถิ่น (local cultures) อันหลากหลาย และโดยบรรดาวัฒนธรรมที่ปราศจากรากเหง้าอันแน่นชัดในด้านอาณาบริเวณ ทั้งหมดนี้ล้วนกลายมาเป็นวัฒนธรรมย่อยภายในองค์กรรวมทั้งกว้างใหญ่กว่า กลายมาเป็นวัฒนธรรมที่จะเข้าใจได้ดีถ้ามองในบริบทของวัฒนธรรมที่รายล้อมมัน (their cultural surroundings) มากกว่าที่จะมองมันแบบแยกเป็นเอกเทศ (Hannerz, 1990 อ้างใน Eade, 1997: 28) การปรากฏขึ้นของกระบวนการวัฒนธรรมข้ามสังคม (trans-societal cultural processes) วัฒนธรรมที่สาม (third cultures) หรือท่อนำกระแสวัฒนธรรมที่หลากหลายทุกประเภท แตมิได้นำไปสู่การประสานรวมเป็นหนึ่งเดียวของวัฒนธรรม (Featherstone, 1990: 1-2) วัฒนธรรมลูกผสม (hybrid cultures) ที่เกิดขึ้นในยุคหลังอาณานิคม (Gupta and Ferguson, 1997) ฯลฯ คือภาพประกอบหนึ่งๆ ของวัฒนธรรมโลกที่กล่าวไป

เมื่อวัฒนธรรมถูกมองใหม่ว่าไม่จำเป็นจะต้องหมายถึงวิถีชีวิตเฉพาะถิ่นเสมอไป ความสำคัญของวัฒนธรรมทั้งในแวดวงวิชาการและปฏิบัติการระดับชีวิตประจำวันของผู้คนจึงเพิ่มมากขึ้นอย่างผิดหูผิดตา การปะทะกันของความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมแบบเดิมกับโลกาภิวัตน์หรือปฏิบัติการโลกาภิวัตน์ (globalizing practices) ซึ่งหมายถึง “การเปลี่ยนการดำรงอยู่ทางสังคมและทางวัตถุให้กับโลกสมัยใหม่ ทำให้เกิดการเชื่อมต่อระหว่างที่ต่างๆ แบบใหม่และทำให้โลกในฐานะองค์กรถูกสร้างขึ้นมาจากในลักษณะของเวที (arena) ที่เหมาะต่อการปฏิบัติการด้านตลาดด้านภูมิปัญญา ด้านสิ่งแวดล้อมและปฏิบัติการด้านอื่นๆ” (Eade, 1997:27-28) และหนึ่งในนั้นที่สำคัญคือปฏิบัติการเกี่ยวกับความเป็นชุมชนที่ทำให้เกิดชุมชนที่มีได้มีเพียงแง่มุมทางกายภาพเช่นการมีขอบเขตที่แน่ชัดบนท้องถนนแห่งหนึ่งเหมือนในอดีต แต่ยังมีแง่มุมทางจินตนาการหรือมโนนึกเพิ่มเติมเข้ามาอีกด้วย จากการช่วยเหลือของการติดต่อสื่อสารและการคมนาคมระดับโลก ชุมชนแห่งยุคโลกาภิวัตน์จึงเป็นชุมชนที่มีลักษณะไม่ฝังรากฝังลึกอย่างตายตัว (disembedded) แต่เป็นชุมชนที่เปิดให้กับความเป็นไปได้ของการแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่มีได้อยู่ ณ ที่นั้น (absent) และอยู่ห่างไกลจากที่นั้น (distant) ก็สามารถจะเป็นส่วนประกอบสำคัญของชุมชนท้องถิ่นแห่งนั้นได้ (เรื่องเดียวกัน: 21-25) ไดแอสพอรา (diaspora) ชุมชนแห่งช่วงเวลาของการข้ามพรมแดนในปัจจุบันคือตัวอย่างหนึ่งของปฏิบัติการเกี่ยวกับความเป็นชุมชนนี้ เราอาจเรียกชุมชนเช่นนี้ว่าเป็นชุมชนในจินตนาการแต่มันก็มีได้มีเพียงแง่มุมทางจินตนาการเท่านั้น แง่มุมทางกายภาพหรือความเกี่ยวพันกับอาณาบริเวณทางกายภาพหนึ่งๆ ยังคงเป็นลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของมัน ยิ่งมองว่าชุมชนคือพื้นที่ทางสังคมแบบหนึ่งลักษณะพื้นฐานเช่นว่ายิ่งปรากฏชัด อองรี เลอเฟบวร์ (Henri Lefebvre) กล่าวไว้ว่า “พื้นที่ทางสังคม (social space) ทุกอันมีประวัติศาสตร์ แต่ละอันต้องตั้ง

ดำรงอยู่ในธรรมชาติหรืออยู่ในสภาพธรรมชาติที่มักจะมีลักษณะเด่นเฉพาะตัวมาแต่ดั้งเดิม แตกต่างกันไปในทุกที่" (Lefebvre, 1991: 110) ชุมชนทั้งงานวิจัยนี้สนใจจึงมิใช่ชุมชนใน จินตนาการอันบริสุทธิ์ แต่มีลักษณะเป็นพื้นที่ทางสังคมซึ่งเป็นชุดหรือเครือข่ายความสัมพันธ์ ระหว่างสิ่งต่างๆ ทั้งในระดับกายภาพและอวกาศภาพที่ดำรงอยู่ในพื้นที่นั้นในช่วงเวลานั้นๆ อย่างไรก็ตาม ก็ดีพื้นที่ทางสังคมไม่ใช่สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาอย่างปุปปับแต่การผลิตสร้างมันจะมีความเป็น กระบวนการแทรกอยู่ในตัว (เรื่องเดียวกัน: 33-85) เลอแฟบวร์กล่าวถึงลักษณะของพื้นที่ทางสังคม ไว้ที่น่าสนใจว่า

พื้นที่ทางสังคมไม่ใช่สิ่งๆ หนึ่งในบรรดาสิ่งต่างๆ ไม่ใช่ผลผลิตหนึ่งใน บรรดาผลผลิตทั้งหลายทั้งมวล แต่มันคือสิ่งที่รวมเอาสิ่งต่างๆ ที่ถูกผลิตและ ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของสิ่งเหล่านั้นที่เกิดขึ้นมาในการดำรงอยู่ในที่ เดียวกันในช่วงเวลาเดียวกัน รวมทั้งในความเป็นระเบียบและไม่เป็นระเบียบเชิง สัมพัทธ์ของพวกมัน มันคือผลลัพธ์ของการดำเนินการที่ต่อเนื่องเป็นชุดจึงไม่ สามารถถูกลดทอนลงไปได้เป็นแค่เพียงวัตถุธรรมดาสามัญ ขณะเดียวกันก็ไม่มี สิ่งใดที่เป็นแค่จินตนาการ การไม่มีจริงหรือการเป็นแค่สิ่งที่มีอยู่เฉพาะในอุดมคติ เกี่ยวกับมัน...มันคือผลลัพธ์ของการกระทำทั้งหลายในอดีต พื้นที่ทางสังคมคือสิ่ง ที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการกระทำใหม่ๆ ขณะที่มันขึ้นทำให้เกิดการกระทำอื่นๆ มัน ก็จะไปสกัดห้ามการกระทำอื่นๆ... (เรื่องเดียวกัน: 73)

พื้นที่ทางสังคมไม่สามารถจะถูกอธิบายได้อย่างเพียงพอแค่โดย ธรรมชาติ (ภูมิอากาศ ท่าเลที่ตั้ง) และโดยประวัติศาสตร์ของมันเอง การเติบโตใหญ่ ของพลังอำนาจในการผลิตเพียงอย่างเดียวก็ไม่ได้ทำให้เกิดพื้นที่ที่เฉพาะพิเศษ หรือช่วงเวลาเฉพาะพิเศษใด ๆ ในลักษณะของการเป็นเหตุปัจจัยโดยตรง การ อันเป็นสื่อกลางและตัวสื่อกลาง (mediations and mediators) เช่น การกระทำ ของกลุ่มคน ปัจจัยต่างๆ ในความรู้ในอุดมการณ์หรือในอาณาเขตของการสร้าง ภาพแทน ก็เป็นสิ่งที่ต้องนำมาพิจารณาร่วมด้วย พื้นที่ทางสังคมบรรจุไว้ด้วยวัตถุ ที่หลากหลายยิ่งทั้งวัตถุทางธรรมชาติและวัตถุทางสังคมนวมทั้งเครือข่ายและ เส้นทางที่เชื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัตถุลึงของและข่าวสารข้อมูล วัตถุเหล่านั้น (objects) จึงมิได้เป็นเพียงสิ่งต่างๆ (things) แต่ยังหมายรวมถึงความสัมพันธ์ ต่างๆ (relations) อีกด้วย... (เรื่องเดียวกัน: 77)

หากนำความคิดเรื่องพื้นที่ทางสังคมมาวางทับลงไปบนเมืองเชียงใหม่แล้วเพ่งสายตา มายังชาวอำเภำผู้ทำมาหากินอยู่ในไนท์บาซาร์เป็นหลักแล้ว เราพอจะกล่าวถึงพื้นที่ทางสังคมของ พวกเขาได้ในลักษณะใด

การปะทะกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อำเภอผู้มีแอพิทซ์ของตนและสนทนากับแอพิทซ์นั้นเป็นระยะ ๆ โดยใช้ข้อมูลความหมายที่สะสมมาได้จากชีวิตในแต่ละวันกับความเป็นไปของเมืองเชียงใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและเข้มข้นมากสุดในไนท์บาซาร์ การเป็น “จุดรับแรง” ปะทะระหว่างความเป็นชาติพันธุ์กับความเป็นเมืองในยุคโลกาภิวัตน์ได้ทำให้ไนท์บาซาร์กลายมาเป็น “ฐาน” ของการผลิตสร้างชุมชนหรือพื้นที่ทางสังคมที่สำคัญให้กับอำเภอเมืองกลุ่มหนึ่ง ภายใต้สภาพการณ์เช่นนี้ปฏิบัติการทางการค้าได้กลายมาเป็นปัจจัยอันสำคัญยิ่งต่อการผลิตสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับอำเภอไนท์บาซาร์ ซึ่งเป็นวงศีย่อยของอำเภอเมือง พื้นที่ทางสังคมของอำเภอไนท์บาซาร์จึงเป็นพื้นที่ที่ถูกพันอยู่กับปฏิบัติการทางการค้าและเครือข่ายทางการค้าของพวกเขาอย่างแนบแน่น ความจริงเครือข่ายทางการค้าคือสิ่งที่รวมเอาเครือข่ายทางเศรษฐกิจการเมือง วัฒนธรรมและปฏิบัติการทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายเหล่านั้นเข้ามาไว้ในตัวเองอย่างพร้อมสรรพ การเพ่งพิจารณาไปที่เครือข่ายการค้าสินค้าชาติพันธุ์ของอำเภอไนท์บาซาร์ จึงสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ทั้งทางกายภาพและทางสังคมกับอำนาจและอัตลักษณ์ของพวกเขาได้ กล่าวคือหากเรามองว่าเครือข่ายทางการค้าที่เกิดจากปฏิบัติการทางการค้าในไนท์บาซาร์คือ พื้นที่ทางสังคมของพวกเขา เราก็จะพบว่าทุกครั้งที่จ้องมองมายังไนท์บาซาร์ (ซึ่งเป็นผลพวงของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจรวมทั้งสังคมและวัฒนธรรมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก) เราจะเห็นถึงการเลือกหยิบเอาความเป็นชาติพันธุ์บางอย่างขึ้นมาใช้และเลือกที่จะไม่แสดงความเป็นชาติพันธุ์บางอย่างออกไปในบางสถานการณ์ การกระทำเหล่านี้ นอกจากจะมีผลต่อการขึ้นลงทางอำนาจในสังคม การปรับสร้างอัตลักษณ์ที่ไม่มีวันหยุดนิ่งของพวกเขาแล้วยังมีผลต่อความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ทางสังคมของพวกเขาอีกด้วย

พื้นที่ทางสังคมของอำเภอไนท์บาซาร์จึงเป็นพื้นที่ที่ถูกพันอยู่กับ “อัตลักษณ์อันเป็นพลวัต” หรือความเป็นตัวตนที่ไม่เคยหยุดนิ่งที่ถูกนำมาสอดแทรกไว้ในปฏิบัติการทางการค้าและเครือข่ายทางการค้าของพวกเขาเสมอมา

พื้นที่ทางสังคมของอำเภอไนท์บาซาร์จึงเป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์ของการกระทำทางสังคมของพวกเขา มันคือสิ่งที่รวมเอาสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นวัตถุและมีชีวิัตถุ ชาวสาร เครือข่ายเส้นทางการติดต่อสัมพันธ์ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเหล่านั้นเข้ามาไว้ในตัว เป็นสิ่งที่แทรกซึมซ้อนทับอยู่กับพื้นที่ทางสังคมของคนกลุ่มอื่น ดำรงอยู่ทั้งในระดับกายภาพและอากายภาพโดยการกระทำหรือปฏิบัติการที่เป็นไปตามความคิด ความรู้ อุดมการณ์รวมทั้งการตีความของผู้กระทำและโดยความสัมพันธ์กับพื้นที่ทางสังคมอื่นๆ ในช่วงเวลานั้นๆ เป็นสิ่งที่สามารถถูกปรับสร้างใหม่ได้อย่างต่อเนื่องตามสภาพการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในขณะนั้นๆ โดยการกระทำของบรรดาอำเภอที่อยู่ในฐานะปัจเจกบุคคลซึ่งตีความและตอบสนองต่อสถานการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในเวลานั้นๆ อย่างแตกต่างกันไป

การเปลี่ยนแปลงของความเป็นชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์ที่ซ้อนทับอยู่กับความเป็นพื้นที่ทางสังคมได้นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่สิ่งต่างๆ มากมายแต่ในที่นี้จะขอมุ่งประเด็นไปที่เรื่องของความเป็นเมือง (urbanity) และความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) เท่านั้นเนื่องจาก

1. ปรากฏการณ์ทั้งสองมีฐานอยู่บนความเป็นชุมชนหรือมีความเกี่ยวข้องกับความเป็นชุมชนทั้งคู่
2. เมื่อกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ความเป็นชุมชน หรือมุมมองเกี่ยวกับความเป็นชุมชนเปลี่ยนไป ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวน่าจะส่งผลกระทบต่อความเป็นไปและความสัมพันธ์อันเป็นพลวัตของปรากฏการณ์ทั้งสองด้วย

อักษรภาพในยุคต้นๆ ของคำว่าเมืองคือ “วงกลมมีกากบาทอยู่ภายใน” เนื่องจากเมืองคือจุดตัดของการค้าและวัฒนธรรม แต่กระนั้นมันก็ถูกปิดไว้มิว่าจะในความเป็นจริงหรือในเชิงสัญลักษณ์ (Eck, 1987: 1) อักษรภาพนี้สามารถวาดบรรยายถึงลักษณะสำคัญของเมืองได้เป็นอย่างดีว่าเมืองคือพื้นที่ของการปฏิสัมพันธ์อันเข้มข้นที่แตกต่างไปจากพื้นที่อื่นที่ไม่ใช่เมือง การปฏิสัมพันธ์และปฏิบัติการต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในเมืองส่งผลให้เมืองกลายมาเป็นพื้นที่ที่แตกต่างหรืออีกนัยหนึ่งคือเป็นอาณาบริเวณที่มีขอบแดน (boundary) เกิดขึ้นมาทั้งในระดับของรูปธรรม เช่นกำแพงเมืองในอดีตและนามธรรมเช่นการรับรู้ถึงความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบทของผู้คนทั่วไป กระนั้นกิตติขอบแดนของเมืองก็ใช่ว่าจะต้องตายตัวเสมอไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองแห่งยุคโลกาภิวัตน์ที่ถูกตัดผ่านไปมาโดยกระแสของสิ่งต่างๆ อยู่ตลอดเวลา อคิล กุปตะ (Akhil Gupta) และเจมส์ เฟอ์กูสัน (James Ferguson) กล่าวว่าในโลกของการพลัดกระจ่าย (diaspora) โลกที่มากไปด้วยกระแสของวัฒนธรรมข้ามชาติและการเคลื่อนย้ายของประชากรขนานใหญ่ โลกที่ความพยายามแบบเก่าที่พยายามจะวาดแผนที่โลกออกมาในลักษณะของอาณาบริเวณทางวัฒนธรรมที่ต่อเรียงตัวกันถูกทำให้กระอักกระอ่วนไปด้วยมายาภาพ (การลอกเลียนและลอกเลียนซ้ำๆ กัน) ของยุคหลังอาณานิคมจำนวนมาก... ละครทางวัฒนธรรมที่คล้ายๆ กันนับพันถูกแสดงออกมาทั้งในเมืองและชนบททั่วโลก ในการแสดงทางวัฒนธรรมที่มาพร้อมกับการพลัดกระจ่าย (culture-play of diaspora) เส้นแบ่งอันคุ้นเคยระหว่างที่นี่กับที่นั่น ศูนย์กลางกับชายขอบ อาณานิคมกับเมืองแม่ได้ค่อยๆ พรวนวิขึ้น (Gupta and Ferguson, 1999: 38) ปรากฏการณ์ข้ามพรมแดน ข้ามชาติที่กำลังเบ่งบานอย่างเต็มที่ในยุคนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ขอบเขตของเมืองต้องพรวนเลือนไป แต่ความพรวนเลือนนี้ก็มิได้มีผลให้สังคมเมืองสูญสลายไปจากผิวโลก ตรงกันข้ามความพรวนเลือนของขอบเขตเมืองกลับช่วยชักนำการปฏิสัมพันธ์ที่มากกว่าเดิมมาสู่อาณาบริเวณของตัวเองและปฏิสัมพันธ์ของผู้คนจากนานาสาทรทิศที่มากขึ้นกลับมาช่วยตอกย้ำ “ความเป็นเมือง” ที่แตกต่างจากอดีตให้กับสังคมเมืองในปัจจุบัน

ขอบเขตของเมืองที่พราเลี่ยนมิใช่เป็นเพียงประเด็นเดียวที่เป็นลักษณะเด่นของเมืองอันทำให้เมืองสามารถขยายตัวรองรับการเข้ามาของผู้คนจากที่อื่นได้อย่างยืดหยุ่น เพราะโดยเนื้อหาเมืองก็เป็นสิ่งที่มีความยืดหยุ่นโดยธรรมชาติอยู่แล้ว (plastic by nature) เมืองเป็นสถานที่ที่ผู้คนจะมีอิสระในเชิงสัมพัทธ์ที่จะกระทำหรือกลายมาเป็นอะไรก็ได้ที่พวกเขาปรารถนา อัตลักษณ์ของปัจเจกถูกทำให้นุ่มนวล สั้นโหลและเปิดกว้างให้กับการกระทำตามความตั้งใจและจินตนาการ (Raban, 1974 อ้างใน Harvey, 1990: 5) ด้วยลักษณะดังกล่าวจึงมิใช่เรื่องแปลกที่สังคมเมืองของทุกวันนี้โดยเฉพาะเมืองใหญ่จะกลายมาเป็นแหล่งรวมของกลุ่มชนและกลุ่มชาติพันธุ์จากนานาสารทิศที่ถูกปลดปล่อยหรือปลดปล่อยตัวเองออกจากกรอบของชุมชนดั้งเดิม แอ็บเนอร์ โคเฮนกล่าวว่า "ความเป็นชาติพันธุ์ในความเป็นจริงคือรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์ (a form of interaction) ระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ที่ดำเนินไปภายในบริบททางสังคมที่กลุ่มวัฒนธรรมเหล่านั้นมีส่วนร่วมกัน (common social context) และด้วยเหตุที่เมืองเป็น "ดินแดนต่างถิ่น" (foreign land) สำหรับบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาหา มัน ปรากฏการณ์ความเป็นชาติพันธุ์จึงมิให้เห็นอย่างมีชีวิตชีวาที่สุดในเมือง" (Cohen, 1974: XI) เมืองเชียงใหม่ทั้งในอดีตและปัจจุบันก็มีสภาพเช่นนี้

งานวิจัยนี้จะมองอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) หรือความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) ว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างปัจจัยเชิงอัตวิสัย (subjective factors) ซึ่งเป็นผลผลิตของการตีความตามสถานการณ์ที่เป็นเงื่อนไขของปัจเจกบุคคลนั้น ๆ กับปัจจัยเชิงวัตถุวิสัย (objective factors) ทานาเบะ ชิงฮารุ เคยตั้งข้อสังเกตว่า "ความเป็นตัวตนทางชาติพันธุ์ของคนกลุ่มหนึ่งจะถูกสร้างขึ้นมาในกระบวนการอันต่อเนื่องและซับซ้อน ไม่ใช่แค่โดยพลังอำนาจภายนอกหรือการปะปายตีตราเอาตามอำเภอใจโดยคนนอก แต่ยังเกิดขึ้นโดยกระบวนการทางสังคมของพวกเขาในการประดิษฐ์สร้างภาพลักษณ์ของตนเองอีกด้วย" (Tanabe, 1991: 3 อ้างใน Toyota, 1998: 200) คอร์เนลกับฮาร์ทแมนได้พยายามเสนอว่าความเป็นชาติพันธุ์เป็นเรื่องเชิงอัตวิสัย โดยพวกเขาให้เหตุผลว่า "ประเด็นสำคัญจะอยู่ที่ว่าพวกเขามองตัวเองอย่างไร แต่แน่นอนการกล่าวเช่นนี้มีได้หมายความว่าความเป็นชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่ไม่ได้รับผลกระทบจากการพูด การคิด และการกระทำของคนอื่น ตรงกันข้ามสิ่งที่คนอื่นพูดหรือปฏิบัติอาจเป็นแหล่งอิทธิพลสำคัญที่ชี้นำไปสู่สำนึกเกี่ยวกับตนเองในฐานะผู้คนของชาติพันธุ์นั้นๆ" (Cornell and Hartmann, 1998: 16-21) ดูจากเหตุผลข้างต้นก็จะพบได้ว่าแม้ทั้งสองจะให้น้ำหนักกับปัจจัยเชิงอัตวิสัยเป็นพิเศษ แต่กระนั้นก็ยังไม่สามารถจะตัดปัจจัยเชิงวัตถุวิสัยออกไปได้อย่างเด็ดขาด การมองความเป็นชาติพันธุ์ว่าเป็นผลสรุปรวมที่ไม่ตายตัวของปัจจัยทั้งสองเป็นการมองที่จะช่วยให้เราเข้าใจถึงธรรมชาติอันเป็นพลวัต (dynamic nature) ของความเป็นชาติพันธุ์ได้ดีขึ้น

เมื่อความเป็นชาติพันธุ์ที่ไม่ยอมตายตัวมาปะทะกับความเป็นเมืองที่ก็ไม่ยอมตายตัว เช่นกัน แล้วอะไรจะเกิดขึ้นกับการบริหารจัดการความเป็นชาติพันธุ์ของกลุ่มชาตินั้นๆ และ สังคมเมือง ซึ่งในความเป็นจริงคือ “ภาพย่อบริเวณ” ของสังคมระดับชาติและระดับโลกที่ควบแน่นเอา พลังอำนาจทางสังคมและวัฒนธรรมระดับชาติและระดับโลกมาใส่ไว้ในตัวเองจะพลอยได้รับ ผลกระทบหรือถูกแต่งแต้มสีสันให้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

การปะทะเผชิญระหว่างความเป็นชาติพันธุ์กับเมืองซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อประสาน (nodal point) กระแสของสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้คน สิ่งของ เงินตรา ความรู้ พลังอำนาจจากทั่วโลกส่งผล ให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในแวดวงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เช่นในกรณีของอำเภออย่างไร หาก มองว่า “เมื่อการสร้างกลุ่มชาติพันธุ์ในเมืองเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการจัดการใหม่กับความสัมพันธ์ และธรรมเนียมปฏิบัติอย่างมีพลวัต (dynamic rearrangement of relations and of customs)” (Cohen, 1974: XXIII) แล้วชาวอำเภอโดยเฉพาะอำเภอในท่าบารได้พากันนำเอาอัตลักษณ์ทาง ชาติพันธุ์และธรรมเนียมปฏิบัติมาใช้ในพื้นที่เมืองที่มากไปด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่คุ้นเคย อย่างไม่รู้ การจัดการใหม่กับความสัมพันธ์กับผู้อื่นและธรรมเนียมปฏิบัติมีความเกี่ยวข้องกับการ เข้าถึงและดำรงอยู่ในพื้นที่พิเศษที่ถูกทำให้เป็นตลาดวัฒนธรรม (cultural market-place) ที่มาก ไปด้วยผู้เชี่ยวชาญการแสดงออก (expressive specialists) (Eade, 1997: 135-136) เช่น ในท่า บารอย่างไร ปฏิบัติการทางการค้าของพวกเขาที่นำไปสู่ “การบริโภคที่มีทั้งนัยของการส่งและรับ สารทางสังคม (social messages)” (Appadurai, 1986: 31) ได้ทำให้เกิดการบุกเบิกและปรับ สร้างพื้นที่ทางสังคมในบริบทของเมืองที่พัวพันอย่างมีพลวัตเนื่องจาก “การเคลื่อนไหวโยกย้าย (mobility) ที่มากมายของผู้คน วัฒนธรรมและวัตถุสิ่งของ” (Rojek and Urry, 1997: 1) ให้กับพวก เขาอย่างไร

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าในท่าบารดำรงอยู่ได้โดยการท่องเที่ยวและดำรงอยู่เพื่อการ ท่องเที่ยว การท่องเที่ยวในแง่มุมหนึ่งอาจถูกตีความว่าเป็นการแสวงหาสิ่งที่จริงแท้หรือความจริง แท้ (authenticity) (เรื่องเดียวกัน: 11) แต่ก็ดังที่โรเจ็ค กับอุรีได้กล่าวไว้ว่าในยุคของการเคลื่อนไหว โยกย้ายเช่นในปัจจุบันผู้คนออกไปท่องเที่ยวชมวัฒนธรรมแต่บรรดาวัฒนธรรมและวัตถุสิ่งของต่างๆ ก็ ออกเดินทางท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน... แต่เมื่อวัฒนธรรมออกท่องเที่ยวพวกมันก็จะไม่สามารถปิดกั้น ตัวเองจากวัฒนธรรมอื่นได้ ผลที่เลี่ยงไม่ได้ของการเคลื่อนไหวของวัฒนธรรมคือ การผสมปนเป ขององค์ประกอบต่างๆ และการผลิตคุณค่าทางวัฒนธรรมอันใหม่ที่มีได้ตั้งใจ (เรื่องเดียวกัน: 1,11) เมื่อการณเป็นเช่นนี้แล้วเราจะมามุ่งหวังอันใดกับการแสวงหาสิ่งที่จริงแท้จากการท่องเที่ยวใน ปัจจุบัน อย่างไรก็ตามแต่สินค้าทางชาติพันธุ์ที่ถูกนำมาจำหน่ายในในท่าบารก็เป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่ ออกมาเดินทางท่องเที่ยวเช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ผู้เป็นเจ้าของมัน ความจริงแท้ของสินค้าชาติ พันธุ์ จึงมิใช่ประเด็นปัญหาใหญ่สำหรับการดำรงอยู่ของบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ในในท่าบาร

สำหรับกับพวกเขาประเด็นปัญหาหลักอยู่ที่ว่าทำอย่างไรสินค้าทางชาติพันธุ์นั้นจึงจะขายได้ และการทำให้สินค้าทางชาติพันธุ์นั้นขายได้ ซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับการจัดการใหม่กับธรรมเนียมปฏิบัติอย่างมีพลวัตได้มีผลต่อพื้นที่ทางสังคม อำนาจ และความเป็นตัวตนของพวกเขาอย่างไร

อนึ่ง การหยิบปฏิบัติการทางการค้าขึ้นมาเป็นบริบทหลักเพื่ออธิบายให้เห็นถึงความเป็นไปในด้านอัตลักษณ์ของอำเภอเมืองกลุ่มหนึ่งจำเป็นที่จะต้องมีการหยิบยกเรื่องของความเป็นเพศ (gender) ขึ้นมาพิจารณาร่วมด้วย เพราะความเป็นเพศคือองค์ประกอบหนึ่งที่เป็นฐานสำคัญของปฏิบัติการทางการค้าสินค้าทางชาติพันธุ์ การค้าสินค้าทางชาติพันธุ์เป็นพื้นที่ที่เอื้อให้ความเป็นเพศในกลุ่มชาติพันธุ์อำเภอซึ่งแฝงไว้ด้วยนัยของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายถูกหยิบขึ้นมาได้ถาม ทบทวน ทั้งยังนำไปสู่การผลิตสร้างความเป็นตัวตนใหม่ให้กับเผ่าพันธุ์อำเภอในปัจจุบันอีกด้วย

หากมองว่าโลกาภิวัตน์คือยุคที่มีจุดเด่นอยู่ที่ “การเคลื่อนไหวโยกย้ายของสิ่งต่างๆ ในลักษณะที่เป็นกระแส (flows) ข้ามชาติข้ามพรมแดน” แต่กระแสเหล่านี้ก็ยังคงต้องอาศัยเมืองต่างๆ ทั่วโลกเป็นจุดร่อนลงสัมผัสพื้น (เพื่อดำเนินการอะไรบางอย่าง) และถีบทะยานตัวขึ้น (เพื่อไหลไปปฏิบัติการยังที่อื่น) อยู่ตลอดเวลา โลกาภิวัตน์จึงเป็นยุคที่สังคมเมืองเข้ามามีบทบาทต่อความเป็นไปในทางสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์มากขึ้นในลักษณะของการเป็นจุดเชื่อมต่อประสานที่คอยรับส่งกระแสของสิ่งต่างๆ ให้กับระบบทุนนิยมระดับโลกและผู้บริโภคที่เป็นคนธรรมดาสามัญ (ในแง่ที่ว่าไม่ได้เป็นผู้มีส่วนควบคุมความเป็นไปของระบบทุนและรัฐ) ซึ่งส่วนใหญ่หลังไหลเข้ามาปฏิสัมพันธ์กันในเมืองอย่างเนืองแน่น เพื่อการบริโภคที่ทำได้มากกว่าที่เคยเป็น และด้วยความช่วยเหลือของเทคโนโลยีการสื่อสารและคมนาคม สำนักและความเป็นไปได้ในด้านพื้นที่และเวลาของผู้คนก็เริ่มเปลี่ยนไป สภาพการณ์ดังกล่าวส่งผลเป็นอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ ขณะเดียวกันการเป็นจุดเชื่อมต่อประสานกระแสให้กับระบบทุนนิยมและผู้บริโภคนั้นยังส่งผลให้เมืองกลายมาเป็นพื้นที่ที่มากไปด้วยความสับสนปนเป และความเป็นคนอื่นสิ่งอื่น สภาพการณ์เช่นนี้แม้จะนำปัญหามาสู่สังคมเมืองอยู่ไม่น้อยแต่มันก็ยังได้นำความเป็นไปได้ต่างๆ นานามาสู่สังคมเมืองด้วยเช่นกัน ยิ่งเป็นพื้นที่ที่มากไปด้วยความสับสนปนเปและความเป็นคนอื่น ความกำกวมพว่เลือนซึ่งเอื้อให้เกิดการเข้ามาแฝงตัวปฏิบัติการภายในเมืองก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น ผู้คนหลายกลุ่มพยายามใช้ประโยชน์จากความกำกวมพว่เลือนอันนี้ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกกระแสโลกาภิวัตน์ซัดพามาจากดงดอย

กลุ่มชาติพันธุ์มักถูกมองว่าเป็นกลุ่มชนที่มีธรรมเนียมปฏิบัติและวัฒนธรรมอันจำเพาะพิเศษร่วมกัน เมื่อเข้ามาอยู่ในสังคมเมืองซึ่งเต็มไปด้วยความเป็นคนอื่นและความกำกวมพว่เลือน ธรรมเนียมปฏิบัติและวัฒนธรรมเหล่านั้นจะทำหน้าที่ใดให้กับพวกเขา พวกมันจะยังคงมีความหมายและความสำคัญอยู่หรือไม่ในลักษณะใด ภายใต้เงื่อนไขอะไร การเลือกที่จะใช้ จะไม่ใช้ตลอดจนการปรับใช้ได้ส่งผลต่อการขยายพื้นที่ทางสังคม การขึ้นลงทางอำนาจใน

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงในรูปลักษณะและเนื้อหาของอัตลักษณ์ของพวกเขายังไง ภายใต้พลังกดดันของสังคมเมืองและสังคมโลกกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งในที่นี้หมายถึงอ้าวาได้ผลิตสร้างพื้นที่ทางสังคมของพวกเขาขึ้นมาโดยกลวิธีใด กลวิธีดังกล่าวส่งผลต่อการสร้างความเป็นตัวตนใหม่แบบใดให้กับพวกเขา

กรอบคิดของงานวิจัย

มโนทัศน์สำคัญของงานวิจัยนี้คือโลกาภิวัตน์ (globalization) ความเป็นเมือง (urbanity) และความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity)

อรชุน อับปาคุรย์ (Arjun Appadurai) ได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะเด่นของโลกาภิวัตน์ซึ่งสำหรับเขาหมายถึง “โลกของกระแสต่าง ๆ ที่ไม่ได้ต่อเนื่องกันอย่างลงตัว” (a world of disjunctive flows) ไว้ 2 ประการ (Appadurai, 2001 : 6-20) คือ

1. โลกาภิวัตน์ได้สร้างให้เกิดปัญหามานาประการที่ปรากฏขึ้นในลักษณะเฉพาะท้องถิ่น แต่มีบริบทของการเกิดอยู่นอกเหนือท้องถิ่นนั้น ๆ
2. โลกาภิวัตน์มิได้มีเพียงโลกาภิวัตน์จากเบื้องบนที่ผู้สร้างจำกัดอยู่แค่บรรษัทธุรกิจองค์กรนานาชาติ ผู้เชี่ยวชาญงานนโยบายและรัฐบาลของชาติต่าง ๆ แต่ยังมีโลกาภิวัตน์จากเบื้องล่างที่ผู้คนธรรมดาสามัญซึ่งไม่ได้เกี่ยวพันกับทุนข้ามชาติและรัฐเป็นผู้ชักชวนขึ้นมาอีกด้วย

ด้วยมุมมองเช่นนี้ทำให้เราพอจะกล่าวได้ว่าโลกาภิวัตน์คือยุคของกระแสและการเคลื่อนย้าย ซึ่งกระแสและการเคลื่อนย้ายนี้มีได้มีเพียงทุนอันเป็นตัวแทนของโลกาภิวัตน์จากเบื้องบน (globalization from above) แต่ผู้คนธรรมดาซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของโลกาภิวัตน์จากเบื้องล่าง (globalization from below) ก็เป็นผู้สร้างกระแสและการเคลื่อนย้ายด้วยโดยเฉพาะบรรดานักท่องเที่ยวและผู้พลัดถิ่น (diaspora) แต่กีดกันที่กล่าวไปข้างต้นว่า การเป็นยุคของกระแสข้ามชาติข้ามพรมแดนทำให้เมืองก้าวเข้ามามีบทบาทอันสำคัญมากขึ้นในฐานะ “จุดเชื่อมต่อประสาน” กระแสระดับโลกเหล่านั้น โลกาภิวัตน์จึงสมควรได้รับการมองว่าเป็นยุคของเมืองด้วยเช่นกัน ภายใต้สภาพการณ์โลกาภิวัตน์ ความเป็นเมืองจึงมีเนื้อหาและขอบเขตที่ต่างไปจากเดิม ความเป็นเมืองของทุกวันนี้เป็นปรากฏการณ์ที่ปรากฏขึ้นในลักษณะเฉพาะท้องถิ่น (local) แต่กลับเชื่อมสัมพันธ์อยู่กับเครือข่ายของกระแสและพลังระดับโลก (global) อย่างไม่ว่างเว้น นับแต่อดีตเมืองเชียงใหม่ได้ทำหน้าที่เป็นจุดเชื่อมต่อประสานและสถานที่รองรับความเป็นคนอื่นเสมอมา ทว่าโลกาภิวัตน์กลับมาขบขันสับสนของการเป็นจุดเชื่อมต่อประสานกระแส (nodal point of flows) และการเป็นสถานที่รองรับความเป็นคนอื่น (place of otherness) ให้เจิดจ้ายิ่งขึ้น แม้ตั้งดำรงอยู่ในรัฐชาติไทย แต่ผู้ที่ใช้เมืองเชียงใหม่เป็นเวทีของการปฏิสัมพันธ์ก็หาได้มีเพียงคนเมืองคนไทย คนข้าม

ชาติเช่นนักท่องเที่ยวต่างชาติและผู้พลัดถิ่นก็เป็นหนึ่งในตัวละครที่สำคัญของเวทีนี้ อย่าว่าแต่หาก
ไว้ซึ่งตัวละครกลุ่มนี้เมืองเชียงใหม่อาจมีโฉมหน้าในรูปที่เรามีคุ้นเคยก็เป็นได้

ผู้พลัดถิ่นในงานวิจัยนี้หมายถึง อำเภอซึ่งเป็นกลุ่มชนที่มีความเป็นชาติพันธุ์และจริตนิสัย
หรือแฮบิตัส (habitus) ของตน ประวัติศาสตร์ที่สำคัญอันหนึ่งของอำเภอคือการอพยพเคลื่อนย้าย
ตลอดเส้นทางและช่วงเวลาของการอพยพโยกย้ายอำเภอได้สร้างสมความเป็นชาติพันธุ์และแฮบิตัส
ขึ้นมาท่ามกลางความสัมพันธ์กับชนกลุ่มอื่นอยู่ตลอดเวลา การย่างเท้าก้าวสู่ประเทศไทยเมื่อร้อยปี
ก่อนไม่ได้ทำให้ความเป็นชาติพันธุ์และแฮบิตัสของอำเภอเปลี่ยนแปลงไปมากนักเพราะระบบ
นิเวศน์บนดอยตามแนวชายแดนยังคงอุดมสมบูรณ์คล้ายผืนป่าที่จากมา ประกอบกับช่วงนั้น
รัฐบาลไทยยังไม่ได้ให้ความสนใจกับดอยตามชายแดนภาคเหนือเหมือนเช่นปัจจุบัน ความ
เปลี่ยนแปลงเริ่มส่อเค้าขึ้นเมื่อปลายทศวรรษ 2500 ที่มีอำเภอจำนวนมากอพยพเข้ามาฝั่งไทยซึ่งป่า
ไม่ได้ถูกทำลายลงไปมากแล้ว รัฐบาลไทยเองก็เริ่มตระหนักว่าการอพยพเข้ามาของบรรดาชาวเขา
เป็นปัญหาด้านความมั่นคงและทรัพยากรของชาติ ถนนที่ถูกตัดขึ้นสู่ภูมิต่อในชว่งนั้นนอกจากจะ
เป็นเส้นทางลำเลียงอำนาจรัฐแล้วยังเป็นเส้นทางลำเลียงวัฒนธรรม ค่านิยมรวมทั้งอุดมการณ์
ใหม่ๆ เข้าไปในชุมชนอำเภอ อีกทั้งยังช่วยลำเลียงอำเภอออกมาสู่โลกภายนอกโดยเฉพาะสังคมเมือง
ซึ่งสำหรับอำเภอเป็นเงื่อนไขการดำรงอยู่ที่ผิดแผกแตกต่างไปจากเดิมเกือบจะโดยสิ้นเชิง พ.ศ.2514
อำเภอจำนวนหนึ่งซึ่งอยู่บนดอยของจังหวัดเชียงรายถูกนำมาไว้ที่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่เพื่อแสดง
วิถีชีวิตและการละเล่นของตนให้นักท่องเที่ยวได้ชม และนี่คือจุดเริ่มต้นอันชัดเจนของกระบวนการ
ปรับสร้างอัตลักษณ์ของอำเภอภายหลังจากที่ความเป็นชาติพันธุ์อำเภอที่สะสมไว้ได้มาปะทะกับ
ความเป็นเมืองของเชียงใหม่ซึ่งในขณะนั้นกำลังเริ่มก้าวเข้าสู่ประตูโลกาภิวัตน์

ปัจจุบันมีอำเภอจำนวนไม่น้อยเข้ามาทำมาหากินในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อประสาน
ทั้งกระแสด้านโลกและความเป็นคนอื่นที่มากหน้าหลายตา ลักษณะเช่นนี้ของเมืองเชียงใหม่ยิ่ง
มาเสริมให้เมืองซึ่งปกติเป็นพื้นที่ของความกำกวมอยู่แล้วกำกวมยิ่งขึ้นไปอีก ความกำกวมนี้เกิดขึ้น
จากการเป็นพื้นที่ที่มีโลกหลาย ๆ ใบเข้ามาสัมพันธ์ ซ้อนทับและทับเคียงกัน แต่ในความสัมพันธ์
ซ้อนทับและการทับเคียงกันนี้ย่อมมีช่องว่าง รอยแยกห่าง หรือ “พื้นที่ที่อยู่ระหว่าง” (in-between
space) เกิดขึ้นมาเป็นระยะ ๆ ให้ผู้ที่รู้จักจ้องใช้ได้ไข่มั่น แต่พื้นที่ที่อยู่ระหว่างเป็นพื้นที่ที่ขาดความ
แน่ชัดตายตัว การเข้ามาอยู่หรือจัดวางตัวเองลงในพื้นที่นี้ย่อมต้องเกี่ยวพันกับการจัดการกับอัต
ลักษณ์ของตนเองให้สอดคล้องกับสถานที่และกาลเวลานั้น ๆ แต่ก็เชื่อว่าทุกคนจะสามารถจัดการ
กับอัตลักษณ์ของตนเองได้อย่างสัมฤทธิ์ผลเสมอไป การเข้ามาอยู่ในพื้นที่นี้จึงมีทั้งโอกาสความ
เป็นไปได้และปัญหาเข้ามาพัวพันอยู่ตลอดเวลา แล้วอำเภอจะท่าอย่างไรกับสภาพการณ์ที่เป็น
เงื่อนไขเช่นนี้

ยังมีโลกหลายใบมาสัมพันธ์และซ้อนทับกันมากเท่าไร “พื้นที่ที่อยู่ระหว่าง” โลกเหล่านั้นซึ่งเป็นที่มาของ “ความกำกวม” อันหมายถึงสภาพของการมีอยู่ร่วมกันและการแย่งกันของโอกาสที่จะเป็นไปได้และปัญหามานานาประการ (Massey et al, 1999 : 1) ก็ยิ่งเกิดมากขึ้น การเป็นจุดเชื่อมประสานของกระแสระดับโลกและความเป็นคนอื่นจากนานาสารทิศของเชียงใหม่ในทุกวันนี้ส่งผลให้เชียงใหม่กลายมาเป็นเมืองที่มีโลกหลายใบไหลมาสัมพันธ์กันอย่างเนืองแน่นจนนำมาสู่การเป็นพื้นที่ของความกำกวม แต่ความกำกวมก็ใช่ว่าจะมีย่างเท่าเทียมกันในทุกอาณานิคมของเมือง บริเวณใดที่มีการปะทะและซ้อนทับของโลกทางสังคมมาก ความกำกวมก็จะมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ในทฤษฎีคือพื้นที่หนึ่งที่มีความกำกวมนี้มากเป็นพิเศษ

เชียงใหม่ในทฤษฎี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีไว้เพื่อให้ท้องชมและจับจ่ายคือพื้นที่ที่สัมพันธ์อยู่กับพลังอำนาจระดับโลก ระดับชาติ ระดับท้องถิ่นรวมทั้งระดับปัจเจกบุคคลมาโดยตลอด พลังทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมของทุกระดับไหลเวียน ดัดผ่านและปะทะประสานกันอยู่ตลอดเวลา ในแง่หนึ่งในทฤษฎีจึงเป็นพื้นที่ของกระแส (ของผู้คน สิ่งของ ความรู้ ธรรมเนียมปฏิบัติ ฯลฯ) และความกำกวม (ในฐานะที่เป็นบริบทของการปฏิสัมพันธ์) ที่เข้มข้นยิ่ง

ภายใต้สภาวะการณ์เช่นนี้อำนาจคือชนกลุ่มหนึ่งที่แทรกตัวแบกโลกของตนเข้ามาปะปนกับโลกของผู้อื่น แล้วปฏิบัติการทางการค้า (trading practice) ของพวกเขาก็เริ่มเกิดขึ้นใน “พื้นที่ที่อยู่ระหว่าง” ของในทฤษฎีมาตั้งแต่ปีพ.ศ.2518 มากไปด้วยปัญหากับการดำรงอยู่เพื่อทำการค้า ณ ที่นี้ แต่โอกาสที่จะเป็นไปได้ก็มีไม่น้อยสำหรับพวกเขา ปฏิบัติการทางการค้าในในทฤษฎีที่ต้องสัมพันธ์กับกระแสพลังอำนาจในระดับต่าง ๆ และความเป็นอื่นอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันทำให้อำนาจค่อย ๆ เก็บสะสม ผลิตซ้ำ และผลิตใหม่ ความหมายของความเป็นอำนาจที่ต้องทำมาหากินในเมืองอยู่ทุกวันนี้

ความหมายที่ค่อย ๆ ถูกสร้างและสะสมมาจากชีวิตในแต่ละวันภายในเมืองได้ถูกนำขึ้นมาเจรจาหรือกับความเป็นชาติพันธุ์และจิตนิสัยหรือแฮบิทัสเดิมที่แฝงฝังอยู่ในตัวของพวกเขามาแต่เดิมเป็นระยะ ๆ การเจรจาหรือ (negotiation) นี้ก็นำมาสู่การจัดการใหม่กับความสัมพันธ์กับผู้อื่นภายในเมืองโดยเฉพาะในพื้นที่การค้าและธรรมเนียมปฏิบัติของอำนาจเหล่านี้เอง และนี่ก็คือสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับการผลิตสร้างและผลิตใหม่อำนาจ พื้นที่รวมทั้งอัตลักษณ์ของอำนาจ ซึ่งในท้ายที่สุดก็นำไปสู่ “ภาพของความเป็นอำนาจ” ของอำนาจ จำนวนหนึ่งซึ่งใช้เมืองแห่งยุคโลกาภิวัตน์เช่นเชียงใหม่เป็นฐานของปฏิบัติการในชีวิตแต่ละวัน

หน่วยของการวิเคราะห์

เพื่อตอบคำถามของการวิจัยที่ตั้งไว้ข้างต้น งานวิจัยนี้จะเลือกปฏิบัติการทางการค้า สินค้าชาติพันธุ์ของกลุ่มอำเภอในไนท์บาซาร์โดยเฉพาะอำเภอชายขอบของไนท์บาซาร์กลุ่มหนึ่งขึ้นมาเป็นหน่วยของการวิเคราะห์ หนึ่งคำว่า “การค้า” ในที่นี้จะถูกใช้ในความหมายของ “การเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมของการต่อสู้” (contested cultural terrain) ซึ่งทุนทางชาติพันธุ์ที่อำเภอสะสมและนำติดตัวมาจากชุมชนเดิมบนดอยถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือหรือกลยุทธ์ในการดำรงอยู่ท่ามกลางความสัมพันธ์กับความเป็นคนอื่นบนพื้นที่แห่งนี้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. งานวิจัยนี้จะทำให้เห็นภาพการปรับสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวอำเภอผู้ได้เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะพิเศษของเมืองเช่นไนท์บาซาร์
2. ทำให้เกิดความเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงด้านธรรมเนียมปฏิบัติ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และความสัมพันธ์ทางสังคมของอำเภอที่ได้เข้ามาอยู่ในเมืองท่องเที่ยวระดับโลกเช่นเชียงใหม่
3. เกิดความเข้าใจในความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อำเภอากับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการค้าสินค้าชาติพันธุ์ในไนท์บาซาร์ ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจในความซับซ้อนของการเมืองเชิงวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และการปรับสร้างพื้นที่ทางสังคมของอำเภอเมืองในปัจจุบัน

บทที่ 2

อำเภอคือใคร

การเป็นงานวิจัยที่เลือกศึกษากลุ่มชาติพันธุ์อำเภอที่ทำการค้าอยู่ในเชียงใหม่ในทาบชาธิเป็นหลักเนื่องจากเห็นว่าปัจจุบันอำเภอคือกลุ่มชาติพันธุ์ที่โดดเด่นสุดของพื้นที่ท่องเที่ยวภายในเมืองแห่งนี้ ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงอำเภอให้ละเอียดยิ่งขึ้น ทั้งในด้านความเป็นมาเชิงประวัติศาสตร์และบริบทใหญ่่น้อยที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายของอำเภอ จนทำให้อำเภอบางคนได้มีโอกาสเข้ามาปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ท่องเที่ยวแห่งนี้ที่เป็นผลผลิตของกระแสของพลังอำนาจในระดับต่างๆ มิว่าจะเป็นพลังอำนาจระดับข้ามชาติ ระดับชาติ ระดับท้องถิ่นหรือแม้แต่ว่าระดับปัจเจกบุคคล

เส้นทางอันยาวไกล

คำว่า “ชาวเขา” ในภาษาไทยปัจจุบันเป็นคำที่มีความหมายเรียบง่ายตรงตัวว่า “กลุ่มชนที่อาศัยอยู่บนภูเขา” ทุกครั้งที่ผู้ส่งสารเช่นสื่อมวลชนใช้คำนี้ผู้รับสารโดยส่วนใหญ่จะถอดรหัสหรือตีความคำๆ นี้ออกมาเป็นภาพของ “ผู้คนบนดอย” เท่านั้นและทันที แต่ี่เป็นการใช้และตีความที่ปราศจากการตระหนักถึงบริบททางประวัติศาสตร์ที่ผลิตสร้างสภาวะการดำรงอยู่บนดอยของกลุ่มชนเหล่านี้ขึ้นมา ภายใต้ความเป็นไปเช่นนี้ข้อความดังต่อไปนี้จึงได้รับการเรียบเรียงและพิมพ์เผยแพร่ออกสู่สายตาสาธารณชนไทย

พวกชาวเขาเท่าที่มีการแยกประเภทกันไว้ก็มีอีโก้ ลีซอ ลัวะ ยาง มูเซอ เย้า แม้ว นอกจากนั้นก็มีเผ่าที่หาตัวจับได้ยากเต็มทีคือ ผีตองเหลือง แล้วก็มีพวกถิ่น หมู และพวกฮ่อ

พวกถิ่นและหมูนั่นในขณะนี้ได้กลายเป็นชาวพื้นเมืองไปเกือบหมดแล้ว ... ส่วนพวกฮ่อนั้นเล่าก็คือชาวจีนยูนนานนั่นเอง ... มีความเป็นอยู่อย่างคนที่นี่เจริญแล้วและถ้าหากจะจัดเข้าไปรวมกับพวกชาวเขาที่มีความเป็นอยู่อย่างโบริ่าโบราณก็ดูชอบกลอยู่

ดังนั้น ในหนังสือเล่มนี้ก็มีเรื่องของพวกอีโก้ ลีซอ ลัวะ ยาง มูเซอ เย้า แม้วอันเป็นพวกชาวเขาโดยแท้ ... (สุรพงษ์, 2506 : ก-ข)

อักขระที่เรียงตัวเป็นคำว่า “ชาวเขาโดยแท้” ให้ภาพของกลุ่มชนที่ดำรงชีวิตอยู่เฉพาะบนภูเขามาโดยตลอด แต่ก็เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปในแวดวงวิชาการว่า ชาวเขากลุ่มต่างๆ ที่พบใน

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ได้อาศัยอยู่เฉพาะบนภูเขายอดสูงไปในช่วงประวัติศาสตร์ของพวกเขาหลายพันปีของการอพยพซึ่งส่วนใหญ่เป็นการมุ่งหน้าลงใต้ซึ่งถูกขัดขวางติดตอนเป็นระยะๆ โดยการต่อสู้ในที่ราบลุ่มอันสมบูรณ์เพื่ออำนาจเหนือทรัพยากรเพื่อแรงงานและน้ำทำได้เปลี่ยนสภาพการณ์ทางภาษาศาสตร์-ชาติพันธุ์ (the ethno-linguistic situation) ของพวกเขามาอย่างต่อเนื่อง ผู้ตั้งถิ่นฐานในที่ราบลุ่มช่วงก่อนกำเนิดรัฐในลักษณะชนเผ่ามักถูกบังคับให้ขึ้นไปสู่ที่สูงซึ่งเข้าถึงยากกว่าและดึงดูดใจน้อยกว่า แต่ทำให้แค่เพียงนั้นกระทั่งผู้คนที่ย้ายอยู่ในอาณาจักรบนที่ลุ่มซึ่งดูเหมือนได้สถาปนาอำนาจของพวกเขาเหนือที่ดิน น้ำท่าและประชาชนขึ้นมาอย่างมั่นคงทั้งยังได้วางสายบรรพบุรุษอย่างมั่นคงไว้กับสวรรค์แล้ว ยังได้มีการกลับขึ้นสู่ดงดอยและมักจะถอยกลับมาสู่การดำรงอยู่แบบชนเผ่าในลักษณะก่อนรัฐที่ไม่มีการแบ่งช่วงชั้นทางสังคม (Geusau, 1983 : 243)

อำเภอคือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะดังกล่าว ในอดีตกาลนานโพ้นอำเภอคือกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของอาณาจักรโลโล (Lolo kingdoms) ที่กระจายตัวอยู่ระหว่างทิเบต เสฉวน และยูนนานตอนใต้ แต่สภาพการณ์ของพวกเขาในฐานะชนกลุ่มน้อยได้ค่อยๆ เลวร้ายขึ้น ประวัติศาสตร์ของพวกเขา นับแต่นั้นก็ดูเหมือนจะกลายเป็นประวัติศาสตร์ของสังคมก่อนรัฐอันเปราะบางที่เผชิญหน้ากับอาณาจักรต่างๆ ในที่ราบลุ่มซึ่งแม้ในช่วงนั้นจะมีขนาดเล็กกว่าแต่ก็เข้มแข็งกว่า อำเภอให้เหตุผลของการเป็นผู้ดำรงชีวิตอยู่ตามดงดอยว่าเกิดจากความขัดแย้งกับบรรดากลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่เข้มแข็งกว่า (เรื่องเดียวกัน : 245, 260) วิถีชีวิตบนดงดอยของพวกเขาได้ถูกหล่อหลอมขึ้นมาโดยการดำรงอยู่ในฐานะชนกลุ่มน้อยที่ได้แต่ยอมทนมานานหลายศตวรรษ (Grinfeld, 1982 : 18)

ประวัติศาสตร์ของอำเภอคือเรื่องราวของการเดินทางหรือการอพยพเคลื่อนย้ายที่ยาวไกลจากถิ่นฐานเดิมของบรรพบุรุษในเอเชียตอนกลาง อำเภอคือผู้สืบเชื้อสายมาจากพวกหยี่หรือยี่ (Yi) ซึ่งเป็นคำที่ชาวจีนหรือฮั่นใช้เรียกชนกลุ่มชนที่แต่เดิมพวกเขานานนามว่า โลโล (Lolo) หรือหลัวหลัวซึ่งเป็นอู๋ หมาน (Wu-man) พวกหนึ่ง ชาวจีนเรียกหากกลุ่มชนซึ่งพูดภาษาตระกูลทิเบต-พม่าที่ดูมีอายุธรรมดากว่าตนเองว่า “หมาน” หรือ “เจียง” อู๋ หมาน หมายถึง ชนอารยะผู้มีวิถีชีวิต (Geusau, 2000 : 127) ถิ่นฐานเดิมของพวกโลโลคือชายแดนด้านตะวันออกของทิเบตในปัจจุบัน เมื่อกว่าพันปีที่แล้วโลโลพวกหนึ่งได้แยกตัวเคลื่อนย้ายจากถิ่นฐานเดิมของตนบนเขาเข้ามาสู่ที่ราบระหว่างหุบเขาของแม่น้ำแยงซีตอนบนทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลเสฉวนติดกับด้านตะวันออกของทิเบต โลโลเหล่านี้ได้สร้างวัฒนธรรมของตนที่ต่างไปจากของพวกโลโลเดิมอยู่บ้างและพวกนี้คือพวกที่ถูกชาวจีนเรียกกันว่าหยี่ ทุกวันนี้ชาวหยี่ส่วนใหญ่ยังคงอาศัยใช้ชีวิตอยู่

บริเวณนั้น ขณะที่ชาวหยีหรือโลโลอื่นซึ่งรวมทั้งโลโลหรือหยีที่ถูกจีนเรียกว่าฮานี (Hani) และพวกที่เรียกตนเองว่าอาฮา (Akha) ได้พากันอพยพโยกย้ายลงมาทางใต้ได้หลายศตวรรษแล้ว แม้ในตอนนั้นจะยังไม่ได้มาไกลถึงพม่าและไทยก็ตาม ภาษานับเป็นเครื่องยืนยันอันหนึ่งถึงความเกี่ยวเนื่องกับกลุ่มชนที่เป็นบรรพบุรุษ ภาษาอาฮาซึ่งอยู่ในตระกูลทิเบต-พมานั้นถือกำเนิดมาจากภาษาโลโลยุคต้น คำบางคำเช่นพิม่า (Phima) หรือเบวีม่อ (Boemaw) ในภาษาอาฮาซึ่งหมายถึงหมอสวดพิธีกรรมก็คล้ายกับคำว่าเบโมะ (Bemo) ซึ่งหมายถึงชนชั้นผู้รู้หนังสือในสังคมหยีหรือโลโล (Geusau, 2000 ; Grunfeld, 1982 : 18 และ Goodman, 1996 : 25)

เพื่อที่เขาในทิเบตเป็นแหล่งกำเนิดแม่น้ำสำคัญหลายสาย เช่น พรหมบุตร อีระวดี แม่โขง และแยงซี แต่กลับมีทรัพยากรที่จำกัด บรรพบุรุษของอาฮาจึงต้องอพยพลงมาตามทีราบลุ่มน้ำสู่ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์กว่า เมื่อพวกเขาเคลื่อนย้ายออกจากทิเบตอย่างช้าๆ มาทางตะวันออกเฉียงใต้เข้าสู่มณฑลเสฉวนตอนใต้และยูนนานในปัจจุบัน พวกเขาได้เริ่มแตกตัวออกเป็นกลุ่มๆ แยกย้ายกันไปอยู่ที่ต่างๆ ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 7 ชาวหยีหรือโลโลกลุ่มที่เป็นอาหารุ่นบรรพบุรุษได้กระจายตัวมาสู่ทางใต้ของยูนนาน สันนิษฐานกันว่า ณ ที่นี้พวกเขาได้สร้างวัฒนธรรมที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของโลโลหรือหียกลุ่มอื่นขึ้นมาทีละเล็กละน้อย ภายหลังแม้จะมีอาฮาจำนวนไม่น้อยอพยพต่อมาแต่อาฮาจำนวนมากสุดพร้อมทั้งพวกโลโลกลุ่มอื่นหรือหียก็ยังคงตั้งรกรากและใช้ชีวิตอยู่ในมณฑลยูนนานตราบจนทุกวันนี้ (Grunfeld, 1982 : 22)

ยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดว่าเหตุใดอาฮาหรือฮานีจึงได้แยกตัวออกมาเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะโดยไม่ยอมเป็นเพียงแค่นหนึ่งในหลายสาขาของหยี เหตุผลที่เป็นเพียงการคาดเดาคือภายในสังคมของชาวหยีซึ่งเดิมมีบรรพบุรุษของอาหารวมอยู่ด้วยนั้นมีการแบ่งผู้คนออกเป็น 2 วรณะ คือ หยิดำ (Blackbone Yi) กับหยีขาว (Whitebone Yi) หยิดำคือวรณะของผู้ปกครอง ผู้มีทรัพย์สินและอำนาจทางการเมือง ขณะที่หยีขาวซึ่งมีจำนวนมากกว่าเพราะประกอบไปด้วยทั้งชาวหียีวรณะล่างกับชาวจีนผู้ยากไร้ที่ถูกหยิดำนำมาเป็นทาสกลับถูกรีดรอนสิทธิ ผลประโยชน์และถูกกดขี่ให้อยู่ในสภาวะนั้นเรื่อยมา ภายใต้สภาพการณ์ทางสังคมเช่นนี้อาฮาซึ่งในขณะนั้นเป็นหยีขาวกลุ่มหนึ่งในบรรดาหยีขาวทั้งหลายอาจรู้สึกไม่พึงใจกับการกระทำของพวกหยิดำมาตั้งแต่ต้นทั้งนี้เพราะแม้พวกเขาจะไม่ใช่นิยามความเท่าเทียมกันอย่างเข้มงวดจริงจังแต่ในสังคมของอาฮาก็แทบจะไม่มีการแบ่งชนชั้น ดังนั้นพวกเขาจึงตัดสินใจแยกตัวออกจากสังคมของพวกหยีที่เป็นกลุ่มบรรพบุรุษมากกว่าที่จะทนอยู่กับพวกเขาต่อไป (Goodman, 1996 : 25-26 ; The Encyclopedia Americana, 1999, 6 : 502 และ Encyclopedia Britannica, 1967, 23 : 893) ไม่ปรากฏหลักฐาน

โคที่บันทึกรายละเอียดของการแยกตัวนี้ทั้งในคำขัณฑ์ที่ท่องจำสืบต่อกันมาแต่โบราณของหมอสวดพิธีกรรมหรือพินาและบันทึกของจีน

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับถิ่นฐานเดิมยังแดนไกลของโลโลหรือหฺยแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มๆ แรก เชื่อว่าเป็นทิเบตตะวันออก แต่กลุ่มที่สองมองว่าน่าจะเป็นแถบที่ราบเสฉวนมากกว่า (Weins, 1967 ; Bradley, 1979 ; Boucherie, 1995, Vol.1 อ้างใน Geusau, 2000 : 129) แต่มีว่าจะเป็นที่ใดในช่วงหนึ่งพวกเขาได้เคลื่อนย้ายจากถิ่นฐานเดิมอันเป็นเขตเขาสูงลงมาสู่ตอนใต้ ในอดีตอันไกลโพ้นที่พังคัลยาเทพนียาคือเมื่อประมาณ 2,000-3,000 ปีก่อนบรรดาบรรพบุรุษของโคตรตระกูลอำเภอที่เก่าแก่ที่สุดได้โยกย้ายลงมาจากเขตเทือกเขาเข้ามาสู่ที่ราบแม่น้ำดำแม่น้ำแดงที่อยู่ในยูนนานตะวันออกเฉียงใต้ เหนือลาวและเวียดนามในปัจจุบัน บรรพบุรุษของฮานี่หรืออำเภอซึ่งเป็นชาวหฺยหรือโลโลได้เข้ามาอาศัยอยู่ในยูนนานตอนใต้ตั้งแต่สมัยฉิน(221-207 ปีก่อนคริสตกาล) และฮั่น (206 ปีก่อนคริสตกาล – ค.ศ.220) หรือเป็นเวลากว่า 2,000 ปีมาแล้ว จวบจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 8 (ค.ศ.750) หรือประมาณพ.ศ.1293 อาณาจักรน่านเจ้า ซึ่งเป็นอาณาจักรของกลุ่มชนผู้ให้ภาษาทิเบต-พม่าได้เกิดขึ้นภายใต้การนำของโก๊ะ ล่อ ผง แห่งราชวงศ์หนองแสนผั่งแม่น้ำแดง ซึ่งเป็นดินแดนของพวกหฺยหรือบรรพบุรุษของฮานี่และอำเภอมาก่อน ในช่วงนั้นบรรพบุรุษของฮานี่และอำเภอจึงกลายมาเป็นผู้อยู่อาศัยในน่านเจ้าตอนใต้ซึ่งก็คือตอนใต้ของยูนนานที่พวกฮานี่ส่วนใหญ่ได้อยู่อาศัยในทุกวันนี้ รวมถึงอาณาบริเวณชายแดนของพม่า ลาวและเวียดนามเหนือในปัจจุบัน ในยูนนานตอนใต้พวกเขาคงได้พบและผสมผสานไปกับผู้คนที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมรไปบางส่วน รัฐบาลจีนเองก็มองว่าบรรพบุรุษของฮานี่-อำเภอหรือเฮนนี่ (Heni) กับหฺยหรือโลโลที่อยู่ในเสฉวนยูนนานตะวันออกและยูนนานใต้รวมทั้งบางส่วนของก๊วยโจวซึ่งอยู่ติดกันคือหนึ่งในชนพื้นเมืองหลัก ในอดีตพวกเขาคงไม่ได้จำกัดตัวเองให้อยู่อาศัยเฉพาะในแถบเทือกเขาตาเหลียน ซาน (Talian Shan) หรือหวู่เหลียง ซาน (Wuliang Shan) และอายหลาวซาน (Ailao Shan) แต่น่าจะเป็นผู้ปลูกข้าวอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำดำแม่น้ำแดงหรือบางที่อาจรวมถึงแม่น้ำโขงอีกด้วย (Geusau, 2000 : 129)

มีการสันนิษฐานว่าโคตรตระกูลเก่าแก่บางอันของอำเภอแต่เดิมได้เคยเป็นส่วนหนึ่งของพวกหฺยหรือโลโลดำ พวกเขาถูกผู้ครองน่านเจ้าเกณฑ์ให้ลงมาอยู่ทางใต้ ๆ ของอาณาจักรเพื่อผลิตข้าว (Backus, 1981 : 66 อ้างใน Geusau, 2000 : 139) ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับจำบี้อาหล่อง (Jabioelang) หรือจำบีเออลาห์ (Jabioelah) วีรบุรุษในตำนานของอำเภอที่มอบหมายให้เหล่าบรรพบุรุษของอำเภอมาเป็นผู้ปลูกข้าวทางตอนใต้ มีการกล่าวถึงตระกูลมาเยอะ (Majeu) ในพวกหฺยหรือโลโลดำที่อยู่แถบเสฉวนและยูนนาน มาเยอะเป็นตระกูลใหญ่ที่เก่าแก่อันหนึ่งของอำเภอ นี่คื

หลักฐานหนึ่งที่ช่วยยืนยันว่าในระหว่างพวกหยี่ดำในแถบเสฉวนและชายแดนยูนนานกับอ่าขามีการใช้ชื่อตระกูลเก่า เช่น มาเยอะ คล้ายกัน (Geusau, 2000 : 139)

ในแถบตะวันตกเฉียงใต้ช่วงนั้นฮานี่หรืออ่าขาคงเป็นส่วนหนึ่งของระบบรัฐบรรณาการของจีนซึ่งจีนได้แต่งตั้งหัวหน้าเผ่าในท้องถิ่นนั้น ๆ ที่ขึ้นตรงต่อตนเป็นผู้ปกครองดูแลเหตุการณ์นี้ได้รับการบ่งชี้อยู่ในสายโคตรตระกูลที่มีการกล่าวอ้างถึงความเกี่ยวพันกับสวรรค์ (Weins, 1976 : 208-266 ; Bai Yu, 1989 อ้างใน Geusau, 2000 : 139) อ่าขาปรากฏขึ้นในบันทึกทางประวัติศาสตร์ครั้งแรกเมื่อพวกเขาได้อพยพเข้าสู่ยูนนานเรียบร้อยแล้ว ในยูนนานตอนนั้นฮานี่หรืออ่าขาเจริญรุ่งเรืองสืบมาระยะหนึ่ง พวกเขาอาจใช้ควายไถนา ปักกล้า ปลูกข้าว ดำนาจนถึงเพนียดของฮานี่และอ่าขากล่าวถึงช่วงเวลาที่พวกเขาได้สร้างเมืองของตนที่มีกำแพงล้อม ซึ่งบันทึกของจีนได้ช่วยยืนยันเรื่องนี้ เมืองนี้มีนามว่า “ทุ่มหล่อง” (Tm-lang) หรือทุ่มหล่าห์ (Tumlah) หรือทาหล่อง (Ta-lang) เป็นเมืองป้อมปราการตั้งอยู่ใกล้ที่ราบลุ่มแม่น้ำดำเหนือรอยต่อระหว่างจีนลาวและเวียดนามในปัจจุบันไปประมาณหนึ่งร้อยกิโลเมตร ชื่อที่กล่าวไปข้างต้นเป็นภาษาตระกูลทิเบต-พม่า ภายหลังเมืองนี้ถูกเรียกหาในภาคภาษาอื่นว่า “โมเจียง” (Mojiang) หากเมืองนี้พัฒนาสืบมาฮานี่หรืออ่าขาอาจพัฒนารัฐศูนย์กลางของตนขึ้นมาได้ ทุ่มหล่องน่าจะเกิดขึ้นมาท่ามกลางสูญญากาศของอำนาจในแถบตะวันตกเฉียงใต้ของจีนช่วงนั้นที่เกิดขึ้นระหว่างความอ่อนแอของอาณาจักรน่านเจ้า (ค.ศ.750-1254 หรือ พ.ศ.1293-1797) กับราชวงศ์ซ่งของจีน (ค.ศ. 960-1279 หรือ พ.ศ.1503-1822) ตอนนั้นรัฐบรรณาการหลายแห่งพากันไขว่คว้าอธิปไตยการปกครองตนเอง ระบบวงศ์ญาติและระบบเครือญาติ รวมทั้งระบบของกฎจารีตอันเป็นเอกภาพของอ่าขาก็ได้ถูกสร้างขึ้นมาอย่างเป็นระบบภายในตอนนั้น จากเนื้อหาคำขับขานโบราณของพิมายังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดว่าช่วงนั้นคำว่า “อ่าขา” มีใช้อยู่หรือยัง แต่คาดว่าน่าจะยังไม่มี (Backus, 1981 : 163 ; Lewis, 1968, Vol.1 : 42 อ้างใน Geusau, 2000 : 139)

ตามตำนานกล่าวว่าผู้นำในการตั้งเมืองทุ่มหล่อง คือ เจ้าบ่อง (Dzjawbang) หรือเจ้าบ่าห์ (Jawbah) ซึ่งเป็นผู้นำชาวโหวหนี่ (Woni) หรือฮานี่อันแกร่งกร้าว เจ้าบ่องพยายามรวบรวมผู้นำตระกูลอ่าขาหรือฮานี่เข้ามาเพื่อเป็นกำลังพล เขาเลือกแต่งงานกับบุตรของอาบอ มาเยอะ (Abaw Majeu) ผู้นำตระกูลอ่าขาเก่าแก่อันหนึ่ง ช่วงนี้อ่าขาทำศึกสงครามเพื่อเจ้าบ่องยังผลให้เขากลายมาเป็นผู้ปกครองที่มีอำนาจเหนือชาวฮั่นแถบนั้น กลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร เช่น ว้า ปะหล่อง ขมุ คะฉิ่น ไทยกลุ่มต่าง ๆ และลาฮู่ อย่างไรก็ตามการเกิดขึ้นของเมืองทุ่มหล่องและการขึ้นสู่อำนาจของเจ้าบ่องน่าจะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับอำนาจของอาณาจักรที่ใหญ่กว่าคือจีนและน่านเจ้า อ่าขาเชื่อว่าในอดีตอันไกลโพ้นที่พวกเขายังมีผู้นำทางทหารพวกเขา

ได้รับอำนาจการปกครองจากสวรรค์หรืออุม มา (M-ma) ผ่านจีน อำนาจนี้ยังปรากฏขึ้นในรูปของ ป้ายประกาศิตซึ่งอาจมาพร้อมกับตราของจักรพรรดิหรืออาจผ่านมาทางกษัตริย์แห่งน่านเจ้า พวกเขาสูญเสียสัญลักษณ์ทางอำนาจนี้ไปเมื่อคราวที่ทুমห่องล่มสลาย (Geusau, 2000 : 137-140)

เจ้าะบ่องคือผู้ครองทุมห่องเป็นคนแรก เขาเป็นผู้ปกครองที่มีลักษณะของทรราชย์ และจอมขมังเวทย์ผสมผสานอยู่ในตัว ความเป็นผู้ปกครองแบบเผด็จการถูกเล่าผ่านคำขับขานของพินาในเชิงเทพนิยายว่า “แม้เราจะบัญชาให้เจ้าเสาะหาน้ำตามดมา 9 จาน ไก่ 9 ตัว สุรา 9 ไหวเห็ดชั้นเลิศ 9 ตะกร้า เนื้อแห้ง 9 กระบุง โลหะเงิน 75 บาท หม้อน้ำ 9 หม้อที่บรรจุเปี่ยมไปด้วยมันสมองแมลง ภายในหนึ่งวันเจ้าก็จะต้องสรรหามาให้ได้ มิฉะนั้นเราจะปลิดชีวิตเจ้า” และเนื่องจากเขาเป็นผู้นำที่ขาดเมตตาเรียกเก็บส่วยบรรณาการมากเกินไปจึงก่อให้เกิดความไม่พอใจขึ้นมาในหมู่ผู้นำตระกูลอ่าซ่าอื่น ๆ ท้ายที่สุดเขาถูกอาบอ มาเยอะ ว่าจ้างคนจากตระกูลอื่นให้มาสังหารเขา แม้เจ้าะบ่องจะเป็นผู้นำทรราชย์ที่จอมขมังเวทย์ที่นิยมใช้อำนาจตามใจแต่เขาก็เป็นผู้วางรากฐานในการสร้างกฎจาริตหรืออ่าซาย้อง (Akha - yang / jang) ให้กับบรรดาอ่าซ่า เจ้าะบ่องได้ร่วมกับบุตรชายวางระบบให้กับอ่าซาย้องซึ่งเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ให้กับทุกแง่มุมของชีวิตอ่าซ่า บุตรชายของเขาคือ บ่องจุย (Bang Dzjui) หรือ บาฮ์จุย (Bah Jui) ได้ก้าวขึ้นสู่บัลลังก์เมื่ออายุได้ 13 ปี ตำนานกล่าวว่า บ่องจุย คือผู้ขี่ม้าบินขึ้นไปหาเทพอาเผะมีเหยะ (Apoemiyeh) ยังสรวงสวรรค์ทุกคำคืนเพื่อนำคำสอนและธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ มาให้แก่บรรดาอ่าซ่าเบื้องล่าง แต่จำนวนกฎเกณฑ์และธรรมเนียมปฏิบัติที่บรรทุกลงมามีมากเกินไปจนทำให้ปีกม้าบินข้างหนึ่งหักลงเมื่อมาถึงโลกมนุษย์ มารดาของบ่องจุยได้ใช้ชีผั่งฉาบทาซ่อมแซมปีกม้าให้ เมื่อขี่กลับขึ้นไปอีกครั้งด้วยความที่บินสูงเกินไปแสงอาทิตย์ที่ร้อนแรงได้ค่อย ๆ ละลายชีผั่งออก ทั้งม้าและบ่องจุยร่วงหล่นลงมาบางตำนานก็ว่าเขาตายบ้างก็ว่าไม่ตาย เพียงแต่บินกลับขึ้นไปนำคำสอนลงมาอีกไม่ได้ นี่อาจตีความได้ว่าเป็นการอ้างถึงความชอบธรรมให้กับกฎจาริตว่าสวรรค์ประทานมาโดยตรงในช่วงการตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งนี้อ่าซ่าอาจได้เคยเรียนรู้การอ่านและเขียนเพราะได้มีการค้นพบบันทึกโบราณที่อยู่ในการครอบครองของชาวโลโลหรือหยี่ที่อาศัยอยู่ในยูนนานในทุกวันนี้ บันทึกนี้เขียนด้วยตัวอักษรที่แตกต่างจากอักษรจีนโดยสิ้นเชิง สังคมของอ่าซ่าและฮาหนี่อาจถูกจัดให้เป็นทั้งสังคมหลังการอ่านออกเขียนได้ (post-literate) และสังคมก่อนการอ่านออกเขียนได้ (pre-literate) หลังการอ่านออกเขียนได้เพราะพวกเขาแยกตัวออกมาจากพวกหยี่เจีย (Yi-chia) ซึ่งมีตัวอักษรของตนเอง ก่อนการอ่านออกเขียนได้เพราะพวกเขาได้สูญเสียตัวอักษรเหล่านั้นไปสิ้นตำนานเล่าถึงเหตุการณ์นั้นว่าพวกเขาได้พากันกินหนังควายที่จารึกอักษรนั้นไปหมดในยามที่หิวโหย ภายหลังจากบ่องจุยตกตายเป็นบุตรชายของเขาคือจุยอิม (Dzjui Im / Jui Im) ได้ขึ้นมาสืบ

อำนาจแทน ยุคของผู้นำคนที่ 3 หรือจยอิมคือยุคแห่งการล่มสลายของเมืองทัมหล่องอันเป็นผลมาจากสงคราม (Geusau, 1983 : 261 ; 2000 : 130-140 ; Grunfeld, 1982 : 22-23, Goodman, 1996 : 26-27)

บันทึกประวัติศาสตร์ของจีนยืนยันถึงผู้นำของฮาหนีแห่งใหม่เจียงหรือทัมหล่องที่เข้มแข็งและการล่มสลายพ่ายแพ้ของเมืองนี้ต่อทัพมองโกล แต่ก็หาใช่มีเพียงกองทัพของมองโกลที่รุกรามตีทัมหล่อง ประมาณค.ศ.1180 หรือพ.ศ.1723 ก่อนที่ทัพมองโกลจะโหมเข้ามาไม่นานขุนเจืองจอมทัพไทยลื้อก็เคยกรีธาทัพมาแย่งชิงที่ราบลุ่มในยูนนานและผลักดันฮาหนีหรืออาซ่าปะหล่องรวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ บางส่วนให้ยวบขึ้นสู่สูงชัน เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า เดิมกลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร ซึ่งมีไทยรวมอยู่ในนั้นด้วยได้อาศัยอยู่บริเวณต่อจากทางใต้ของอาณาจักรน่านเจ้าของบรรดากลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลทิเบต-พม่า เผ่าไทยกระจายตัวอยู่ตามที่ราบลุ่มในรูปของรัฐขนาดเล็ก ชว่งนั้นฮาหนีและอาซ่าซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผู้ผลิตข้าวอยู่ทางตอนใต้ของน่านเจ้าคงได้อยู่ใกล้ชิดกับพวกไทยในที่ราบลุ่มใกล้เคียง ตำนานอาซ่าล้วนเห็นพ้องกันว่าเผ่าไทยคือพวกที่มาทีหลังในยูนนานในแง่ที่เพิ่งพัฒนาจากสภาพชนกลุ่มน้อยมาเป็นกลุ่มที่มีอำนาจในลักษณะกึ่งรัฐที่อยู่บนฐานของการทำนาตามที่ราบลุ่ม กระนั้นก็ดีเผ่าไทยก็ได้ทำทั้งการผนวกกลืนพวกเขาและเบียดขับพวกเขาสู่สภาวะชายขอบบนดอยสูง คำขับขานโบราณที่ท่องจำสืบต่อกันมาโดยหมอสวดพิธีกรรมหรือพินา ล้วนกล่าวถึงไทยใหญ่ ไทยลื้อและไทยดำในลักษณะที่ว่าเป็นสาเหตุหลักในการผลักดันพวกเขาขึ้นสู่ภูเขา อาทิคำขับขานที่กล่าวว่าเดิมอาซ่าอาศัยอยู่ในดินแดนอันสมบูรณ์มากไปด้วยสายน้ำ แต่พวกไทยรุกขึ้นมายังต้นน้ำจากทางใต้ พวกเขาชอบที่ดินนั้นและพากันเขียนข้อความลงบนไม้หรือใบไม้ปล่อยลอยสู่ลำธารให้ไหลลงมาทางใต้เพื่อบอกพี่น้องพวกพ้องเขาให้พากันขึ้นมาและยึดครองที่ดินไป นี่ย่อมนำมาสู่สงครามแต่ท้ายสุดฝ่ายไทยก็เป็นผู้ชนะ (Geusau, 2000 : 129-138)

เนื้อหาคำขับขานที่ท่องจำสืบกันมาแต่โบราณยังได้กล่าวถึง "การลุกไหม้ครั้งใหญ่" ซึ่งเป็นช่วงของความหายนะที่อาซ่าถูกบีบบังคับให้อพยพขึ้นสู่ป่าชันบนที่สูง หากอาซ่ามีหนังสือหรือบันทึกของตนเอง สิ่งเหล่านี้พร้อมทั้งศิลปะการเขียนอาจสาบสูญไปในช่วงนี้ก็ไม่ได้ คำว่าการลุกไหม้ครั้งใหญ่คงมิได้หมายถึงแต่เพียงการรุกรานของมองโกล เพราะยามที่อาซ่ากลุ่มอื่นที่ไม่ใช่อาเจ้าอะฮา (Adzjha Akha) ใช้คำนี้พวกเขาจะหมายถึงช่วงเวลาที่ชนเผ่าต่าง ๆ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ราบถูกผลักดันให้อพยพขึ้นสู่พื้นที่สูง (Goodman, 1996 : 27 ; Grunfeld, 1982 : 22-23)

การเกิด (ช่วงเจ้าะบ่อง) และดับ (ช่วงจยอิม) ของทัมหล่องหรือใหม่เจียงคือการเริ่มต้นของกระบวนการถูกทำให้เป็นชายขอบที่กินเวลาหลายศตวรรษและล่องเลยมายังจนถึงปัจจุบันของอา

ข้า การล่มสลายของหุ้มหล่องเกิดขึ้นเพราะสงครามอันนำมาซึ่งการลุกไหม้ของทุกสิ่งรวมทั้งป้ายประกาศิตที่แสดงถึงอำนาจในการปกครองซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการหมดสิ้นซึ่งอำนาจทั้งหมด เนื้อหาคำขั้บขานโบราณของทั้งฮาหนีและอาซ่าเห็นพ้องกันว่าส่วนใหญ่พวกเขาสูญเสียอำนาจเหนือที่ราบลุ่มและระบบชลประทานให้กับเผ่าไทย (ไทยลื้อและไทยดำ) ชนเผ่าไทยลื้อขึ้นมาจากแม่น้ำดำ แม่น้ำแดงรวมทั้งแม่น้ำโขง คำบอกเล่านี้ดูจะเป็นจริงเพราะไม่มีบันทึกการรุกรานของชาวจีนครั้งสำคัญใด ๆ ในช่วงราชวงศ์ซ่ง นักรบเผ่าไทยคงโอบล้อมหุ้มหล่องตัดเส้นทางลำเลียงน้ำยังผลให้ผู้ที่อยู่ภายในต้องค่อย ๆ ทนอยหกลบหนี การรุกเข้ามายึดครองอำนาจเหนือที่ราบลุ่มแถบยูนนานใต้ของเผ่าไทยทำให้เกิดการสู้รบกับฮาหนีและอาซ่า ระยะแรกคงเป็นการรบที่ค่อยเป็นค่อยไปซึ่งพวกฮาหนีต่อกรได้ยาวนานกว่า จากคำขั้บขานของอาซ่าเห็นได้ว่าอาซ่าตระกูลต่าง ๆ หนีออกจากหุ้มหล่องแบบตาม ๆ กันมา พวกเขาพลัดกระเจาขึ้นสู่ภูตอยและอาณาบริเวณใกล้เคียง การอพยพของอาซ่าจากหุ้มหล่องมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปที่ละตระกูล ๆ และกินเวลานาน เรื่องนี้ถูกเล่าไว้ในรูปตำนานว่าผู้ไปก่อนได้พยายามตัดใบกล้วยและทิ้งกระดองปูไว้ตามรายทางเพื่อเป็นเครื่องหมายต่อผู้ที่ตามมา แต่เพราะเวลาล่วงผ่านนานเกินไปจนเครื่องหมายที่ทำไว้หายไป ซึ่งนำมาสู่การอธิบายว่าทำไมเส้นทางของการอพยพของอาซ่าจึงกระจัดกระจายไปหลายทิศทาง

อาซ่าส่วนใหญ่อพยพมาทางตะวันตกเฉียงใต้ข้ามแม่น้ำโขงบริเวณเหนือเมืองเชียงรุ่งในแคว้นสิบสองปันนาปัจจุบัน บางพวกลงมาทางใต้อีกแต่ยังไม่ไกลกว่าฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงภายในหรือใกล้ ๆ ประเทศลาวตอนเหนือในปัจจุบัน ปราบฏการณ์นี้เกิดขึ้นราว 700-800 ปีที่แล้ว ซึ่งสอดคล้องกับช่วงของราชวงศ์เจี๊ยะบ่งเมื่อ 30 รุ่นก่อนหรือประมาณ 700-750 ปีที่แล้วมา นามเจี๊ยะบ่งได้รับการยืนยันจากบันทึกสายตระกูลของอาซ่าตระกูล "อาเจี๊ยะ" เมื่อ 30 รุ่นก่อนหน้านี้ อาซ่ากลุ่มนี้เป็นที่รู้จักกันในนามของ "อาเจี๊ยะอาซ่า" ผู้มีภาษาและธรรมเนียมปฏิบัติต่างไปจากอาซ่ากลุ่มอื่นอยู่มากพอควร อาซ่าอื่นในไทยเห็นว่าภาษาของอาเจี๊ยะอาซ่ากระเดียดไปทางภาษาฮาหนีมากกว่าภาษาอาซ่า เจี๊ยะบ่งกับบริวารของเขาแต่เดิมน่าจะเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับฮาหนีผู้นำที่ครองฐานที่มั่นอยู่แถบที่ราบหงเหอ (Honghe) และที่ลาดชันบันไดแถบแม่น้ำแดง (Geusau, 2000 : 140) อาซ่ากลุ่มอื่นนอกจากอาเจี๊ยะอาซ่าไม่มีใครกล่าวอ้างถึงสิทธิในการเป็นเจ้าของเมืองหุ้มหล่อง ตำนานเมืองหุ้มหล่องคือตัวอย่างอันเดียวของอาซ่าที่แสดงให้เห็นถึงการจัดระเบียบสังคมในระดับที่เหนือกว่าหมู่บ้าน นอกเหนือจากวีรบุรุษทั้งสามแห่งตระกูลเจี๊ยะบ่งนี้แล้วไม่มีวีรบุรุษนักรบของอาซ่าคนใดเข้ามาอยู่ในความทรงจำของหมอสวดพิธีกรรมหรือพินา (Goodman, 1996 : 25-27)

มีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับนาม "อ่าซ่า" ว่าน่าจะเกิดจากการเป็นพวกผู้อพยพหนีภัยสงครามเข้ามาอาศัยอยู่ในสังคมระบบทาสที่อยู่บนฐานของชนชั้นอันมีสาหนี่เป็นใหญ่ การทำหน้าที่เป็นเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอยู่ภายในและรอบ ๆ เมืองหุ้มห่อหรือไหม้เจียงหมายความว่าพวกเขาหลายคนคงต้องเป็นทั้งเกษตรกรและทหารไปพร้อมกันระดับหนึ่ง (Boucherie, 1995, Vol.1 : 87 อ้างใน Geusau, 2000 : 140) หากเป็นเช่นนั้นจริงยامنันสาหนี่ย่อมมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าอ่าซ่าและพวกเขาอาจมองอ่าซ่าว่าเป็นพวกแรงงานด้านการเกษตรและทหาร

อ่าซ่ากับสาหนี่แทบจะไม่ได้มีการติดต่อกันมาเป็นเวลาเกือบ 800 ปี จนกระทั่งนักภาษาศาสตร์จีนเชื่อมโยงพวกเขาเข้าด้วยกันอีกครั้งในคริสต์ทศวรรษ 1950 การติดต่อเริ่มมีมากขึ้นภายหลังการประชุมนานาชาติว่าด้วยการศึกษาวัฒนธรรมสาหนี่ / อ่าซ่า ครั้งแรกที่จัดขึ้นที่เขตปกครองตนเองสาหนี่ / อ่าซ่า จังหวัดหงเหอ (แม่น้ำแดง) เมื่อปีค.ศ.1993 อ่าซ่ากลุ่มย่อยต่าง ๆ ซึ่งกระจายตัวกินอาณาบริเวณกว่า 600 กิโลเมตร บ้างก็อยู่ตามแนวชายแดนที่ยากเข้าถึงและอาจไม่ได้ติดต่อหรือแทบไม่ได้ติดต่อกันเป็นเวลาประมาณ 200-700 ปี กลับมีเอกภาพอันละเอียดความคล้ายคลึงกัน อย่างถูกระบุ อาทิ การจัดระเบียบสังคมและการเมืองของหมู่บ้าน ปฏิทินงานเทศกาลในรอบปี เนื้อหาคำขับขานโบราณ ลำนำเพลง เทพนิยายและระบบกฎหมายจิต ทั้งสาหนี่และอ่าซ่าได้ค้นพบว่าพวกเขาล้วนมีระบบวงศ์ญาติวิทยาร่วมกัน ชุ่มมีโอะ (Sm-io) คือบรรพบุรุษร่วมผู้ก่อกำเนิดเผ่าพันธุ์ของพวกเขา คือผู้ที่สาหนี่และอ่าซ่าให้อ้างอิงเพื่อบ่งบอกว่าพวกเขาต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น วงศ์วิทยาหรือสายโคตรตระกูลสาหนี่และอ่าซ่าเริ่มต้นจาก "อุม" (M) ซึ่งคือสวรรค์หรือโองการสวรรค์ สวรรค์ไม่ได้ถูกนับเป็นบรรพบุรุษแต่เป็นเพียงหลักของการกำเนิด ต่อจากสวรรค์จึงเป็นบรรพบุรุษรุ่นที่ 1 คืออุมมา (M-Ma) และบรรพบุรุษรุ่นที่ 2 คืออุมหอง (M-gh'ang) ชุ่มมีโอะ คือบรรพบุรุษรุ่นที่ 12 สาหนี่และอ่าซ่าเห็นว่าบรรพบุรุษรุ่นก่อนหน้าชุ่มมีโอะคือบรรพบุรุษแบบเทพนิยาย ไม่ใช่ทั้งมนุษย์และวิญญาณ พวกเขายังเป็นบรรพบุรุษของผู้คนกลุ่มอื่นที่นอกจากสาหนี่และอ่าซ่า ชุ่มมีโอะคือบรรพบุรุษแรกที่แท้จริงตามความเชื่อของสาหนี่และอ่าซ่า บรรพบุรุษสำคัญอีกผู้หนึ่งคือ ต่า ผอง (Tang Pang) บรรพบุรุษรุ่นที่ 25 สาหนี่และอ่าซ่าเห็นว่ารุ่นนี้คือรุ่นที่เริ่มมีการแยกตัวทางโคตรตระกูล ความเป็นหนึ่งเดียวทางวัฒนธรรมและโครงสร้างของบรรดาอ่าซ่ากลุ่มต่าง ๆ และความคล้ายคลึงกันกับสาหนี่หลาย ๆ กลุ่ม คือสิ่งที่แยกพวกเขาออกจากกลุ่มชนบนเขากลุ่มอื่นในบริเวณนี้อย่างชัดเจน (Geusau, 2000 : 142-147)

มีสิ่งบ่งชี้ว่าอ่าซ่าและอาจบางทีรวมทั้งสาหนี่ด้วยอาจเคยเป็นส่วนหนึ่งของระบบช่วงชั้นของน่านเจ้าก่อนที่มันจะล่มสลายและสิ่งที่บ่งชี้ถึงการแยกตัวของอ่าซ่าออกจากสาหนี่ซึ่งได้ส่งผลให้เกิดการก้าวเข้าสู่สภาวะชายขอบและการถูกผนวกรวมเข้าสู่ระบบชนชั้นของพวกไทยหรือ

พวกจีน ความต่างระหว่างฮานี้กับอ่าซำข้อหนึ่งคือหลายศตวรรษมาแล้วที่ฮานี้มีผู้นำหรือเจ้ารัฐ
บรรณาการชาวฮานี้เองซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากจีน พวกเขาถูกผนวกกลืนให้เป็นจีนเพื่อก้าวขึ้นสู่
ตำแหน่งที่สูงยิ่ง ๆ ขึ้น ตรงกันข้ามอ่าซำในจีนช่วงนั้นส่วนใหญ่กลับถูกปกครองโดยเจ้ารัฐ
บรรณาการชาวไทยในบริเวณชายแดนซึ่งถูกแต่งตั้งขึ้นมาจากฝ่ายจีน ตัวบ่งชี้ว่าในอดีตอ่าซำเคย
เป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองที่แบ่งเป็นช่วงชั้นคือสายโคตรตระกูลและคำที่ใช้เรียกตำแหน่ง
หน้าที่ที่สำคัญในหมู่บ้านเช่นหยีมาหรือเจวมา (ผู้นำด้านวัฒนธรรมและการปกครอง) พีมา (หมอ
สวดพิธีกรรม) ชะมา (เป็นคล้ายผู้คุมกฎและบังคับใช้กฎการปกครองในอดีตอาจเป็นผู้นำในการ
ป้องกันหมู่บ้านด้วย แต่เนื่องจากอ่าซำเป็นกลุ่มชนที่ไม่ชอบสู้รบปรบมือกับใคร ตำแหน่งนี้จึงค่อย ๆ
หายไป (Goodman, 1996 : 8) และอาจเปลี่ยนหน้าที่มาเป็นผู้นำตามธรรมชาติที่ชุมชนนับถือ
แทน) เหล่านี้อาจเป็นร่องรอยความทรงจำว่าครั้งหนึ่งบรรพบุรุษของพวกเขาได้เคยเป็นส่วนหนึ่ง
ของน่านเจ้าอันเป็นอาณาจักรของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายหรือเป็นส่วนหนึ่งของสังคมหยี่ที่มี
การจัดช่วงชั้นมากกว่า (Geusau, 2000 : 142-143)

ในลักษณะภาพรวมเราสามารถกล่าวได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ย่อยจำนวนไม่น้อยที่อาศัย
อยู่ในยูนนานได้มีความเกี่ยวข้องกับพวกหยี่หรือโลโลซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์สายทิเบต-พม่า ทั้งในทาง
ประวัติศาสตร์และภาษาศาสตร์ กลุ่มชาติพันธุ์ย่อยเหล่านี้ในยุคสมัยใหม่ถูกจัดเข้าไว้เป็นพวก
เดียวกันในนาม “ฮานี้” ปัจจุบันพวกเขากระจายตัวอยู่ท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในแถบเทือกเขา
ตามแนวชายแดนของจีน เวียดนาม ลาวและพม่า เมื่อหลายศตวรรษที่แล้วอ่าซำโดยเฉพาะพวกที่
จีนเรียกว่า “อ้ายหนี่” (Aini) ได้อพยพข้ามชายแดนเข้ามาสู่อาณาบริเวณที่เรียกกันในทุกวันนี้ว่า
สี่เหลี่ยมผืนผ้าโขง (Mekong Quadrangle) รวมถึงเทือกเขาแถบภาคเหนือของไทยเมื่อประมาณ
150 ปีที่แล้ว ชนเหล่านี้น่าจะเป็นส่วนหนึ่งของชนพื้นเมืองของยูนนานตอนใต้มานาน แต่บางพวก
เช่นอ่าซำและโวนี่ (Woni) อาจเคลื่อนย้ายมาจากอาณาบริเวณที่ค่อนข้างไกลทางเหนือในสมัยน่านเจ้า
ฮานี้รวมทั้งกลุ่มย่อยอื่นที่เกี่ยวข้องกับพวกเขาได้เคยเป็นส่วนหนึ่งของระบบรัฐขนาดย่อมที่
กระจายตัวอยู่ตามลุ่มแม่น้ำแดงแห่งยูนนานตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้มาจนถึงการถูกผนวก
เข้าสู่อาณาจักรน่านเจ้าในคริสต์ศตวรรษที่ 8 ช่วงนั้นด่านใต้ และตะวันตกของพวกเขาคือกลุ่มชนที่
พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร และกลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลทิเบต-พม่ากลุ่มอื่น เช่น ลาฮู ภูมิภาคนี้
ในตอนนั้นเป็นคล้ายเวทีการแข่งขันเพื่อแย่งชิงอำนาจ และทรัพยากรของบรรดารัฐใหญ่ อาทิ น่าน
เจ้า ราวงศ์ถังของจีน พยู (Pyu) อาณาจักรเก่าแก่ที่เคยมีในพม่ารวมกระทั่งทิเบต อ่าซำในฐานะ
กลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะแยกตัวออกจากพวกฮานี้ในช่วงของเมืองท่ามณฑลที่เกิดขึ้นมาท่ามกลาง
สุญญากาศทางอำนาจก่อนที่จะพองโตจะบุกมาประมาณกลางคริสต์ศตวรรษที่ 13 คำขับขาน

โบราณได้กล่าวถึงแดนของฮาหนีแถบแม่น้ำดำ แม่น้ำแดง ซึ่งรวมทั้งที่ตั้งของเมืองหุ่มหล่องไว้ในนามของ “จะเดมิข่าน” (Dzadeh Mikh'an) แดนนี้อยู่ภายใต้การปกครองของผู้นำฮาหนีและจีน อาข่าเป็นผู้ทำนาปลูกข้าว ณ ที่นี้และที่นี้ก็ได้กลายมาเป็นบ้านเกิดอันแท้จริงของอาข่า (the Akha's real homeland) การศึกสงคราม การกดขี่ข่มเหง รวมทั้งการรุกขึ้นมาของชนเผ่าไทยบีบบังคับให้อาข่าต้องค่อย ๆ ทอยหนีออกจากหุ่มหล่องและดินแดนลุ่มแม่น้ำดำ แม่น้ำแดงเข้าสู่ยูนนานตะวันตกเฉียงใต้ ข้ามแม่น้ำโขงเข้าสู่สิบสองปันนา และที่นั่นพวกเขาก็ได้ถูกขับขึ้นเขากระจัดกระจายไปหลายทิศทางโดยชนเผ่าไทย ภายหลังการล่มสลายของรัฐฮาหนีและเมืองหุ่มหล่องภายใต้กำลังทัพมองโกลบรรดาอาข่าที่เหลือก็ได้พากันอพยพตาม ๆ กันมาทางตะวันตกเฉียงใต้จนข้ามแม่น้ำโขง พวกเขาพยายามจะครอบครองที่ทำกินตามแอ่งที่ราบลุ่มแต่ชนเผ่าไทยก็เบียดขับให้ขึ้นไปอยู่ยังที่สูง ปัจจุบันอาข่ากระจายตัวอาศัยอยู่ตามแนวชายแดนระหว่างแม่น้ำดำในเวียดนามมาจนถึงแม่น้ำสาละวินในพม่า แหล่งที่มีการกระจัดตัวกันมากที่สุดคือแคว้นสิบสองปันนาในมณฑลยูนนาน บางส่วนของลาวที่อยู่ใกล้กันคือหลวงน้ำทาและเชียงตุงในพม่า ตามที่เหล่านี้พวกเขากระจายตัวอยู่ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อื่น และในทุกสถานการณ์ซึ่งก็เป็นเช่นนั้นมาหลายศตวรรษแล้ว พวกเขา มักจะต้องแอบอิงอยู่กับเขตการปกครองหรือรัฐของชนเผ่าไทยไม้อันใดก็อันหนึ่ง แรงกดดันให้เคลื่อนย้ายมายังลาว พม่าและไทยในระยะต่อมาโดยทั่วไปมักเป็นเรื่องของความรุนแรงในสังคม นั้น ๆ การสู้รบและถูกกดขี่จากรัฐในที่ราบในเรื่องเกี่ยวกับทรัพยากรพวกที่ดินและป่าไม้ (Geusau, 2000 : 132-151)

หลังหุ่มหล่องล่มสลายหรือหลังการพลัดกระจายขึ้นอยู่ดอยอาข่าพากันเคลื่อนตัวสู่ทางตะวันตกเฉียงใต้และทางใต้อย่างช้า ๆ เป็นเวลาหลายศตวรรษ ทั้งนี้เพื่อปลีกหนีจากชนเผ่ารอบข้างที่เข้มแข็งขึ้นเช่น เผ่าไทย หลิกหนีโรคระบาดหรือเพื่อหาที่ดินใหม่ที่สมบูรณ์กว่า ช่วงนั้นอาข่าทั้งหลายพำนักอาศัยอยู่ในดินแดนยูนนานเป็นหลัก แต่แล้วเหตุการณ์ความวุ่นวายครั้งใหญ่ในยูนนานตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็ได้เกิดขึ้น พวกจีนมุสลิมยูนนานก่อการกบฏต่อราชวงศ์แมนจูที่ปกครองจีนอยู่ในขณะนั้น สงครามนี้กินเวลานานถึง 18 ปี คือตั้งแต่ค.ศ.1855 มาจนถึงค.ศ.1873 ชนเผ่าต่าง ๆ ที่อยู่ตามชายแดนแถบตะวันตกเฉียงใต้ของจีนหลายเผ่าเข้าร่วมกับพวกจีนมุสลิมยูนนาน นอกจากความต้องการที่จะแข็งขึ้นต่อราชวงศ์แมนจูแล้วอันตรายที่อาจจะเกิดจากการแทรกซึมเข้ามาของมหาอำนาจตะวันตก 2 ชาติ คืออังกฤษกับฝรั่งเศสก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดสงครามขึ้น ยูนนานและทรัพยากรอันมากค่าที่มีในตัวมัน คือสิ่งหนึ่งที่ 2 มหาอำนาจต้องการ จักรพรรดิอังกฤษที่ยึดครองพม่าได้แล้วกำลังแผ่อิทธิพลขึ้นมาจากด้านตะวันตกเฉียงใต้ ส่วนฝรั่งเศสซึ่งนำระบบการจัดเก็บภาษีอย่างเข้มงวดและการบังคับใช้แรงงานมาใช้ในอินโดจีนก็เริ่มแผ่

ขยายอำนาจขึ้นมาจากด้านตะวันออกเฉียงใต้ ความไม่สงบที่เกิดจากการก่อการของพวกจีนมุสลิม
ยูนนาน การเคลื่อนตัวเข้ามาประชิดชายแดนของ 2 มหาอำนาจอาจทำให้อำชาพบว่าพวกเขากำลัง
ตกอยู่ภายใต้ความขัดแย้งอันวุ่นวาย แหล่งข้อมูลของอังกฤษและฝรั่งเศสในช่วงนั้นยังระบุว่า
ประชากรของยูนนานจำนวนไม่น้อยที่ต้องยากจน และกลายเป็นคนสิ้นหวังเพราะพวกเขาถูกกดขี่
โดยเจ้ารัฐบรรณาการชาวฮานี่ หรือชาวไทยรวมทั้งผู้บริหารฝ่ายจีนที่เข้ามาประจำมณฑลนี้
ภายใต้สภาพการณ์เช่นนี้อำชาบางส่วนอาจเริ่มออกเดินทางแสวงหาที่ตั้งถิ่นฐานใหม่กันอีกครั้ง
แล้ว (Geusau, 2000 : 130 ; Goodman, 1996 : 27 ; Grunfeld, 1982 : 23)

ปี ค.ศ. 1884 เกิดสงครามจีน-ฝรั่งเศสขึ้นในยูนนานและกวางสี ราชวงศ์แมนจูเป็นฝ่าย
พ่ายแพ้ แต่การล่มสลายของราชวงศ์แมนจูรวมทั้งสงครามกลางเมืองของจีนในช่วงนั้นก็ไม่ได้มี
ผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของผู้คนในยูนนานเท่าใดนัก จบจนปี ค.ศ. 1938 รัฐบาลแห่งชาติของ
จีนเข้ามาวุ่นวายกับชีวิตผู้คนในท้องถิ่นมากขึ้น การสร้างถนนจากต้าหลี่ถึงพม่าในช่วงทำสงคราม
กับญี่ปุ่นทำให้ต้องมีการเกณฑ์บรรดาชาวเขามาเป็นแรงงาน ปี ค.ศ. 1949 กองทัพปลดปล่อย
ประชาชนเคลื่อนตัวสู่ยูนนานขับไล่ทหารก๊กมินตั๋ง 15,000 นายเข้าสู่พม่า แต่ในปี ค.ศ. 1951 กอง
กำลังก๊กมินตั๋งได้รวมตัวขึ้นอีกและรุกเข้าสู่ยูนนานในการนี้พวกเขาให้การสนับสนุนก๊ก มินตั๋งแต่
ชาวเขาเผ่าอื่นๆ เช่น อำชากลับลักขณาบไว้ด้วยการเผชิญหน้าและตกอยู่ในฐานะลำบากเพราะมิได้
เข้าร่วมกับฝ่ายใด การอพยพจึงเป็นทางเลือกที่ถูกนำมาพิจารณา และแล้วกลุ่มของอำชา
จำนวนหนึ่งพร้อมทั้งลาฮู ลีซู และชาวเขาเผ่าอื่นๆ ก็ได้เคลื่อนย้ายเข้าสู่พม่ากับไทยซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับ
สงครามนั้น พม่าในช่วงนั้นนับว่ามีสภาพที่เหมาะสมต่อการเป็นเป้าหมายการอพยพของบรรดา
ชาวเขาเนื่องจากตั้งแต่ปี ค.ศ. 1886 อังกฤษได้ผนวกพม่าตอนบนเข้ามาเป็นดินแดนในอาณัติของ
ตนทั้งยังได้ส่งกองกำลัง นักสำรวจ ผู้ปกครองรวมทั้งคณะมิชชันนารีเข้ามายังรัฐฉานด้วย การเข้า
มาของอังกฤษจึงเป็นการนำเอามาตรการที่ก่อให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยอันเป็นที่ชื่นชอบอย่าง
ยิ่งของบรรดาชนเผ่าต่างๆ รวมทั้งอำชามาสู่รัฐฉาน (Goodman, 1996 : 27-28)

อย่างไรก็ตาม นับแต่อังกฤษคืนอิสรภาพให้กับพม่าเมื่อปี ค.ศ. 1949 ก็ได้เริ่มเกิด
ความไม่ลงรอยกันภายในระหว่างรัฐบาลพม่ากับรัฐฉาน ซึ่งยังปกครองโดยเจ้าฟ้าของตน ปี ค.ศ.
1959 ได้มีการจัดตั้งกองกำลังแบ่งแยกดินแดนฉานขึ้นมา ขณะที่พม่าเองก็อยู่ในช่วงของการคลำ
หาประชาธิปไตยแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จและได้นำไปสู่การก่อรัฐประหารของนายพลเนวินเมื่อปี
ค.ศ. 1962 หลักการหนึ่งของเนวินคือ กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหลายจะต้องสยบยอมต่อชาติพม่า ดังนั้น
พวกฉาน คะฉิ่น กะเหรี่ยงและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่ทำหยาอำนาจพม่าจำเป็นต้องถูกปราบ ณ จุด
นั้น ประวัติศาสตร์ของบรรดาชาวเขาก็ได้ก้าวเข้ามาสู่รูปการณ์ใหม่ ลักษณะเด่นเฉพาะตัวของพวก

เขาได้กลายมาเป็นชนวนของการพิพาทและแย้งยันกับชนกลุ่มอื่นมาอย่างต่อเนื่องนับแต่นั้นเป็นต้นมา (เรื่องเดียวกัน : 28)

เทือกเขาในรัฐฉานคือเป้าหมายการอพยพของบรรดาชนเผ่าจากยูนนานมาช่วงระยะหนึ่ง แต่ความนิยมทำการเกษตรแบบไถห่มเหียนทำให้พวกเขาซึ่งหลังไหลเข้ามาตั้งชุมชนใกล้ๆ กันพบว่าไม่มีที่ดินมากพอที่จะให้ห่มเหียนเพื่อพักฟื้นเนื้อดิน ผลคือต้องย้อนมาใช้ที่เก่าก่อนที่ดินจะฟื้นตัวได้เต็มที่ผลผลิตที่ได้จึงต่ำลง อย่างไรก็ตามพวกเขาค้นพบว่าผืนเป็นพืชที่อุดมกินธาตุอาหารจากดินน้อยกว่าทำให้ใช้ที่ดินได้นานขึ้นและเรียนรู้ว่า การปลูกฝิ่นให้มากพอที่จะนำไปแลกข้าวจากพื้นราบนั้นง่ายกว่าการปลูกข้าวเอง ทั้งยังมีตลาดฝิ่นรอรับซื้อผลผลิตอยู่ (เรื่องเดียวกัน : 28-29)

เมื่อก๊กมินตั๋งถูกขับไล่ออกจากยูนนานอีกครั้งพวกเขาได้หันมาควบคุมการผลิตฝิ่นเพื่อหาปัจจัยในการซื้ออาวุธและดำเนินชีวิต ปี ค.ศ. 1954 ผลผลิตฝิ่นเพิ่มขึ้นมากรัฐบาลพม่าที่อ่อนแอช่วงนั้นพยายามปราบแต่ไม่เป็นผล การขึ้นสู่อำนาจของเนวินและการจัดการทางทหารกับกลุ่มชาติพันธุ์ในทุกที่ทำให้พวกเขานาน คะฉิ่น จินฮ่อ และว้า หันมาแสวงหาผลประโยชน์จากการผลิตฝิ่นมากขึ้น พื้นที่ปลูกฝิ่นกลายเป็นเป้าหมายของพวกนี้ ชนเผ่าใดที่ไม่ได้ปลูกฝิ่นก็จะได้รับการแจกเมล็ดพันธุ์และบังคับให้ทำสัญญาที่ปฏิเสธมิได้

ปี ค.ศ. 1964 มีการตั้งกองกำลังรัฐฉานขึ้น หลังจากนั้น 4 ปี พรรคคอมมิวนิสต์พม่าได้รุกคืบเข้าสู่รัฐฉานจากฐานที่มั่นในยูนนาน กองกำลังพรรคคอมมิวนิสต์พมานี้ได้เข้ามามีส่วนร่วมแบ่งกับการผลิตฝิ่นด้วยระบบสัญญาอย่างรวดเร็ว ภายใต้สภาพการณ์เช่นนี้ อาช่าและชาวเขากลุ่มอื่นพบว่าตนเองกำลังตกอยู่ท่ามกลางการเผชิญหน้าของกองกำลัง 3 ฝ่ายคือ กองกำลังทหารรัฐบาลพม่าซึ่งหากเข้ามาในหมู่บ้านจะนำเอาผลผลิตพวกเสบียงอาหารไปกึ่งหนึ่งในฐานะภาษีและนำชายฉกรรจ์ 1 คนไปจากทุก 10 หลังคาเรือนเพื่อใช้เป็นลูกหาบ คนงานสร้างถนนหรือกระทั่งผู้เป็นทัพหน้าของการสู้กับระเบิด ฝ่ายที่สองคือกองกำลังพรรคคอมมิวนิสต์พม่า ฝ่ายที่สามคือ กองกำลังรัฐฉาน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มย่อย หากทั้งสองฝ่ายนี้เข้ามาจะนำชายฉกรรจ์ 1 คนไปจากทุก 10 หลังคาเรือนเพื่อเป็นกองคาราวานหรือคนแบกยุทโธปกรณ์ แต่พวกนี้จะไม่เอาเสบียงอาหารและจ่ายค่าฝิ่นให้ในราคาตลาดต่ำกว่าราคานี้ถูกกำหนดโดยผู้ทำสัญญาไม่ใช่หมู่บ้านนั้น ๆ (เรื่องเดียวกัน : 29)

สู่ประเทศไทย

ภายใต้สภาวะสงครามที่ถูกกดขี่คุกคามโดยกลุ่มชนรอบข้างที่มีกำลังอำนาจเหนือกว่า อาช่าและชาวเขาเผ่าอื่นจำนวนหนึ่งได้เลือกที่จะอพยพเข้าสู่ดินแดนไทย ช่วงนั้นพื้นที่ชายแดนที่ติดกับพม่ายังเป็นป่าอุดมสมบูรณ์ อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางการปกครองและยังมีประชากรไม่หนาแน่นมาก สภาพทางนิเวศน์ก็มีลักษณะคล้ายกับฝั่งพม่าที่จากมา ชีวิตจึงสามารถดำเนินไปในรูปแบบเก่าที่คุ้นเคยได้ ขณะที่อาช่าบางรายเสียมิได้ที่จะต้องปลูกฝิ่นตามพันธสัญญากับพวกจีนและงานที่ทำงานเพื่อเจ้านายในพม่า แต่อาช่าส่วนใหญ่กลับเลือกที่จะหันกลับมาหาการปลูกข้าวและระบบเศรษฐกิจแบบจวนเจือตนเองตามเดิม ตอนนั้นปายังคงมีให้หักล้างทางพัน ผู้คนจากพื้นราบก็มีได้เข้ามาอยู่ร่วมกับชีวิตบนดอย (Goodman, 1996 : 29-30)

การอพยพออกจากพม่าช่วงนั้นไม่เคยมีจำนวนที่มากเกินไปเพราะการเดินทางออกเป็นเรื่องยากทั้งตัวผู้อพยพเองก็ยังไม่คุ้นเคยกับการเดินทางไกลมาสู่ไทย หากมาเป็นกลุ่มเล็กพวกเขาจะเข้าไปอยู่ร่วมกับหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ก่อนซึ่งมีญาติพี่น้องของพวกเขาอาศัยอยู่ แต่หากพากันมาทั้งหมู่บ้านพวกเขาก็จะมาตั้งหมู่บ้านใหม่ที่อยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านอาช่าที่มที่ตั้งอยู่ก่อนแล้วอย่างรวดเร็วเนื่องจากขาดกลัวการเดินทางไกลไปในที่ที่ไม่รู้จักมักคุ้น (เรื่องเดียวกัน : 30)

ความจริงอาช่าไม่ได้เริ่มเข้ามาประเทศไทยหลังจากเกิดสงครามในรัฐฉานของพม่า ความไม่สงบในรัฐฉานเป็นเพียงปัจจัยที่ผลักดันพวกเขาจำนวนหนึ่งซึ่งนับว่ามากพอควรให้เข้ามาสู่ฝั่งไทย สันนิษฐานกันว่า ชุมชนหมู่บ้านอาช่าแห่งแรกในประเทศไทยเกิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1903 หรือ พ.ศ. 2446 บริเวณชายแดนไทยพม่าคือชุมชนพญาไพรเก่า (Geusau, 1983 : 246) บ้างก็ว่าเกิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1901(พ.ศ. 2444) ซึ่งเป็นช่วงที่อาช่าหนีความวุ่นวายในยูนนานเข้ามาสู่รัฐฉานและมีอาช่ากลุ่มหนึ่งข้ามมาถึงฝั่งไทย (Goodman, 1996 : 28) แต่ผู้นำอาช่าจากชุมชนพญาไพรเก่ากล่าวว่า หมู่บ้านของตนอยู่ที่นั่นมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1887 (พ.ศ. 2430) (Toyota, 1998 : 202) ส่วนชุมชนหมู่บ้านแห่งที่สองคือคำแหงหรือขาแหงเกิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1925 (พ.ศ. 2468) ทั้งสองหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านค่อนข้างใหญ่มีสมาชิกกว่า 500 คน ก่อนปี ค.ศ. 1950 (พ.ศ. 2493) มีหมู่บ้านอาช่าขนาดใหญ่ไม่กี่แห่ง หมู่บ้านแสนใจที่อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย คือหนึ่งในนั้น (Geusau, 1983 : 246-247)

อาช่าที่ข้ามมาสู่ไทยในช่วงแรกส่วนใหญ่เป็นอุโละอาช่า (Ulo Akha) กลุ่มตระกูลจูเบ้าะวี่และมาเยอะมาจนกระทั่งถึงคริสต์ทศวรรษที่ 1950 หลังคริสต์ทศวรรษ 1950 มีโละมิอาช่า (Lomi Akha) หรือลัอมิสะอาช่า (Loimisa Akha) จากพม่าอพยพเข้ามามากขึ้น โละมิอาช่าที่พากันเข้ามาช่วงนั้นมักเป็นพวกตระกูลจูเบ้าะวี่ ในช่วงเดียวกันนี้มีอาช่าจำนวนหนึ่งอพยพจากจีน

เข้ามาไทยซึ่งรวมทั้งอ่าข่าอีกพวกหนึ่งที่เป็นที่รู้จักกันในนามของผามิอ่าข่า (Phami / Pami Akha) โดยส่วนใหญ่เป็นพวกตระกูลหม่างไปีะ (Geusau, 2000 : 128) นอกจากอ่าข่า 3 กลุ่มหลักนี้แล้วยังมีอ่าข่ากลุ่มย่อยอื่น ๆ ประมาณ 5 กลุ่มในไทยคือเบี้ย (Bya / Pya) นาคา (Naka) อุพี (Upi) อาเค่อ (Akeu / Akheu) และอาเจ๊าะ (Ajaw / Adzjaw) (Toyota, 1998 : 202)

จำนวนอ่าข่าในไทยยังคงทรงตัวอยู่ประมาณสองสามพันคนมาจนถึงช่วงปี ค.ศ. 1950 ตอนนั้นอ่าข่าที่เข้ามามีจำนวนไม่มาก บ้างก็ต้องการย้ายกลับไปพม่าซึ่งเชื่อกันว่าดินดีกว่าไทย แต่ความผันผวนทางการเมืองในพม่าโดยเฉพาะภายหลังปี ค.ศ. 1960 ได้ทำให้เกิดการเพิ่มจำนวนของอ่าข่าอพยพมากขึ้นเช่นในปี ค.ศ. 1964 มีจำนวน 6,270 คน ก็เพิ่มเป็น 8,272 คน ในปี ค.ศ. 1972 เมื่อถึงปี ค.ศ. 1974 เพิ่มเป็น 10,695 คน ปี ค.ศ. 1976 เพิ่มเป็น 13,566 คน และเพิ่มเป็น 18,863 คน ในปี ค.ศ. 1979 สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการอพยพจากพม่าเข้ามาไทยมากขึ้นคือการขยายตัวของเหตุรุนแรง การโจรกรรม ฆาตกรรม และการทำลายทรัพย์สินที่เกิดขึ้นเป็นประจำในบริเวณเทือกเขาของเงิงตุงตะวันตก อ่าข่าที่อพยพเข้ามาในช่วงนี้ส่วนใหญ่มาถึงประเทศไทยในลักษณะเกือบสิ้นเนื้อประดาตัวและจนเจียนจะเอาชีวิตไม่รอด ระหว่างนั้นมีหมู่บ้านอ่าข่าเท่าที่มีการรายงานในประเทศไทยประมาณ 136 หมู่บ้าน ตั้งอยู่เหนือแมกก 112 หมู่บ้าน ที่เหลือตั้งอยู่ที่อำเภอแม่สาย ที่จังหวัดลำปาง และแพร่ ในพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของประชากรต่ำและความสัมพันธ์กับชาวพื้นราบค่อนข้างดีชุมชนอ่าข่าหลายแห่งก็เจริญเติบโตได้ดีเช่นบริเวณแม่สรวย แต่สำหรับพื้นที่ที่เป็นที่รองรับและกักตัวอ่าข่าผู้ข้ามมาใหม่เช่นแม่จันสภาพการณ์กลับย่ำแย่ตั้งแต่มิถุนายนปี 1960 เนื่องจากการแก่งแย่งทรัพยากรกันที่เกิดขึ้นโดยการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรทั้งบนดอยและในที่ราบลุ่ม ช่วงนั้นป่าไม้ทางภาคเหนือตอนบนได้ถูกทำลายลงไปมากแล้ว การทำการเกษตรแบบเดิมเริ่มเป็นไปไม่ได้ ผลผลิตข้าวไร่ที่อุดมด้วยคุณค่าทางโภชนาการได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง ปริมาณโปรตีนที่ร่างกายได้รับก็เริ่มลดต่ำกว่าระดับที่ร่างกายต้องการส่งผลต่ออัตราการตายและการติดเชื้อที่ง่ายขึ้น ซึ่งทั้งวิธีการรักษาทั้งแบบประเพณีดั้งเดิมและแบบใหม่ล้วนใช้ไม่ได้ผล (Geusau, 1983 : 247)

การสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของดินและการลดลงของป่าไม้ทำให้อ่าข่าที่เคยอยู่เป็นหมู่บ้านใหญ่หลายแห่งจำเป็นต้องแยกตัวออกเป็นชุมชนที่เล็กลง บังเอิญในช่วงกลางคริสต์ทศวรรษที่ 1960 นี้รัฐบาลไทยเริ่มตระหนักว่าการอพยพเข้ามาของชาวเขาเป็นปัญหาด้านความมั่นคงของชาติ การปล้นสดมภ์ การขยายตัวของการผลิตฝิ่น การทะลักเข้ามาฝั่งไทยของผู้ก่อความไม่สงบหลายฝ่าย เช่น กองกำลังที่ลุล้าเข้ามา ผู้ค้าอาวุธ การประชิดเข้ามาของคอมมิวนิสต์พม่าที่ดูเหมือนจะเชื่อมโยงกับกองโจรคอมมิวนิสต์ของไทยล้วนเป็นเหตุให้รัฐบาลไทยหันมาใส่ใจกับ

เทือกเขาทางภาคเหนือที่ไม่เคยได้รับการเหลียวแลมานาน รัฐบาลเริ่มสร้างถนนเข้าสู่เขตเทือกเขา เติริมกำลังตำรวจตระเวนชายแดน เผาทำลายไร่ฝิ่น ตั้งที่ทำการตำรวจตระเวนชายแดนบนดอย จัดทำแผนที่ที่ตั้งหมู่บ้าน และสำรวจสำมะโนประชากรของชนเผ่าต่างๆ ถนนไม่ได้นำเจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาเพียงอย่างเดียวมันยังได้นำพาพวกปล้นสดมภ์และผู้ไม่พึงประสงค์ที่เข้มแข็งกว่าทั้งจากพื้นราบและบนดอยด้วยกันมาสู่หมู่บ้านอาชญากรรมด้วย ดังนั้น ก่อนที่จะมีตำรวจตระเวนชายแดนขึ้นไปประจำทรัพย์สินเงินทอง เครื่องประดับเงินและสัตว์เลี้ยงจึงถูกปล้นไปจำนวนไม่น้อย นอกจากนี้ที่ทำกินตามลาดเขาก็ได้ถูกแย่งชิงไปด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะจากคนพื้นราบในช่วง 20-30 ปีที่ผ่านมา (Geusau, 1983 : 247-248 ; Goodman, 1996 : 30)

สืบเนื่องจากปัญหาความมั่นคงของชาติ รัฐบาลจึงได้ดำเนินนโยบายผนวกกลืนอย่างจริงจังโดยจัดส่งครูขึ้นมาสอนเด็กๆ เป็นภาษาไทย ขณะเดียวกันก็กำหนดให้หมู่บ้านต้องตั้งอยู่เป็นที่ ทั้งนี้เพื่อลดปัญหาการหักล้างทางป่าสำหรับทำไร่หมุนเวียน พืชทดแทนหลายชนิดถูกนำเข้ามาส่งเสริมให้ปลูกเพื่อมิให้ชาวเขาหันกลับไปปลูกฝิ่นอีก แต่ความสำเร็จในการเอาตัวให้รอดบางครั้งก็นำปัญหามาให้เช่นกัน เมื่อตำรวจตระเวนชายแดนเข้ามาปัญหาของโจรปล้นสดมภ์ก็ค่อยสร้างขาไปการรักษายาบาลแผนใหม่ก็ได้เริ่มเข้ามาสู่ชุมชน ผลคืออัตราการตายของทารกลดลงผู้เฒ่าชราที่มีอายุยืนยาวขึ้น ปรากฏการณ์นี้สร้างความกดดันให้กับการผลิตอาหารเพราะที่ดินอันจำกัดไม่สามารถผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหารได้มากกว่าที่เป็นอยู่ ยิ่งหมู่บ้านถูกกำหนดให้ตั้งอยู่เป็นที่หมู่บ้านทั้งหมู่บ้านจึงไม่สามารถอพยพโยกย้ายได้คล้ายกับในอดีต แต่ผู้คนหรือกลุ่มคนซึ่งเป็นส่วนย่อยของหมู่บ้านกลับทำเช่นนั้นได้และได้ทำเช่นนั้นกันอยู่ (Goodman, 1996 : 30-31)

สู่เมืองเชียงใหม่

อาช่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่กระจายตัวอยู่ตามแนวชายแดนจีนตะวันตกเฉียงใต้และบางประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่อยู่ติดกับจีนอันมีพม่า ลาว เวียดนามและไทย อาช่าและ ฮาหนี่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเกี่ยวพันทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และภาษาศาสตร์ เลโอ อัลติง วอน เกอเซา (Leo Altling von Geusau) ผู้เชี่ยวชาญด้านอาช่าชาวเนเธอร์แลนด์ได้ให้ภาพพื้นฐานด้านภูมิศาสตร์การกระจายตัวของฮาหนี่และอาช่าไว้ว่า ฮาหนี่หมายถึงชนในกลุ่มชาติพันธุ์นี้ที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำแดงหรือหงเหอรวมทั้งจังหวัดซือเหมา (Simao) ในยูนนานใต้ตอนกลางและเวียดนามเหนือบริเวณที่ติดกับจีน ขณะที่อาช่าคือผู้ที่อาศัยอยู่ภายในและรอบ ๆ ลิบสองปันนา จังหวัดปู้เอ๋อร์ (Puer) เขตการปกครองตนเองหลานชาง (Lancang) ของว่า / ลาฮู่ พม่า ลาว เวียดนามเหนือด้านที่ติดกับชายแดนลาวรวมทั้งในไทย (Geusau, 2000 : 124-127)

จากจำนวนอำเภอและฮานี่ทั้งหมดที่ศาสตราจารย์ จี จุน เซา (Chi Jun Chao) นักวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์อำเภอแห่ง Yunnan Academy of Social Science ได้ประมาณไว้เมื่อปีค.ศ. 1996 (พ.ศ.2539) จำนวน 1,820,000 คน มีอำเภอและฮานี่อาศัยอยู่ในจีนแถบตะวันตกเฉียงใต้มากที่สุดคือ 1,260,000 คน หรือร้อยละ 69 ของพวกเขาทั้งหมด ในพม่า 380,000 คน (20%) ในลาวเหนือ 70,000 คน (3.8%) เวียดนามเหนือ 60,000 คน (3.2%) และในไทย 50,000 คน ซึ่งคิดเป็นเพียงร้อยละ 2.7 ของประชากรอำเภอและฮานี่ทั้งหมด ขณะที่เกอเซาประมาณไว้ในปีค.ศ. 1997 (พ.ศ.2540) ว่าน่าจะมีจำนวนอำเภอและฮานี่ทั้งสิ้น 2,500,000 คน อยู่ในจีนราว 2,000,000 คน และอยู่ในไทยราว 70,000 คน (Toyata, 1998 : 200-201) สำหรับจำนวนอำเภอในเมืองเชียงใหม่ไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดแต่เท่าที่ประมาณไว้เมื่อค.ศ.1996 มีจำนวน 2,000 คน (เรื่องเดียวกัน : 197) ซึ่งค.ศ.2004 (พ.ศ.2547) หรือ 8 ปี ภายหลังที่ได้มีการเคลื่อนย้ายของอำเภอจากพื้นที่รอบนอก เช่นแม่จัน แม่สรวย แม่มาลัย ฯลฯ เข้ามาหาถิ่นในเมืองเชียงใหม่มากขึ้น จำนวนอำเภอในเมืองเชียงใหม่ก็น่าจะเพิ่มมากขึ้นและมากกว่า 2,000 คนที่เคยประมาณไว้

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าอำเภอในประเทศไทยสามารถจำแนกออกได้เป็น 8 กลุ่มย่อย โดยมีกลุ่มหลักอยู่ 3 กลุ่มคือ อุโละ โละมิ ผามิ และกลุ่มรองอีก 5 กลุ่มอันได้แก่ เบี้ย นาคา อุพี อาเค่อ และอาเจ๊ะ แต่อำเภอส่วนใหญ่ที่เข้ามาสู่เมืองเชียงใหม่มักนิยมระบุตนเองเป็นหนึ่งในสามกลุ่มหลัก

อำเภอได้เดินทางเข้ามายังเมืองเชียงใหม่มาแล้วในรูปของพ่อค้าทางไกลจากสิบสองปันนา ในคริสต์ทศวรรษที่ 1960 อำเภอบางคนก็ได้เดินทางมาค้าขายในเมืองเชียงใหม่จำนวนบางคนยังได้เคยเดินทางไปถึงกรุงเทพมหานครเพื่อแสดงการต้อนรับให้คนไทยดู (Toyota, 1998 : 204 ; สุรพงษ์, 2506 : 27) ทว่าการมาของพวกเขาในช่วงนั้นมีลักษณะชั่วคราวชั่วคราว การเข้ามาตั้งรกรากอยู่อาศัยในเมืองเชียงใหม่ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1971 หรือ พ.ศ. 2514 เวลานั้นศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ได้นำอุโละอำเภอจากบ้านแสนใจ แสนสุข และประดู่ จำนวนหนึ่งมาไว้ที่ศูนย์เพื่อให้ทำงานเป็นผู้ขายความบันเทิงให้กับบรรดานักท่องเที่ยวผ่านภาพลักษณ์ที่ดูอนารยะ ปราศจากมลทินของอารยธรรมสมัยใหม่และดูแปลกตาน่าสนใจ ภาพลักษณ์เหล่านี้ถูกสื่อออกมาโดยผ่านการแสดงที่เรียกว่าเป็นการแสดงทางวัฒนธรรมที่ทางศูนย์จัดขึ้นเป็นประจำ นับแต่นั้นมาย่านที่อยู่อาศัยของพวกเขาซึ่งอยู่ถัดจากศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่จึงกลายเป็นที่พบปะระหว่างอำเภอเมืองเช่นพวกเขากับอำเภอจากบ้านบนดอยที่มาย้ายเยือน ช่วงนี้น่าจะมีอำเภออยู่อาศัยในเมืองไม่ถึง 50 คน ส่วนใหญ่เป็นหญิงสาวที่มาทำงานเป็นนักแสดงโชว์และได้รับใช้ตามบ้าน (Toyota, 1998 : 204)

ในสังคมปีตาธิปไตยเช่น อาช่า ผู้หญิงได้รับการคาดหวังให้เป็นผู้สืบสายสกุลโดยการให้กำเนิดบุตรชาย หากแต่งงานแล้วมีบุตรชายไม่ได้สามีมีสิทธิ์จะแต่งงานกับหญิงอื่นได้อีกหรือหากมีการหย่าร้างผู้เป็นภรรยาจะต้องรีบแต่งงานใหม่ให้เร็วที่สุด ธรรมเนียมปฏิบัตินี้เป็นแรงผลักดันหนึ่งที่มากระตุ้นให้หญิงอาช่าจำนวนหนึ่งต้องอพยพมาสู่เมืองเพื่อเลี่ยงการแต่งงานที่ไม่พึงประสงค์ในหมู่บ้านบนดอย ซึ่งยังเกิดขึ้นอยู่บ่อยๆ ในช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 1970-1980 (เรื่องเดียวกัน : 205)

ระหว่างคริสต์ทศวรรษที่ 1970 และ 1980 นี้ รัฐบาลและองค์กรเอกชนหลายแห่งพยายามผลักดันโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมหลายโครงการ ทั้งนี้เพื่อให้อาช่าหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นทดแทนฝิ่นซึ่งจะช่วยให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นด้วย แต่ผลคือทำให้อาช่าหลายคนต้องเปลี่ยนสภาพจากผู้เพาะปลูกเพื่อยังชีพมาเป็นแรงงานรับจ้างเพื่อปลูกพืชทำเงินพวกกะหล่ำปลีและซิงให้กับผู้มีเงินทุน ทั้งพวกเขายังต้องซื้ออาหารหลักที่จำเป็นเช่นข้าวจากพื้นราบกันมากขึ้น ด้วย การมีรายได้ที่เป็นเงินสดจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับการจะมีชีวิตอยู่ต่อไปในอนาคต อาช่าหลายคนจึงพยายามทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยสำคัญนี้ (เรื่องเดียวกัน : 206)

การศึกษาเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ชักนำอาช่าให้เข้ามาสู่เมืองเชียงใหม่ ระหว่างคริสต์ทศวรรษที่ 1970 อาช่าส่วนใหญ่ในเชียงใหม่ไม่ได้รับการศึกษาสายสามัญตามกำหนดของกระทรวงศึกษาธิการและทักษะด้านภาษาไทยของพวกเขายู่ในเกณฑ์ไม่สู้ดี แต่พอเข้าสู่คริสต์ทศวรรษที่ 1980 อาช่าจำนวนหนึ่งที่เข้ามาทำงานในเชียงใหม่เริ่มวิ่งไล่ไขว่คว้าโอกาสในการศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งใบเบิกทางหรือประกาศนียบัตรเพื่อโอกาสในการทำงานที่ดีขึ้น ความได้เปรียบอย่างหนึ่งของการได้เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่คือ การมีโอกาสดูแลได้รับการศึกษาในขณะที่ทำงานไปด้วย การศึกษาภาคค่ำ การศึกษานอกโรงเรียนที่มีให้หาเรียนได้อย่างไม่ลำบากนักในตัวเมืองเชียงใหม่ทำให้พวกเขาสามารถทำงานในตอนกลางวันและไปเรียนในตอนกลางคืนได้ นอกจากการศึกษาภาคค่ำและการศึกษานอกโรงเรียนแล้วเชียงใหม่ยังมีวัด เช่น วัดศรีโสดาที่เตรียมทั้งที่พักอาศัย อาหาร รวมทั้งการศึกษาที่มีต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ไว้ให้กับเด็กชายชาวเขาอีกด้วย ซึ่งเด็กชายอาช่าบางคนก็ได้เข้ามาอยู่ในวัดเช่นนี้ สำหรับเด็กหญิงก็จะมีสมาคมหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับคริสต์จักรเป็นตัวรองรับ (เรื่องเดียวกัน : 207-212)

การเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมทางการผลิตบนดอยที่เกิดจากอำนาจทางการเมืองของรัฐเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่บีบบังคับให้อาช่าจำต้องลงมาหากินในเมือง ปี ค.ศ. 1898 หรือ พ.ศ. 2441 ซึ่งเป็นปีที่มีการขจัดลากขอบแดนอันตรายตัวของประเทศขึ้นมานั้น ที่ดินที่ปราศจากการถือครองที่ถูกต้องตามกฎหมายทั้งหมดรวมทั้งที่ทำกินตามป่าเขาของบรรดาชาวเขาได้ถูกกำหนดให้

เป็นที่ของกรมป่าไม้ไปสิ้น ปี ค.ศ. 1980 หรือ พ.ศ. 2523 พื้นที่ป่าบางส่วนได้รับการประกาศให้เป็น เขตคุ้มครองสัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติ ปี ค.ศ. 1985 (พ.ศ. 2528) นโยบายป่าไม้ระดับชาติได้ จำแนกพื้นที่ป่าออกเป็น 3 ประเภทได้แก่ ป่าสงวน ป่าเศรษฐกิจ และป่าเสื่อมโทรม ทั้งยังมีการ กำหนดพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในขอบเขตที่ขยายตัวมากขึ้นคือ จากร้อยละ 15 ในปี ค.ศ. 1985 (พ.ศ. 2528) เป็นร้อยละ 27.5 ในปี ค.ศ. 1993 (พ.ศ. 2536) ปรากฏการณ์นี้สื่อความหมายว่าไม่ควรมี หมู่บ้านใดได้รับอนุญาตให้ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์นี้ โครงการปลูกป่าห้าปี (2536-2541) บนที่สูง ที่มีการควบคุมการใช้ที่ดินที่เข้มงวดโดยรัฐเป็นอีกโครงการที่นำความรู้สึกไม่มั่นคงมาสู่ชาวเขา จำนวนของที่ดินเพื่อการทำกินและตั้งถิ่นฐานยังถูกทำให้ลดน้อยลงไปอีกโดยการเข้ามาของบรรดา นักธุรกิจและนักเก็งกำไรที่พยายามจะนำที่ดินบนเขาไปแปลงเป็นสวนเกษตรขนาดใหญ่ รีสอร์ท ท่องรับนักท่องเที่ยวหรือแม้แต่สนามกอล์ฟ ภายใต้ความกดดันเช่นนี้ชาวเขาจึงถูกบีบให้ละทิ้งถิ่น ฐานและเคลื่อนย้ายไปสู่ที่อื่นเพื่อดำเนินชีวิต พวกเขาจำนวนไม่น้อยจึงต้องลงมาอาศัยอยู่ในพื้น ราบ ในกรณีของอำเภอชาลาก็มีอำเภอลงมาสู่พื้นราบมากขึ้นทั้งเพื่อหางานทำและหาโอกาสในการศึกษา โดยเฉพาะอำเภอชาลารุ่นเยาว์อายุระหว่าง 15-35 ปี ในเมืองงานประเภทพนักงานเสิร์ฟ คนรับใช้ตาม บ้าน พนักงานปั้มน้ำมัน หรือยามรักษาความปลอดภัยไม่ใช่งานที่หายากนัก อย่างไรก็ตามชาวเขารุ่น เยาว์ยังเป็นแรงงานที่ตลาดต้องการเนื่องจากส่วนใหญ่พวกเขาจะยอมรับอัตราค่าจ้างที่ต่ำกว่า มาตรฐาน (เรื่องเดียวกัน : 208-209)

ปัจจุบันการแพร่ระบาดของยาเสพติดในหมู่บ้านบนดอยได้กลายมาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ ผลักดันให้อาชาหญิงรุ่นสาวตัดสินใจลงมาใช้ชีวิตในเมือง ครอบครัวของอำเภอที่เสพยาจะมีปัญหา ความรุนแรงในครอบครัวคือ สามีทุบตีและรีดไถกรรยา อำเภอหญิงในฐานะบุตรสาวที่ขยาดกลัว เรื่องดังกล่าวจึงพยายามเลี่ยงการที่จะต้องแต่งงานกับชายอำเภอที่ติดยาหรือมีแนวโน้มว่าจะติดยา ในอนาคตด้วยการอพยพลงมาอยู่ในเมือง การจัดการแต่งงานแบบคลุมถุงชนก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ ทำให้หญิงสาวอำเภอบางคนต้องหนีลงมาอยู่ในเมืองเพื่อเลี่ยงการแต่งงานกับชายที่ไม่ได้รักใคร่ชอบ พอมิว่าชายผู้นั้นจะเป็นอำเภอด้วยกันหรือชาวต่างประเทศที่แสดงความประสงค์ผ่านองค์กรหาคู่ ระหว่างประเทศ ส่วนใหญ่ผู้ให้บริการผ่านองค์กรนี้จะเป็นชาวญี่ปุ่น ไต้หวัน และชาวตะวันตก (เรื่องเดียวกัน : 209-210)

กล่าวโดยรวมความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นทั้งในสังคมพื้นราบและสังคมบน ดอยตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 (พ.ศ. 2513) จนถึงปัจจุบันคือสภาวะการณ์ที่ผลิตสร้างเงื่อนไขให้อาชา อพยพลงมาสู่เมืองเชียงใหม่ สำหรับอำเภอหลายคนเมืองเชียงใหม่คือที่ที่ให้โอกาสในการทำกิน ทดแทนที่ดินที่เคยมีอยู่มากมายบนดอย ทว่าเมืองเชียงใหม่อาจไม่ใช่ชุมทองของอำเภอ การทำมา

หากินในเมืองไม่ใช่เรื่องง่ายบ่อยครั้งที่พวกเขาจำเป็นต้องปกปิดความเป็นอาชญากรของตนเพื่อผลประโยชน์ในหน้าที่การงาน แต่พื้นที่บางพื้นที่ภายในเมืองกลับเปิดโอกาสให้พวกเขาเลือกแสดงความเป็นอาชญากรออกมาในการทำมาหากินได้

สุไนท์บาซาร์

เมื่อ พ.ศ. 2514 ที่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่นำอุโละอาชญากรจำนวนหนึ่งจากบ้านแสนสุขแสนใจ และประตู ซึ่งอยู่บนดอยในจังหวัดเชียงใหม่มาไว้ที่ศูนย์นั้น พวกเขานอกจากจะแสดงโชว์ให้กับนักท่องเที่ยวแล้วยังได้นำเอางานหัตถกรรมเล็กๆ น้อยๆ ออกมาวางจำหน่ายให้แก่ นักท่องเที่ยวเพื่อหารายได้เสริมด้วย ตอนนั้นยังไม่มีอาชญากรคนใดกล้ามาเปิดร้านขายของที่ไนท์บาซาร์ จนในปี ค.ศ. 1975 หรือ พ.ศ. 2518 ฆาตกรอาชญากรที่เป็นสตรีนางหนึ่งได้มาเปิดร้านขายสินค้าประเภทหัตถกรรมให้กับบรรดานักท่องเที่ยวที่นี่เป็นครั้งแรก จากนั้นมาหญิงอาชญากรหลายคนซึ่งในตอนแรกคือพวกอาชญากรที่อยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ก็ได้ค่อยๆ ออกมาเปิดร้านขายสินค้าตามอย่างเธอ ทำให้เชียงใหม่ไนท์บาซาร์กลายเป็นที่พบปะกันของอาชญากรเมืองกับบรรดานักท่องเที่ยว ช่วงนั้นแม้อาชญากรส่วนใหญ่จะยังไม่ค่อยได้รับการศึกษาแบบไทยและมีทักษะทางภาษาไทยที่อ่อนด้อย แต่อาชญากรที่ค้าขายอยู่ที่ไนท์บาซาร์บางคนกลับสามารถเรียนรู้การพูดภาษาอังกฤษอันเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการทำธุรกิจกับนักท่องเที่ยวที่นี่ได้เป็นอย่างดี ข้าบางคนยังสามารถพูดภาษาอังกฤษได้ดีกว่าภาษาไทยอีกด้วย (Toyota, 1998 : 205-206)

กำเนิดของไนท์บาซาร์แห่งจังหวัดเชียงใหม่ค่อนข้างรางเลือน ในอดีตนักท่องเที่ยวที่มายังจังหวัดเชียงใหม่จะนิยมมาเดินถนนท่าแพซึ่งเป็นถนนสายหลักที่มีทั้งวัดเก่าแก่อีกคือ วัดมหาวัน วัดบุพพาราม วัดแสนฝาง และร้านขายสินค้าพื้นเมืองจำนวนหนึ่งตั้งอยู่ ความเจริญเติบโตของธุรกิจบนถนนสายนี้ส่งผลให้ถนนอีกสายหนึ่งที่บรรจบกันคือ ถนนช้างคลานค่อยๆ กลายเป็นจุดศูนย์กลางของนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะในยามค่ำคืน ถนนช้างคลานเติบโตขึ้นมาเป็นระยะๆ จากเดิมที่มีเพียงตึกแถวกับร้านค้าก็เริ่มมีโรงแรมชั้นหนึ่งที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกทุกอย่างไม่ต่างจากกรุงเทพมหานคร มีร้านค้าขายของที่ระลึกให้แก่ นักท่องเที่ยวมากมายทั้งงานหัตถกรรมพื้นเมืองไปจนถึงแฮม หมูยอ ลูกท้อดอง ฯลฯ มีร้านอาหารหลายระดับ มีพ่อค้าแม่ค้าแผงลอยชาวพื้นราบและโต๊ะจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมชาวเขาของม้งที่ลงมาจากดอยปุยยามเย็นตั้งกระจายตัวอยู่ตามริมฟุตบาทของถนนช้างคลานเกิดขึ้นรองรับนักท่องเที่ยวต่อไป มา (บริสุทธิ์, 2522 : 24) ขณะนั้นพื้นที่ที่เรียกว่าไนท์บาซาร์ยังไม่มีตัวอาคารจำหน่ายสินค้าที่ดูทันสมัยเช่นในทุกวันนี้ การตั้งโต๊ะจำหน่ายสินค้าและแผงลอยตามริมทางเท้ารวมทั้งร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึกในย่านนั้นยังให้ภาพ

แค่เพียงตลาดนัดยามค่ำคืนที่ธรรมดาสามัญ ปรากฏการณ์นี้น่าจะเกิดขึ้นแล้วในปี พ.ศ. 2516 หรือ 2517 เพราะชาวเขากลุ่มแรกสุดที่เข้ามาค้าขายที่นี่คือม้งดอยปุย ส่วนอำเภอเจ้าแรกได้ปรากฏตัวขึ้นที่นี่เมื่อปี พ.ศ. 2518 (Toyota, 1988 : 205) ตอนที่ถนนช้างคลานเริ่มมีชีวิตชีวาด้วยธุรกิจของที่ระลึกยามค่ำคืนนั้นยังมีที่ดินประมาณ 2 ไร่ที่อยู่ตรงข้ามกับโรงแรมศรีโตเกียวเดิมหรือ ส.การค้าในปัจจุบัน อยู่ด้านขวาของโรงแรมเชียงใหม่กว้างเปล่าอยู่ พ.ศ. 2520 ที่ดิน 2 ไร่นี้ถูกเปลี่ยนสภาพจากที่ว่างเปล่าให้เป็นราดคอนกรีตยกพื้นพร้อมกับตีเส้นแบ่งเป็นช่องๆ เอาไว้ ช่องหนึ่งประมาณ 6 ตารางเมตร ทั้งนี้เพื่อจัดเป็นช่องให้พ่อค้าแม่ค้าเข้าจับจองเปิดเป็นศูนย์สินค้าพื้นเมืองเจ้าของที่ดินผืนนี้คือมูลนิธิของฟ้าชินเชิง นับตั้งแต่มีการปรับปรุงพื้นที่ใหม่ถนนช้างคลานที่เคยแจด้วยยวดยานและร้านแผงลอยแบกะดินอยู่แล้วยิ่งดูหนาแน่นขึ้น จนถึง พ.ศ. 2524 บริษัทนครพิงค์ไนท์บาซาร์จำกัด ซึ่งทำสัญญาเช่าพื้นที่กับมูลนิธิของฟ้าชินเชิงได้ทำการปรับปรุงพื้นที่แห่งนี้จากราดคอนกรีตยกพื้นมาเป็นอาคารศูนย์การค้าสินค้าหัตถกรรมพื้นเมืองโดยใช้ชื่อว่า "เชียงใหม่ไนท์บาซาร์" นับแต่นั้นอาณาบริเวณที่เรียกว่า ไนต์บาซาร์จึงมีอาคารทันสมัยจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองที่ทั้งชาวไทยและเทศรู้จักกันดีในนามของไนท์บาซาร์ปรากฏขึ้นมา ที่กล่าวว่า "เท่าที่ได้มีการบันทึกมาไนท์บาซาร์ถือกำเนิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2524" จึงหมายถึงการเกิดขึ้นของไนท์บาซาร์เฉพาะส่วนที่เป็นตัวอาคารที่เรียกว่า เชียงใหม่ไนท์บาซาร์ แต่มิได้หมายถึงการเกิดขึ้นของพื้นที่ที่เรียกว่า ไนต์บาซาร์โดยรวม พื้นที่ที่เรียกว่าไนท์บาซาร์จึงประกอบไปด้วยตัวอาคารหลักของเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ ศูนย์การค้ากาแล็กซี่เซ็นเตอร์ ตลาดอนุสาร เวียงพิงค์พลาซ่าซึ่งปัจจุบันถูกรื้อไปแล้วแต่มีเดอะฟิคชั่นมาแทนรวมทั้งร้านแผงลอยติดล้อและร้านตั้งโต๊ะ ร้านแบกะดินที่กระจายตัวต่อเนื่องกันไปตั้งแต่สี่แยกวัดอุปคุตไปจนถึงวัดศรีดอนไชยตรงสี่แยกแสงตะวัน

ณ พื้นที่แห่งนี้แม้ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มาก่อนแต่ชาวเขากลุ่มอื่น เช่น ลีซู ลาฮู และอำซาก็ได้ค่อยๆ เบียดแทรกตัวเข้ามาโดยเฉพาะอำซานั้นปัจจุบันได้กลายมาเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่สร้างสีสันยามค่ำคืนให้กับพื้นที่นี้ได้เป็นอย่างดี

หลังจากการบุกเบิกตั้งร้านของผามิอำซาทันท์ไนท์บาซาร์ในปี พ.ศ. 2518 แล้ว อุโละอำซำจำนวนหนึ่งจากศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ก็พากันออกมาค้าขายที่นี่ จากการค้าเล็กๆ น้อยๆ ของอำซำไม่กี่คนในช่วงนั้นก็ค่อยๆ ขยายมาเป็นร้านค้าที่มีสินค้าหลากหลายขึ้นและมีอำซำที่เป็นผู้ประกอบการมากขึ้นในปัจจุบัน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ที่กำหนดให้เชียงใหม่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของภาคเหนือรวมทั้งเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดอุปสงค์และอุปทานในตลาดการท่องเที่ยวที่หลากหลายขึ้นไม่เว้นแม้แต่ในแวดวงของสินค้าหัตถกรรมชาวเขาที่ถูกนำมาจำหน่าย ส่งผลให้ร้านค้าหัตถกรรม

ชาวเขารวมทั้งร้านค้าของอำเภอจำเป็นต้องจัดหาสินค้าที่หลากหลายขึ้นมาปรนเปรอสุนทรีย์ของลูกค้า การอพยพลงสู่เมืองเชียงใหม่ด้วยปัจจัยที่กล่าวไปข้างต้นโดยผ่านโครงข่ายเครือญาติและคนรู้จักของบรรดาอำเภอเมื่อมาบรรจบกับการลงหลักทำมาหากินในพื้นที่พิเศษเช่น ในทิวเขาของอำเภอขุนบุกเบิกเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีอำเภอที่เป็นผู้ประกอบการในพื้นที่นี้มากขึ้น

ปนัดดา บุญยะสภาระนัย ได้จำแนกอำเภอในทิวเขารวมออกเป็น 3 กลุ่มตามเงื่อนไขทางเวลาที่แผ่กระจายทางอำนาจที่ต่างกัน (ปนัดดา, 2546 : 108-111)

กลุ่มแรกคือ กลุ่มผู้นำ เป็นอำเภอที่โยกย้ายลงมาทำงานในเมืองเชียงใหม่เป็นกลุ่มแรกๆ เป็นเวลาประมาณ 10-15 ปีขึ้นไป ปัจจุบันชาวอำเภอกลุ่มนี้มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี เนื่องจากทำการค้ามานาน ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ค้าและเจ้าของร้านค้าสินค้าหัตถกรรมรายได้สูงที่เน้นการขายส่งมากกว่าขายปลีก เป็นกลุ่มที่ชักชวนหรือเป็นตัวอย่างให้ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านในหมู่บ้านย้ายเข้ามาอยู่ในเมือง จึงมักเป็นกลุ่มที่มีเครือข่ายญาติพี่น้องอยู่มาก

กลุ่มที่สองคือกลุ่มอำเภอชั้นกลาง เป็นอำเภอที่เข้ามาอยู่ในเมืองได้ประมาณ 5-10 ปี ส่วนใหญ่เป็นเครือญาติของอำเภอกลุ่มแรกที่เข้ามาอยู่ในเมืองก่อนและมีบัตรประชาชน มีทุนในระดับปานกลางพอที่จะเช่าที่เล็กๆ เพื่อจัดวางสินค้าเช่นตามบริเวณบันไดทางขึ้นอาคารหรือพื้นที่ว่างบริเวณลานการแสดงของศูนย์อาหารอำเภอกลุ่มนี้มักไม่จำเป็นต้องแต่งกายเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว แต่ในบางเวลาเจ้าของพื้นที่เช่าจะบอกให้ทุกคนแต่งตัวดึงดูดความสนใจบ้าง บางช่วงที่นักท่องเที่ยวในเชียงใหม่มีไม่มากหญิงอำเภอกลุ่มนี้จะเดินทางไปยังเมืองท่องเที่ยวอื่น เช่น พัทยา ภูเก็ต ครั้งละ 1 สัปดาห์ถึง 1 เดือน โดยจะแสดงตัวตนทางชาติพันธุ์ด้วยการแต่งกายในชุดหญิงอำเภอเพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยวตามแหล่งนั้นๆ

กลุ่มที่สามคือกลุ่มอำเภอที่เพิ่งเข้ามาในเมืองเชียงใหม่ ยังมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี ไม่มีเงินทุนในการเช่าที่เล็กๆ เพื่อวางสินค้าแต่ละคนจะไปมาตลอดเส้นทางบนถนนในทิวเขา บางพวกเข้ามาในเมืองเป็นครั้งคราว คราวละ 1 สัปดาห์ถึง 1 เดือน แล้วแต่ช่วงว่างงานและฤดูกาลท่องเที่ยว หญิงอำเภอกลุ่มนี้จะแต่งตัวในชุดประจำเผ่าเพื่อแสดงความเป็นอำเภออย่างเด่นชัดเฉพาะเวลาที่มาขายของที่ในทิวเขาเท่านั้น แต่ในเวลาและสถานที่อื่นจะไม่แต่งชุดอำเภอเพื่อแสดงตัวตนที่ชัดเจน

ขณะเดียวกันผู้วิจัยก็ได้จำแนกอำเภอในทิวเขารวมออกเป็น 3 กลุ่มเช่นกันแต่เป็นการจำแนกบนเงื่อนไขทางพื้นที่หรือทำเลในการทำการค้า

กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่ขายสินค้าชาติพันธุ์ในทำเลที่ดีที่สุดคือ บันไดด้านซ้ายขวาทางด้านหน้าของอาคารศูนย์การค้าเชียงใหม่ในทิวเขา อำเภอกลุ่มนี้คืออำเภอกลุ่มที่ปนัดดาจัดให้อยู่ใน

กลุ่มอำเภอชั้นกลางปกติจะมีอำเภอที่นั่งขายสินค้าอยู่ที่นี้ประมาณ 8-10 คน โดยบันไดแต่ละด้านจะประกอบไปด้วยร้าน 4 ร้าน หรือมีเจ้าของ 4 คน ใน 1 บันได รวมทั้งบันไดด้านซ้ายและขวา จึงมีร้านอำเภอรวมทั้งสิ้น 8 ร้าน แต่ละร้านจะวางสินค้าได้ในเนื้อที่ 3 ชั้นบันได โดยต้องวางเรียงสินค้าให้ชิดราวบันไดด้านซ้าย (หากเดินขึ้นบันได) แต่ดูเหมือนสินค้าที่วางต้องไม่เกินที่เกิน 1 เมตรจากราว บันไดออกมา หากมองเพียงผิวเผินจะรู้สึกเสมือนว่าบันไดแต่ละด้านคือร้านเพียง 1 ร้าน เนื่องจากสินค้าจะวางเรียงต่อกันไป โดยไม่มีการแบ่งเขตด้วยวัตถุใด ๆ ทั้งสิ้น

กลุ่มที่สองเป็นอำเภอที่ขายสินค้าชาติพันธุ์ในทำเลที่เป็นกิ่งขายขอบและขายขอบของไนท์บาซาร์ พวกที่เป็นกิ่งขายขอบคือพวกที่เช่าพื้นที่ของกาแลฟู้ดเซ็นเตอร์เปิดเป็นร้านค้าย่อยแบ่งเป็นลิ้นคๆ โดยบางเจ้าจะจำหน่ายทั้งปลีกและส่ง หรือพวกที่เช่าที่ว่างของฟู้ดเซ็นเตอร์วางสินค้าขายพวกนี้มีทั้งอำเภอกลุ่มผู้นำและอำเภอชั้นกลาง ส่วนพวกขายขอบคืออำเภอที่ไม่ต้องการเสียเงินไปซื้อสิทธิ์ (เช่า) ของร้านค้าที่เป็นของฟู้ดเซ็นเตอร์หรือเช่าที่ของฟู้ดเซ็นเตอร์หรือของนายทุนนักธุรกิจคนอื่น หรือเป็นอำเภอที่ไม่มีเงินพอที่จะไปซื้อสิทธิ์ที่ร้านนั้นได้ อำเภอเหล่านี้จึงต้องพากันมาจับจองทางเท้าหน้าอาคารพาณิชย์และริมถนนซึ่งก็มีตั้งแต่ริมถนนท่าแพช่วงที่ค่อนข้างมาทางสี่แยกวัดอุปคุตรวมทั้งทางเท้าหน้าห้องแถวเก่าด้านถนนลอยเคราะห์ กลุ่มนี้มีประมาณ 40 คน หมู่อำเภอขายขอบบางคนก็แต่งกายด้วยชุดอำเภอแต่มีน้อยมากเท่าที่พบมีเพียงคนเดียว

กลุ่มที่สามคืออำเภอที่เดินเร่ขายสินค้าชาติพันธุ์ไปตามทางเท้าและถนนของไนท์บาซาร์ บางคนก็เดินขายมาจนถึงย่านผับบาร์ถนนลอยเคราะห์ ถนนท่าแพ และข้ามประตูท่าแพไปเดินขายบนถนนคชสารก็มี แต่ส่วนใหญ่จะมากกระจุกตัวกันขายในย่านไนท์บาซาร์ เท่าที่สังเกตเห็นกลุ่มนี้จะมีประมาณ 30 คนขึ้นไป แต่บางวันอาจมากหรือน้อยกว่าที่สังเกตเห็นได้ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่นิยมแต่งกายด้วยชุดอำเภอและชุดที่ทำให้ดูเป็นอำเภอซึ่งช่วยแต่งเติมสีสันให้กับไนท์บาซาร์ได้เป็นอย่างดี

ในภาพรวมเราอาจประมาณได้ว่ามีอำเภอที่เข้ามาทำการค้าในไนท์บาซาร์อยู่เป็นประจำในแต่ละคืนไม่ต่ำกว่า 70 คน

แน่นอนว่า การจำแนกอำเภอไนท์บาซาร์ออกเป็น 3 กลุ่มนี้เป็นการจำแนกเพียงเพื่อให้เกิดความสะดวกในการอธิบาย เพราะในความเป็นจริงทั้ง 3 กลุ่มก็มีความคาบเกี่ยวกัน จำนวนของแต่ละกลุ่มก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงเชิงสัมพัทธ์ซึ่งกันและกัน ทั้งอำเภอที่เข้าออกไนท์บาซาร์ในแต่ละวันก็เชื่อว่าจะมีเฉพาะอำเภอที่ทำมาค้าขายที่นี้ประจำเท่านั้น อำเภอชาจรที่ปกติไม่ได้ค้าขายที่นี้ก็มักจะมาปรากฏตัวขึ้นที่นี้เป็นระยะๆ ทั้งเพื่อประโยชน์ทางการค้าและเพื่อสานสร้างหรือต่อยอดเครือข่ายทางสังคมของพวกเขา

กลุ่มลูกค้าหลักของอำเภอในทาบซาร์มักเป็นชาวต่างประเทศ ทุกคนดูเหมือนจะตระหนักถึงประเด็นนี้เป็นอย่างดี ต่างกลุ่มต่างก็พยายามดึงดูดเส้นทางเทคนิคการขายของตนขึ้นมาใช้เช่น กลุ่มบันไดหน้าในทาบซาร์ก็ใช้ความได้เปรียบด้านทำเลที่ตั้งมาเป็นจุดขาย พวกเดินเร่ก็ให้การแต่งกายบวกกับการเคลื่อนไหวที่ กลุ่มอำเภอผู้นำที่ดำเนินกิจการในพื้นที่กิ่งชายขอบจะมีร้านที่เป็นงานเป็นการ เน้นการขายทั้งแบบขายส่งให้ลูกค้าประจำและขายปลีกให้ลูกค้าจร ส่วนกลุ่มชายขอบเป็นกลุ่มที่ทำเลการขายไม่สู้ดีไม่มีจุดเด่นทั้งความได้เปรียบด้านทำเลที่ตั้งและการนำเสนอตัวเอง เป็นเหมือนอำเภอในพื้นที่สี่เท้าแต่กลับยังสามารถทำการค้าสินค้าชาติพันธุ์มาได้จนถึงทุกวันนี้ งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาอำเภอกลุ่มนี้เป็นหลักโดยเลือกศึกษาอำเภอชายขอบของในทาบซาร์กลุ่มหนึ่งซึ่งมีสมาชิกอยู่ประมาณ 7 คนคือ

อาเอ เป็นอุโละอำเภอเพศหญิง บ้านเดิมอยู่ที่ดอยแสนใจ ลงมาใช้ชีวิตในเมืองเชียงใหม่ตั้งแต่อายุได้ประมาณ 8 ขวบ ตอนแรกมาอาศัยอยู่กับญาติแล้วได้รับการฝากงานให้เป็นเด็กล้างจานร้านข้าวแกงที่เวียงพิงค์พลาซ่า (ปัจจุบันไม่มีแล้ว) ซึ่งอยู่ใกล้ๆ ร้านของญาติที่ตอนนั้นขายสินค้าหัตถกรรมอยู่ที่เวียงพิงค์พลาซ่าเช่นกัน จากนั้นไปเป็นเด็กรับใช้บ้านเศรษฐีชาวฮ่อ ทำไปได้ระยะหนึ่งก็ไปเป็นลูกจ้างล้างจานและรับเลี้ยงลูกให้กับร้านผักบั้งลอยฟ้าที่ตลาดอนุสาร หลังจากนั้นผันตัวเองมาค้าขายสินค้าหัตถกรรมที่ออกไปในแนวชาติพันธุ์จนถึงทุกวันนี้ ไม่มีโอกาสเข้าเรียนในตอนเด็กๆ ปัจจุบันเข้าเรียนในระบบการศึกษานอกโรงเรียน

อาบี เป็นน้องสาวของอาเอ ลงจากดอยมาเรียนการศึกษานอกโรงเรียนในเมืองจันจัมมัธยมต้น ในระหว่างเรียนเคยทำงานที่ปั้มน้ำมัน และงานล้างจานเช่นที่ร้านผักบั้งลอยฟ้า จากนั้นช่วยพี่สาวขายของอยู่ที่ร้านจันทุกวันนี้ หากมีโอกาสเธอจะเดินทางลงไปขายของที่หัวหิน ภูเก็ต ถนนข้าวสาร

อาซี เป็นน้องชายของอาเอ เข้ามาเรียนภาคปกติในเมืองจันจัมมัธยมปลาย ระหว่างนั้นก็ช่วยพี่สาวขายของมาโดยตลอด แต่ปัจจุบันทำงานเป็นพนักงานของโรงแรมช่วงมีเวลาว่างก็จะมาช่วยขายของและดูแลร้านบ้าง

อาดี เป็นอุโละอำเภอลูกชายของอาของอาเอ ซึ่งก็คือญาติคนที่รับอาเอลงมาอยู่ด้วยในตอนเด็กๆ เกิดในเมืองเชียงใหม่ จบมัธยมศึกษาที่ 6 แล้วไม่เรียนต่อ แต่ทำงานเป็นลูกจ้างของบริษัท หลังเลิกงานตอนเย็นจะมาตั้งร้านขายของติดกับอาเอ ทุกวันนี้ลาออกจากงานมาขายของเต็มตัว

อาอี เป็นอุโละอำชำเพศชายจากดอยแสนสุข จังหวัดเชียงราย ตอนเด็กเคยมาเป็นเด็กวัด อยู่ที่วัดศรีโสดาได้รับการศึกษาจากที่นั่น ตอนโตออกจากวัดมาก็ทำงานหลายอย่าง ตั้งแต่พนักงานบริษัท ขายของจิปาตะ เคยลงไปค้าขายที่สืลัมกับประตุน้ำอยู่ 2 ปี แต่ในที่สุดก็กลับมาเชียงใหม่ขายของอยู่ติดร้านของอาเอ ทำไร่ชาบนดอยที่เชียงราย ควบคู่ไปกับการขายของ ปัจจุบันหันมานับถือศาสนาคริสต์

อาเอฟ เป็นโละมีอำชำมาจากพม่าข้ามมาอยู่บ้านเทิดไทยเป็นภรรยาของอาอี เดิมขายของอยู่ที่กาแลฟูดเซ็นเตอร์ หลังจากแต่งงานแล้วก็มาขายของที่นี่ ไม่ได้เข้ารับการศึกษเป็นทางการ เคยสมัครเรียนการศึกษานอกโรงเรียนแต่พอคลอดบุตรก็เลิกไป

อาจี เป็นน้องชายต่างบิดาของอาอี เกิดที่พม่า แต่อาอีข้ามไปรับกลับมาอยู่ฝั่งไทยพร้อมทั้งมารดาตั้งแต่ยังเล็กๆ ตอนลงมาเมืองช่วงแรกเป็นลูกจ้างจิปาตะ ปัจจุบันเป็นพนักงานของคอนโดมิเนียมที่กระเดียดไปทางโรงแรมแห่งหนึ่ง เลิกงานก็มาช่วยพี่ชายพี่สะใภ้ขายของ บางวันก็ตระเวนขายปลาหมึกปิ้ง

งานวิจัยนี้จะศึกษาและวิเคราะห์ความเป็นไปในเรื่องอัตลักษณ์ของอำชำ ความสัมพันธ์ระหว่างการขึ้นลงทางอำนาจกับการผลิตสร้างพื้นที่ทางสังคมของพวกเขาที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่การท่องเที่ยวแห่งยุคโลกาภิวัตน์อย่างไนท์บาซาร์ โดยจะมองผ่านปฏิบัติการทางการค้า รวมทั้งปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการทำการค้าของทั้ง 7 คนเป็นสำคัญ

บทที่ 3 เชียงใหม่ในท้นาชาธิ

เมืองเชียงใหม่กับการท่องเที่ยวนานาชาติ

นับแต่ปีพ.ศ.1839 ที่พญามังรายกษัตริย์องค์ที่ 25 แห่งราชวงศ์ลาวได้ทรงสร้างเมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ขึ้น ณ ที่ราบระหว่างดอยสุเทพกับแม่น้ำปิงซึ่งเป็นอาณาบริเวณที่มีชัยมงคล 7 ประการ อันหมายถึงการเป็นชัยภูมิและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่แห่งนี้ (สมโชติ, 2540 : 87) แล้ว กาลเวลา ก็ได้ผ่านพ้นไปกว่า 700 ปี ห้วงเวลาทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนานกว่า 700 ปี ได้ค่อย ๆ นำพาความหลากหลายวัฒนธรรมและหลายเผ่าพันธุ์มาสะสมไว้ในเชียงใหม่ยังผลให้เชียงใหม่กลายมาเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยความหลากหลายมาแต่โบราณกาล นี่คือนิคุณลักษณะพื้นฐานอันหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ที่ไม่ควรถูกมองข้าม

เวลากว่า 700 ปี คือตั้งแต่พ.ศ.1839 จนถึงปัจจุบัน ยาวนานมากพอที่จะช่วยยืนยันถึงความสามารถในการปรับตัวตามสภาวะการณ์ของเชียงใหม่ ขณะเดียวกันเวลาเกือบ 700 ปีที่ผ่านมา คือตั้งแต่พ.ศ.1839 จนถึงพ.ศ.2509 ก็เป็นตัวชี้ให้เห็นด้วยว่ากว่าจะทำให้เชียงใหม่กลายเป็นเมืองที่รู้จักกันในระดับโลกในฐานะที่ท่องเที่ยวแห่งหนึ่งได้นั้นเชียงใหม่ต้องสะสมความพร้อมและใช้เวลารอคอยนานเท่าใด ปีพ.ศ.2510 คือจุดเปลี่ยนอันสำคัญขงเมืองเชียงใหม่ในเวทีการท่องเที่ยวระดับสากลเมื่อรัฐบาลได้มอบให้องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยหรือ อ.ท.เข้ามาพัฒนาเชียงใหม่ให้เป็น “เมืองท่องเที่ยวนานาชาติ” แห่งที่ 2 รองจากกรุงเทพมหานครแน่นอนว่าก่อนหน้านั้นย่อมมีผู้คนเดินทางมาท่องเที่ยวเชียงใหม่แต่ส่วนใหญ่จะเป็นประชาชนคนไทย หากเปรียบเชียงใหม่เป็นกุหลาบแห่งลานนากุหลาบดอกนี้ในยุคนั้นคงส่งกลิ่นกำจายได้แค่ขอบขันทสี่มาของประเทศไทย

ผู้คนต่างถิ่นโดยเฉพาะคนไทยจากภาคอื่นเริ่มเดินทางมาเยือนเชียงใหม่กันมากขึ้นภายหลังการมาถึงของทางรถไฟเมื่อปีพ.ศ.2464 เช่นในปีพ.ศ.2478 พระยากำแพงเพชรอิทธิธินได้จัดนำเที่ยวสงกรานต์เชียงใหม่โดยขบวนรถด่วน แต่จุดเริ่มต้นที่ทำให้เชียงใหม่เป็นที่รู้จักในฐานะแหล่งท่องเที่ยวอันมีเสน่ห์สำหรับชาวไทยน่าจะมาจากการนำภาพยนตร์เรื่อง “สามปอยหลวง” ซึ่งถ่ายทำที่จังหวัดเชียงใหม่ออกฉายตามโรงภาพยนตร์ต่าง ๆ ในปีพ.ศ.2483 (สันทัดและคณะ, 2529 : 1-2 ; พลอยศรี, 2545 : 8) เมื่อก่อนนักท่องเที่ยวจะนิยมมาเที่ยวเชียงใหม่ในช่วง 3 เทศกาลหลักคือเทศกาลงานฤดูหนาว สงกรานต์และงานยี่เป็งหรือลอยกระทง ซึ่งในแต่ละช่วงจะมีผู้คนมุ่งมาเที่ยวเชียงใหม่กันอย่างแน่นหนา แต่พอพ้นจาก 3 ช่วงดังกล่าวไป เชียงใหม่ก็จะว่างเว้นจากนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามก็ต่อก่อนปีพ.ศ.2510 จะมาถึงก็ได้มีผู้คนเริ่มนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวเชียงใหม่ในระยะนอกฤดูกาลหรือ 3 เทศกาลหลักกันประปรายแล้ว ประมาณปีพ.ศ.2503-2506

เริ่มมีในทศลับและสถานอาบอบนวดให้เห็นในเชียงใหม่ ตามมาด้วยสถานโบว์ลิง ปีพ.ศ.2507 ได้เริ่มมีโรงแรมขึ้นหนึ่งอันได้แก่โรงแรมสุริวงส์และโรงแรมรถไฟเกิดขึ้น แต่ก็ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้วว่าโฉมหน้าการท่องเที่ยวของเชียงใหม่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปเมื่อกลางปีพ.ศ.2510 เมื่ออ.ส.ท. ประกาศว่าจะพัฒนาเชียงใหม่ให้เป็นเมืองท่องเที่ยวนานาชาติแห่งที่ 2 รองจากกรุงเทพมหานคร ภายในระยะเวลา 2 ปี เนื่องจากได้พิจารณาเห็นว่าเชียงใหม่เป็นเมืองที่มีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวสูงมาก สามารถที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวนานาชาติที่ดีได้ ทำให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างประเทศให้อยู่ในประเทศไทยได้นานวันขึ้นและเงินทองของนักท่องเที่ยวก็จะตกอยู่แก่คนไทยมากขึ้นเป็นทวีคูณโดยเฉพาะคนไทยในต่างจังหวัด ซึ่งนับเป็นการกระจายรายได้สู่ชนบทโดยตรงด้วยวิธีอันรวดเร็ว และได้ผลยิ่งกว่าวิธีใด ๆ ทั้งสิ้น เดิมทีนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวเมืองไทยมักจะท่องเที่ยวกันอยู่ในกรุงเทพมหานครหรืออาจจะเลยออกไปเที่ยวจังหวัดใกล้เคียง เช่น นครปฐม กาญจนบุรี อยุธยาและพัทยา จากนั้นก็เดินทางกลับออกไป ถึงแม้ว่านักท่องเที่ยวบางรายอยากจะเดินทางท่องเที่ยวต่อไปแต่ประเทศไทยก็ไม่มีสถานที่ที่จะให้พวกเขาไปได้ สภาพการณ์นี้ทำให้ประเทศไทยเสียโอกาสที่จะได้เงินจากชาวต่างประเทศมากขึ้น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องดึงดูดนักท่องเที่ยวนานาชาติให้เดินทางมาสู่เมืองเชียงใหม่อย่างสม่ำเสมอตลอดทั้งปี (อายุธ, 2518 : 14-72 ; ปราโมทย์ , 2516 : 75)

สิ่งที่ต้องเกิดขึ้นมาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวนานาชาติคือธุรกิจการบริการด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดเตรียมเส้นทางเดินทางอันสะดวกรวดเร็ว ที่พักอันดีเยี่ยม อาหารที่ถูกสุขลักษณะ การนำเที่ยวที่ดี มีการแสดงศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่นอันน่าสนใจ มีความปลอดภัยตลอดระยะเวลาที่ท่องเที่ยวอยู่เหล่านี้คือสิ่งที่อ.ส.ท. รัฐบาลและเอกชนต้องร่วมมือกันผลักดันให้เป็นรูปธรรมขึ้นมา และในปีพ.ศ.2512 โฉมหน้าการท่องเที่ยวของเชียงใหม่ก็ได้ถูกทำให้เปลี่ยนไปอีกครั้งหนึ่งอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อ อ.ส.ท. ได้นำการประชุมภาควิชาการของสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคแปซิฟิกหรือพาด้า ครั้งที่9 มาสู่เชียงใหม่ได้สำเร็จ การประชุมนี้จัดขึ้นเมื่อเดือนมกราคม 2512 ที่หอประชุมแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีบุคคลชั้นนำในวงการอุตสาหกรรมท่องเที่ยวนานาชาติจาก 35 ประเทศเข้าร่วมประชุมกว่า 500 คน ต่อมาอ.ส.ท.ยังได้ร่วมกับคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จัดการสัมมนาว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยวขึ้นเพื่อเร่งพัฒนาและแก้ปัญหาต่าง ๆ จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการถาวรว่าด้วยการท่องเที่ยวแห่งอาเซียนครั้งที่ 3 โดยมีผู้แทนของประเทศต่าง ๆ ในกลุ่มอาเซียนเข้าร่วมประชุม เปิดหลักสูตรแนะแนวอาชีพในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวขึ้น ณ พุทธสถานเชียงใหม่ จัดสัมมนาเรื่องกฎแห่งความสำเร็จทางการท่องเที่ยวของลานนา เพื่อหาช่องทางขยายการท่องเที่ยวมาสู่เชียงใหม่ให้มากที่สุด ร่วมกับคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดอบรมมัคคุเทศก์รุ่น 1 ขึ้น กิจกรรมเหล่านี้ล้วนมีขึ้นมาเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวนานาชาติให้มาเชียงใหม่มากที่สุด ผลจากการประชุม

พาด้าครั้งที่ 9 เริ่มปรากฏให้เห็นนับตั้งแต่ปีพ.ศ.2513 นั่นคือนับแต่ปีนี้ก็เริ่มมีนักท่องเที่ยว นานาชาติจากโพ้นทะเลทยอยเดินทางมาสู่เชียงใหม่อย่างสม่ำเสมอไม่เหมือนนักท่องเที่ยวชุดเดิม ที่มาเชียงใหม่เฉพาะช่วงงานเทศกาลเท่านั้น ความพยายามของอ.ส.ท.ประสบความสำเร็จเพราะ นับแต่นั้นมาคำว่าเชียงใหม่ก็ไปปรากฏตัวอยู่ในแผนที่การท่องเที่ยวของโลก (อายุธ, 2518 : 71 ; ณรงค์ , 2518 : 38-39)

ช่วงนั้นได้เกิดศูนย์วัฒนธรรมที่รวบรวมของดีของพื้นบ้านล้านนามาไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ ชมในเชียงใหม่ขึ้น 2 แห่งคือลัดดาแลนด์กับศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ (อายุธ, 2518 : 71) โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ ถนนวัวลายหรือ Old Chiangmai Cultural Center เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2514 นั้นนับเป็นจุดสำคัญที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ได้เริ่มก้าวเข้ามา มีบทบาทต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของเชียงใหม่ในฐานะ "ผู้ดึงดูด" นักท่องเที่ยวที่สำคัญกลุ่ม หนึ่ง ข้อความโฆษณาที่ว่า "แห่งเดียวเท่านั้นในเชียงใหม่ที่ท่านจะได้ชมลานสาวกอดของชาวเขา เผ่าอีเก้อและชมการแสดงของชาวเขาเผ่าอื่นอีก 5 เผ่า คือ แม้ว เย้า มูเซอ ลีซอ กะเหรี่ยง ที่ศูนย์ วัฒนธรรมเชียงใหม่เวลา 21.00 น. นอกจากนี้ยังมีการจัดอาหารแบบชนโตกพร้อมการแสดงฟ้อน รำแบบพื้นเมืองทุกคืน ตั้งแต่เวลา 19.00 น." (อ.ส.ท. ปีที่ 15 ฉบับที่ 10, 2518 : 62) หรือที่ว่า "We were pioneers in the idea of the Kantoke Dinner Restaurant, which allows guests to experience northern food while viewing cultural and hilltribe shows" (Passport to Suvannaphoum Vol 1. No 10, 2002) คือตัวอย่างหนึ่งซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพวกเขาใน ในฐานะผู้เพิ่มสีสันให้กับบรรยากาศแบบล้านนา

การเกิดขึ้นของศูนย์วัฒนธรรมย่อมไม่ใช่ปัจจัยเพียงอันเดียวที่ช่วยนำพานักท่องเที่ยวทั้ง ไทยและเทศมาสู่เมืองเชียงใหม่

ปีพ.ศ.2510 ถนนสุขุมวิทไฮเวย์หรือทางหลวงจากกรุงเทพมหานครสู่เชียงใหม่ได้รับการ ก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์ ทางหลวงสายนี้มีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวของเชียงใหม่มาหลายเพราะได้ เข้ามาเป็นทางเลือกหนึ่งที่อำนวยความสะดวกให้กับการเดินทางมาเชียงใหม่ การเดินทางโดยทาง บกระหว่างกรุงเทพฯกับเชียงใหม่ได้เพิ่มมากขึ้นเป็นประวัติการณ์ เกิดบริษัทรับส่งผู้โดยสารโดยใช้ รถโดยสารประจำทางและรถโดยสารปรับอากาศหรือที่รู้จักกันในนามของรถทัวร์วิ่งรับส่งผู้โดยสาร ระหว่างกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ขึ้นมาเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความนิยมในการ เดินทางมาจังหวัดเชียงใหม่โดยรถยนต์ส่วนตัวมากขึ้น (พลอยศรี, 2545 : 18-19)

อีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการนำนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวนานาชาติมาสู่ เชียงใหม่คืออากาศยาม เดิมที่ตั้งท่าอากาศยานเชียงใหม่เป็นสนามกีฬาและใช้เป็นที่ขึ้นลงของ เครื่องบินเล็กแบบเครื่องยนต์เดียว ท่าอากาศยานเชียงใหม่ได้รับการปรับปรุงหลายครั้งเพื่อใช้งาน ทั้งด้านทหารและพลเรือน (เรื่องเดียวกัน : 19) เมื่อปีพ.ศ.2513 รัฐบาลได้ประกาศยกฐานะท่า

อากาศยานเชียงใหม่ให้เป็นที่ทำอากาศยานนานาชาติ แต่รัฐบาลก็แทบไม่ได้ดำเนินการอะไรที่จะทำ
ให้ทำอากาศยานเชียงใหม่เป็นทำอากาศยานที่สมบูรณ์แบบตามมาตรฐานสากล เช่น ไม่ขยาย
ลานบินและลานจอด ไม่ปรับปรุงการรับน้ำหนักของทางวิ่ง ไม่จัดหาอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการขึ้นลง
ที่ได้มาตรฐานสากลมาใช้ เหล่านี้ล้วนทำให้เครื่องบินขนาดใหญ่ไม่สามารถที่จะลงจอดได้จนทำให้
เกิดความวิตกว่าหากไม่รีบปรับปรุงให้สามารถตอบสนองต่อการขยายตัวของอุตสาหกรรมการ
ท่องเที่ยวที่อ.ส.ท.พยายามผลักดัน เชียงใหม่ก็จะพลาดโอกาสทองของการเป็นศูนย์กลางการ
ท่องเที่ยวนานาชาติแห่งที่ 2 รองจากกรุงเทพมหานครไปอย่างน่าเสียดาย (ณรงค์, 2518 : 40-49)
จวบจนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ถูกประกาศใช้
กรมการบินพาณิชย์จึงได้เริ่มพัฒนาทำอากาศยานเชียงใหม่ให้มีขีดความสามารถรองรับเครื่องบิน
พาณิชย์ขนาดใหญ่ที่ใช้ในการบินระหว่างประเทศได้ทุกรูปแบบ โดยในปัจจุบันทำอากาศยาน
เชียงใหม่มีขีดความสามารถรองรับการเดินทางเข้าทางอากาศได้สัปดาห์ละ 17,500 ที่นั่ง (พลอย
ศรี, 2545 : 20-21) ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เชียงใหม่กลายมาเป็นจุดเชื่อมประสานของ
เครือข่ายการท่องเที่ยวระดับโลกที่สำคัญในภูมิภาคนี้ และนี่คือคุณลักษณะหนึ่งของเมืองเชียงใหม่
ที่เป็นแรงดึงดูดให้ผู้คนบนดอยและในหุบเขาได้โคจรมาปฏิสัมพันธ์กันด้วยทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทาง
สังคมและวัฒนธรรมที่ต่างกัน

การท่องเที่ยวกับกำเนิดของเชียงใหม่ในตำนาน

เชียงใหม่ในตำนานคืออาณาบริเวณของตลาดนัดยามค่ำคืนที่มีให้เห็นตั้งแต่สี่แยกวัดอุป
คุตเรื่อยไปตามถนนช้างคลานจนถึงวัดศรีดอนไชยตรงสี่แยกแสงตะวัน ตลาดนัดยามค่ำคืนนี้ถือ
กำเนิดขึ้นมาก่อนที่บริษัทนครพิงค์ในตำนานจะลงทุนสร้างตัวอาคารกลางที่ขึ้นป้ายว่า “เชียงใหม่
ในตำนาน” เมื่อปีพ.ศ.2524 อยู่หลายปี

ตลาดนัดยามค่ำคืนแห่งนี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร

เมื่อกลางปีพ.ศ.2500 สะพานนวรัฐยังเป็นสะพานแคบ ๆ ที่มีโครงเหล็กสีดำสนิทยู่เบื้อง
บน พุทธสถานเชิงสะพานนวรัฐเพิ่งสร้างเสร็จยังไม่ทันเรียบร้อยดีและได้ถูกใช้เป็นที่พักแรมสำหรับ
นักท่องเที่ยวชาวไทยต่างถิ่นควบคู่กันไป สมัยนั้นโรงแรมชัยณรงค์คือโรงแรมชั้นดีซึ่งมีแต่
นักท่องเที่ยวระดับเศรษฐีที่เข้าพัก ถนนท่าแพเป็นถนนสายเดียวที่เป็นย่านการค้าที่มีร้านขาย
สินค้าพื้นเมืองนับได้ไม่เกิน 10 ร้าน ราคาสินค้าพื้นเมืองถูกอย่างน่าใจหาย ตลอดแนวถนนท่าแพ
นาน ๆ จะมีรถยนต์ผ่านไปสักคัน รถม้าล้อถีบและจักรยานคือสิ่งที่ชาวเชียงใหม่ในยุคนั้นนิยมกัน
เป็นอันดับหนึ่ง พ.ศ.2510 ที่อ.ส.ท.ประกาศจะพัฒนาเชียงใหม่ให้เป็นเมืองท่องเที่ยวนานาชาติ
แห่งที่สองรองจากกรุงเทพมหานคร (อายุธ, 2518 : 14-16) ก็เป็นปีที่ทางหลวงจาก
กรุงเทพมหานครถึงเชียงใหม่ได้รับการก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์ ถนนสุขุมวิทไฮเวย์สายนี้ค่อย ๆ

นำพานักท่องเที่ยวต่างถิ่นขึ้นมาสู่เชียงใหม่มากขึ้นเป็นลำดับ หนึ่งในพาหนะที่มีบทบาทมากคือรถโดยสารประจำทางปรับอากาศหรือรถทัวร์ และรถทัวร์นี้เองคือสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้นของตลาดนัดยามค่ำคั่นบนถนนช้างคลานอย่างแนบแน่น

ปีพ.ศ.2518 ถนนในตัวเมืองเชียงใหม่หลายสายคือถนนท่าแพ ถนนช้างคลานและถนนวิชยานนท์มีสินค้าพื้นเมืองวางจำหน่ายกันตลอดทั้งสาย ถนนเหล่านี้เป็นถนนที่ผู้เดินสามารถเดินติดต่อกันไปได้เพราะอยู่ในละแวกเดียวกัน สินค้าพื้นเมืองที่มีขายในย่านนี้จะเป็นพวกเสื้อผ้า ไม้แกะสลัก หัตถดอง กระเทียมดอง รวมทั้งของอื่น ๆ ที่เป็นของหอบหิ้วสะดวก ปกติร้านค้าตามถนนเหล่านี้จะปิดร้านกันค่อนข้างดึกคือประมาณ 4 ทุ่ม เพื่อคอยต้อนรับลูกค้าที่มีเวลาเดินซื้อของหลังอาหารค่ำและจะออกเดินทางเช้าวันรุ่งขึ้น อย่างไรก็ตามสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาเดินซื้อของเฉพาะตอนกลางวัน เมืองเชียงใหม่ก็มีตลาดนัดกลางคืนไว้คอยบริการ ตลาดนัดกลางคืนแห่งนี้ติดตลาดเรียงรายอยู่สองฝั่งของถนนช้างคลานเกือบตลอดทั้งสาย แม้ค้าพ่อค้าเจ้าของมาวางขายกันบนทางเดินริมถนนและหน้าร้านค้า ตลาดนัดกลางคืนแห่งนี้จะมีเมื่อไม่นานมานี้ นับเป็นความพยายามของพ่อค้าแม่ค้าชาวบ่อสร้างและสันกำแพงที่พยายามจะขายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยว เพราะถนนช้างคลานนี้เป็นถนนที่มีบริษัทรถทัวร์นำรถเข้ามาจอดรับ-ส่งนักท่องเที่ยวหลายบริษัท รถจอดเรียงเป็นแถวยาวเหยียดเกือบสุดถนน (จำไพพรรณ, 2518 :33-34)

ข้อความจากอนุสาร อ.ส.ท.เมื่อปีพ.ศ.2518 ให้ภาพของตลาดนัดยามค่ำคั่นบนถนนช้างคลานว่า

1. เกิดขึ้นมาโดยพ่อค้าแม่ค้าชาวบ่อสร้างและสันกำแพงที่พอมีเวลารว่างหรืออยากหางานอดิเรกทำจึงไปจัดหาสินค้าพื้นเมืองมาวางจำหน่ายตามทางเท้า

2. เกิดขึ้นมาได้เพราะมีผู้ซื้อซึ่งเป็นผู้มาเยือนจากต่างถิ่นซึ่งรถทัวร์นำพามา การเป็นจุดเชื่อมประสานด้านการขนส่งทางบกที่สำคัญอันหนึ่งในยุคนั้นทำให้ถนนช้างคลานกลายมาเป็นจุดเชื่อมต่อและส่งผ่านผู้คนระหว่างในกับนอกเชียงใหม่ นักท่องเที่ยวและคนต่างถิ่นเดินทางเข้ามาเชียงใหม่และออกจากเชียงใหม่ไปโดยใช้อาณาบริเวณของถนนช้างคลานเป็นที่เริ่มและที่สิ้นสุดของการสัมผัสเชียงใหม่ ถนนช้างคลานในยุคนั้นจึงได้เริ่มเติบโตและดึงดูดให้การค้าสินค้าพื้นเมืองที่เดิมกระจุกตัวอยู่บนถนนท่าแพเป็นหลักขยายออกมาสู่ตัวเมืองมากขึ้น ๆ

การมาถึงของรถทัวร์ การมาถึงของคนต่างถิ่นและการเข้ามาจากชานเมืองของพ่อค้าแม่ค้าในยามเย็นคือเงื่อนไขเบื้องต้นที่ทำให้ถนนช้างคลานค่อย ๆ เติบโตขึ้นมาเป็นถนนแห่งสินค้าพื้นเมืองสายหนึ่งของเชียงใหม่ในยุคนั้น และนั่นก็คือจุดกำเนิดของเชียงใหม่ไนท์บาซาร์หรือช้างคลานไนท์บาซาร์

ประมาณปีพ.ศ.2516 ได้เริ่มมีรถทัวร์ซึ่งเดิมเป็นรถโดยสารไม่ประจำทางแต่ผู้คนให้ความสนใจวิ่งรับส่งผู้โดยสารมาถึงจังหวัดเชียงใหม่แล้ว เช่น พัทธน์ทัวร์ คอสมอสทัวร์ เกษมพลทัวร์

บริษัทรถทัวร์เหล่านี้จัดรับส่งผู้โดยสารอยู่บริเวณสี่แยกช้างม่อย ถนนราชวิถี โรงแรมมนตรี สี่แยกท่าแพและสี่แยกสมเพชร ต่อมาบริษัทรถทัวร์ประมาณ 4-5 บริษัท เช่น สมบัติทัวร์ เศรษฐีทัวร์ ได้ใช้ถนนช้างคลานเป็นที่รับส่งผู้โดยสาร ซึ่งในบรรดาผู้โดยสารย่อมมีนักท่องเที่ยวบางคนที่ต้องการของฝากเป็นสินค้าพื้นเมืองติดมือกลับบ้านแต่ด้วยความที่ไม่มีเวลามากพอที่จะไปเดินซื้อหาได้ถึงแหล่งผลิตและจำหน่าย ตลาดริมทางอันเรียบง่ายยามค่ำคืนจึงได้ก้าวเข้ามามีบทบาทตอบสนองความต้องการให้กับผู้คนเหล่านี้

ฉะนั้นอาณาบริเวณที่เรียกว่าไนท์บาซาร์ของจังหวัดเชียงใหม่จึงได้เริ่มก่อรูปขึ้นมาอย่างน้อยในปีพ.ศ.2518 มันก็มีลักษณะเป็นตลาดชั่วคราวริมทางเท้าของถนนช้างคลานแล้ว

ปมที่ถูกมองข้ามมาตั้งแต่เกิดของเชียงใหม่ไนท์บาซาร์

ข้อความจากอนุสาร อ.ส.ท.ข้างต้นสร้างภาพการกำเนิดของเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ซึ่งขณะนั้นไม่ได้ถูกเรียกขานด้วยนาม ไนต์บาซาร์ ว่าเป็นผลผลิตของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวที่มาพร้อมกับรถทัวร์กับพ่อค้าแม่ค้าพื้นเมืองที่ “ตอนเย็นจะเช่าเหมารถสองแถวเล็กขนของออกมาขาย ค่ำรถเจ็ลยไปกลับคนละ 5 บาท ของที่เอามาขายก็ขายได้ไม่ขาดทุน” (รำไพพรรณ, 2518 : 34) แต่ภาพการก่อเกิดภาพนั้นละเลยหรือมองข้ามตัวละครที่สำคัญไปกลุ่มหนึ่ง ตัวละครกลุ่มนี้คือบรรดาชนชาวเขาซึ่งได้เข้ามามีบทบาทต่อการก่อร่างสร้างรูปของตลาดริมทางยามราตรีแห่งนี้มาตั้งแต่ต้น ทั้งยังเป็นผู้จุดประกายความคิดให้กับนายทุนนักธุรกิจที่พยายามจะพัฒนาอาณาบริเวณนี้ให้เป็นศูนย์สินค้าพื้นเมืองที่สำคัญแห่งหนึ่งของเชียงใหม่ในเวลาต่อมา

จากเดิมที่เป็นเพียงจุดพักและค้าขายสินค้าพื้นบ้านของชาวเขาชาวดอยรวมทั้งชาวบ้านที่มีฐานะยากจนและคนที่ต้องการหางานอดิเรกทำบนถนนช้างคลาน ปัจจุบันไนท์บาซาร์ของจังหวัดเชียงใหม่กลับกลายมาเป็นตลาดราตรีที่รู้จักกันทั้งในระดับชาติและระดับโลก ประโยคเช่น “เมื่อกล่าวถึงจังหวัดเชียงใหม่ สิ่งที่หลายคนนึกถึงเป็นอันดับต้น ๆ คงหนีไม่พ้นวัดพระธาตุดอยสุเทพและศูนย์การค้าไนท์บาซาร์” (ผู้จัดการรายวัน, 21 ต.ค.2539 : 13) คือตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความหมายในการมีอยู่ของสถานที่แห่งนี้ได้เป็นอย่างดี บ่อยครั้งที่หนังสือแนะนำเที่ยวจะแนะนำไนท์บาซาร์ขึ้นมาในฐานะเม็กกะของนักช้อป (a Mecca for shoppers) หรือสวรรค์ของนักช้อปปิ้งผู้ชื่นชอบสินค้าอันแปลกตา ภาพของไนท์บาซาร์ที่เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปคือการเป็นตลาดกลางยามราตรีของของฝากของที่ระลึกของเชียงใหม่ ซึ่งถูกจัดให้เป็นศูนย์กลางในทุกด้านของล้านนาไทย สินค้าที่วางจำหน่าย ณ ที่นี้มีตั้งแต่ของใช้ประจำตัว ของกิน ของพื้นเมือง สินค้าหัตถกรรมนานาชนิดตั้งแต่ผ้าผืนท่อนสไบ ผ้าไหมมัดหมี่ ของเก่าโบราณ ของที่ทำให้ดูเก่าโบราณ ฯลฯ นอกจากความโดดเด่นด้านสินค้าแล้วไนท์บาซาร์ยังมีความได้เปรียบในเชิงทำเลที่ตั้งด้วย กล่าวคือตั้งอยู่ในใจกลางของย่านธุรกิจบริการของเมืองเชียงใหม่ แวดล้อมไปด้วยโรงแรมและ

เกสต์เฮาส์จำนวนมากซึ่งทำให้ง่ายต่อการมาเยือนของนักท่องเที่ยว ยิ่งการติดตลาดเกิดขึ้นในเวลา กลางคืนยิ่งทำให้นักท่องเที่ยวมีต้องกังวลกับการออกท่องเที่ยวไปยังที่ห่างไกลในช่วงกลางวัน เพราะสามารถกลับมาจับจ่ายได้ทันในช่วงกลางวัน ทั้งกลางวันยังทำให้ผู้ซื้อผู้ท่องเที่ยวไม่ต้องเผชิญ กับแสงแดดที่แผดร้อนในตอนกลางวันอีกด้วย

เงื่อนไขทางพื้นที่และเวลาส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของไนท์บาซาร์ในฐานะ ศูนย์สินค้าพื้นเมืองอันโดดเด่นของเชียงใหม่ อย่างไรก็ตามการดำรงอยู่ของไนท์บาซาร์ก็หาได้เป็น เพียงการดำรงอยู่ที่เรียบง่ายตายตัว ภายได้แสงสีและสิ่งตระการตานานาชนิดมีเรื่องราวของความ เป็นมาและความเป็นไปที่มากหลายรอคอยให้เราค้นหา

ในอดีตถนนสายหลักที่นักท่องเที่ยวต้องหาเวลามาเดินยามมาเชียงใหม่คือถนนท่าแพ เพราะมีทั้งวัดเก่าอันงดงามให้ชมและสินค้าพื้นเมืองนานาชนิดให้ซื้อหา ห้างต้นตราภณท์ท่าแพ ในสมัยนั้นคือองค์กรเชื่อมประสานที่สำคัญอีกอันหนึ่งที่ดึงดูดผู้คนเข้ามาสู่ถนนท่าแพ คิวรถขนส่ง ที่จอแจและร้านตั้งโต๊ะแบบกะดินที่กระจายตัวอยู่หน้าห้างคือสิ่งที่มาเติมการเคลื่อนไหวและการ ปฏิสัมพันธ์ให้กับถนนสายนี้ยิ่งขึ้นไปอีก และแล้วความเจริญเติบโตของถนนท่าแพก็ได้แผ่ขยายเข้าสู่ ถนนอีกเส้นหนึ่งที่บรรจบกับมันตรงสี่แยกวัดอุปคุต นั่นคือถนนช้างคลาน

จากสี่แยกวัดอุปคุตจุดสี่แยกโรงแรมมีเลียสุริวงศ์เดิมที่ทางเท้าบริเวณนั้นเป็นเพียงจุด ทำนักค้าขายสินค้าพื้นเมืองของชาวดอยชาวเขา ชาวบ้านที่มีฐานะยากจน หอบหิ้วสินค้ามาวาง จำหน่ายในลักษณะแบบกะดิน (แนวหน้า, 23 พ.ศ.2537 : 7) ซึ่งลูกค้าสำคัญของพวกเขาย่อมเป็น นักท่องเที่ยวต่างถิ่นที่รถทัวร์ชักพามารวมกันที่นี่

เมื่อก่อนถนนช้างคลานมีแต่ตึกแถวกับร้านค้า เมื่อความเติบโตคือบคลานมาสภาพ “การ คละเคล้ากันไปหมดทุกระดับ” เริ่มปรากฏให้เห็น

คือมีโรงแรมชั้นหนึ่งที่มีสิ่งเอื้ออำนวยทุกอย่างไม่ต่างกับกรุงเทพฯ มีร้านค้าของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวมากมาย ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้าพื้นเมือง เชียงใหม่ไปจนถึงแหนม หมูยอ กระเทียมดอง ลูกท้อดอง ฯลฯ นอกจากนั้น ก็มีร้านอาหารเป็นห้องแอร์ในตึกแถวหรือไม่ก็ประเภทติดพัดลมไปจนถึง ประเภทได้รุ่งในเพิงหลังคาสังกะสี กระทั่งต่อ ๆ มาแม้แต่ริมฟุตบาทของ ถนนช้างคลานเองก็กลายเป็นถนนธุรกิจสำหรับนักท่องเที่ยวไป โดยเฉพาะ สิ่งที่เกิดขึ้นกับธุรกิจแขนงนี้ก็คือพ่อค้าแผงลอยกับการเคลื่อนย้ายงาน อาชีพของชาวเขาเผ่าแม้วจากดอยปุยลงสู่ถนนช้างคลาน นี่คือการมาของการเริ่มต้นของ “ช้างคลานไนท์บาซาร์” หรือศูนย์สินค้าพื้นเมือง (บริสุทธิ์, 2522 : 24)

ข้อความนี้ฉายภาพชาวเขาเผ่าม้งจากดอยปุยซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทต่อการสร้างตลาดตั้งโต๊ะแบกะดินริมถนนข้างคลานตั้งแต่ยุคเริ่มต้นได้ค่อนข้างชัดเจน ม้งดอยปุยคือตัวละครที่มีอาจไม่กล่าวถึงในยามที่กล่าวถึงกำเนิดของไนท์บาซาร์ หรือหากจะกล่าวว่าไนท์บาซาร์ของทุกวันนี้ถือกำเนิดขึ้นมาโดยการทำการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ ของชาวเขากลุ่มหนึ่งคือม้งดอยปุยก็ไม่ผิด

ข้างร้านของอาเอมีร้านแบกะดินของม้งตั้งอยู่ร้านหนึ่ง เมื่อถามลุงชาวม้งเจ้าของร้านว่ารู้จักม้งคนแรกหรือกลุ่มแรกที่ลงมาขายของที่ไนท์บาซาร์ไหม แกตอบมาโดยทันทีว่า “ผมนี่แหละที่มาขายของที่นี่เป็นคนแรก” แล้วแกก็เริ่มเล่าเรื่องราวแต่หนหลังให้ฟัง “ความจริงเมื่อก่อนบนดอยปุยจะมีม้งชายของอยู่ 2 เจ้า เจ้าก็เอาของมาตั้งขายหน้าบ้านค่านะแหละของพวกนั้นก็ไม่มีอะไรมากมีแต่แหวนกับกำไล เจ้าทำเองนะตอนนั้นนะ แล้วต่อมาก็มีสร้อยแต่สร้อยนี้ของเจ้าเป็นเงินแท้ฝรั่งก็ไม่ค่อยซื้อเพราะมันแพง หลัง ๆ คนอื่นก็มาขายตามเจ้า ขายอยู่ที่ดอยปุยแล้วต่อมาเจ้าก็ขยับมาขายกันที่ภูพิงค์แล้วก็ค่อยมาที่ดอยสุเทพ จริง ๆ ตอนนั้นม้งดอยปุยเริ่มมาหาซื้อจากบ้านวัวลายขึ้นไปขายกันแล้ว ตอนนั้นบ้านวัวลายมันดัง แล้วของก็ไม่แพงซื้อยกโหลใจแต่เอาไปขายปลีกอย่างแหวนวงหนึ่ง...บาท ขายไปก็ได้อ้อยหนึ่ง อะไรยังเงี้ยะ มีกำไร มีทุนติดตัวมา 300 ก็ไปหาของมาขายได้แล้ว ตอนนั้นแถวนี้ไม่มีใครสนใจ มันมีแต่โรงหนัง (เวียงพิงค์) ผมกับเพื่อนอีกคนลงมาซื้อของที่บ้านวัวลายแล้ววันนั้นซื้อเก็ยกกลับขึ้นไป ก็เลยเอาของที่ซื้อจากวัวลายแหละมาวางขายริมทาง ก็ขายได้ วันนั้นมีทุนติดตัวมา 300 ก็ขายได้... เพื่อนอีกคนเค้ามีร้อยเดียวก็ได้กำไรเพิ่มขึ้นวันรุ่งขึ้นกลับขึ้นไปบนดอย เจ้าก็ถามกันว่าเมื่อคืนหายไปไหนทั้งคืนไม่เห็นกลับขึ้นมา ก็บอกว่าไม่ได้ไปไหนนั่งขายของอยู่แถว ๆ นั้น (ข้างคลาน) เจ้าก็ถามว่าแล้วขายได้มัยเล่า ก็ว่าขายได้ ที่นี้คนอื่นเค้าก็เลยตามลงมา แต่ตอนมาช่วงแรก ๆ นั้นมีแต่ผู้ชายนะ ผู้หญิงนี่ยังไม่ลงมา พวกเค้าตามมาทีหลัง”

เมื่อถามต่อไปว่าตอนแรกที่มาขายของแถวนี้มีคนเมืองตั้งของขายอยู่ก่อนตามทางเดินไหม แกว่า “ไม่มี ๆ ผมนั่นแหละม้งนั่นแหละมาตั้งขายก่อนใคร” อาเอมีฟังอยู่ด้วยจึงถามขึ้นมาด้วยความสงสัยว่า “มาขายแรก ๆ แล้วทำไมไม่ได้ที่ตรงนั้นละ (ชี้ไปทางตัวอาคารไนท์บาซาร์)” ลุงว่า “ก็เปลี่ยนมาเรื่อย ๆ ขยับไปทางอนุสารบ้าง อะไรบ้าง แล้วผมก็ไม่ได้ขายตลอด ขายได้สัก 4-5 ปี ก็ไปตระเวนอยู่ทางอีสานเพราะตอนนั้นมีพวกอเมริกาเข้ามา พอพวกอเมริกากลับไปก็มานี่อีกจริง ๆ แล้วตอนนั้นผมจองที่ตรงนั้น (ชี้ไปทางกลางไนท์บาซาร์) ได้ 2 ล็อค ลูกสาวเค้าดูมากไม่มีใครขายได้ ผมขายได้คนเดียว แต่ตอนนั้นผมคิดจะเลิกขายของที่นี่ ก็เลยเช่าร้านอะไรหมดเลยบนดอยปุยก็เช่าหมด ตั้งใจจะไปอยู่ร่วมกับเมียใหม่แล้วไม่กลับมาแล้ว แต่ก็กลับมาอีก จนตอนหลังก็มาได้ที่นี่ (ชี้ไปที่ร้านตน)” แกจำพ.ศ.ที่แน่นอนไม่ได้ “มันหลายปีแล้วอะ แต่ก่อน 18 (พ.ศ.2518)”

การลงมาซื้อของที่บ้านวัวลายซึ่งเป็นแหล่งผลิตเครื่องเงินที่สำคัญของเชียงใหม่มาแต่อดีตของม้งดอยปุยถือเป็นเรื่องปกติของผู้ค้าเช่นพวกเขา เพราะที่นี่คือแหล่งผลิตสำคัญแห่งหนึ่งของ

สินค้าชาวเขา ข้อความจากอนุสาร อ.ส.ท. ในยุคนั้นบรรยายไว้ว่า “เดี๋ยวนี้ร้านขายเครื่องเงินแถวถนนวัวลายมีใช้มีแต่เพียงชั้น เครื่องใช้เครื่องประดับแบบเขียงใหม่เท่านั้นแต่ยังได้ผลิตเครื่องประดับแบบชาวเขาทุก ๆ เผ่าออกมาขายเพื่อเอาใจลูกค้าที่นิยมใส่เครื่องประดับแบบชาวเขาด้วย” (จำไพพรรณ, 2518 : 37)

ย้อนกลับมาที่ความสัมพันธ์ระหว่างชาวเขากับชาวพื้นราบในการเข้าถึงและยึดครองพื้นที่ริมทางเท้าของถนนข้างคลานในยุคก่อนกำเนิด ทั้ง ๆ ที่มั่งมาก่อนแต่เหตุใดทำเลที่ดีจึงมักตกเป็นของชาวพื้นราบไป ลุงชาวม้งเล่าว่า “ตอนที่ผมมาตั้งขายมะมันขายได้ไม่กี่คนซื้อ คนเมืองเห็นก็เอาอย่างมั่ง แล้วตอนนั้นมั่งไม่ได้อยู่ขายตลอด ตั้งขายได้ 2-3 วัน ก็ต้องกลับขึ้นไปบนดอยแล้วเวลากลับดอยก็ไปอยู่ 2-3 วัน ช่วงที่เรากลับขึ้นไปคนเมืองก็มายึดที่ พอเรากลับลงมาจะมาที่เก่าเดาก็ว่าที่นี่ไม่ใช่ที่ของกู ก็เลยต้องขยับไปหาที่ตั้งอื่น เป็นอย่างนี้ประจำ พวกเค้ามาที่หลังมั่ง ตรงนั้นก็เหมือนกัน (ขึ้นไปทางหน้าร้านแฮมเบอร์เกอร์ชื่อดัง) พอขายได้สักอาทิตย์หนึ่งมั่งก็กลับขึ้นดอยไป คนเมืองก็เข้ามายึดพอเราลงมาอีกก็ว่าไม่ใช่ที่ของเรา ความจริงตอนนั้นที่ตรงโน้นนี้เป็นของช่องฟ้า (ชินเชิง) ใจ เค้าจริง ๆ ตั้งใจจะทำเป็นโรงแรมแต่ไม่ได้ทำ” ความเป็นชาวเขาหรือความเป็น “แม้ว” ในการรับรู้ของคนไทยดูเหมือนจะเป็นภาพตายตัวของความเป็นคนอื่นที่ยากจะลบได้ ความเป็นคนอื่นหรือความเป็นชาวเขาในที่นี้มีลักษณะเป็นดาบสองคมอยู่ในตัว ในแง่หนึ่งมันทำให้ชาวเขาทุกเผ่าถูกจัดให้มาอยู่บนความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ด้อยกว่าชาวไทยพื้นราบทั้งในด้านสังคมและวัฒนธรรมโดยการถูกกระทำหรือเป็นผู้ถูกกระทำให้ “ยังงี้ ๆ ก็เป็นคนอื่น” ภายใต้อาณานิคมว่า “แม้ว” แต่ในอีกแง่หนึ่งความเป็นคนอื่นกลับอำนวยความสะดวกให้กับบรรดาชาวเขาโดยเฉพาะผู้ที่ได้มีโอกาสเข้ามาอยู่ในบริบทของการท่องเที่ยวที่มากไปด้วยการควานหาความโรแมนติกหรือความตื่นเต้น แปลกตา ไม่น่าเบื่อ ในทิวทัศน์คือพื้นที่ของการท่องเที่ยวแห่งหนึ่งที่เชื้อให้ความเป็นคนอื่นถูกหยิบมาใช้ให้เป็นประโยชน์ แต่ประโยชน์นี้ย่อมไม่ได้ตกอยู่เฉพาะกับชาวเขาเท่านั้นกระทั่งนายทุนชาวพื้นราบก็พลอยได้ประโยชน์นี้ไปด้วยในรูปของกำไรทางการค้าเช่นเจ้าของร้านเครื่องประดับถนนวัวลาย ร้านเครื่องประดับที่ตลาดต้นลำไยในยุคนั้นรวมทั้งนายทุนนักธุรกิจที่บริหารจัดการเขียงใหม่ในทิวเขียงอยู่ในยุคปัจจุบัน

ลุงชาวม้งเล่าต่อว่า “ความจริงตอนนั้นของที่ขายบางอย่างก็ไปเอามาจากภาคต้นลำไย ทุกวันร้านนั้นก็ยังมีอยู่” เมื่อได้ถามว่าเขาเป็นชาวเขาหรือ ลุงตอบว่า “ไม่ใช่เป็นจีนแต่จิว แต่ตอนนี้ลูกเค้าทำอยู่ตัวเค้าทำไม่ไหวแล้ว เมื่อก่อนเนี่ยเค้าให้มั่งเอามาขายก่อนเลยไม่ต้องวางเงินอะไร แต่ถ้าจะเอาของเยอะ ๆ อย่างเป็นหมื่น มั่งก็จะไปเอาของ (เช่นพวกเครื่องเงินที่สูงค่าของมั่ง) มาวางไว้กับเค้า” กับข้อถามที่ว่าแต่เดิมของที่เอามาขายให้นักท่องเที่ยวไม่ใช่ของของมั่งหรือ ลุงว่า “ไม่ใช่ เป็นของวัวลายนี่แหละแล้วก็ภาคต้นลำไย” เมื่อถามต่อว่าแล้วสินค้าพวกผ้าม้งกระโปรงม้งเล่า ลุงตอบว่า “อันนี้ยังไม่มี ของที่ขายเป็นพวกนั้น (ชี้ไปยังลูกปัด สร้อย กำไล ฯลฯ ที่ร้านตน) ของ

พวกนั้นเอามาขายที่หลัง ก็มันมีฝรั่งขึ้นไปเที่ยวดอยปุยแล้วก็เห็นมั่งเค้าใส่ชุดของเขา ฝรั่งก็ไปซื้อเลยว่าจะเอาอันนี้ที่ใส่อยู่เนี่ย ถอดมาขายเลยแล้วฝรั่งเค้าก็ให้ราคาดี อย่างเสื้อปักมั่งนั้นก็ให้ 7-800 เกาก็เก่า ขายก็ได้ราคา ก็ดีสิหรืออย่างกางเกงผ้าใยก็ถูกซาก็ได้ตัวตั้ง 1,500 สมัยนั้นเงิน 1,500 นี่เยอะนะ ก็เลยเริ่มคิดกันว่าของพวกนี้ก็ขายได้ ก็เลยมีคนเอามาขาย" นี่คือจุดเปลี่ยนอันหนึ่งของการค้าสินค้าชาติพันธุ์ ซึ่งความเปลี่ยนแปลงนี้เกี่ยวพันกับความต้องการในสิ่งสวยงามแปลกตาของนักท่องเที่ยวโดยตรง แน่นนอนว่ากระแสความเปลี่ยนแปลงนี้ย่อมไหลบ่าเข้ามาสู่ในทิวทัศน์ซึ่งเป็นแหล่งรวมของ "นักท่องเที่ยวผู้มากไปด้วยความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงออกจากความจำเจในชีวิตประจำวันแม้เพียงชั่วคราวด้วยการวิ่งเข้าหาความเป็นคนอื่น (otherness)" (Craik, 1997:114) ด้วยเช่นกัน ในระยะต่อมาจึงเริ่มมีสินค้าชาวเขาประเภทเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มออกมาวางจำหน่ายในไนท์บาซาร์ ทั้งที่ผลิตโดยชาวเขาเองและโดยชาวพื้นราบ

ช่วงเริ่มต้นเหตุผลที่ทำให้มาขายของดูเรียบง่าย เมื่อถามว่าตอนนั้นเหตุใดมั่งดอยปุยถึงได้ลงมาขายของเล่า ลุงว่า "ก็ไม่มีอะไร แค่เห็นว่ามันดูแล้วน่าจะขายได้ก็ลองเอามาตั้งขายตอนนั้นยังไม่มีรถเป็นของตัวเองกันนะ แต่มันมีรถวิ่งขึ้นลงดอยไปกลับ 15 บาท ลง 5 บาท ขึ้น 10 บาท ก็เสียกันแต่ค่ารถนี่แหละแล้วก็มาขายของ" แต่จะด้วยความตั้งใจหรือไม่ก็ตามร่างกายของพวกเขาที่ถูกห่อหุ้มไว้ด้วยชุดชาติพันธุ์ จริตนิสัยตลอดจนธรรมเนียมปฏิบัติในชีวิตประจำวันของพวกเขาในตอนนั้นล้วนแฝงไว้ด้วยสัญญาณ (signs) ของความจริงแท้ ความดั้งเดิมซึ่งเกิดขึ้นภายในกระบวนการของการถูกนิยามว่าเป็นคนอื่น "สมัยนั้นผมแต่งตัวครึ่งท่อน ผู้ชายเริ่มแต่งครึ่งท่อนกันแล้ว เสื้อก็ใส่ยังเงียะ (เอามือจับเสื้อยืดคอกกลมที่ใส่อยู่) แต่กางเกงยังเป็นกางเกงม้ง มีแต่ผู้หญิงที่แต่งตัวเต็มยศ มาขายของที่นี่เค้าก็แต่งยังงั้น" ตอนไปซื้อของลุงแต่งตัวอย่างไรกัน "ก็แต่งครึ่งท่อนแหละ ไปซื้อของที่วัดลายก็แต่งยังงั้น มาขายของที่นี่ก็แต่งอย่างงั้น คือมันแต่งของมันยังงั้นอยู่แล้วไปไหนก็แต่งยังงั้นแหละ" การถูกนิยามหรือถูกมองว่าเป็นคนอื่นในพื้นที่ราบของบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ในแห่งหนึ่งทำให้พวกเขาถูกเบียดขับจากทำเลที่ตั้งทางการค้าที่ดีโดยเฉพาะช่วงแรก ๆ ที่ยังไม่ประสีประสาเกี่ยวกับการเข้าถึงพื้นที่การค้าในเมือง แต่อีกแห่งหนึ่งกลับนำประโยชน์มาสู่พวกเขาที่ประโยชน์ที่ว่านี้ออกจะแตกต่างจากประโยชน์ที่ชาวพื้นราบโดยเฉพาะนายทุนซึ่งหากินกับพวกเขาได้รับอยู่บ้าง เพราะอย่างน้อยประโยชน์นี้ไม่ได้จำกัดตัวเองให้อยู่เฉพาะในเรื่องของประโยชน์ทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวพันกับการเพิ่มลดหดยายของอำนาจและพื้นที่ของพวกเขาซึ่งสัมพันธ์อยู่กับความเป็นไปทางชาติพันธุ์ในพื้นที่การค้าของพวกเขาอีกด้วย

นักท่องเที่ยวทั้งไทยและเทศที่เพิ่มจำนวนขึ้นบนถนนช้างคลานเป็นตัวเหนี่ยวนำอันสำคัญที่ทำให้เกิดธุรกิจริมทางเท้าขึ้นบนถนนสายนี้ ลุงชาวม้งว่า "ตอนที่มาขายของใหม่ ๆ แถวนี่มีรถทัวร์เข้ามาจอดแล้ว ฝรั่งก็มีมาแล้ว ตรงนั้น (ชี้ไปทางโรงแรมเชียงใหม่) มันยังเป็นโรงหนังอยู่เลย" ความแปลกตาของตัวผู้ค้าและสินค้าที่ได้รับการสรรหามาวางจำหน่ายคืออีกปัจจัยหนึ่งที่มา

ขับเคลื่อนความเป็นไปและสานสายใยความซับซ้อนทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นบนอาณาบริเวณแห่งนี้ สินค้าชาติพันธุ์หรือสินค้าที่เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ที่มั่งหรือผู้ที่ เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ทางเหนือนำมาจำหน่ายตามทางเท้าในยุคนั้นได้มาช่วยเสริมแนวความคิดผลักดันพื้นที่นี้ให้เป็นศูนย์สินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกในยุคต่อมาได้อย่างน่าทึ่ง

อำเภอก็นับเป็นอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ดังกล่าว การเข้ามาของพวกเขาได้ช่วยเพิ่มแรงดันให้กับแนวความคิดการสร้างศูนย์สินค้าพื้นเมืองของฝ่ายนายทุนท้องถิ่นและรัฐอีกทางหนึ่ง ปีพ.ศ.2518 คือจุดเวลาที่อำเภอเริ่มปรากฏตัวขึ้นที่นั่นในฐานะผู้ค้าสินค้าชาติพันธุ์สตรีมีอำเภอคือสหพันธ์ที่มานุกเบิกการค้าบนถนนช้างคลาน (Toyota, 1998 : 205) ถัดจากนั้นอุโละอำเภอที่ถูกนำมาไว้ที่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ ถนนวัวลายจำนวนหนึ่งจึงเดินตามรอยเธอและอำเภออื่น ๆ จึงค่อย ๆ ปรากฏตัวขึ้นที่นั่นสืบมาจนถึงทุกวันนี้

ที่น่าสังเกตคือปัจจุบันพ่อค้าแม่ค้าชาวมังโนในไนท์บาซาร์เกือบทั้งหมดพากันถอดวางชุดประจำเผ่าของตนไปแล้ว ซึ่งอาจเป็นเพราะส่วนใหญ่พวกเขาสามารถเสาะหาที่ทางวางของขายกันได้ แต่อำเภอจำนวนไม่น้อยโดยเฉพาะพวกที่เดินเร่ขายกลับไม่อาจถอดวาง ในยุคเริ่มต้นมังเองก็เคยเป็นเช่นนี้ ป้าคนหนึ่งซึ่งย้ายเข้ามาอยู่เชียงใหม่แถวเชิงสะพานนวรัฐตั้งแต่พ.ศ.2501 เห็นถนนช้างคลานมาตั้งแต่ยุคนั้นเพราะต้องอุ้มน้องมาเดินเล่นแถวนั้นเล่าว่า “2516 หรือ 17 มีรถทัวร์เข้ามาจอดแถวช้างคลานแล้วแต่ไม่ได้จอดตรงตลาดอนุสารนะ มันจะอยู่ทางสี่แยกวัดอุปคุตนี่ไล่ไปถึงแถว ๆ ที่เป็นไนท์เป็นโรงแรมสุริวงค์ทุกวันเนี่ยะ แถว ๆ ธนาคารเมื่อก่อนมีโรงหนังเวียงพิงค์ ตอนนั้นแถวนั้นเป็นตึกแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ข้างล่างเป็นปูนข้างบนเป็นไม้ จะมีร้านขายผ้าของคนจีนอยู่ทางฝั่งส.การค้า ชื่ออะไร อ้อ! คุ้มยี่สิบใคร ๆ ก็ไปซื้อผ้าแก แล้วตามห้องแถวนั้นก็จะมีบริษัททัวร์มาเปิดแทรก ๆ ไป ยังไม่เคยหรรอกซัก 4-5 บริษัท ก็มีสมบัติทัวร์แล้วอะไรจำไม่ได้ อ้อ! เศรษฐีทัวร์เพราะป้าเคยไปนั่งรอขึ้นรถเค้า ๆ จะแพงกว่าของบริษัทอื่น แต่ดี พวกกรรมันก็จะจอดอยู่ไปตามทางนั่นแหละ” เมื่อถามถึงร้านแบกะดินริมทาง ป้าก็ว่า “ตอนนั้นมีแล้ว แต่ก็ไม่ใช่ร้านใหญ่โตอะไรก็ตั้งกันง่าย ๆ ใครมีอะไรก็เอามาขาย เหมือนกาดก้อม (ตลาดเล็ก ๆ ไม่เป็นทางการที่ติดตลาดชั่วคราวพอสินค้าจำหน่ายหมดหรือได้เวลาใกล้สายตัว)นะ ขายกันอยู่ริมทางเดินนั่นแหละ” พวกมังเล่ามีมาขายของหรือยัง “มี แต่ช่วงนั้นยังมีไม่เคยแล้วบางคนเค้าก็เดินขาย พวกนี้จะมามีเคยเอาช่วงหลัง” คำบอกเล่าของป้าให้ภาพราง ๆ ว่า มังที่มาขายของถนนช้างคลานนั้นมีทั้งวางขายและเดินขาย แต่นัยของการแต่งชุดประจำเผ่าแล้วเดินขายของมังในยุคนั้นกับอำเภอในยุคนี้น่าจะต่างกัน เพราะมังในยุคนั้นน่าจะแต่งกายเช่นนั้นด้วยความเคยชินเนื่องจากทำเป็นกิจวัตรประจำวันอยู่แล้วเช่นผู้ชายก็แต่งครึ่งท่อนผู้หญิงก็แต่งเต็มตัว ฉะนั้นมีว่าจะนั่งขายหรือเดินขายมังก็แต่งเช่นนั้น

อำชานในทุกวันนี้เล่า สภาพการณ์ที่เป็นเงื่อนไขและการตีความการแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าในไนท์บาซาร์ของพวกเขาจะแตกต่างไปจากของมั้งในอดีต เกี่ยวกับประเด็นนี้จะกล่าวถึงให้มากขึ้นในบทหลัง

หากมองว่าชุดประจำเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์คือ สัญลักษณ์หรือเครื่องหมายที่แสดงถึงความเป็นเมืองเหนือ ความเป็นเชียงใหม่ เราอาจกล่าวได้ว่าปัจจุบันอำชานไนท์บาซาร์จำนวนหนึ่งได้ก้าวเข้ามาสืบทอดการทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นเชียงใหม่ต่อจากมั้งไปแล้ว

แน่นอนความเป็นเมืองเหนือหรือความเป็นเชียงใหม่ไม่ได้ผูกขาดอยู่ที่ความเป็นมั้งและความเป็นอำชานเท่านั้น น้ำพริกหนุ่ม แคหมู ไส้จุก ลำไยอบแห้ง สตรอเบอร์รี่ ผักผลไม้เมืองหนาว หัตถกรรมบ้านถวาย ฯลฯ ล้วนทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ได้ดีไม่แพ้กัน แต่หากขาดซึ่งมั้ง อำชารวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ สีสันของเชียงใหม่ สีสันของไนท์บาซาร์อาจจืดจางกว่าที่เป็นอยู่ อาเอฟเคยเล่าว่า “เมื่อก่อนตอนใหม่ ๆ เลยตรึงบันไดหน้าไนท์บาซาร์นั้นเค้าให้ชาวเขาตั้งขายฟรีนะไม่เก็บเงิน ก็ชั้นสองนั้นมันไม่ค่อยมีคนอยากเดินขึ้นไปไง คนมาเดินซื้อข้างถนนกันหมด เค้าเลยให้ชาวเขาไปตั้งขายของ คนจะได้เดินขึ้นไปชั้นสอง” คำบอกเล่านี้ในแง่หนึ่งสื่อถึงความสำคัญของ “การมีอยู่” ของพวกเขาในพื้นที่แห่งนี้

ไม่ว่าจะเป็นเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ในยุคนี้หรือยุคนี้อะไรหนึ่งที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงเลยคือการมีชาวเขาเข้ามาเกี่ยวข้อง สภาพเช่นนี้มีมาตั้งแต่ยุคก่อนกำเนิดแต่กลับกลายเป็นปมที่ถูกมองข้ามอยู่เนื่อง ๆ จริงอยู่ชาวพื้นราบเช่นคนเมืองย่อมมีบทบาทและความสำคัญต่อกำเนิดและความเป็นมาของไนท์บาซาร์เช่นกัน แต่เชียงใหม่ไนท์บาซาร์ก็มีใช้จะดำรงอยู่ได้แค่โดยคนเมือง พลั้งชีวิตของไนท์บาซาร์น่าจะอยู่ที่การขับเคลื่อนและพึ่งพาอาศัยกันของชาวไทยพื้นราบกับชนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่ถูกคนไทยเรียกขานแบบเหมารวมว่า “แม้ว” มากกว่า

ความหมายของไนท์บาซาร์ในยุคโลกาภิวัตน์

แม้โลกาภิวัตน์จะเป็นคำที่มีความหมายไม่ชัดเจนและยากที่จะจับให้มันคั่นให้ตายได้ (Yamashita, 2003 : 4) แต่อย่างน้อยมันก็สื่อถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชีวิตประจำวันของผู้คนทุกกลุ่มชั้นทั่วโลก หากมองว่าโลกาภิวัตน์คือยุคที่ผู้คน “นิยมการนิยามใหม่” เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพชีวิตและสำนึกแบบใหม่ที่เกิดขึ้นมาโดยความสัมพันธ์ทางสังคมภายใต้ระบบทุนนิยมและความก้าวหน้าของการสื่อสารคมนาคม โลกาภิวัตน์จะเป็นมโนทัศน์ที่มีอาจมองข้ามได้ในการทำความเข้าใจของการมีอยู่หรือดำรงอยู่ของผู้คนและสถานที่ที่ผูกพันอยู่กับการสร้างหรือการถูกสร้างค่านิยมใหม่ ๆ ให้กับตนอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้เข้ากับความเป็นไปในถิ่นที่นั้น ๆ ในเวลานั้นอันเกิดจากการปะทะประสานกันของความเป็นไปในระดับโลกกับความเป็นท้องถิ่น (globality and locality) ผู้คนเหล่านี้คือผู้ที่เคลื่อนที่โยกย้ายข้ามถิ่นซึ่งมีทั้งการเคลื่อนย้าย

ข้ามถิ่นทางกายภาพและการเคลื่อนย้ายข้ามแดนด้วยสำนึกหรือความรู้สึก แต่มีว่าจะเป็นการเคลื่อนย้ายแบบใดก็ล้วนทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมใหม่ ๆ ซึ่งท้ายที่สุดย่อมนำมาสู่การถามถึงค่านิยมหรือความหมายของการมีอยู่การดำรงอยู่ของตนในสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ตรงนั้น ขณะนั้นทั้งสิ้น ส่วนสถานที่เหล่านี้ก็คือสถานที่รองรับหรือจุดเชื่อมต่อประสานการเคลื่อนย้ายข้ามถิ่นของผู้คน ความหมายของการมีอยู่หรือการดำรงอยู่ของมัน ซึ่งสะท้อนตัวออกมาในรูปของลักษณะเด่นของแต่ละที่นั้นเป็นสิ่งที่สัมพันธ์อยู่กับการมีอยู่หรือการดำรงอยู่ของสถานที่อื่น ๆ “ความรู้สึกเกี่ยวกับที่นั้น ๆ (a sense of place) หรือการรู้และเข้าใจในลักษณะเด่นของที่นั้น ๆ จะเกิดขึ้นมาได้ก็โดยการมองสถานที่แห่งนั้นให้เชื่อมโยงกับสถานที่อื่น ๆ เพราะที่แต่ละที่เป็นจุดรวมของส่วนผสมที่ต่างกันคือความสัมพันธ์ทางสังคมระดับท้องถิ่นกับความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับที่กว้างใหญ่กว่า” (Massey, 1993 : 240) เมื่อสถานที่ที่เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ได้โดยความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งที่มีอยู่ภายในและภายนอกตัวมัน ความหมายในการดำรงอยู่หรือลักษณะเด่นที่แฝงด้วยนัยทางสังคมของมันจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจถูกควบคุมหรือกำกับได้อย่างเบ็ดเสร็จโดยตัวของมันเองแต่ยังต้องเกี่ยวพันกับพลังอำนาจจากภายนอกที่ไหลบ่าเข้ามาอย่างต่อเนื่องในรูปของปัจเจกบุคคลและองค์กรระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับข้ามชาติที่มีความอยาก ความต้องการเฉพาะตัวภายใต้สภาพการณ์เช่นนี้ความหมายในการดำรงอยู่ของสถานที่เช่นในทฤษฎีได้ถูกและกำลังถูกสร้างขึ้นมานั่นเอง

1. ในทฤษฎีในฐานะชุมชนที่เป็นผลผลิตของอำนาจ

จากร่างวางตั้งโต๊ะ แบกะดินริมทางเท้าถนนข้างคลองในยุคนักกำเนิด เชียงใหม่ในทฤษฎีได้ถูกปรับเปลี่ยนรูปโฉมมาเป็นลำดับ ปัจจัยหลักที่เข้ามาเกี่ยวข้องคืออำนาจทุนโดยเฉพาะทุนที่ไหลหลังเข้ามาภายใต้นโยบายพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งเป็นทุนที่มีความชำนาญในการดัดแปลงหลาย ๆ สิ่งในท้องถิ่นให้กลายเป็นสินค้า ความต้องการดึงดูดนักท่องเที่ยวนานาชาติให้เดินทางมาสู่เชียงใหม่สม่ำเสมอตลอดทั้งปีทำให้ อ.ส.ท. ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของรัฐบาลเริ่มหันมาพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่อย่างจริงจังตั้งแต่ปีพ.ศ.2510 เป็นต้นมา บนความคิดที่ว่า

อ.ส.ท.เป็นเพียงเสมือนหนึ่งตัวกลางหรือตัวก่อปฏิริยาระหว่างรัฐบาลและเอกชนที่จะต้องร่วมมือกันในการพัฒนาเชียงใหม่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวนานาชาติ เช่นรัฐบาลต้องสนับสนุนให้เกิดบริการสาธารณูปโภคต่าง ๆ ขึ้น ตำรวจมีหน้าที่รักษาความปลอดภัย กรมทางต้องสร้างถนนให้ดี เทศบาลนครเชียงใหม่ต้องรักษาบ้านเมืองให้สะอาด ส่วนทางภาคเอกชนนั้นเขาเป็นผู้ลงทุนในกิจการท่องเที่ยวเมื่อเห็นผลว่าแนวโน้มของนักท่องเที่ยว

ที่จะเดินทางไปสู่แหล่งนั้น ๆ จะต้องเพิ่มปริมาณมากขึ้นอย่างแน่นอนและไม่
มีที่สิ้นสุดด้วย

เอกชนจะลงทุนในการสร้างโรงแรมที่พักที่ได้มาตรฐานสากลซึ่งมี
สิทธิได้รับการส่งเสริมการลงทุนจากรัฐบาล สร้างภัตตาคารร้านอาหาร
ร้านจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง บริการรับส่งและนำเที่ยว จัดสร้างศูนย์วัฒนธรรม
จัดแสดงประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นสำหรับให้นักท่องเที่ยว (เสียเงิน)
เข้าชม ฯลฯ (อายุธ, 2518 : 71)

ภายใต้แผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่พยายามผลักดันเชียงใหม่ให้กลายเป็นศูนย์กลางการ
ท่องเที่ยวนานาชาติแห่งที่ 2 รองจากกรุงเทพมหานคร โครงการหลายโครงการได้เกิดขึ้นมาเพื่อ
รองรับการท่องเที่ยวที่กำลังจะขยายตัวในยุคนั้น พ.ศ.2513 รัฐบาลได้ประกาศยกฐานะท่าอากาศยาน
เชียงใหม่เป็นท่าอากาศยานนานาชาติซึ่งแม้รัฐบาลแทบจะไม่ได้ดำเนินการอะไรที่เป็นรูปธรรม
แต่นับจากปีนั้นนักท่องเที่ยวนานาชาติจากโพ้นทะเลเริ่มเดินทางมาสู่เชียงใหม่อย่างสม่ำเสมอ
(ณรงค์, 2518 : 40 ; อายุธ, 2518 : 71) พ.ศ.2514 ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ถนนวัวลายได้เปิด
ดำเนินการ พ.ศ.2516 รถทัวร์ได้เริ่มนำพาผู้โดยสารรวมทั้งนักท่องเที่ยวเข้ามาสู่เชียงใหม่โดยใน
ระยะต่อมาบริษัทรถทัวร์จำนวนหนึ่งได้เลือกให้ถนนช้างคลานเป็นจุดรับส่งผู้โดยสารส่งผลให้ถนน
ช้างคลานเริ่มกลายมาเป็นแหล่งรวมของนักท่องเที่ยว ตลาดชั่วคราวแบกะดินริมทางเท้าเริ่ม
ปรากฏขึ้นมาเพื่อค้าขายกับผู้เดินทางเหล่านั้น ประมาณปีพ.ศ.2520 มูลนิธิของฟ้าชินเชิงได้
ปรับปรุงที่ดินว่างเปล่าประมาณ 2 ไร่ของคนที่อยู่ระหว่างปีกขวาของโรงแรมเชียงใหม่อินทร์กับตอน
หน้าของโรงแรมมีเลียสรวงศ์ให้เป็นศูนย์สินค้าพื้นเมืองอย่างง่าย ๆ โดยการทำเป็นราวคองกรีตยก
พื้นพร้อมกับตีเส้นแบ่งเป็นช่อง ๆ โดยแต่ละช่องกินเนื้อที่ประมาณ 6 ตารางเมตร เพื่อให้พ่อค้าแม่
ขายเข้าจับจองจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง นับแต่นั้นมาบริเวณถนนช้างคลานที่เดิมที่จอแจอยู่กับ
ยวดยานและพ่อค้าวางแผงบนทางเท้ากลับดูหนาแน่นขึ้นกว่าแต่ก่อนอย่างผิดหูผิดตา ช่วงนั้นไนท์
บาซาร์มีลักษณะเป็นตลาดนัดยามค่ำคืน (บริสุทธิ์, 2522 : 23-24) ที่ตั้งขายกันอยู่บนราวคองกรีต
และริมทางเท้ายังไม่มีตัวอาคารหลักที่รู้จักกันในนาม “เชียงใหม่ไนท์บาซาร์” ปรากฏอยู่ เมื่อ
นักท่องเที่ยวเข้ามาความสนใจของพวกเขาที่มีต่อความแปลกตาของตัวสินค้าโดยเฉพาะสินค้าชาติ
พันธุ์ของบรรดาชาวเขาและสินค้าจากแดนร้อนลับเช่นเนปาล พม่า ได้ส่งผลให้นักธุรกิจกลุ่มหนึ่ง ซึ่ง
มีทั้งนักธุรกิจต่างถิ่นและนักธุรกิจในท้องถิ่นที่เล็งเห็นผลประโยชน์ร่วมมือกันสร้างจุดศูนย์กลางแห่ง
ย่านนี้ขึ้นมา นักธุรกิจกลุ่มนี้รวมตัวกันภายใต้ชื่อ “บริษัทนครพิงค์ไนท์บาซาร์จำกัด” ซึ่งมีผู้ถือหุ้น
คือกลุ่มสหยูเนี่ยน สีนเอเซีย อรุณานนท์ชัย โอสธานุเคราะห์และตันตรานนท์ (ธุรกิจการเงิน, 2527

: 68) และเมื่อปีพ.ศ.2524 ตัวอาคารศูนย์การค้าแบบล้านนามเชียงใหม่ในท์บาซาร์ซึ่งเป็นผลงานของพวกเขาก็ได้เริ่มปรากฏขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของอาณาบริเวณที่เรียกว่าในท์บาซาร์ที่นักท่องเที่ยวจำนวนไม่น้อยปรารถนาจะมาท่องเที่ยวชมและจับจ่ายยามมาเยือนเชียงใหม่

นอกจากอำนาจทุนทางเศรษฐกิจทั้งในและนอกท้องถิ่นแล้วอำนาจการเมืองก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกอันหนึ่งที่เข้ามากำหนดการเติบโตและความเป็นไปในในท์บาซาร์ อาณาบริเวณในท์บาซาร์อยู่ในความควบคุมของเทศบาลนครเชียงใหม่ หลายต่อหลายครั้งที่เทศบาลฯได้พยายามเข้ามาจัดระบบระเบียบการค้าขายซึ่งโดยทั่วไปคือการกำหนดการใช้พื้นที่ในการค้าขาย การกำหนดให้ในท์บาซาร์เป็นจุดผ่อนปรนที่อนุญาตให้วางของขายริมทางเท้าได้ในยามค้าคืนแต่ต้องอยู่ภายในเขตที่กำหนด เพื่อความเป็นระเบียบของย่านการค้า แต่ก็ใช่ว่าจะมีเพียงเทศบาลเท่านั้นที่เป็นผู้ใช้อำนาจกำหนดการใช้พื้นที่ในย่านการค้านี้ ผู้ค้าที่จะเข้ามาหรือได้เข้ามาทำการค้า ณ ที่นี้ล้วนต้องได้เห็นได้สัมผัสหรืออย่างน้อยก็ต้องได้รับรู้ว่าทำเลทองทางการค้าอย่างในท์บาซาร์ไม่ใช่ที่ที่ใครใคร่ค้าก็เข้ามาค้าได้ตามอำเภอใจ ต่อให้เล็ดลอดเข้ามาวางของขายได้ในบางทีก็ก็จะไม่มี ความมั่นคงเพราะมีข้ามนานเขาจะถูกจัดการทั้งอย่างเป็นทางการจากเจ้าหน้าที่เทศบาล ตำรวจตรวจคนเข้าเมือง สรรพากร ฯลฯ และอย่างไม่เป็นทางการจากบรรดาผู้ค้าที่มาก่อน เจ้าของที่ทั้งในทางนิตินัยและพฤตินัยหรือผู้คุมที่

หากความหมายของการเมืองคือการต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจในการกำหนดหรือควบคุมความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ ในท์บาซาร์ก็คือพื้นที่ที่มากไปด้วยการเมือง เช่นในแง่ของที่ตั้งทางการค้ามีว่าจะอยู่ภายในตัวอาคารหรือริมทางเท้าล้วนได้มาโดยการต่อสู้หรือต่อรองด้วยกลวิธีต่าง ๆ ระหว่างผู้ค้ากับผู้คุมที่ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิหรืออำนาจอันชอบธรรมในการควบคุมความเป็นไปในพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งวางสินค้าของตน

ที่น่าสังเกตคือโครงข่ายอำนาจการเมืองที่แผ่คลุมในท์บาซาร์ซึ่งมีทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการนั้นในความเป็นจริงไม่ได้เป็นสิ่งที่แยกขาดจากกันอย่างตายตัว แต่เป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องและซ้อนทับกันอยู่ในที่ เมื่อครั้งที่ผู้ค้าจำนวนมากในในท์บาซาร์ต้องการไปเปิดร้านแบกะดินขายของที่ลานประตูท่าแพในทุกวันอาทิตย์ที่มีการปิดถนนให้คนเดินตามโครงการถนนคนเดินได้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในบรรดาผู้ค้าในในท์บาซาร์ ฝ่ายหนึ่งคือกลุ่มผู้ค้าที่จ่ายค่าสมาชิกให้กับสมาคมแห่งหนึ่งในลักษณะค่าบำรุงสมาคมเพื่อแลกกับความมั่นใจในการจะได้ที่วางของขายในวันอาทิตย์ อีกฝ่ายหนึ่งคือกลุ่มผู้ค้าที่ไม่ยอมเข้าเป็นสมาชิกของสมาคมแห่งนั้นและไปดำเนินการยื่นขอที่วางของขายจากเทศบาลนครเชียงใหม่เองโดยใช้รูปถ่าย 2 ใบ สำเนาทะเบียนบ้านและสำเนาบัตรประชาชน "ความจริงเทศบาลไม่ได้เรียกเก็บเงิน เทศบาลจะเก็บค่าขยะอาทิตย์ละ 20 บาท แล้วค่าไฟใครใช้ก็เสียไม่ใช้ก็ไม่เสีย" คนขายของเล่นอธิบายให้ฟังพร้อมทั้งกล่าวต่อว่า "เวลาไปประชุมเรื่องขายของวันอาทิตย์ที่ไร พี่สองคนนั้นเค้าต้องเถียงกันทุกทีเลย แต่พี่คนที่ไม่เห็นด้วยกับ

เรื่องเก็บค่าสมาชิกเค้าก็พูดมีเหตุผลนะ จริง ๆ พวกเค้าเมื่อก่อนก็ทำงานอยู่เทศบาลนะแหละ” ควรรู้ว่าผู้ค้าบางคนในไนท์บาร์ซาร์สถาปนาตัวเองขึ้นมาเป็นแกนนำในกิจกรรมหลาย ๆ อย่างที่เกิดขึ้นที่นี่ กิจกรรมเหล่านี้มักเกี่ยวพันกับการเข้าถึงหรือได้ครอบครองพื้นที่ที่จะใช้เป็นที่ตั้งวางสินค้าของแต่ละเจ้า แน่แน่นอนว่าในทางกฎหมายเทศบาลคือผู้ที่ต้องเข้ามาจัดการหากเป็นที่ที่อยู่ในความดูแลของเทศบาล เช่น ริมทางเท้า แต่ในความเป็นจริงผู้ที่ใช้อำนาจควบคุมจัดการการใช้ริมทางเท้าเหล่านี้หาได้มีแต่เจ้าหน้าที่เทศบาล การจัดสรรและครอบครองพื้นที่ภายใต้การจัดการที่ผสมผสานระหว่างรัฐและราษฎรที่ทรงอำนาจเช่นนี้มีให้เห็นทั่วไปในไนท์บาร์ซาร์รวมทั้งพื้นที่อื่นที่ชาวไนท์ผู้มีธรรมเนียมปฏิบัติกันเช่นนี้ได้เข้าไปเกี่ยวข้องเช่นลานโล่งว่างของประตูท่าแพที่ถูกผลิตให้เป็นลานขายของในทุกวันอาทิตย์ การจัดสรรปันเฉลี่ยพื้นที่ว่างของขายให้กับผู้ค้าโดยเจ้าหน้าที่รัฐและโดยผู้ค้าผู้มาก่อนในทางนิตินัยเป็นการจัดการโดยคนคนละกลุ่มที่ถูกจัดให้เป็นชั่วคราวข้ามกัน การจัดการของกลุ่มแรกถูกมองว่าเป็นทางการการจัดการของกลุ่มหลังถูกนิยามว่าไม่เป็นทางการ แต่โดยเนื้อแท้คนทั้งสองกลุ่มหยึดยืนอยู่ด้วยกันในกระบวนการการจัดสรรพื้นที่เพื่อการค้า คนทั้งสองกลุ่มล้วนสังเกตเห็นและเข้าใจในท่าทีของกันและกัน ผู้ค้ารายย่อยทั้งหลายก็ล้วนเข้าใจถึงความหมายหรือความสำคัญของการมีอยู่ของคนทั้งสองกลุ่มและพร้อมที่จะยืนอยู่เคียงข้างคนทั้งสองกลุ่มทว่าในสภาวะการณ์ที่ต่างกันไปตามเงื่อนไขในขณะนั้น ๆ ของพวกเขา

อำนาจที่แผ่คลุมไนท์บาร์ซาร์มิได้มีเพียงอำนาจทุนและอำนาจการเมือง วัฒนธรรมคืออีกรูปหนึ่งของอำนาจที่มีส่วนต่อการผลิตพื้นที่เช่นไนท์บาร์ซาร์มาตั้งแต่ต้น คุณลักษณะพิเศษที่เป็นได้ทั้งทุนประเภทหนึ่ง (โดยเฉพาะในยุคของการบริโภคนิยมที่เกือบทุกสิ่งถูกทำให้เป็นสินค้า) และพื้นที่แห่งการเมืองของการกำหนดนิยาม (หรือพื้นที่ที่บุคคลผู้รู้จักหาโอกาสลุกขึ้นมาแย้งชิงกันกำหนดนิยาม) ของวัฒนธรรมทำให้วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลุดพ้นไปจากวังวนของอำนาจได้ อย่าว่าแต่ตัวมันเองก็คืออำนาจอันรุนแรงที่แฝงอยู่ในมายาของความงามความดูดีความมีเอกลักษณ์ที่โน้มนำไปสู่การยอมรับในตัวมันอย่างแยบยล

นับแต่ช่วงก่อกำเนิดวัฒนธรรมในความหมายว่าเป็นของแปลกของดีของมีเอกลักษณ์ก็ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับไนท์บาร์ซาร์มาโดยตลอด การปรากฏตัวของชาวเขาและชาวบ้านผู้สรรหาลินค้าพื้นเมืองอันแปลกตามาวางจำหน่ายในช่วงต้นบนริมทางเท้าทำให้ถนนข้างคลานช่วงที่บรรจบกับถนนท่าแพเริ่มเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวว่าเป็นแหล่งหนึ่งที่สามารถจะหาซื้อสินค้าดังกล่าวได้ ช่วงที่ที่โล่งว่างประมาณ 2 ไร่ ของมูลนิธิช่องฟ้าซินเชิงถูกเปลี่ยนเป็นลาดคอนกรีตตีเส้นเป็นลิค ๆ ให้พ่อค้าแม่ค้ามาวางของขาย สินค้าที่นำมาจำหน่ายก็คือสินค้าแปลกตา ความสนใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่ออุปลักษณะอันแปลกตาของสินค้าได้มาจุดประกายความคิดให้นักธุรกิจต่างถิ่นและนักธุรกิจท้องถิ่นบางรายหันมาพัฒนาลาดคอนกรีตแห่งนั้นให้เป็นแหล่งระบายสินค้าพื้นเมืองแหล่งสำคัญอันหนึ่งของเชียงใหม่ แต่นอกจากสินค้าจะแปลกตาแล้วบรรยากาศของการ

นำเสนอสินค้าก็ควรมีความแปลกตาด้วยเช่นกัน ตัวอาคารศูนย์กลางของไนท์บาซาร์คือวัฒนธรรมตามความหมายข้างต้นที่ถูกอำนาจทุนแปลงให้เป็นรูปธรรมที่มีรูปลักษณะแปลกตาขึ้นมาหรือเป็นพื้นที่เชิงรูปธรรมแห่งหนึ่งที่ถูกแสดงออกมาในฐานะภาพแทนอุดมการณ์ (representational space) ความเป็นล้านนา ปัจจุบันนอกจากจะถูกนายทุนผู้ประกอบการใช้เป็นแหล่งระบายสินค้าพื้นเมือง ถูกภาครัฐใช้เป็นทีวดโอความเป็นล้านนาแล้วมันยังถูกนักท่องเที่ยวจำนวนไม่น้อยใช้เป็นสัญลักษณ์หรือตัวหมายอันหนึ่งของความเป็นเชียงใหม่ในทำนองว่าถ้ามาเชียงใหม่แล้วไม่ได้มาไนท์บาซาร์ก็เหมือนมาไม่ถึงเชียงใหม่ คำกล่าวของผู้จัดการฝ่ายการตลาดบริษัทนครพิงค์ไนท์บาซาร์จำกัดเมื่อปีพ.ศ.2527 สื่อให้เห็นถึงภาพแทนพื้นที่หรือพื้นที่ในความคิด (representation of space) ของฝ่ายผู้ลงทุนได้เป็นอย่างดี

ถ้ามองจากผู้ลงทุนจะเห็นได้ว่าแต่ละรายก็มีกิจการของตนมากมายอยู่แล้วในกรุงเทพฯ เขาต้องการทำให้ที่นี่เป็นเอกลักษณ์ของเชียงใหม่หรือเป็นอนุสรณ์ของตัวเองก็ได้ คุณจะเห็นจากรูปทรงของตึกณะสะ.... ที่นี้ราคาเช่าแพงมาก แต่การสร้างเขาส่งเป็นชั้นเดียว เป็นรูปทรงกระท่อม ไม่มีชั้นสูง ๆ มาแชร์ค่าที่ดินอันนี้ไปเลยและการสร้างก็สร้างแบบศิลปะล้านนา (ธุรกิจการเงิน, 2527 : 68-69)

และด้วยภาพที่อยู่ในความคิดของผู้ลงทุนเช่นนี้ อาคารศูนย์กลางของไนท์บาซาร์ จึงถูกสร้างขึ้นมาในรูปอาคารแบบล้านนา ประดับกาแลที่เราเห็นกันอยู่ทุกวันนี้ แต่กีดังที่ได้เคยกล่าวไปแล้วว่าคำว่าเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ไม่ได้มีความหมายแค่ตัวอาคารศูนย์กลาง แต่ยังได้รวมเอาสิ่งปลูกสร้างอื่น รวมทั้งร้านรวงริมทางเท้าทั้งสองฝั่งฟากของถนนช้างคลาน ตั้งแต่สี่แยกวัดอุปคุตจนจดสี่แยกแสงตะวันทั้งหมดเข้ามาไว้ในตัวด้วย หมายความว่านอกจากผู้ลงทุนรายใหญ่แล้วยังมีผู้คนอีกมากมายที่เข้ามาเกี่ยวพันกับความเป็นไปของไนท์บาซาร์ อาทิเช่น เจ้าหน้าที่รัฐผู้ค้าทั้งรายใหญ่รายย่อยทั้งหน้าเก่าหน้าใหม่ ผู้สนับสนุนผู้ค้าที่คอยจัดหาวัตถุดิบ สินค้า ข้าวสาร และสิ่งอื่น ๆ มาให้นักท่องเที่ยวจากทั้งในและนอกประเทศ ผู้คนแต่ละกลุ่มแต่ละคนเหล่านี้ล้วนมี "ภาพของไนท์ในแนวของตน" ภาพแทนของไนท์บาซาร์หรือภาพไนท์บาซาร์ในความคิดของผู้ที่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับมันจึงมีอยู่มากมายหลายภาพ ซึ่งคนแต่ละกลุ่มแต่ละคนล้วนทำกิจกรรมของตนไปในแนวทางที่สอดคล้องกับภาพของไนท์บาซาร์ในหัวของตน เช่น คนที่เป็นแกนนำของกลุ่มผู้ค้าบางคนที่มีภาพของไนท์บาซาร์ว่าเป็นสถานที่ที่สามารถจะเก็บเกี่ยวเม็ดเงินจากกิจกรรมอื่นที่นอกเหนือจากการค้าขายได้ เขาก็จะทำกิจกรรมเช่นนั้นควบคู่ไปกับการค้าขาย คนลากรถขายอาหารสำเร็จรูปบรรจุถุงพลาสติกที่มีภาพว่า "อิพวกที่เห็น ๆ ขายของอยู่ในไนท์เนี่ยละ มันมีแต่คนฉลาด ๆ ทั้งนั้นแหละ ใจ ๆ เข้ามาอยู่ที่นี่ไม่ตายหากินที่นี่ไม่ได้" ก็จะทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันของเธอ ซึ่งก็คือการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ พร้อม ๆ กับการเก็บและกระจายข่าว ที่เธอคิดว่า

น่าสนใจของเธอไปอย่างระมัดระวัง อาปีซึ่งได้ยินฝรั่งคนหนึ่งชักใช้ร้านข้าง ๆ ว่าสร้อยเส้นนี้เป็นของแท้หรือไม่อย่างเอาเป็นเอาตายจนอดไม่ได้และเปรยขึ้นว่า “มันจะบ้ารีเปล่าที่มาเดินหาของจริงที่ไนท์” ก็จะมีวิธีทำการค้ากับบรรดาฝรั่งตามแบบฉบับของเธอเอง ซึ่งสอดคล้องกับภาพของไนท์บาซาร์ที่เธอประมวลใส่ไว้ในหัวของเธอ นักท่องเที่ยวไทยและเทศแต่ละรายก็ล้วนมีภาพของไนท์บาซาร์ในความคิดของตน “ไม่ ยูไม่ได้ทำของพวกนี้เองหรอ” “250 เหยอกระเป๋านี้ 50 บาทได้มัยจะเอา 2 อัน” “ฮั้ว! ของที่ไนท์เหรอ แกต่อ ๆ มันไปเหอะ บอกแพงจะตาย พวกเนี้ยชอบโกงราคา ฝรั่งมันถึงต่อเยอะนะ” “เลื้อแม้ว (มือชี้ไปที่เลื้ออ่าชา) นีตัวเท่าไหร” และเวลามาท่องเที่ยวหรือจับจ่ายที่ไนท์บาซาร์ พวกเขาจะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ค้าในเรื่องการเลือกซื้อและต่อรองราคาไปตามภาพของผู้ค้าและสินค้าตามที่เขาประเมินขึ้นมาในหัว

ภาพของไนท์บาซาร์ในความคิดของคนเหล่านี้ ไม่ใช่ภาพที่หลุดลอยขึ้นมาอย่างอิสระ แต่เป็นภาพที่เกิดขึ้นบนความสัมพันธ์ทางอำนาจกับผู้อื่นที่เขามาร่วมยืนอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ เพื่อผลประโยชน์อันพึงจะเกิดจากการซื้อ - ขาย และแลกเปลี่ยนพึงพาอาศัยกัน

ความแตกต่างทางอำนาจ ทำให้เกิดการสลายโยของโครงสร้างทางอำนาจที่ซับซ้อน ความแตกต่างทางอำนาจนี้เกิดขึ้นทั้งในระหว่างคนต่างกลุ่มและภายในคนกลุ่มเดียวกัน เช่น ผู้ค้ากับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ค้ากับนักท่องเที่ยว ผู้ค้ากับผู้สนับสนุนการค้าหรือผู้จัดหาสินค้าวัตถุดิบมาส่งรวมทั้งเด็กเซินล้อ (รถเข็นที่ต่อเป็นร้านไสมาตั้งริมทางเท้าในแต่ละคืน) นายทุนใหญ่กับเจ้าหน้าที่รัฐ แกนนำผู้ค้ากับเจ้าหน้าที่รัฐ นายทุนต่างถิ่นกับนายทุนในท้องถิ่น แกนนำผู้ค้ากับผู้ค้ารายใหญ่ แกนนำผู้ค้ากับผู้ค้ารายย่อย ผู้ค้ารายใหญ่กับผู้ค้ารายย่อย ผู้ค้าหน้าใหม่กับผู้ค้าหน้าเก่า เจ้าของที่กับผู้ค้าที่มาเช่าที่ ฯลฯ การปฏิสัมพันธ์ที่อยู่บนฐานของอำนาจ ที่แตกต่างกันมีว่าจะเป็นอำนาจทุน อำนาจการเมืองและอำนาจทางวัฒนธรรม ทำให้คนแต่ละกลุ่มแต่ละบุคคลสร้างภาพแทนหรือภาพตัวตนของไนท์บาซาร์ขึ้นมาแตกต่างกันไป แล้วแต่สภาวะการณ์อันเป็นเงื่อนไขที่รายล้อมพวกเขาอยู่และพวกเขาก็มีปฏิบัติการทางการค้า (การเข้าถึง จับจองครอบครองและปกป้องพื้นที่เพื่อทำการค้า การเข้าถึง วัตถุดิบและสินค้า การเอาตัวให้รอดด้วยเทคนิคการค้าและเทคนิคการจัดวางตัวภายใต้ความสัมพันธ์กับผู้อื่น การประเมินค่าและการต่อรองราคา ฯลฯ) รวมทั้งปฏิบัติการอื่น ๆ ในชีวิตประจำวันที่สอดคล้องกับภาพที่พวกเขาสร้างขึ้นมา ผลรวมของปฏิบัติการ (ซึ่งในที่นี้หมายถึง การกระทำที่มีผลต่อการขึ้นลงของอำนาจของตน) ทั้งหลายของพวกเขามีว่าจะเป็นฝ่ายผู้ประกอบการ ผู้คุมที่ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือฝ่ายนักท่องเที่ยวล้วนนำมาสู่ภาพของไนท์บาซาร์ที่แม้จะสัมพันธ์อยู่กับอาณาบริเวณทางกายภาพที่เรียกว่าไนท์บาซาร์เหมือนกันแต่กลับถูกตีความและแต่งแต้มสีสันออกมาอย่างแตกต่างกันไป

ภาพของไนท์บาซาร์จึงมิได้มีความเป็นหนึ่งเดียว แปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของบุคคลที่เข้ามาสัมพันธ์กับมัน เงื่อนไขเหล่านี้แฝงไว้ด้วยนัยทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน เช่น การเข้ามาในฐานะนักท่องเที่ยวต่างชาติ การเข้ามาในฐานะเจ้าหน้าที่รัฐที่มีสิทธิสั่งการ การเข้ามาในฐานะผู้ค้าหน้าใหม่ที่ต้องพยายามหาที่วางของอย่างเจียมตัว ฯลฯ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นอำนาจทั้งมวลล้วนให้กำเนิดอาณาบริเวณทางกายภาพขึ้นมาแห่งหนึ่งที่มีทั้งอาคารร้านค้าถาวร ร้านแบบกะดินและรถเข็นริมทางเท้า รวมทั้งผู้ค้าที่ต้องใช้ร่างกายขนาดตนเป็นร้านค้าเร่ขายไปมา ในสายตานักท่องเที่ยวไนท์บาซาร์อาจเป็นเพียงสัญลักษณ์หรือตัวหมายหนึ่งของความเป็นเชียงใหม่ที่พวกเขาพยายามจะเก็บสะสมรวบรวมเข้ามาใส่ในแผนการท่องเที่ยวของตน เพื่อจะสามารถบอกกับใคร ๆ ได้ว่ามาถึงเชียงใหม่แล้วในทักไปมาแล้ว แต่กับคนกลุ่มอื่นโดยเฉพาะกับผู้ค้าไนท์บาซาร์ก็คืออาณาบริเวณที่เกิดขึ้นจากอำนาจระดับต่าง ๆ มากไปด้วยอำนาจ และการจะค้าขายอยู่ที่นี่ให้ได้ก็ต้องรู้จักใช้และบริหารจัดการอำนาจ อาทิ ความต่างทางอำนาจเศรษฐกิจระหว่างนักท่องเที่ยวต่างชาติกับผู้ค้าอาจถูกปรับสมดุลด้วยการแปลงความต่างทางวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าโดยเฉพาะสินค้าชาติพันธุ์

ไนท์บาซาร์ทั้งในระดับกายภาพและในระดับความคิดหรือจินตนาการของผู้คน จึงเป็นผลผลิตของอำนาจนานาชนิด อำนาจเหล่านี้ไม่เคยแยกขาดจากกันอย่างตายตัว แต่ผสมผสานและปรับเปลี่ยนตัวเองอยู่ตลอดเวลา ปรากฏการณ์หนึ่งที่ทำให้ไนท์บาซาร์ไม่เคยสร้างชาจากอำนาจเลยคือการเคลื่อนไหว (mobility) ของผู้คนและสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างไม่ว่างเว้นในยุคโลกาภิวัตน์ การเคลื่อนที่โยกย้ายที่สะดวกภายในยุคนี้ชักพาผู้คนที่มีความต่างทางอำนาจให้โคจรมาพบกันในพื้นที่บางแห่งของเมืองได้มากเป็นพิเศษ เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นได้ภายใต้บริบทของการส่งเสริมการท่องเที่ยว

ในแง่หนึ่งไนท์บาซาร์ คือ จุดเชื่อมประสานการเคลื่อนไหวของผู้คนและสิ่งต่าง ๆ อย่างแท้จริง นับแต่จุดกำเนิดไนท์บาซาร์ก็เกิดขึ้นจากการไหลมาปะทะกันของคนต่างถิ่น ทั้งในรูปของนักท่องเที่ยวจากนานาสารทิศและผู้ค้าซึ่งมีตั้งแต่ชาวไทยพื้นราบที่ไม่จำเป็นต้องเป็นคนเมืองเสมอไป ไปจนถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ค่อย ๆ ไหลซึมมาสู่ที่นี่พร้อมกับวัฒนธรรมประจำกลุ่ม ซึ่งมาช่วยแต่งแต้มสีสันบรรยากาศแห่งความแปลกตาให้กับพื้นที่นี้อย่างต่อเนื่อง

การไหลเข้ามาของคนต่างถิ่นและคนพลัดถิ่น คือ ปัจจัยสำคัญที่บันดาลพลังชีวิตให้แก่ไนท์บาซาร์ คนต่างถิ่น เช่น นักท่องเที่ยวอาจไม่จำเป็นต้องใส่ใจกับสายใยของอำนาจที่แผ่คลุมไนท์บาซาร์ก็ได้ การเข้าออกพื้นที่นี้ในฐานะนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่กระทำได้ตามอำเภอใจ แต่สำหรับคนต่างถิ่นและผู้พลัดถิ่นที่ตั้งใจมาแสวงหาโอกาสและพื้นที่ “ทำกิน” ในที่นี้ เรื่องราวกลับตรงกันข้าม พวกเขาส่วนใหญ่แม้มีความรู้ที่ได้จากสถาบันการศึกษาในระบบที่อ่อนด้อย แต่กลับ

เจนจัดในการถอดรหัสอำนาจของพื้นที่โดยอ่านผ่านปฏิสัมพันธ์หรือปฏิบัติการด้านพื้นที่ของผู้คน
ในบริเวณนั้น

มองในแง่อำนาจในทฤษฎี คือ พื้นที่ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ของอำนาจทุน อำนาจ
การเมือง (หมายถึงทั้งการเมืองที่เกิดขึ้นในรูปของนโยบาย กฎเกณฑ์ที่ได้รับการส่งเสริมหรือถูก
บังคับใช้โดยองค์กร บุคลากรของรัฐ และการเมืองในระดับชีวิตประจำวันของผู้คน ซึ่งอิงอยู่กับการ
แย่งชิงอำนาจที่ดูชอบธรรมมาให้กับตนเอง) และอำนาจวัฒนธรรมในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับ
ปัจเจกบุคคล ระดับท้องถิ่น ระดับชาติไปจนถึงระดับข้ามชาติ การไหลเข้ามาปะทะกันของผู้คนที่
มีวัฒนธรรม ซึ่งแตกต่างกันติดตัวมาทำให้อำนาจของวัฒนธรรมที่เดิมเกี่ยวพันอยู่กับความหมาย
ของมันที่มีต่อชีวิตประจำวัน ถูกไถ่ถามทบทวนโดยผู้ที่พหุภาคีพหุวัฒนธรรมเดิมมีมือออกจากบริบท
เดิมของมัน โดยเฉพาะ กลุ่มชาติพันธุ์ที่ต้องมาเผชิญกับความต้องการของนักท่องเที่ยวต่าง
วัฒนธรรม วัฒนธรรมบางตัวที่เป็นที่ตอกตาของผู้บริโภคในตลาดการท่องเที่ยว อาจถูกแปลงมา
เป็นทุนทำกินและยุทธวิธีเพื่อการดำรงอยู่ในอีกบริบทหนึ่ง ซึ่งต่างไปจากในชุมชนเดิมที่ให้กำเนิด
มัน อำนาจของวัฒนธรรมจึงได้รับการผลิตใหม่อย่างต่อเนื่องในพื้นที่พิเศษของเมืองอย่างในท
ฤษฎี

ปฏิสัมพันธ์ของอำนาจทั้งหลายที่กล่าวไปทำให้ในทฤษฎีกลายเป็น “ชุมชนของ
อำนาจ” ที่มากไปด้วยการแย่งชิงกัน อันเกิดจากความพยายามอย่างเป็นทางการและไม่เป็น
ทางการที่จะกดทับ บังคับ ควบคุมและการแข่งขัน หลบหลีก ต่อบรองและยอมตามในบางที แต่ที่
น่าจับตามอง คือ ชุมชนของอำนาจแห่งนี้มิได้มีเพียงปัจจัยทางการเมืองและเศรษฐกิจเท่านั้นที่
เป็นผู้กำกับหลัก ปัจจัยทางวัฒนธรรมก็เป็นผู้กำกับสำคัญอีกอันหนึ่งที่ส่งผลต่อความเป็นไปใน
พื้นที่แห่งนี้อย่างเข้มข้นไม่แพ้กัน และนี่ก็คือสาเหตุที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีวัฒนธรรมอัน
แปลกตาเป็นทุนติดตัวมาสบโอกาสที่จะใช้ชุมชนของอำนาจแห่งนี้เป็นที่ทำกินและที่ปรับสร้าง
พรมแดนทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของตนไปพร้อม ๆ กัน

2. ในทฤษฎีในฐานะจุดเชื่อมประสานกระแสข้ามพรมแดน

การข้ามพรมแดนมิว่าจะเป็นพรมแดนในความหมายของชาติหรือพรมแดนทาง
วัฒนธรรม ไม่ใช่ปรากฏการณ์ใหม่ที่เพิ่งมีขึ้นในยุคสมัยใหม่ ซึ่งมากไปด้วยความสะดวก รวดเร็ว
ฉับไวของระบบการสื่อสารคมนาคม และการเชื่อมต่อกันของระบบเศรษฐกิจโลกแบบทุนนิยม การ
เคลื่อนไหวของผู้คน สิ่งของ ความคิดและการถ่ายทอดวัฒนธรรมในระดับใหญ่ได้เกิดขึ้นมาก่อน
รัฐชาติสมัยใหม่และการขยายตัวของทุนนิยมระดับโลก แต่ในคริสต์ศตวรรษที่ 21 นี้ การ
เคลื่อนไหวข้ามพรมแดนรัฐชาติของสิ่งเหล่านี้ได้ทวีความเข้มข้นมากขึ้น (ปฤษฎา, 2545 : 22 –
32)

การเคลื่อนไหวเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับพื้นที่ทั้งในลักษณะของระยะทางและจุดหรืออาณาบริเวณที่จากมาและมุ่งไปสู่ การเคลื่อนไหวของบางสิ่งเช่น ความคิด จินตนาการอาจเกี่ยวพันกับกระทั่งพื้นที่ในจินตนาการ แต่มีว่าจะเป็นการเคลื่อนไหวเชิงกายภาพหรือมโนภาพก็ตามจุดหรืออาณาบริเวณของการปฏิสัมพันธ์จะเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ตามปกติการเคลื่อนไหวโดยเฉพาะทางกายภาพไม่ใช่สิ่งที่จะเกิดขึ้นอย่างสะเปะสะปะไร้จุดหมาย มีว่าจะโดยเงื่อนไขใดก็ตามการเคลื่อนไหวจะต้องมีช่วงเวลาใดที่คน ๆ นั้นหรือสิ่ง ๆ นั้นหยุดยังอยู่ ณ จุดหนึ่ง ซึ่งไม่จำเป็นว่าต้องเป็นการถาวรและ ณ จุดนั้นการปฏิสัมพันธ์กันก็จะเพิ่มทวีขึ้น ยิ่งเป็นจุดหรืออาณาบริเวณที่มีผู้คนหรือสิ่งต่าง ๆ ไหลเข้ามาตัดปะทะกันมาก อาณาบริเวณแห่งนั้นก็ยิ่งมีความเปลี่ยนแปลงทางคุณลักษณะมากขึ้น จนบางกรณีถึงกับกลายมาเป็นอาณาบริเวณที่แปลกต่างจากอาณาบริเวณรายรอบไป อาณาบริเวณที่มีลักษณะดังกล่าวเด่นชัด ก็คือ เมือง

เมือง คือ จุดรองรับและเชื่อมต่อการเคลื่อนไหวอันเข้มข้นของผู้คนและสิ่งต่าง ๆ มาตั้งแต่เกิด การเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างทั้ง ๆ ที่ถูกควบคุมจัดการอย่างเป็นระบบของเมือง ทำให้เมืองมักกลายมาเป็นจุดหมายของการเคลื่อนไหว ผู้คนและสิ่งต่าง ๆ ไหลเข้ามาตัดปะทะกันภายในเมืองอยู่ตลอดเวลา นอกจากการเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างแล้ว การเป็นพื้นที่ที่แตกต่างกับอาณาบริเวณเดิมของผู้คนที่เคลื่อนไหวมากก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เข้ามาเสริมแรงดึงดูดให้กับเมือง ตัวอักษรภาพไฮเรอกริฟิยุคแรกที่มีความหมายว่าเมืองถูกจารึกขึ้นมาในรูปของ “วงกลมที่มีเส้นตัดกันเป็นกากบาทอยู่ภายใน” เนื่องจากเมืองคือจุดตัดของการค้าและวัฒนธรรม แต่มันก็ถูกปิดล้อมไว้ด้วยทั้งในด้านของความเป็นจริงและด้านของสัญลักษณ์ (Eck, 1987 : 1) ในอดีตผู้นำกำแพงเมืองที่โอบล้อมเมืองไว้ ทำหน้าที่กำหนดขอบเขตให้กับเมืองและแยกพื้นที่ที่ไม่ใช่เมืองให้อยู่ภายนอก ปัจจุบันแม้คันดินคูน้ำกำแพงเมืองจะสูญเสียนั่นไป เนื่องจากการขยายตัวของเมืองแต่ก็ยังมีความต่างระหว่างพื้นที่เมืองกับพื้นที่ที่ไม่ใช่เมืองดำรงอยู่

ความต่างที่ถูกขีดแยกไว้โดยกำแพงไร้สภาพนี้เดิมทีเกิดขึ้นมาโดยความต่างในวิถีชีวิตของชาวเมืองกับชาวชนบทที่โดดเด่นขึ้นมาโดยการกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรมในยุคแรก ๆ แต่เมื่อการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมหรือการรับและถ่ายทอดวัฒนธรรมเกิดมากขึ้นและง่ายขึ้น โดยความช่วยเหลือของระบบการสื่อสารและคมนาคมในปัจจุบัน ความต่างในวิถีชีวิตของชาวเมืองกับชาวชนบทก็ค่อย ๆ ถูกลบให้เลือนไปจนถึงกับมีการกล่าวกันในวงวิชาการว่ามันไม่ได้แตกต่างกันอีกต่อไปแล้ว ซึ่งก็น่าขบคิดว่าเป็นเช่นนั้นจริงหรือ และถ้าจริงเป็นความจริงสำหรับใครจากมุมมองเช่นไร งานวิจัยนี้มีมุมมองว่ามิว่าจะอย่างไรก็ตามเมืองก็จะเป็นพื้นที่ที่แตกต่างจากชนบทอยู่ดี ความต่างนี้เกิดขึ้นมาโดยระดับของ “ความเข้มข้น” ที่ไม่เท่าเทียมกัน ไม่มีที่ใดในพื้นที่พิภพนี้ที่การปฏิสัมพันธ์ของผู้คนจะมีความเข้มข้นเท่ากับในเมือง กระทั่งในระหว่างเมืองด้วยกันเอง ความเข้มข้นนี้ก็ยิ่งแตกต่างกันไปตามลำดับช่วงชั้น (hierarchy) ของเมืองนั้น ๆ ในเมือง

ๆ เดียวกันความเข้มข้นนี้ก็มี เกิดขึ้นอย่างไม่เท่ากันในแต่ละพื้นที่ขึ้นอยู่กับว่าพื้นที่นั้น ๆ มีความเป็นจุดเชื่อมประสาน (nodality) ซึ่งหมายถึง คุณลักษณะของการเป็นที่ที่รองรับ รวบรวม และส่งผ่านผู้คนและสิ่งต่าง ๆ ที่ไหลเวียนแลกเปลี่ยนกันไปมาในสังคมและระหว่างสังคม อยู่ในตัวมากน้อยเพียงใด ร้านของชำเล็ก ๆ แห่งหนึ่งย่อมมีความเป็นจุดเชื่อมประสาน รวมทั้งความเข้มข้นของการปฏิสัมพันธ์น้อยกว่าตลาดวโรรส

ชูชุกิ เอทาโร่ กล่าวว่า เมือง คือ แหล่งรวมของตัวเชื่อมประสานการแลกเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรม (Suzuki, 1965 : 44, 512) ตัวเชื่อมประสาน หมายถึง ทั้งสถานที่และตัวบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นผู้รับส่ง ผู้คน สิ่งของ เงินตรา ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ความคิด ค่านิยม ฯลฯ และบางครั้งเมื่อรับเข้ามาแล้วก็จะผลิตซ้ำและผลิตใหม่ก่อนที่จะส่งต่อออกไป ตัวอย่างของตัวเชื่อมประสานก็เช่น ห้างร้าน ธนาคาร โบสถ์ สุเหร่า วิหาร สถานที่ราชการ สถานีโดยสาร โรงแรม โรงเรียน ตลาด สถานบันเทิง โรงงาน ช่างเทคนิค ช่างฝีมือ ฯลฯ ซึ่งหากพิจารณาตามนัยนี้ หมู่บ้านชนบทหลายแห่งในปัจจุบันที่มีการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับเมืองอยู่เสมอ ก็ควรได้รับการจัดหมวดหมู่ใหม่ให้เป็นเมืองเพราะเริ่มมีลักษณะเป็นแหล่งรวมของตัวเชื่อมประสานมากขึ้น อย่างไรก็ตาม เมืองโดยเฉพาะเมืองใหญ่ก็ยังคงรักษาความเป็นเมืองอันโดดเด่นของตนที่ต่างไปจากความเป็นเมืองของเมืองที่ขยับสถานะภาพขึ้นมาจากหมู่บ้านชนบทไว้ได้ โดยการผลิตซ้ำและผลิตใหม่ตัวเชื่อมประสานของตนให้มีจำนวนที่มากกว่า มีประเภทชนิดที่หลากหลายกว่าและมีขนาด รวมทั้งระดับความสำคัญที่มากกว่า ซึ่งนี่ก็คือที่มาของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เข้มข้นกว่า

แต่ก็ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า ความเป็นจุดเชื่อมประสานมีปรากฏในแต่ละพื้นที่ของเมืองอย่างไม่เท่าเทียมกัน ที่ใดที่มีตัวเชื่อมประสานมากย่อมทำให้เกิดการไหลผ่านและปะทะกันของผู้คนและสิ่งต่าง ๆ มากกว่าที่อื่น ความแตกต่างทางพื้นที่ภายในเมืองเช่นนี้มีนัยสำคัญอันใดให้ขบคิด มันไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญแต่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของกระบวนการพัฒนาสังคม

เมื่อมองเมืองเชียงใหม่ ในทัศนะคือพื้นที่หนึ่งซึ่งมีความเป็นจุดเชื่อมประสานอยู่ในตัวมากเป็นพิเศษ ความเป็นจุดเชื่อมประสานนี้ค่อย ๆ ถูกสร้างขึ้นมาจากเล็กเล็กละน้อย โดยการสร้างและสะสมตัวเชื่อมประสานการแลกเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมขึ้นมาบนถนนช้างคลาน การสร้างและสะสมนี้ถูกเร่งเร้าให้มีมากขึ้นภายหลังจากที่ อ.ส.ท. ประกาศจะพัฒนาเชียงใหม่ให้เป็นเมืองท่องเที่ยวนานาชาติแห่งที่สองรองจากกรุงเทพ ฯ เมื่อปี พ.ศ. 2510 ซึ่งตามมาด้วยการเริ่มทยอยเดินทางเข้ามาอย่างสม่ำเสมอของนักท่องเที่ยวต่างชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 การที่บริษัทรถทัวร์บางบริษัทเริ่มเข้ามาใช้ถนนช้างคลานเป็นจุดรับส่งผู้โดยสารและการปรากฏตัวของร้านแบกะดินริมทางเท้า เพื่อเสนอขายสินค้าให้นักท่องเที่ยวของทั้งชาวคอยและชาวพื้นราบตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 หรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย การปรับที่ว่างเปล่าข้างโรงแรมเชียงใหม่ให้เป็นที่

คอนกรีตยกพื้น ดีไซน์แบ่งเป็นล๊อค ๆ สำหรับขายของในฐานะศูนย์สินค้าพื้นเมืองเมื่อปี พ.ศ. 2520 การสร้างตัวอาคารศูนย์การค้าเชียงใหม่ในเทศบาลในปี พ.ศ. 2524 การไหลเวียนเปลี่ยนถ่ายของผู้ค้า ผู้ประกอบการทั้งที่เป็นชาวพื้นราบและกลุ่มชาติพันธุ์ สินค้านานาชาติ ความคิดและทักษะนานาประเภท ไปจนถึงบรรดานักท่องเที่ยวที่พุกพานาจินตตัง ติดตัวมา ทั้งหมดนี้ช่วยให้ในเทศบาลสร้างและสะสมตัวเชื่อมประสานด้านการท่องเที่ยวขึ้นมาได้มากเป็นพิเศษจนเติบโตขึ้นมาเป็นจุดเชื่อมประสานกระแสการท่องเที่ยวที่สำคัญอันหนึ่ง ซึ่งมีนัยมากกว่าการเป็นแค่พื้นที่ที่มีไว้สำหรับการท่องเที่ยวและจับจ่ายเพื่อความเพลิดเพลินไปวัน ๆ ของนักท่องเที่ยว ผู้ไม่รู้อะไรอะไร ในยามราตรี และทั้งหมดนี้ก็ได้เริ่มขึ้นมาจากสภาพที่ว่า “ถนนสายนี้ค่อย ๆ เติบโตขึ้นมาเป็นระยะจากเดิมที่มีแต่ตึกแถวกับร้านค้า” (บริสุทธิ์, 2522 : 24)

การเป็นจุดเชื่อมประสานการท่องเที่ยวที่สำคัญของในเทศบาล ทำให้ในเทศบาลกลายมาเป็นจุดเชื่อมประสานกระแสข้ามพรมแดนที่น่าจับตามอง เพราะการข้ามพรมแดนนี้มีได้มีเพียงการข้ามพรมแดนทางการเมืองในความหมายของพรมแดนของชาติและเขตการปกครองทางกฎหมาย แต่ยังมี การข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นอยู่เป็นประจำกับคนที่เข้ามาอยู่ที่นี้ จนถึงกับสามารถกล่าวได้ว่าหากปราศจากการข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรมหรือการปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมในเทศบาลก็ไม่สามารถสร้างและดำรงความเป็นในเทศบาลได้

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับผู้ค้า จะเป็นตัวอย่างพื้นฐานของการไหลมาปะทะกันของผู้คนจากต่างถิ่น คนต่างถิ่นเหล่านี้แน่นอนว่าย่อมไม่ได้หมายถึงเฉพาะนักท่องเที่ยวกระทั่งผู้ค้าและผู้ประกอบการในในเทศบาล ส่วนใหญ่ก็เป็นคนต่างถิ่น ต่างถิ่นทั้งในความหมายที่ว่าเป็นชนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ไม่ใช่คนเมือง ไม่ใช่คนไทยเหมือนข้อสังเกตของอาอีที่ว่า “ที่ในเทศบาลเนี่ย จริง ๆ ไม่ค่อยมีคนไทยหรอก มีสัก 30% ได้มั้ง นอกนั้นก็ป็นชาวเขา เป็นพม่า เป็นแขกอะไรก็ไม่รู้” และในความหมายที่ว่ากระทั้งคนไทยหรือคนเมืองที่เป็นผู้ประกอบการในที่นี้ส่วนใหญ่ก็เป็นคนต่างถิ่นสำหรับในเทศบาล หมายความว่า ในเทศบาลคือพื้นที่แห่งหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ที่ถูกระบบทุนนิยมสร้างขึ้นในฐานะตลาดวัฒนธรรมที่พร้อมจะเปิดโอกาสให้กับการหาเงินทุกรูปแบบกับสิ่งที่การท่องเที่ยวระบุว่าเป็นวัฒนธรรม ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้มันกลายมาเป็นพื้นที่ที่แตกต่างไปจากพื้นที่อื่น ๆ ของสังคมไทยและสังคมเชียงใหม่ที่วัฒนธรรมไม่ได้ถูกขับเน้นให้เป็นเครื่องมือหาเงินอย่างเข้มข้นถึงเพียงนี้ มันจึงเป็นพื้นที่ที่กระทั้งผู้ประกอบการที่เป็นคนไทยหรือคนเมืองไม่คุ้นเคย มีกฎเกณฑ์บรรทัดฐาน รวมทั้งโครงสร้างอันจำเพาะ คนไทยหรือคนเมืองจากพื้นที่อื่น ๆ ของสังคมผู้ต้องการเข้ามาหาเงินที่นี่ จึงต้องเข้ามาในฐานะของคนต่างถิ่นด้วยเช่นกัน

พรมแดนทางวัฒนธรรม คือ พรมแดนของความคุ้นเคย เมื่อนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการก้าวเข้ามาสู่ในเทศบาลเท่ากับว่าพวกเขากำลังก้าวมาสู่อาณาบริเวณที่ไม่คุ้นเคย

ผิดแผกแตกต่างไปจากอาณาบริเวณของชีวิตประจำวันที่ผ่านมา ในทฤษฎีจึงเป็นแหล่งรวมของผู้ที่เป็น “คนอื่น” ของกันและกัน เป็นแหล่งของการปฏิสัมพันธ์แบบข้ามพรมแดนอยู่ตลอดเวลาทั้งพรมแดนทางกายภาพ พรมแดนทางการเมืองและพรมแดนทางวัฒนธรรมที่ถูกขีดขอบเขตไว้ด้วยความคุ้นเคยของผู้คนในวัฒนธรรมนั้น ๆ มันจึงเป็นจุดเชื่อมประสานการข้ามพรมแดนของผู้คน เงินตรา สิ่งของ ข้อมูลข่าวสาร ความคิด ความปรารถนาโดยตลอด เป็นพื้นที่ที่ทุกขุมไปด้วยการปฏิสัมพันธ์ซึ่งนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง และเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความแปลกใหม่ในวัฒนธรรมซึ่งตรงข้ามกับความธรรมดาสามัญของวัฒนธรรมประจำวันของทั้งผู้ค้า ผู้ประกอบการและบรรดานักท่องเที่ยว

3. ในทฤษฎีในฐานะพื้นที่ทางสังคม

การเป็นผลผลิตของอำนาจและจุดเชื่อมประสานกระแสข้ามพรมแดนในยุคโลกาภิวัตน์อันนำมาซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมที่หลากหลายส่งผลโดยตรงต่อการมีคุณลักษณะเป็นพื้นที่ทางสังคมของในทฤษฎี

หากมองว่าพื้นที่มิได้เป็นแค่เพียงอาณาบริเวณอันว่างเปล่าแต่เป็นสิ่งที่ถูกผลิตขึ้นมาโดยสังคม ทั้งยังเป็นสิ่งที่มีมิติของความคิดและจิตใจ (mental thing) ปะปนอยู่ในตัว (Lefebvre, 1991) เราอาจทำความเข้าใจในทฤษฎีได้มากกว่าการเป็นแค่เพียงแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอันหนึ่งของเชียงใหม่

พื้นที่ทางสังคม หมายถึง พื้นที่ของสังคม พื้นที่ของชีวิตทางสังคม ทุก ๆ สังคมล้วนผลิตสร้างพื้นที่ซึ่งก็คือพื้นที่ของตัวมันเอง (Lefebvre, 1991 : 31 – 36) หากทำความเข้าใจว่าสังคมคือเครือข่ายหรือกลุ่มก้อนของความสัมพันธ์ชุดหนึ่งซึ่งโยงใยอยู่กับเครือข่ายความสัมพันธ์ชุดอื่น ๆ อยู่ตลอดเวลาทั้งในมิติทางกายภาพและมโนภาพ เราก็จะเห็นได้ว่าเครือข่ายของความสัมพันธ์เหล่านี้ได้ทำให้เกิดความเป็นพื้นที่ (spatiality) ขึ้นมาในแง่ที่ว่ามันต้องดำเนินไปบนพื้นที่

ในทฤษฎี คือสังคมแห่งหนึ่งที่ผลิตพื้นที่ของตนเองขึ้นมา ผู้ผลิตก็คือผู้คนและสิ่งต่าง ๆ ที่หลั่งไหลผ่านเข้ามาในพื้นที่นี้ ผู้คนที่มากไปด้วยความคุ้นเคย(กับวัฒนธรรมของตน) ความปรารถนาหลังไหลเข้ามายังพื้นที่ที่พวกเขาไม่คุ้นเคยนี้ พร้อม ๆ กับสิ่งต่าง ๆ ที่มากไปด้วยคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ อาทิเช่น กระดาษที่เป็นเงินตรา เสื้อผ้าเครื่องประดับที่ถูกทำให้เป็นหรือคล้ายของชาวเขา โลหะที่เป็นเศียรพระ หอนขลุ่ยเก่า ๆ ที่แกะสลักเป็นภาพชีวิตเมืองเหนือ คอนกรีตเหล็กเส้นและไม้ที่ก่อขึ้นมาเป็นอาคารมีหน้าจั่วประดับกาแล ฯลฯ ทั้งหมดนี้เริ่มต้นขึ้นบนถนนข้างคลองที่เดิมมีเพียงตึกแถวกับร้านค้าธรรมดาสามัญ ช่วงนั้นริมทางเท้าก็แทบจะยังไม่ได้ถูกใช้เพื่อการค้าขาย จวบจนรถทัวร์ได้นำพาความสัมพันธ์อันใหม่เข้ามาใส่พื้นที่นี้ การปฏิสัมพันธ์ระหว่าง

ผู้คนจึงเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ผู้เดินทางและนักท่องเที่ยวไหลเข้ามาและออกไป โดยใช้พื้นที่นี้เป็นจุดเชื่อมต่อประสาน ความต้องการในสินค้าแปลกตาและของฝากของพวกเขา ทำให้ชาวเขาอย่างม้งดอยปุย และชาวบ้านจากบ่อสร้างสันกำแพงสบโอกาสเข้ามาทำการค้า สินค้าในลักษณะของของที่ระลึก หรือของฝากเริ่มถูกนำมาจำหน่ายโดย คนต่างถิ่นเหล่านี้มากขึ้น เครือข่ายการซื้อขายเริ่มขยายตัวเติบโต ทางเท้าริมถนนข้างตลาดเริ่มถูกใช้เป็นที่วางจำหน่ายสินค้า ชาวเขาและชาวพื้นราบที่เป็นผู้ค้าหน้าใหม่ทยอยไหลเข้ามารองรับนักท่องเที่ยวที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น ดึงแถวริมทางบางคูหาหันมาจำหน่ายหัตถกรรมพื้นเมืองเหนือและหัตถกรรมชาวเขา ร้านอาหารสำหรับนักท่องเที่ยว รถเข็นและหาบเร่ที่ขายอาหารให้กับผู้ค้าเริ่มปรากฏ

เมื่อที่ว่างข้างโรงแรมเชียงใหม่ของมูลนิธิช่องฟ้าซินเจิง ถูกปรับเป็นลาดคอนกรีตดีเส้น เพื่อให้ผู้ค้าเข้ามาจับจองจำหน่ายสินค้า ทำรถทัวร์ถูกย้ายไปที่ตลาดอนุสาร ริมทางเท้าถูกจับจองเป็นที่วางขายของยามค่ำคืนมากขึ้น ถนนข้างตลาดยามราตรีก็ยังมีสีสัน ยิ่งเมื่อนักธุรกิจต่างถิ่นมารวมหุ้นกับนักธุรกิจท้องถิ่น ทำสัญญาเช่าที่ดินของมูลนิธิช่องฟ้าเป็นเวลา 30 ปี เพื่อก่อสร้างอาคารศูนย์สินค้าพื้นเมืองในแบบสถาปัตยกรรมล้านนาในท์บาซาร์ก็ยังมีรูปลักษณะทางพื้นที่ที่ผุดผักไปจากจุดเริ่มต้นที่เป็นแค่เพียงตลาดของฝากแบบกะดินริมทาง ปฏิบัติการทางพื้นที่ (spatial practice) เหล่านี้ คือ กระบวนการของการทำให้ความเป็นพื้นที่ทางสังคม (ในที่นี้คือของในท์บาซาร์) ปรากฏออกมาเป็นรูปเป็นร่างที่สามารถรับรู้หรือเห็นได้โดยตรง (Lefebvre, 1991 : 38 ; Soja, 1996 : 66) พื้นที่ทางสังคมของในท์บาซาร์ในมิติทางกายภาพหรืออาณาบริเวณที่เรียกว่าในท์บาซาร์ที่เราเห็น สัมผัสและท่องเที่ยวได้จริง จึงเป็นผลรวมของปฏิบัติการทางพื้นที่หรือการกระทำที่ทำให้เกิดพื้นที่ทางกายภาพขึ้นมา เพื่อวัตถุประสงค์ทางสังคมของบรรดาปัจเจกชนและผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับในท์บาซาร์ คนเหล่านี้เป็นผู้ที่มีความคุ้นเคยและความปรารถนาเป็นของตนเอง การผลิตและผลิตซ้ำพื้นที่ในในท์บาซาร์ของพวกเขาเกี่ยวข้องกับภาพแทนพื้นที่ (representations of space) ของในท์บาซาร์ที่มีอยู่ในความคิดของพวกเขา มันคือพื้นที่ในมิติของความคิดจิตใจอาศัยอยู่กับภาษา ถ้อยคำและ สัญญะ เป็นพื้นที่ที่ถูกทำให้กลายเป็นมโนทัศน์และแผ่ไปได้ด้วยอำนาจในการบังคับควบคุม (Lefebvre, 1991 : 38 – 39 ; Soja, 1996 : 66 – 67) ตัวอย่างเช่น บริษัท นครพิงค์ในท์บาซาร์ จำกัด สร้างอาคารเชียงใหม่ในท์บาซาร์ขึ้นมาโดยอยู่บนฐานของภาพในความคิดที่ว่า

สำหรับปัญหาอย่างหนึ่งของเราก็คือ ช่วงเวลาการขายค่อนข้าง

จำกัด เพราะจะเปิดขายหรือมีคนมาซื้อของเฉพาะเวลากลางคืนหรือระหว่าง

หกโมงเย็นถึงเที่ยงคืน ข้อจำกัดอันนี้เกิดจากตลาดของที่นี่ส่วนใหญ่เป็นตลาด

ของนักท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นการตลาดของที่นี่ก็ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของ

นักท่องเที่ยว

พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวก็คือว่า กลางวันก็ออกไปเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ เข้าป่า ขึ้นดอย พอดกเย็นมาพักที่โรงแรมและวิลล่าของนักท่องเที่ยวจะไม่นอนโรงแรมตั้งแต่ทุ่มหนึ่งหรือหก ก็ออกมาจับจ่ายซื้อของ ผักหรือเดินเล่นอะไรต่าง ๆ เพราะที่นี้ล้อมรอบด้วยโรงแรมเกือบทุกด้าน พรพิงค์ เพชรงาม สุริวงค์ เชียงใหม่พาเลซ เชียงอินทร์ล้อมรอบไปหมด จุดนี้ก็เลยทำให้ที่นี้เป็นตลาดของนักท่องเที่ยว พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวก็เลยบีบให้ที่นี้เป็นไนท์บาซาร์ (ธุรกิจการเงิน, 2527 : 68)

ลุงชาวม้งจากดอยปุยที่มาทดลองวางของขายเป็นรายแรก ๆ บนริมทางเท้าก็ทำเช่นนั้นไปบนเหตุผลที่ว่า “ก็ไม่มีอะไรแค่เห็นว่ามันดูแล้วน่าจะขายได้ ก็ลองเอามาตั้งขาย” การผลิตพื้นที่การค้าขนาดย่อมของลุงผู้นี้เกี่ยวพันกับภาพของไนท์บาซาร์ในยุคนั้นที่มีอยู่ในความคิดของการเป็นพื้นที่ที่ถูกสรุปออกมาเป็นภาพว่า “ดูแล้วน่าจะขายได้” ชักนำผู้คนและสิ่งต่าง ๆ ให้ไหลผ่านมายังที่นี้อย่าง ต่อเนื่องแม้แต่ในปัจจุบัน ผู้ค้า ผู้ประกอบการทั้งรายใหญ่รายย่อย ทั้งอยู่ในตัวอาคารร้านรวงที่เป็น สดส่วน ร้านค้าที่เป็นรถเข็นและนั่งขายแบกะดินริมทางก็ล้วนเข้ามาแสวงหา จัดแต่งพื้นที่การค้าของตนด้วยความปรารถนาอันเกิดจากภาพเช่นนั้นของไนท์บาซาร์

นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวชมและจับจ่ายสินค้าก็ทำเช่นนั้นไปโดยอาศัยภาพของไนท์บาซาร์เป็นฐาน “ถามอีกและว่าไนท์บาซาร์อยู่ตรงไหน” อาเฮบ่นหลังจากปายมือชี้ไปทางตัวอาคารเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ให้กับฝรั่งผู้หนึ่ง “บางทีก็อยากจะบอกเค้านะว่าไอ้ที่ยืนถามอยู่ตรงเนี่ยะก็ไนท์บาซาร์” กับนักท่องเที่ยวบางคนคำว่า ไนต์บาซาร์ หมายถึง เฉพาะตัวอาคารกลางที่มีป้ายอักษรว่าเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษติดอยู่ แต่กับนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้ใส่ใจในป้ายนี้พื้นที่การค้าจับจ่ายของพวกเขาจะแผ่กว้างกว่าของพวกเขาแรก การเลือกชมซื้อหาต่อรองราคาของพวกเขาที่เกิดขึ้นอย่างไม่ว่างเว้นกับพ่อค้าแม่ค้าร้านรถเข็นริมทางและอาซ่าเร่ขายได้ผลิตพื้นที่ทางกายภาพของไนท์บาซาร์ที่กินอาณาบริเวณกว้างกว่าแค่ตัวอาคารศูนย์กลาง

ผู้คุมที่ทั้งที่เป็นเจ้าหน้าที่เทศบาลและผู้ค้าหน้าเก่าก็มีภาพของไนท์บาซาร์และปฏิบัติการด้านพื้นที่ที่ทั้งแตกต่างและคล้ายคลึงคาบเกี่ยวกัน เจ้าหน้าที่เทศบาลโดยสายงานย่อมมองว่า ไนต์บาซาร์ คือ พื้นที่ที่ต้องได้รับการจัดระเบียบเพื่อความเป็นระเบียบของเมืองตามกฎหมาย การเข้ามาตรวจตราเป็นระยะ ๆ พร้อมทั้งนำเอาข้อกำหนดเกี่ยวกับการถือครองพื้นที่ริมทางเท้าอันใหม่เข้ามาบังคับใช้ ส่งผลให้ร้านรวงริมทางเท้าของไนท์บาซาร์มีรูปแบบใหม่เกิดขึ้นอยู่เนื่อง ๆ แต่ข้อกำหนด ใหม่ ๆ ในการจัดระเบียบมักได้รับการต่อรอง เพราะไม่ค่อยสอดคล้องกับความต้องการของผู้คุมที่ เช่น ผู้ค้าหน้าเก่า ซึ่งพวกเขาก็มีภาพของไนท์บาซาร์ว่าเป็นพื้นที่ที่ต้องได้รับการจัดระเบียบเช่นกัน แต่โดยกฎเกณฑ์ที่ไม่จำเป็นต้องเหมือนกับของทางบ้านเมือง การ

เรื่องตัวของร้านรถเข็นริมทางเท้าที่เราเห็นอยู่ จึงไม่ใช่ผลผลิตของข้อกำหนดของทางเทศบาลเพียงอย่างเดียว สภาพนี้ไม่เคยรอดพ้นจากสายตาของเจ้าหน้าที่นำมาสู่การเข้ามาตรวจตราเป็นระยะ ๆ แต่การตรวจตราก็คือ การตรวจตราซึ่งไม่จำเป็นว่าจะต้องมีการบังคับใช้กฎอย่างเข้มงวดเสมอไป ไม่ใช่เรื่องแปลกที่เราจะเห็นเจ้าหน้าที่พูดคุยกับผู้ค้าบางรายอย่างเป็นกันเอง แต่ก็มีใช้กับผู้ค้าทุกราย

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าสังคมและชีวิตทางสังคม ไม่ใช่สิ่งที่ดำรงอยู่เฉพาะในมิติทางกายภาพ มิติทางมโนภาพเช่นความคิด จินตนาการก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสังคม เมื่อแต่ละสังคมสร้างพื้นที่ของตนขึ้นมา พื้นที่นั้น ๆ จึงเกี่ยวพันอยู่กับทั้งมวลวัตถุอาณานิคมทางกายภาพและความคิดของผู้คน อาณานิคมในทึบาศารที่เราเห็นกันอยู่ในทุกวันนี้ คือ พื้นที่ทางวัตถุที่ใคร ๆ ก็เห็นหรือรับรู้ได้ (perceived space) มันเป็นทั้งผลผลิตของการกระทำของผู้คนที่สะสมมาแต่อดีตจนปัจจุบัน และเป็นทั้งตัวกลางหรืออาณานิคมที่เชื้อให้เกิดการกระทำ รวมทั้งประสบการณ์ใหม่ ๆ ภายในตัวมันเอง จึงมีความต่อเนื่องเป็นกระบวนการไม่ใช่ผลผลิตที่ตายตัว อีกแง่หนึ่งในทึบาศารถูกทำให้เป็นพื้นที่ที่เข้ามาอยู่ในหัวในความคิดจิตใจ (conceived space) ของคนแต่ละกลุ่ม แต่ละคน คนเหล่านี้ตีความ คัดคะแนนความเป็นไปในทึบาศารจากข้อมูลที่ได้รับรู้มาหรือประสบการณ์โดยตรงของตัวเอง ซึ่งได้นำไปสู่การกระทำต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับภาพของในทึบาศารที่มีในหัวดังตัวอย่างข้างต้น หรืออย่างในกรณีที่นักท่องเที่ยวยอมรับภาพว่า “ในทึบาศาร คือ พื้นที่ของการโกงราคา” ก็จะต่อราคาอย่างน่าตกใจ เช่น ชาวอิตาเลียน สามี่ ภรรยาคนหนึ่งต่อราคาแผ่นมูสลิไม่ให้ที่ใช่เป็นที่ รองจานของร้านอาอี จากแผ่นละ 35 บาท เหลือแผ่นละ 5 บาท อาบีได้ยินก็เปรยว่า “ฝรั่งพวกนี้ก็เกินไปต่อเหลือแผ่นละ 5 บาท คนขายจะเอาอะไรกินละเนี่ย ไม่ใช่ไม่พอกินนะขาดทุนด้วย ถ้าต่ออย่างนี้ก็ให้ฟรีไปเลยหมดเรื่อง ไม่ต้องขายมันหรอก ให้ไปเลย” แต่ภายหลังการเสนอราคาใหม่ การค้าขายนี้ก็ป็นอันตกลง อาบีเล่าต่อหลังจากฝรั่งนี้เดินลับไปแล้วว่า “บางร้านนะมันบอกราคาฝรั่งไป 500 แล้วฝรั่งก็ต่อเหลือร้อยนึงมันก็ให้ ทำอย่างนี้ได้ยังไงเสียราคา แล้วฝรั่งก็เสียนิสัย” สำหรับกับเธอในทึบาศารไม่ได้เป็นพื้นที่ของการโกงราคามากเพียงนั้น แต่โดยทั่วไปความสัมพันธ์ทางการค้าในลักษณะโกงและไม่โกงราคาล้วนมีให้เห็นอย่างเป็นปกติในในทึบาศาร ขึ้นอยู่กับสถานการณ์

ความเป็นพื้นที่ทางสังคมของในทึบาศารเป็นอะไรที่มากกว่าการเป็นแค่สิ่งที่ต้องมาจบลงโดยการจำแนกเป็นชั่วคราวข้ามระหว่างพื้นที่ทางกายภาพและมโนภาพ หากมองว่าพื้นที่ทางสังคมเป็นพื้นที่ที่มีชีวิตเป็นพื้นที่ที่เราอยู่อาศัยใช้ชีวิตจริง ๆ (lived space) เราก็จะพบว่าภายในตัวมันบรรจุไว้ทั้งพื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ทางมโนภาพและพื้นที่อื่น ๆ ที่เป็นมากกว่าแค่กายภาพหรือแค่มโนภาพ

พื้นที่ที่เราอยู่อาศัยใช้ชีวิตจริง คือ พื้นที่ของการสร้างภาพ (spaces of representation หรือ representational spaces) เมื่อเป็นพื้นที่ของการสร้างภาพมันย่อมไม่ยอมที่จะผูกมัดตัวเองให้อยู่เฉพาะกับความจริงที่มากไปด้วยข้อจำกัดและอำนาจที่บังคับควบคุม ขณะเดียวกันชีวิตทางสังคมก็ไม่อาจดำเนินไปได้แค่ภายในโลกของจินตนาการ พื้นที่ของการสร้างภาพจึงเป็นพื้นที่ที่ทั้งแตกต่างจากพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางมโนภาพ และขณะเดียวกันมันก็ได้ผนวกรวมพื้นที่ทั้งสองประเภทนี้ เข้ามาใส่ไว้ในตัวมันด้วย มันคือพื้นที่ที่ถูกควบคุมครอบงำเต็มได้ด้วยการเมืองและอุดมการณ์ เป็นพื้นที่ที่จินตนาการของมนุษย์พยายามจะเข้ามาปรับเปลี่ยน เป็นพื้นที่ที่ผสมผสานไว้ทั้งสิ่งที่เป็นจริงและสิ่งที่เป็นจินตนาการ และด้วยการที่มักถูกทำให้เป็นอื่น (othering) ที่ผิดแผกไปจากสภาพเดิมที่เป็นอยู่หรือถูกควบคุมอยู่ พื้นที่ของการสร้างภาพจึงเป็นพื้นที่ของการต่อต้านหรือต่อรองกับระบบระเบียบหรืออำนาจซึ่งครอบงำพื้นที่นั้นอยู่แต่เดิม นอกจากนี้พื้นที่ของการสร้างภาพยังไม่จำเป็นต้องเชื่อมโยงเชื่อมต่อกฎเกณฑ์ใด ๆ ที่มีไว้เพื่อทำให้เกิดความเหมือนเป็นหนึ่งเดียวและความยึดเหนี่ยวเป็นกลุ่มก้อน มันแฝงไว้ด้วยกลืนอายของจินตนาการและองค์ประกอบเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ พวกมันมีแหล่งที่มาอยู่ในประวัติศาสตร์ ซึ่งมีทั้งประวัติศาสตร์ของคนกลุ่มหนึ่ง ๆ และประวัติศาสตร์ของปัจเจกบุคคลแต่ละคนที่อยู่ในกลุ่มนั้น ๆ (Lefebvre, 1991 : 33 – 46 ; Soja, 1996 : 60 -70)

คนเรายกกับข้าวถุงเคยตั้งข้อสังเกตว่า “คนที่เข้ามาอยู่ที่นี่ทุกคนต้องเอาตัวให้รอดไว้ก่อน นี่แหละไนท์บาซาร์” แต่การจะเอาตัวให้รอดอย่างไรย่อมต้องขึ้นอยู่กับทักษะของแต่ละคนที่เจอะปนไว้ด้วยประวัติศาสตร์และประสบการณ์ชีวิตที่ต่างกัน ประวัติชีวิตและประสบการณ์ชีวิตเกิดขึ้นมาบน ความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือมีเรื่องของอำนาจเข้ามาเกี่ยว อำนาจที่ครอบคลุมไนท์บาซาร์อยู่มีว่าจะจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ดี ล้วนเกิดขึ้นมาโดยคนทว่ามันก็ถูกทำลายและทำให้เปลี่ยนไปโดยคนเช่นกัน ขณะที่ผู้มีอำนาจพยายามจะใช้อำนาจควบคุมความเป็นไปในพื้นที่นั้น ผู้อยู่ใต้อำนาจก็พยายามจะทำให้ความเป็นอื่นเกิดขึ้นมาในพื้นที่ของสังคมนั้น ๆ เช่นกัน คนเรายกกับข้าวถุงกล่าวต่อว่า “ความดีเหรอ กฎหมายที่เขียนไว้เหรอ เอาไปเข้าเซเว่น (เพื่อใช้ซื้อของแทนเงิน) ได้ซะที่ไหนล่ะ คำว่าขอบคุณเหรอ เสียแรงพูดเปล่า ๆ เอามาทำไมกินก็ไม่ได้”

ความพยายามจะทำให้เป็นอื่นเกิดขึ้นอยู่เป็นประจำในพื้นที่การค้าที่เรียกว่า ไนต์บาซาร์ พื้นที่ทางการค้า คือ พื้นที่ทางสังคมในความหมายที่ว่าตัวมันคือชีวิตทางสังคมรูปแบบหนึ่ง ซึ่งต้องอิงอาศัยอยู่กับพื้นที่ ทั้งพื้นที่ทางกายภาพที่ใคร ๆ ก็เห็นได้สัมผัสได้จริง เช่น คูหา ร้านค้าแต่ละร้าน รวมทั้งอาณาบริเวณไนท์บาซาร์โดยรวม พื้นที่ที่ถูกทำให้เป็นภาพในความคิดของคนแต่ละกลุ่มแต่ละคนที่เกี่ยวข้องกับไนท์บาซาร์ ตลอดจนพื้นที่ของการสร้างภาพซึ่งมีความสำคัญต่อการค้าเป็นอย่างยิ่ง ไม่มีการค้าใดในไนท์บาซาร์ที่ดำเนินไปได้โดยปราศจากการ

สร้างภาพ และเมื่อมันเป็นพื้นที่ของการสร้างภาพ มันจึงรวมเอาองค์ประกอบทั้งที่เป็นจริงทางกายภาพและจินตนาการเข้ามาไว้ในตัว องค์ประกอบทางจินตนาการทำให้มันกลายมาเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้าง ยืดหยุ่นและพร้อมจะปรับเปลี่ยนให้เป็นอื่นตามสภาวะการณ์เฉพาะหน้า แต่ในทบทวนก็มิใช่พื้นที่ที่ใครสักคนจะปรับสร้างมันอย่างไรก็ได้ตามใจปรารถนา ความเปิดกว้างของมันเป็นความเปิดกว้างเชิงสัมพัทธ์ ถูกกำกับและควบคุมไว้โดยสายใยของอำนาจ อันเป็นผลลัพธ์ของการปะทะกันของ “ความเป็นคนอื่น” ซึ่งกันและกันในพื้นที่ แห่งนี้ มันจึงเป็นพื้นที่ที่ทั้งมากไปด้วยความเสี่ยงและโอกาสที่จะเป็นไปได้

ลู่มึงจากดอยปู่ทำให้ริมทางเท้าของถนนข้างตลาด เริ่มกลายมาเป็นที่ย้ายสินค้าหัตถกรรมแบบชั่วคราวให้กับนักท่องเที่ยวที่มาขึ้นลงรถทัวร์ที่นี่ ผลจะออกมาเช่นไรตัวแกเองก็ไม่แน่ใจ สินค้าหัตถกรรมชิ้นเล็ก ๆ จำพวกเครื่องประดับจากบ้านว้าลายถูกวางขายริมทางเท้า และแล้วก็กลายเป็นว่า “ตอนที่ผมมาตั้งขายนะมันขายได้ไง คนเค้าเห็นก็เอาอย่างมั่ง แล้วตอนนั้นมึงไม่ได้ขายตลอด ตั้งขายได้ 2 – 3 วัน ก็กลับดอยไป 2 – 3 วัน ช่วงที่เรากลับขึ้นไปคนเมืองก็มายืดที่ พอเรากลับลงมาเค้าก็ว่าที่นี่ไม่ใช่ที่ของกู ก็เลยต้องขยับไปหาที่อื่น เป็นอย่างงี้เรื่อย ๆ”

กรณีของอำเภอาก็เช่นกัน แม้อุโละอำเภอจากบ้านแสนใจ แสนสุขและประดู่จะถูกนำลงมาไว้ที่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 แต่ก็ยังมีอำเภอคนใดออกมาวางสินค้าหัตถกรรมขายข้างนอกศูนย์ จนสตรีผามีอำเภอผู้หนึ่งลองมาเปิดร้านที่ไนท์บาซาร์เมื่อปี พ.ศ. 2518 อุโละอำเภอจากศูนย์วัฒนธรรมเหล่านั้น จึงค่อย ๆ ทอยตามมา (Toyota, 1998 : 204 – 206) สำหรับอำเภอที่ลงมา สู่อำเภอในช่วงนั้น ไนต์บาซาร์ยังเป็นพื้นที่ของคนอื่นที่มากไปด้วยส่วนที่ไม่อาจรู้ได้ การเข้ามาใช้ในไนท์บาซาร์เป็นพื้นที่การค้า จึงมีทั้งความหวังและความเสี่ยงผสมผสานอยู่ในตัว

สมัยที่อาเฮียงเช่าลือคเย็บและขายสินค้าอยู่ที่เวียงพิงค์พลาซาริมทางเท้าหน้าอาคารพาณิชย์หรือตึกแถวที่ค่อนมาทางวัดอุปคุต เป็นที่ที่ไม่ค่อยมีผู้คนสัญจรผ่านมากนักในช่วงกลางวัน เพราะนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมุ่งมาที่ตัวอาคารไนท์บาซาร์และเวียงพิงค์พลาซ่าเป็นหลัก เมื่อประตูของอาคารพาณิชย์ปิดลง อาเฮียงโอกาสที่จะเปลี่ยนบานประตูหน้าอาคารพาณิชย์ให้กลายเป็นสิ่งอื่นที่เป็นประโยชน์กับตน ด้วยการเอาสินค้ามาแขวนขายตามประตูหน้าอาคารพาณิชย์บางร้าน “แต่ต้องรอให้เค้าปิดประตูก่อนนะ ถึงจะแขวนได้” และเมื่อทำเช่นนี้ไประยะหนึ่งพื้นที่บนถนนริมทางซึ่งกลางวันถูกใช้เป็นทางสัญจรและแน่นอนว่ากลางคืนก็ควรถูกใช้เป็นทางสัญจรเช่นกัน กลับถูกอาเฮียงใช้เป็นที่ตั้งร้านที่ถอดประกอบได้เพื่อขายสินค้าให้นักท่องเที่ยวที่ผ่านไปมา

อำเภอเร่ขายก็คือ ผู้ท้าทายต่อกฎเกณฑ์ทางพื้นที่ของไนท์บาซาร์กลุ่มหนึ่ง ขณะที่เทศบาลและสมาคมผู้ค้าในไนท์บาซาร์ร่วมกันจัดสรรพื้นที่ให้กับร้านต่าง ๆ ริมทางเท้า ผู้มาที่หลัง

เช่นอาชารัษฎาย่อมไม่ได้รับการจัดสรรสิทธินั้น แต่พวกเขาใช้ร่างกายของตนเป็นร้านค้าเคลื่อนที่เดินเสนอขายสินค้าไปมาในไนท์บาซาร์ ซึ่งบางครั้งยังเดินไปไกลกว่าขอบเขตของไนท์บาซาร์ การขายของให้นักท่องเที่ยวไม่ใช่เรื่องง่าย บ่อยครั้งที่พวกเขาต้องกลับบ้านไปด้วยรายได้เพียง 20 บาท หรือไม่มีรายได้เลย การหยุดยืนพักหน้าร้านริมทางหลาย ๆ ครั้ง ทำให้พวกเขาถูกตำรวจถามว่าเป็นตัวสกปรกเกะกะหน้าร้าน “ถูกตำรวจจำและพวกเนี่ย เค้าหาว่าสกปรกตัวเหม็นแล้วยังมายืนบังหน้าร้านเค้า” เอาเอ กล่าวขึ้นมา แต่เพื่อให้การทำให้เป็นอื่นนี้ราบรื่นขึ้น บ่อยครั้งที่ต้องทำเป็นฟังไม่รู้เรื่อง (แต่ผู้ที่ลงจากดอยใหม่ ๆ บางคนก็ไม่รู้เรื่องจริง ๆ แต่อาศัยการดูสีหน้าท่าทางของผู้ค้า) หรือหากจะยืนพักก็ไปพักตรงช่องเล็ก ๆ ระหว่างรถเข็นหรือไม่ก็ตามทางแยก แต่การทำให้เป็นอื่นก็มีใช้จะกระทำได้ในทุกที่ เช่น ตัวอาคารกลางของไนท์บาซาร์ พวกเขาจะไม่สามารถอนุญาตให้ขึ้นมาเดินขาย แต่ถึงกระนั้นพวกเขาก็ไม่ถึงกับถูกห้ามเร่ขายตามริมทางเท่า เคยมีความคิดของสมาคมผู้ค้าในไนท์บาซาร์ว่าจะห้ามอาชารัษฎายอมไม่ให้นำมาเดินเร่ขายแต่ความคิดนี้ก็เงียบหายไปราวกับเป็นเพียงข่าวลืออันหนึ่ง

การทำให้เป็นอื่นให้เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ถูกจัดระเบียบไว้บางครั้งก็ก่อให้เกิดประโยชน์กับนายทุนผู้คุมที่ อาชารัษฎายบางคนที่ไม่ได้แต่งชุดอาชารัษฎายเต็มยศ เช่น ใส่กางเกงผ้ายัดกับเสื้อแขนยาว สีเข้มแล้วสวมหมวกอาชารัษฎายที่ท้าวขายกลับถูกเจ้าของร้านหัตถกรรมบางแห่งในไนท์บาซาร์ขอร้องให้ แต่งชุดเต็มยศมาขายของอยู่หน้าร้านตน อาชารัษฎารุ่นสาวผู้หนึ่ง ซึ่งปกติแต่งชุดลาลองเดินขายของอยู่ได้แวะมาหาอาดีเพื่อพูดคุยตามประสาคนรู้จัก เธอเล่าให้อาดีฟังว่า “นะ ร้านนั้นเค้าจะจ้างให้แต่งตัวมาขายของอยู่หน้าร้านเค้า” อาดียังเย้าว่า “แล้วเค้าจะขายได้รี ให้หน้าอย่างนี้มาขาย” การทำให้เป็นอื่นเป็นสิ่งที่พอจะทำได้อย่างราบรื่น หากมันไปเชื้อประโยชน์ให้กับระบบอำนาจเดิมที่ควบคุมพื้นที่นั้นอยู่ก่อน แต่หากทำไปเพื่อประโยชน์ของตัวผู้กระทำเป็นหลักมันย่อมถูกตีความว่าเป็นการทำลายที่ต้องได้รับการจัดการ แต่แม้จะจัดการอย่างไรก็ตาม พื้นที่ที่มีคนอื่นหลังไหลเข้ามาอยู่ตลอดเวลาอย่างไนท์บาซาร์ ก็มักจะมี ความพยายามจะทำให้เป็นอื่นเกิดขึ้นอยู่เสมอ

กฎเกณฑ์มีควบคุมพื้นที่ของไนท์บาซาร์อยู่ แต่กฎเกณฑ์เหล่านั้นมักจะถูกทำลายและทำให้เป็นอื่นอยู่ตลอดเวลา นี่คือการเป็นไปในเชิงพื้นที่ของพื้นที่ทางสังคมเช่นไนท์บาซาร์

คำว่าพื้นที่ทางสังคมที่ใช้ในที่นี้ไม่ได้มีความหมายแค่ว่าเป็นพื้นที่ชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นชั่วคราวข้ามของพื้นที่ทางกายภาพหรือเป็นแค่พื้นที่ในจินตนาการ มันถูกใช้ในความหมายตามที่เลอแพวรีกล่าวไว้

พื้นที่ทางสังคมไม่ใช่สิ่ง ๆ หนึ่งในบรรดาสิ่งต่าง ๆ ไม่ใช่ผลผลิตหนึ่งในบรรดาผลผลิตทั้งหลายทั้งมวล แต่มันคือสิ่งที่รวมเอาสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกผลิตและความสัมพันธ์

ซึ่งกันและกันของสิ่งเหล่านั้นที่เกิดขึ้นในการมาดำรงอยู่ในที่เดียวกันในช่วงเวลาเดียวกันในความเป็นระเบียบและไม่เป็นระเบียบเชิงสัมพันธ์ของพวกมัน มันคือผลลัพธ์ของการดำเนินการที่ต่อเนื่องเป็นชุด จึงไม่สามารถถูกลดทอนลงไปให้เป็นแค่เพียงวัตถุธรรมดาสามัญ ขณะเดียวกันก็ไม่มีสิ่งใดที่เป็นแค่จินตนาการ การไม่มีจริงหรือการเป็นแค่สิ่งที่มีอยู่ในเฉพาะในอุดมคติ ... มันคือผลลัพธ์ของการกระทำทั้งหลายในอดีต พื้นที่ทางสังคมคือสิ่งที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการกระทำใหม่ ๆ ขณะที่มันชี้้นำให้เกิดการกระทำหนึ่ง ๆ มันก็จะไปสกัดห้ามการกระทำอื่น ๆ ... (Lefebvre, 1991 : 73)

ไนท์บาซาร์ คือ พื้นที่ทางสังคมที่เป็นผลผลิตของการค้าและถูกใช้เพื่อการค้า โดยเฉพาะการค้าสินค้าชาติพันธุ์ หรือสินค้าที่ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ที่มักจะมีมิติของความเป็นศิลปะอยู่ในตัว ความคิดเกี่ยวกับความเป็นศิลปะเป็นเรื่องนานาจิตตัง แต่เพราะเป็นเรื่องของนานา จิตตัง ศิลปะจึงเป็นพื้นที่ที่อำนวยความสะดวกให้ความแตกต่าง อัตลักษณ์และคุณค่าทางวัฒนธรรมได้ถูกผลิตและประชันขันแข่งกันมาอย่างต่อเนื่อง (Marcus and Myers, 1995 : 11) การค้าที่ผูกพันอยู่กับสินค้าที่มีความเป็นศิลปะ โดยเฉพาะความเป็นศิลปะอันแปลกตา จึงเป็นพื้นที่หรือเวทีที่เปิดโอกาสให้กับทั้งการสร้างภาพและการทำให้เป็นอื่น

4. ไนต์บาซาร์ในฐานะพื้นที่แห่งความจริงแท้และความไม่จริงแท้

นักท่องเที่ยวนำแสวงหาสิ่งใดจากไนท์บาซาร์และไนท์บาซาร์เสนอขายสิ่งใดให้กับลูกค้า ตั้งคำถามนี้กับคน 10 คน คำตอบที่ได้มาอาจมีถึง 10 อย่าง

การหยิบประเด็นความจริงแท้ (authenticity) ขึ้นมาพิจารณาร่วมกับการค้าของอาชาไนท์บาซาร์ จะทำให้เราเข้าใจประเด็นนี้ได้ในลักษณะใด

เราทราบกันเป็นอย่างดีว่าการกล่าวถึงความจริงแท้ในประสบการณ์การท่องเที่ยวสามารถจำแนกอย่างหยาบ ๆ ได้เป็น 3 ลักษณะด้วยกัน ลักษณะแรก คือ ความจริงแท้เชิงวัตถุวิสัย (objective authenticity) ซึ่งเป็นความจริงแท้ที่เกิดจากการที่สิ่งนั้นมาจากถิ่นกำเนิดเดิมของมันจริง ๆ หรือถูกผลิต ถูกแสดงโดยผู้คนในท้องถิ่นตามธรรมเนียมปฏิบัติของพวกเขา เป็นความจริงแท้ที่ชี้วัดได้ด้วยเกณฑ์เชิงวัตถุวิสัย ลักษณะที่สอง คือ ความจริงแท้ในฐานะสิ่งที่ถูกสร้างให้เป็นจริง (constructive authenticity) โดยสังคม ไม่ใช่ความแท้หรือความเป็นของจริงที่เกิดขึ้นโดยคุณลักษณะภายในตัวมันเอง ความจริงแท้ในแง่นี้เป็นผลของการตีความและการสร้างให้ดูเป็นจริง เป็นสิ่งที่ยืดหยุ่นและสัมพันธ์ ความจริงแท้ทั้งสองลักษณะนี้เป็นความจริงแท้ที่สัมพันธ์อยู่กับวัตถุซึ่งต่างจาก ความจริงแท้ลักษณะที่สาม หรือความจริงแท้ที่รู้สึกได้โดยการได้เข้าไปดำรงอยู่

ในที่นั้น หรือร่วมทำกิจกรรมในที่นั้นจริง (existential authenticity) ซึ่งเป็นความจริงแท้ที่สัมพันธ์อยู่กับการทำกิจกรรมในช่วงเวลาของการท่องเที่ยว เป็นความจริงแท้ทางประสบการณ์เช่นการท่องเที่ยวธรรมชาติไม่ใช่ความจริงแท้ของตัววัตถุที่ถูกท่องเที่ยว (toured objects) (Wang, 1999)

แล้วพื้นที่ท่องเที่ยวเช่นไนท์บาซาร์มีความจริงแท้แบบใดให้เราได้เห็น

บางครั้งแม่ของอาเอะจะลงมาเยี่ยมहालук ๆ ในเมือง ด้วยความเป็นสตรีที่ขยันและไม่ชอบ อยู่ว่าง ทุกเย็นเธอจะตามहालук ๆ ออกมาร้านที่ไนท์บาซาร์ช่วยहालукขายของ และหากปูชนโก่ที่คู่คล้ายปูก้ามะหิสีแดงสดมีไม่พอ นางก็จะนำเอาชนโก่ที่ย้อมสีแดงออกมานั่งพัน ๆ ไปกับด้ายคู่ที่ซึ่งหัวท้ายอยู่กับปลายไม้ไผ่โค้งคล้ายคันธนู อุปกรณ์วัตถุดิบที่นางใช้ก็คืออุปกรณ์และวัตถุดิบที่อาช่าบนดอยใช้ วิธีการทำก็เป็นเฉกเช่นเดียวกันและแน่นอนว่าตัวของนางเองก็คืออาช่า สตรีอาช่าแต่ไหนแต่ไรมาให้ความสำคัญกับหมวกใบเก่งของพวกเธอเป็นอย่างมาก อาเอะเคยบอกว่า "พวกเค้าไม่ค่อยถอดหมวก ดำข้าว ทำกับข้าว ไปไรก็ใส่หมวกก่อน ต้องมีหมวกอยู่บนหัวถึงจะไปทำงานได้" อาบีเสริมว่า "คล้าย ๆ มันทูไม่เรียบร้อยนะ" แม่ของพวกเธอก็มักจะใส่หมวกใบสวยออกมาที่ร้าน แม้เสื้อที่ใส่บางครั้งเป็นเพียงเสื้อยืดสีเข้ม เช่น ดำ น้ำเงินแก่ แต่ความโดดเด่นของหมวกทำให้เธอดูสะดุดตา ยิ่งเป็นช่วงที่เธอนั่งบรรจงพันชนโก่ลงไปในด้ายที่ละเส้น ๆ ย่อมเป็นภาพที่ชวนมอง สำหรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะต่างชาติ ซึ่งมักหยุดยืนดูหรือบ้างก็ถ่ายรูปไว้เป็นที่ระลึก การทำปูชนโก่ของนางเป็นเช่นเดียวกับการทำปูชนโก่บนดอยจะผิดกันก็เพียงสถานที่ ขณะที่หนึ่งเป็นหมู่บ้านอาช่าบนดอย อีกที่หนึ่งกลับเป็นไนท์บาซาร์ ปูชนโก่ที่ได้มานี้เป็นของจริงหรือของปลอม

นางทำปูชนโก่เพื่อเตรียมไว้ให้हालुकเอาไปเย็บประดับหมวกอาช่าที่พวกเธอเย็บขาย วัสดุคือผ้าดำหนา ๆ ที่หาซื้อมาจากตลาดวโรรส เม็ดเดียวที่ลาฮูหรือมุเซอเก็บมาขาย หลุกปิดหลอดสีแผ่นโลหะสลักลวดลาย เหรียญโลหะ กระพรวนที่พ่อค้าซึ่งเป็นผามีอาช่านำมาส่ง แต่ที่ขาดไม่ได้เลย คือ ปูชนโก่สีแดงจากแรงงานของแม่เธอ คนตัดผ้าตามแบบและเย็บพร้อมทั้งคิดไปเย็บไปว่าหมวกใบนี้จะเย็บตกแต่งเป็นลายใดถึงจะดูงามก็คือตัวพวกเธอซึ่งเป็นอาช่า แล้วหมวกอาช่าที่เย็บขายหรือบางทีก็ ใสใส่แต่งตัวขายของนี้เป็นของจริงหรือของปลอม ถ้าจริง ๆ สำหรับใคร ถ้าปลอม ๆ สำหรับใคร

คำวันหนึ่งอาเอะ ภรรยาอาอินำชายเสื้อเก่าของมั่งที่เย็บต่อกันเป็นเส้นยาว สำหรับทำเข็มขัดขายนักท่องเที่ยวขึ้นมาเย็บตกแต่งด้วยหอยเบี้ย เม็ดเดียว หลุกปิด กระดุมโลหะ เหรียญโลหะ ลวดลายประดับมักเป็นลายดอกไม้หรือวงกลมเล็ก ๆ มีแฉกรัศมีแผ่ออกจากศูนย์กลาง บางครั้งก็แต่งเป็นลายเส้นคล้ายกิ่งไม้มีใบออกมาทั้งสองด้าน เมื่อถามเธอว่าตอนอยู่บนดอยเย็บเป็นลายแบบนี้ไหม เธอลากเสียงยาวตอบว่า "ไม่เย็บ เพิ่งมาเย็บที่นี้แหละ อยู่บนดอยเค้าไม่เย็บกันยังงี้ ถ้าจะเย็บก็เย็บตัวเอง เย็บเองใช้เอง แล้วเค้าจะใช้ของดี ๆ ใช้เงินจริง ๆ หลุกปิดก็ใช้

อย่างดี ๆ แต่มันสวายนะเย็บมาแล้วมันจะเสมอกัน ไม่เหมือนลูกบิดอันนี้ (ชี้ไปที่กำลังใช้อยู่) บางทีมันก็เบี้ยว ๆ เย็บออกมาแล้วไม่สวย ไม่เสมอกัน ก็อันนั้นโละสามสี่ร้อย อันนี้มันถูกกว่า" เธอกล่าวต่อว่า "เวลาเย็บใช้บนดอย ถ้าจะใช้หอยก็ไปซื้อมาทีละน้อยสองสามบาท เป็นกำ ๆ ก็ใช้ไม่เยอะ แต่ถ้าจะทำเข็มขัด (ที่มีหอยประดับเกือบเต็มเส้น) ก็จะใช้มากหน่อย แต่มันจะสวายนะ สีขาวไปหมด" เธอบรรยายถึงเข็มขัดที่อ่าชาทำใช้เองและว่า "เย็บเป็นดอกแบบนี้ไม่มีหрок อันนี้เย็บให้มันดูสวย ๆ เย็บขายฝรั่ง" เข็มขัดผ้าม้งที่เย็บขายนักท่องเที่ยวนี้ตามความเป็นจริงคิดค้นขึ้นมาโดยอ่าชา ซึ่งก็คืออาเอแต่อ่าชาก็ไม่ได้มองว่ามันเป็นของอ่าชา

ย้อนกลับมาที่หมวก หมวกที่อ่าชาทำขายแม้จะเย็บขึ้นมาด้วยมืออ่าชาและตกแต่งด้วยฟู่ขนไก่ที่อ่าชาทำเอง แต่อ่าชาในทัศนาซาร์ก็ไม่ได้มองว่ามันเป็นของจริง สำหรับอ่าชาในทัศนาซาร์ของจริงของแท้ดูจะมีความหมายเท่ากับ "ของที่อ่าชาทำขึ้นมาเพื่อใช้กันเอง ไม่ว่าจะทำโดยตัวอ่าชาผู้นั้นเองหรือทำมาให้โดยอ่าชาอื่น" ส่วนของปลอมคือ "ของที่ทำขึ้นมาเพื่อขาย" ซึ่งจะใช้ทักษะ ฝีมือและเวลาที่น้อยกว่าของที่ทำใช้กันเอง อาเอฟ หากมีเวลามากพอจะเอาชิ้นผ้าดำขึ้นมาปักเป็นลวดลายอ่าชาหลากสีเส้นเพื่อเตรียมทำขายอ่าชาใช้เอง เธอค่อย ๆ นับค่อย ๆ ปักลงไปอย่างตั้งใจ "ทำมาเป็นปีแล้วเนี่ย มันไม่ค่อยมีเวลา" ผ้าดำที่เธอปักละเอียดงดงามเอาไว้ใช้เป็นแผ่นด้านหลังของตัวหมวก อาเอซึ่งอยากได้ขายอ่าชาไปใหม่มาเป็นของตนเอง แต่ด้วยความที่ไม่มีเวลาเพราะต้องนั่งเย็บของขายในแต่ละวันกลับใช้วิธีว่าจ้างอ่าชาเร่ขายที่รู้จักกันซึ่งเป็นผู้มีฝีมือในการเย็บปักดีเย็บมาให้กับตน "เค้าต้องค่อย ๆ ทำ มันทำยากนะ ถ้าเค้าไม่ต้องมาเดินขายของมีเวลาทำก็จะเสร็จเร็ว แต่ก็เป็นเดือนนะ ไม่ใช่สองสามวันเสร็จ มันไม่เหมือนเย็บพวกนี้ (ชี้ไปของที่วางขายอยู่)" ส่วนอาบียอมรับโดยตรงว่า "หนูเย็บของพวกนี้ (ของทำขาย) เย็บได้นะ แต่ให้หนูไปทำเป็นลายอ่าชายังงี้ หนูเย็บไม่ได้หрок มันยากจะตาย" ตลาดการท่องเที่ยวอาจไม่สามารถจ่ายเงินให้กับเวลาและทักษะที่ต้องหมดเปลืองไปกับการทำหัตถกรรมแบบเดิมได้ สินค้าตัวใหม่จึงต้องเกิดขึ้นมาด้วยเทคนิคและมาตรฐานการผลิตที่ ถูกปรับเปลี่ยนไปเพื่อขายได้ในราคาที่ต่ำกว่า (Parnwell, 1993 : 254)

วันหนึ่งอ่าชาเร่ขายจำนวนหนึ่ง ซึ่งปกติจะเดินขายอยู่แถบหน้าตัวอาคารกลางไปจนถึงสี่แยกโรงแรมมีเลียสสุริวงค์เดินผ่านมาที่ร้านอาเอด้วยสีหน้าเข้มขึ้น อาเอส่งภาษาใต้ถามได้ความว่า "วันนี้เค้าจะกลับบ้านแล้ว ขายดี มีคนมากว่านซื้อหมวกอ่าชาที่ทำขาย มีก็ไปเอาหมดเลย" ถามว่ากว่านซื้อทำไม เธอว่า "เค้าจะเอาไปให้พวกที่เด่น ๆ (หางเครื่อง แดนเซอร์) ใส่ ให้พวกนั้นแต่งตัวเป็นอ่าชาปลอมใจ" พูดพร้อมกับหัวเราะอย่างเอ็นดู หมวกที่อ่าชาทำขายถูกอ่าชามองว่าเป็นหมวกปลอม ยิ่งตัวคนที่เอาไปใส่ไม่ใช่อ่าชาก็ยิ่งเป็นอ่าชาปลอม กรณีของเด็กสาวอ่าชาที่มาบอกอาติว่า เจ้าของร้านจ้างให้แต่งตัวเป็นอ่าชาไปยืนหน้าร้านค้านั้นอาเอขยายความให้ฟังภายหลังว่า "จริง ๆ เค้าก็ไม่ได้แต่งชุดอ่าชาเต็มยศอะไรหрок เจ้าของร้านผ้าใหม่นั้นเค้าก็ไปหา

ซื้อชุดชาวเขาที่เย็บขายนักท่องเที่ยวในไนท์บาซาร์มาให้ใส่ เอาหมวกยั้งจี้ (ชี้ไปที่หมวกทำขาย) ให้ใส่แล้วก็ไปยืนหน้าร้าน" เมื่อตัวคนใส่เป็นอำช่าจริงเพียงแต่ถูกจ้างให้ใส่ชุดชาวเขาปลอมใส่หมวก อำช่าปลอม เพราะทั้งสองอย่างทำให้ขายนักท่องเที่ยวแล้วเธอจะถูกมองว่าเป็นอำช่าจริงหรืออำช่าปลอม

หมวกอำช่าที่เห็นวางขายในไนท์บาซาร์มีหลายชนิด แต่ที่พบเห็นเป็นประจำจะเป็นหมวกแบบอุโละกับโละมิโดยเฉพาะหมวกแบบโละมิจะมีการทำขายมากที่สุด อาจเป็นเพราะสวมใส่ง่ายคือหยิบสวมได้ทันทีเหมือนหมวกทั่วไป หมวกนี้จะมีสีดำเป็นพื้นมีกระบังสีเหลี่ยมด้านไม่เท่าอยู่ด้านหลังเย็บประดับด้วยลูกปัด เม็ดเดียว กระดุมโลหะ เหรียญ กระพรวน ฯลฯ ส่วนหมวกแบบอุโละ จะมีรูปทรงกรวยคว่ำยอดตัดสี่เหลี่ยมสลับจุดตาด้วยพู่ขนไก่ เม็ดเดียวย่อยเป็นสายประดับปลายด้วยตุ้มไหมพรมหลากสี แต่ถึงแม้จะประยุกต์เพื่อทำเป็นของขาย แล้วก็ตามด้วยความที่ไม่ค่อยอยู่ตัวเป็นทรง หมวกแบบอุโละจึงสวมใส่ยากกว่าแบบโละมิ ปัญหาอยู่ที่ว่าเมื่อหมวกแบบโละมิขายดีอุโละอำช่าหลาย ๆ เจ้าก็ได้พากันหันมาเย็บหมวกแบบโละมิอำช่าขาย วันหนึ่งหนุ่มญี่ปุ่นซึ่งลาออกจากงานมาทำธุรกิจสินค้าชาวเขาในเมืองไทยแวะมาที่ร้านอาเอ ซึ่งเธอกำลังเย็บหมวกแบบโละมิอยู่ ญี่ปุ่นผู้นี้เห็นเข้าก็ทักว่า "อันนี้โละมิ (ชี้ไปที่หมวกที่อาเอกำลังเย็บอยู่) อันนี้อุโละ (ชี้มาที่ตัวอาเอ)" อาเอได้ยินก็หัวเราะชอบใจแล้วกล่าวว่า "ของโละมิขายดีคะก็อปปี๋มากก็อปปี๋หมดแหละ" หากมองความจริงแท้ว่าเป็นเรื่องเชิงวัตถุวิสัย หรือจริงแท้โดยกำเนิดจริงแท้เพราะถูกเจ้าของวัฒนธรรมนั้น ๆ ทำ หมวกโละมิอำช่าบางใบที่เย็บขายในไนท์บาซาร์โดยอุโละ อำช่าย่อมต้องเป็นของปลอม แล้วหมวกแบบโละมิที่โละมิอำช่าเย็บขายด้วยมือตนเองเป็นของจริงหรือของปลอม อาบีเคยกล่าวถึงหมวกแบบอุโละว่า "ความจริงหมวกของอุโละมันก็สวยงามนะ" อาเอเสริมว่า "แต่มันใส่ยาก มันจับใส่ลงไปเลยแบบของโละมิไม่ได้ไง คนซื้อเลยชอบแบบโละมิ" ทั้งหมวกแบบอุโละและโละมิที่ทำขายล้วนถูกปรับให้ง่ายต่อการใช้ของผู้ซื้อ หมวกแบบอุโละที่อุโละอำช่าทำให้เองจะประกอบไปด้วยส่วนของหมวกที่สำคัญ 2 ชิ้น คือ ชิ้นที่เป็นฐานกับยอดกรวย ส่วนหมวกแบบโละมิที่ว่าใส่ง่ายเพียงแค่นหยิบสวมนั้นของที่โละมิอำช่าทำให้เองจะประกอบไปด้วยชิ้นส่วนหลัก ๆ ประมาณ 10 ชิ้น ชิ้นส่วนเหล่านี้แยกขาดจากกัน ต้องมีลำดับและเทคนิคการใส่ที่ซับซ้อน ของทำขายนอกจากจะถูกปรับให้ใช้ง่ายแล้วยังต้องถูกลดต้นทุนการผลิตลงด้วย อาบีบอกว่า "อย่างหมวกนั้นก็เหมือนกัน ถ้าคนซื้ออยากได้ของจริง ๆ เลยก็พอหาให้ได้ แต่ของยังงั้นใครจะมาซื้อ เป็นหมิ่นนะ"

กลับมาที่หนุ่มญี่ปุ่นรายเดิม ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในจีน ไทย ลาว ค่อนข้างดี หลังจากที่เขาได้ยื่นคำตอบของอาเอก็หัวเราะแล้วหันมาพูดกับผู้วิจัยว่า "ถ้าคนซื้อรู้ว่า เป็นของก็อปปี๋คงไม่ซื้อ นี่พวกนั้นไม่รู้" นี่คือการเห็นของผู้ค่อนข้างเชี่ยวชาญในสินค้าชาติพันธุ์รายหนึ่ง แต่ความจริงแท้ไม่ใช่เรื่องที่สามารจจำแนกออกได้เป็นขาวกับดำ มันเป็นเหมือนเจดสี

ของลำแสงที่มากด้วยความกำกวมพราเลือนในสีสัน บางสิ่งที่ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงภูมิรู้หรือชนชั้น
ยอดตัดสินว่าเป็นของปลอมหรือของที่ดูจริง เพราะการจัดฉาก (staged authenticity) อาจถูก
มองว่าเป็นของจริงจากมุมมองของคนในหรือผู้ที่อยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ (emic perspective)
และนี่ก็คือวิถีทางที่นักท่องเที่ยวยุคใหม่มาเที่ยวกันเป็นจำนวนมาก เลือกใช้ในการสัมผัสกับความจริง
แท้ (Wang, 1999) ว่าแต่ของปลอมจะขายไม่ได้ในไนท์บาซาร์เขียวหรือ

ช่วงนักท่องเที่ยวบางวันก็ขายไม่ได้แม้แต่บาทเดียว คำคืนหนึ่งอาบิเปรยว่า “ขาย
อะไรก็ขายไม่ดี เดี่ยวหนูจะขายสร้อยเงินดีกว่า” พอถามว่าของจริงรีเปล่า เธอหันมาตอบขัดถ้อย
ขัดคำว่า “ของปลอมสิ ในไนท์บาซาร์นะเค้าไม่ขายของจริงกันหรอก” นี่คือภาพของไนท์บาซาร์ใน
ความคิดของ อาบิ และมันก็มีผลต่อการทำการค้าของเธอที่นี้มาโดยตลอด อาบิกล่าวต่อว่า
“ของจริงไม่มีขายที่ไนท์บาซาร์ ถ้าอยากได้ของจริงต้องไปซื้อที่อื่น แล้วต้องเป็นที่ยื่นแบบไกล ๆ
ด้วยนะ” กล่าวไปก็หัวเราะไป เมื่อหันมาดูหมวกอ่าซ่าที่ทำขาย พระเครื่องพระพุทธรูปที่มีได้ผ่าน
พิธีพุทธาภิเษก ไม่สลักเครื่องจักสานแบบบ้านถวายเป็นนิยมนำมาขายให้ดูเก่า เครื่องประดับโลหะอัญ
มณีราคาย่อมเยา ชุดชาวเขาที่ตัดเย็บโดยคนเมือง นาฬิกา แว่นตา เสื้อผ้ายี่ห้อดังแต่ถูกมาก
 ฯลฯ ในไนท์บาซาร์ คือ พื้นที่การค้าที่ดำรงอยู่ได้โดยการขายของเลียนแบบจริง แต่เสื้ออ่าซ่า ยาม
อ่าซ่าเก่า ๆ กำไลโลหะ แผ่นโลหะประดับอก ห่วงคอโลหะเก่า ๆ ที่มีอ่าซ่าบางรายข้ามไปหามา
จากฝั่งพม่าแล้วนำมาส่งให้พวกเธอ กระโปรงม้ง เสื้อม้ง ผ้าประดับกระโปรงม้ง ผ้าห่อประคอง
ทารกม้งเก่า ๆ ที่ม้ง จากทางน่านนำมาส่งให้ผู้ค้าในไนท์บาซาร์เล่าหรือก็คือของปลอมเฉกเช่นกัน

การที่อาบิกล่าวว่า “ไนท์บาซาร์นะเค้าไม่ขายของจริงกันหรอก” ไม่ได้หมายความว่า
สินค้าทุกอย่างในไนท์บาซาร์ต้องเป็นของปลอมของเลียนแบบ เธอเองก็ตระหนักถึงประเด็นนี้เป็น
อย่างดี ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า สำหรับอ่าซ่าไนท์บาซาร์เช่นพวกเธอเกณฑ์จำแนกว่าอันใดจริงอัน
ใดปลอมอยู่ที่ว่าของนั้นทำขึ้นมาเพื่อใช้กันเองหรือเพื่อทำขาย ในที่นี้ความจริงแท้ควรถูกมองว่า
เป็นผลของการตีความหรือเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากพวกเธอ ดังนั้นมันจึงเป็นสิ่งที่มีความ
หลากหลายหรือยืดหยุ่นได้ ความจริงแท้หรือความไม่จริงไม่แท้เป็นผลจากการที่ส่วนบุคคลนั้นมอง
สิ่งนั้น ๆ อย่างไรหรือเป็นผลของมุมมองและการตีความของพวกเขา ดังนั้นประสบการณ์ความจริง
แท้จึงเป็นเรื่องที่หลากหลายสัมพันธ์อยู่กับลักษณะของนักท่องเที่ยวแต่ละประเภท ซึ่งจะมีวิธีการ
ให้คำจำกัดความ การสัมผัสรวมทั้งการตีความความจริงแท้ตามแบบฉบับของตนเอง ฉะนั้นหาก
นักท่องเที่ยวเห็นว่าสิ่งนั้นเป็นของจริงมันก็เป็นของจริงตามความคิดเขา (เรื่องเดียวกัน)
เช่นเดียวกันหากเขาเห็นว่าสิ่งนั้นเป็นของปลอมมันก็ย่อมเป็นของปลอมตามความคิดของเขา

คำวันหนึ่งมีฝรั่งผู้หนึ่งเดินมาดูเสื้ออ่าซ่าเก่าที่แขวนขายอยู่อย่างสนใจ เสื้ออ่าซ่าพวกนี้
เป็นเสื้อเก่าของอ่าซ่าฝั่งพม่า พวกเขาใส่มันจนเก่าชืด บางตัวเม็ดเดือยและลวดลายประดับเริ่ม
หลุดร่อน มีผู้ไปรวบรวมเอามาขาย โดยเสื้อที่ข้ามมาฝั่งไทยจำนวนไม่น้อยจะถูกนำเข้ามาให้ผู้ค้าใน

ในทบทาซาร์ ฝรั่งเศสผู้นี้เมื่อวานก็แวะมาดูเสื้อเก่าพวกนี้ไปครั้งหนึ่งแล้ว วันนี้ช่วงที่ฝรั่งเศสเดินมาหน้าร้านอาเอไม่เห็นเพราะนั่งหันหลังให้ เมื่อบอกว่ามีลูกค้ามาดูของอาเอหันไปเห็นเข้าก็กล่าวอุทานว่า “แหะ! ฝรั่งเศสเหนียว” แล้วก็ไม่ได้ใจที่จะลงไปพูดจาค้าขายปล่อยให้ฝรั่งเศสนั้นยืนพิจารณาสินค้าไปเอง อาเอหันหน้ากลับมาแล้วกล่าวว่า “เมื่อวานนี้เค้าก็มาดู แล้วเค้าก็บอกว่าอันนี้ไม่ใช่ของเก่าจริง ๆ มันจะไม่ใช่ได้ยังไง (อาซ่า) เค้าใส่กันมาจนเก่าขนาดนั้น” อาบีซึ่งนั่งอยู่ด้วยเสริมว่า “เก่าจนไม่รู้จะเก่ายังไงแล้ว” หากพิจารณาตามเกณฑ์ของอาซ่าว่า ของจริงคือของที่ตัวเองใช้กันเอง เสื้อที่แขวนขายพวกนี้ รวมทั้งย่ามอาซ่าเก่า ๆ ที่เรียงขายอยู่ล้วนเป็นของจริงสำหรับอาซ่า อาเอกล่าวต่อว่า “เลยไม่อยากขายให้เรื่องมาก” อาบีว่า “สงสัยเค้าได้ยินมาบ้างว่าของที่ในทบทาซาร์นี้เป็นของที่ทำให้ดูเก่า” อาเอก็ว่า “แต่เราไม่ได้ทำนะ มันเก่าของมันเองจริง ๆ เก่าจะตาย เก่าจนไม่รู้จะเก่ายังไง มาหาว่าเราหลอกขาย ก็ซื้อมาเก่าจริง ๆ ไม่ซื้อก็อย่าซื้อ ไม่อยากขายให้หรอก เดียวเจ้าของมัน คนที่เค้าชอบมันจริง ๆ ก็มาซื้อเองแหละ” และก็จริงอย่างที่เธอกล่าวประมาณ 1 เดือนต่อมา ลามีภรรยาญี่ปุ่นคนหนึ่งซึ่งชอบใจเนื้อผ้าและสีสันลวดลายของเสื้ออาซ่าเก่าก็มาซื้อไปถึง 3 ตัว ด้วยสีหน้าอันพึงพอใจทั้ง ๆ ที่ราคา ค่อนข้างแพง

ฝรั่งเศสแวะเวียนมาถึง 2 ครั้ง ทั้ง ๆ ที่ต่อว่าอาเอว่าเธอของไม่จริงมาหลอกขาย ความจริงคำตำหนิว่าเป็นของเก่าไม่จริง อาจเป็นกลยุทธ์การต่อรองราคาแต่มันยอมใช้ไม่ได้ผลกับอาซ่า ซึ่งมีเกณฑ์เป็นของตนเองว่าอันใดจริงอันใดไม่จริง หรืออาจบางทีฝรั่งเศสนั้นก็เชื่อเช่นนั้นจริง ๆ ว่ามันเป็นของที่ทำให้ ดูเก่าแต่ที่แวะมาอีกรอบเพราะชอบใจลวดลายและสีสันของเสื้ออาซ่า ความจริงแท้จริงเป็นเรื่องของการขายสองความเชื่อ ความคาดหวัง ความชอบ ภาพตายตัวและอารมณ์ ความคิดของนักท่องเที่ยวลงไปยังวัตถุที่ถูกท่องเที่ยวและผู้อื่นที่เป็นผู้ถูกท่องเที่ยว (Adams, 1984 ; Bruner, 1991 ; Dunean, 1978 ; Laxson, 1991 ; Silver, 1993 อ้างใน Wang, 1999) ความจริงแท้ไม่จริงแท้ในในทบทาซาร์ดูจะเป็น สิ่งที่ถูกคนแต่ละกลุ่มในสังคมผลิตสร้างขึ้นมา สิ่งที่ถูกมองว่าเป็นของจริงโดยเจ้าของวัฒนธรรมอาจถูกคนอื่นมองว่าไม่จริงก็ได้ และมุมมองเหล่านี้ก็มีผลต่อคุณค่าและราคาของตัวสินค้า

ไม่นานมานี้มีสตรีเบียดอาชานางหนึ่งลงมาจากบ้านพญาไพรเก่า เพื่อขายสินค้าหัตถกรรมในในทบทาซาร์ รวมทั้งลานประตูท่าแพในคืนวันอาทิตย์ นางจะลงมาเมื่อว่างงานบนดอยเช่นช่วงทำงานไรเสร็จแล้ว อาบีเล่าว่า “บ้านเค้าอยู่ไกลมากเลย เลยบ้านหนูขึ้นไปบนดอยอีกตั้งไกล เกือบติดพม่าละ เค้ายังเคยบอกว่าถ้าหนูไปบ้านเค้าต้องร้องไห้ หาทางกลับบ้านไม่ได้ นี่ตอนลงมาข้างล่างเค้าเดินลงมานะ หมู่บ้านค้านี้คงมีเค้าคนเดียวที่ลงมา” นางเป็นคนมีฝีมือด้านการเย็บปัก ไม่ว่าจะเป็นเสื้อ กระโปรง ผ้าสวมขา หมวก เข็มขัด ย่ามนางล้วนทำด้วยมือตนเอง อาเอยังคิดจะจ้างให้นางทำเสื้ออาซ่าตัวใหม่ให้สักตัว “เค้าฝีมือดี ให้ทำเก็บไว้ดีกว่า อีกหน่อยจะหาคนทำยาก” เบียดอาซ่าเป็นกลุ่มย่อยของอุโละอาซ่า แต่นางก็ยืนยิ้มอย่างเต็มปากเต็ม

คำว่าตนคือเบี้ยอำชาไม่พูดว่าเป็นอุโละอำชา หมวกของเบี้ยอำชาเป็นหมวกทรงกรวยคว่ำปลายบนตัดป้านคล้ายหมวกอุโละ แต่จะมีรูปทรงเล็กกะทัดรัดกว่า หากมองผิวเผินแทบไม่เห็นความแตกต่างแต่การประดับในรายละเอียดดูต่างกันบ้าง การเข้ามาในท์บาซาร์ในฐานะผู้ค้าหน้าใหม่นางจึงต้องเร่ขาย นางเป็น อำชาเร่ขายที่แต่งชุดอำชาเต็มยศด้วยความเคยชินเพราะลงมาได้ระยะหนึ่ง นางก็ต้องกลับขึ้นไปทำไร่บนดอย ชีวิตของนางผูกพันอยู่กับชุดอำชาที่ทำขึ้นใช้เอง แต่แน่นอนว่าของในกระຈาดพลาสติกที่สะพายขายคือของที่ทำเพื่อขาย และบางอย่างก็รับมาเหมือนอำชาเร่ขายรายอื่น ยามที่นางเดินเร่ขายของอยู่ในในท์บาซาร์ ชุดของนางโดยเฉพาะหมวกที่ประดับเงินแท้ พู่ขนไก่ ดุมไหมพรม เหยี่ยวรูปไก่ ฯลฯ จะงามเด่นสะดุดตา หลายครั้งนักท่องเที่ยวต่างชาติขอถ่ายรูป ซึ่งนางก็เต็มใจและไม่แบมือขอเงินหลังจากถ่ายรูปเสร็จ นางมีความสามารถทางภาษาไทยไม่ติดนัก วันหนึ่งประมาณสามทุ่มกว่า ๆ นางเดินมาที่ร้านอาเอสงภาษาบอกเล่าเรื่องราวที่เพิ่งประสบไปด้วยน้ำเสียงพลุ่งพล่าน อาเอหันมาแปลให้ฟังว่า “มีฝรั่งคนหนึ่งมาถึงเค้าจะขอซื้อหมวกใบที่เค้าใส่อยู่นะ ฝรั่งให้ราคาหมื่นบาท แต่คนไทยที่ขายของอยู่ตรงรถเข็น (ริมทาง) ข้างในนั้นดันบอกกับฝรั่งว่า นี่ไม่ใช่ของจริง ไม่ใช่เงินจริง ๆ จริง ๆ แล้วเค้าฟังไม่รู้เรื่องหมดหรอก แต่ดูท่าทางที่คนไทยคนนั้นบอกฝรั่ง ฝรั่งคนนั้นก็เชื่อคนไทยแล้วไม่ซื้อ เค้าเลยโมโหคนไทยคนนั้น แต่ที่ว่าอะไรเค้าไม่เป็น เลยเดินมาเล่าให้ที่นี่ฟัง” อาเอกล่าวต่อว่า “จริง ๆ แล้วไม่น่าไปทำ กับเค้ายังงั้น พวกนี้ไม่รู้จริงแล้วชอบพูดไปเรื่อย”

พื้นที่เช่นในท์บาซาร์ของจริงหรือของที่อุตสาหกรรมทำขึ้นมาใช้เองก็มีโอกาสถูกมองว่าเป็นของปลอมได้เช่นกัน ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางการค้าในสภาวะการณ์นั้น ๆ ของปลอมของเลียนแบบหลายชิ้นก็ได้ถูกจำหน่ายไปในสถานะของของจริง แต่ของจริงและของปลอมอีกหลาย ๆ ชิ้นก็ได้ถูกจำหน่ายไปอย่างเป็นปกติโดยไม่ได้ถูกไต่ถามแม้แต่น้อยเลยว่านี้ของจริงหรือของปลอมกัน

ในท์บาซาร์คือพื้นที่ที่อะไร ๆ ในที่นี้มักถูกทำให้เป็นอื่นอยู่ตลอดเวลา เมื่อสิ่งนั้น ๆ หลุดออกจากบริบทเดิมที่ให้กำเนิดและคอยกำกับควบคุมมันมาสู่บริบทใหม่ที่มากมายไปด้วยคนอื่น คุณค่าและความหมายของมันก็ได้เริ่มถูกทำให้กำกวมพรวนขึ้น สภาพเช่นนี้โน้มนำมาทั้งปัญหาและโอกาสใหม่ ๆ ที่จะเป็นไปได้ ในท์บาซาร์จึงเป็นพื้นที่ที่ของจริงอาจถูกทำให้เป็นของปลอมของปลอมอาจถูกทำให้เป็นของจริง และทั้งของจริงและของปลอมอาจถูกทำให้เป็นอะไรก็ได้ที่ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นสิ่งที่ถูกจัดจำแนกออกได้เฉพาะในลักษณะของของจริงและของปลอมเท่านั้น

ในท์บาซาร์เป็นพื้นที่ของนักท่องเที่ยวนานาประเภท บ้างก็แสวงหาความจริงแท้ บ้างก็ไม่ได้ใส่ใจกับความจริงแต่แต่นั่นแสวงหาความแปลกใหม่หรือความพึงพอใจเฉพาะตัว ด้วยรสนิยมและค่านิยมที่หลากหลายเช่นนี้การดำรงอยู่ของในท์บาซาร์ จึงต้องพึ่งพาทั้งความจริงและความลวง ไม่ว่าของจริงหรือของปลอมล้วนมีความสำคัญต่อสรรพชีวิตที่ดำเนินไปในในท์บาซาร์

ประเด็นหนึ่งที่ควรค่าแก่การสังเกต คือ ยิ่งกว่าความจริงแท้และความจอมปลอม ความแปลกตาดูน่าจะมีค่าสำคัญต่อการค้าในไนท์บาซาร์มากกว่า

วันหนึ่งมีสตรีมั่ง 5 นางเดินแบกถุงเสื้อมั่งเก่าและผ้าลายปักมั่งที่เลาะออกมาเป็นชิ้น ผ่านมาร้านอาเอ พร้อมทั้งเชิญชวนให้เลือกซื้อ อาเอเลือกซื้อเสื้อเด็กมั่งไว้ตัวหนึ่ง โดยให้เหตุผลว่า “ลายนี้มันแปลกดี ไม่ค่อยเห็น ต้องขายได้” เธอเชื่อว่าน่าจะมีนักท่องเที่ยวบางคนที่จะเห็นพ้องกับเธอและกลายมาเป็นผู้ซื้อมันไปในวันหนึ่ง

อาชานไนท์บาซาร์รวมทั้งผู้ค้าส่วนใหญ่ในไนท์บาซาร์จะตระหนักรู้ถึงประโยชน์ของ “ความแปลกตา” กันเป็นอย่างดี แต่ความแปลกก็มักจะถูกผู้ค้าในไนท์บาซาร์ทำให้เป็นอื่นอยู่เป็นประจำ เท่าที่สังเกตเห็นได้อย่างน้อยก็มี 2 ลักษณะ คือ ทำให้ดูแปลกยิ่ง ๆ ขึ้น กับทำให้สิ่งที่เคยดูแปลกกลายมาเป็นสิ่งที่ไม่แปลกอีกต่อไปด้วยการเลียนแบบหรือก๊อปปี้กันไป ๆ มา ๆ สินค้าที่เป็นตัวอย่างของปรากฏการณ์นี้มีมากมายจนจรรยาจะไม่ลื

สังเกตดูว่ายามที่อาเอต้องใช้เหรียญโลหะเย็บประดับเข็มขัดหรือหมวกที่ทำขาย เธอนิยมเลือกใช้เหรียญของพม่าที่พ่อค้าผามีอาชามาขายให้ทั้ง ๆ ที่เหรียญของไทยหาได้ง่ายกว่า และ ถูกกว่า ถามเธอว่าทำไมไม่ใช้เหรียญไทย เธอว่า “มันดูไม่แปลกนะ ที่ไหน ๆ ก็มีเยอะไปหมด ใคร ๆ ก็มี อันนี้ (ชี้ไปที่เหรียญพม่า) เค้าข้ามไปเอามาเองจากฝั่งโน้น”

อาบีก็เช่นกันวันหนึ่งหลังจากเธอเลือกซื้อผ้าเก่าปักลายของมั่งไว้ได้จำนวนหนึ่ง พอหม่อมมั่งเดินจากไปเธอก็หยิบผ้าที่ซื้อไว้ขึ้นมาพินิจดู “อันนี้สวยดีเนาะ แต่ถ้าเอาไปทำเข็มขัดก็ยาวไป หนูว่าเอาไปทำผ้าพันขา (ผ้าเส้นเรียวยาวใช้พันประดับข้อเท้า) ต้องทำอะไรแปลก ๆ ถึงจะขายได้” ผ้าพันข้อเท้านี้ไม่มีให้เห็นในการแต่งกายของทั้งมั่งทั้งอาชาดั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ของอาชาที่มีใช้กันอยู่เป็นผ้าสวมพันปลายขาที่คล้ายถุงเท้าที่มีแต่ช่วงบน เธอคงได้ความคิดมาจากอะไรบางอย่างแล้วคิดทำขึ้น

ความแปลกตาช่วยให้สินค้าจำนวนไม่น้อยขายได้ในไนท์บาซาร์ โดยเฉพาะกับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ช่วงขายไม่ดีทั้ง ๆ ที่มีคนไทยเดินมาก ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตกับอาบีว่า คนไทยดูเหมือนไม่ซื้อของพวกนี้ อาบีว่า “ไม่ค่อยซื้อหรอก ก็เห็นกันอยู่บ่อย ๆ มีให้เห็นเยอะจนเบื่อ ไปที่ไหนก็เจอ ถ้าจะซื้อก็เป็นคนที่มาจากภาคอื่นอย่างยะลา” พอเสริมว่า กรุงเทพฯด้วย อาบีก็ว่า “คนกรุงเทพก็ไม่ซื้อหรอก ที่กรุงเทพอย่างสวนจตุจักรก็มีเยอะ มีแต่ฝรั่งนี่แหละที่ซื้อ เค้าชอบความแปลกใหม่”

คำวันหนึ่งสามีภรรยาญี่ปุ่นคู่หนึ่งเดินผ่านหน้าร้านอาเอด้วยสีหน้าเบิกบาน ฝ่ายภรรยาหยุดยืนดูหมวกอาชาทำขายที่วางเรียงไว้ 3 - 4 ใบ หลังเลือกดูจนพอใจ เธอตัดสินใจซื้อใบหนึ่ง แล้วสวมใส่ทันที สามียิ้มแล้วกล่าวกับภรรยาสาวว่า “กลมกลืนกับหน้าเอ็งมากเลย” จ่ายเงินแล้วทั้งคู่ก็เดินลับหายไป ประมาณหนึ่งชั่วโมงให้หลัง สตรีญี่ปุ่นรายนี้เดินโอบกอดกลับมา

หน้าร้านอาเอพร้อมสามี แต่คราวนี้เธอเปลี่ยนมาแต่งตัวด้วยชุดขาวเขาที่คนเมืองเย็บขาย ชุดขาวเขาปลอมแบบนี้ที่สวนจตุจักรก็มีวางขาย เหลือบดูช่วงขาเห็นสวมผ้าพันขาของอาข้า ซึ่งคงซื้อมาจากทางตัวอาคารในท่าบารหรืออาจหาซื้อมาจากอาข้าเร่ขาย เธอเดินเยื้องย่างหมุนตัวไปมาช้า ๆ ให้อาเอและทุกคนแถวนี้ได้ชื่นชม แต่ไม่ได้จริงจังมากนัก คล้ายทำไปด้วยความสนุกกับช่วงเวลาขณะนั้น ฝ่ายสามียืนมองยิ้ม ๆ อยู่ ช่าง ๆ ลักครูกักพากันเดินจากไป อาเอหัวเราะอย่างขัน ๆ กับภาพที่เห็นแล้วกล่าวว่า “ช่างบนอาข้า ตรงกลางมั่งแล้วข้างล่างก็อาข้า” ทั้งมั่งทั้งอาข้าที่ขายของอยู่ตรงนั้น หันมามองหน้ากันแล้วยิ้มระคนหัวเราะให้กับภาพที่เห็นเมื่อครู

นักท่องเที่ยวไม่ใช่บรรดาผู้คนที่มีความเสมอเหมือนเป็นหนึ่งเดียวกัน พวกเขาแตกต่างกันทั้งในด้านลักษณะเด่นประจำชาติ ภูมิหลังทางสังคม ค่านิยม สิ่งที่ได้รับรู้มาและสิ่งที่เป็นแรงจูงใจ (Hitchcock et al, 21993 : 8) แต่ก็เนื่องด้วยเหตุนี้ พื้นที่การค้าอย่างในท่าบาร จึงเติบโตและดำรงอยู่สืบมาได้ หากเปรียบไปว่าความจริงแท้ คือ พื้นที่ที่หนึ่งและความไม่จริงแท้ หรือชั่วตรงข้ามมันคือพื้นที่ที่สอง ความเป็นอื่นจากหนึ่งและสอง ซึ่งมีทั้ง 1. การไม่เหมือนไม่ใช่หรือแปลกไปจากหนึ่งและสอง และ 2. การรวมเอาทั้งลักษณะของหนึ่งและสองเข้ามาไว้ในตัวก็คือ พื้นที่ที่สาม ซึ่งเป็นพื้นที่ของความเป็นอื่น หรือการถูกทำให้เป็นอื่นที่ไม่มีวันสิ้นสุด พื้นที่การค้าซึ่งมีความเป็นพื้นที่ทางสังคมอยู่ในตัวเช่น ในท่าบารจึงมีความเป็นพื้นที่ที่สามอยู่ในตัวอย่างเต็มเปี่ยม มันคือพื้นที่แห่งการสร้างภาพ ซึ่งอิงอาศัยอยู่กับทั้งความจริงแท้ ความไม่จริงแท้และความเป็นอื่นที่อาจผูกพันหรือไม่ผูกพันอยู่กับความจริงแท้และความไม่จริงแท้ก็ได้

การขายสินค้าในในท่าบารประเด็นที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้ค้า คือ “ต้องขายให้ได้” ไม่ว่าของชิ้นนั้นจะถูกนำไปผูกโยงกับความจริงแท้ ความไม่จริงแท้รวมทั้งความอื่น ๆ หรือไม่ อย่างไร และโดยใครก็ตามนี้คือ พลังที่ขับเคลื่อนความเป็นไปในในท่าบารอยู่ในทุกเมื่อเชื่อวัน ในหลาย ๆ กรณีความสำคัญอันแท้จริงของงานศิลปะที่ถูกขายเป็นของที่ระลึก (souvenir arts) ที่มีต่อการผลิตก็คือความจริงที่ว่ามันสามารถขายได้ (Graburn, 1982 : 8 อ้างใน Parnwell, 1993 : 255)

5. ในท่าบารในฐานะพื้นที่ของความเป็นเทศในศูนย์กลางของไทยล้านนา

หากนำประเด็นความเป็นชาติพันธุ์ขึ้นมาเป็นตัวตั้งแล้วมองเมืองเชียงใหม่ผ่านกรอบการมองอันนี้ เราจะพบว่าแต่ไหนแต่ไรมาเชียงใหม่ก็ไม่เคยเป็นเมืองของผู้คนที่มีความเป็นหนึ่งเดียวทาง ชาติพันธุ์ ก่อนเกิดเมืองหริภุญไชยแห่งเชียงใหม่ – ลำพูน มีกลุ่มชนพื้นเมือง คือ ลัวะ กับเม็งกระจายตัวอยู่ก่อนแล้ว การขึ้นมาของพระนางจามเทวีพร้อมไพร่พลจากละโว้ ทำให้หริภุญไชยเติบโตขึ้นมาเป็นเมืองชุมทางการค้า อันเป็นที่หมายปองของพญามังรายที่ต้องการขยายอำนาจจากที่ราบลุ่มน้ำกก หลังจากยึดหริภุญไชยได้แล้ว พญามังรายได้สร้างเมืองตามเส้นทางการค้าที่ขยายตัวขึ้นเพื่อให้เป็นเครือข่ายการค้าที่เชื่อมต่อกัน โดยเชียงใหม่ศูนย์กลางในทุกด้าน

ถูกสร้างขึ้นในอาณาบริเวณที่มีศักยภาพสูงต่อการเป็นศูนย์กลางการค้า ซึ่งอาศัยลำน้ำปิงเป็นเส้นทางติดต่อค้าขายกับเมืองต่าง ๆ การเป็นเมืองชุมทางการค้าทำให้เชียงใหม่ได้มีเฉพาะไทยยวนหรือคนเมือง ช่างและพ่อค้าชาวจีน ฮ่อ มอญ พม่าและไทยใหญ่ก็เข้ามาอาศัยในเชียงใหม่ปะปนกันไปกับไทยยวน (สร้อยดี, 2543 : 18 – 113) ตั้งแต่แรกสถาปนากลางเมืองเชียงใหม่ นอกจากจะเป็นศูนย์กลางการปกครองแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางการค้าอันสำคัญของภูมิภาค มีทั้งการค้าทางบกจากเมืองทางตอนเหนือ เช่น ยูนนาน รัฐฉาน มะละแหม่ง หลวงพระบาง เวียงจันทร์ แพร่ น่าน และการค้าทางน้ำ กับเมืองทางตอนล่างหรือเมืองท่าต่าง ๆ เช่น ตาก สุโขทัย อุดรธานี และพม่าตอนล่าง พ่อค้าต่างเมืองจึงมาค้าขายในเชียงใหม่อย่างคึกคัก ดังกฎหมายลานนาให้ภาพว่า “คนฝูงอันลูกทิดานุทิดมา ม่าน เมืองไทย ฮ่อ กุลวา” (สมโชติ, 2540 : 91 – 97) ช่วงพม่าเข้าครองเชียงใหม่เป็นเวลากว่า 200 ปี ช่วงเก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง เหตุการณ์เหล่านี้ช่วยยืนยันได้เป็นอย่างดีว่าไทยยวนหรือคนเมืองไม่ได้เป็นองค์ประกอบเดียวของเมืองเชียงใหม่

การเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนของผู้คน ซึ่งมีมาแต่อดีตเพียงแต่ถูกทำให้เข้มข้นขึ้นโดยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารและคมนาคมในปัจจุบัน เป็นปัจจัยสำคัญที่เพิ่มความหลากหลายทางชาติพันธุ์ให้กับเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นกองคาราวานพ่อค้าไทยใหญ่ พม่า ฮ่อ ฯลฯ ที่ต่างว่ว ต่างม้าม้าค้าขายยังเชียงใหม่ในอดีตหรือจะเป็นบรรดาคนต่างถิ่น รวมทั้งนักท่องเที่ยวซึ่งโหมเข้ามาเชียงใหม่ในปัจจุบัน ทั้งหมดล้วนทำให้เชียงใหม่ไม่มีโอกาสที่จะผูกขาดตัวเองให้เป็นพื้นที่เฉพาะสำหรับชาวไทยยวนหรือคนเมือง แต่ปัจจุบันกลับมีการกล่าวกันในลักษณะที่ว่าเมืองเชียงใหม่ ศูนย์กลางแห่งล้านนาไทยคือพื้นที่ของคนเมือง แล้วกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่เคยมีมาหรือเข้ามาเพิ่มเติมใหม่แล้ว พวกเขาสมควรถูกจัดให้อยู่ในที่ทางใดของเมืองเชียงใหม่ และเมืองเชียงใหม่จะมีที่ใดให้พวกเขาได้แสดงความเป็นชาติพันธุ์ออกมา

เมื่อความเป็นชาติพันธุ์ คือสิ่งที่เกิดขึ้นมาท่ามกลางความสัมพันธ์กับหมู่ชนผู้มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมกับตน เมืองจึงเป็นพื้นที่ที่ความเป็นชาติพันธุ์มีความเข้มข้นยิ่งเนื่องจากผู้คนมากมายหลายกลุ่มวัฒนธรรมมักไหลเข้ามาติดปะทะกันภายในเมือง ซึ่งเป็นอาณาบริเวณที่ค่อนข้างแคบจำกัด แต่น่าแปลกที่ว่าบรรยากาศแบบเมืองสมัยใหม่หรือเมืองที่ชาวเมืองต้องดูมีความทันสมัย กลับทำให้ผู้คนจากกลุ่มชาติพันธุ์พากันปิดซ่อนความต่างทางธรรมเนียมปฏิบัติ วัฒนธรรมตลอดจนจริตนิสัยของพวกเขาไว้ การกลบเกลื่อน ไม่แสดงออกซึ่งความเป็นชาติพันธุ์ของตนเป็นเรื่องปกติที่เราจะพบเห็นได้ทั่วไปในสังคมเมือง อันเป็นบริบทที่ต่างไปจากบริบทเดิมที่ให้นิยามคุณลักษณะทางชาติพันธุ์นั้น ๆ

ความเป็นชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่มิอาจอยู่ในตัว มันเกิดและดำรงอยู่ท่ามกลางความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคม กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกมองว่าเป็นชนกลุ่มน้อย เป็นผู้ด้อยกว่าทั้ง

ทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมในสังคมเมือง โดยทั่วไปจึงต้องคอยปิดบังความเป็นชาติพันธุ์ของตนและหันมายอมรับธรรมเนียมปฏิบัติของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เหนือกว่าในทีนั้น ๆ สำหรับเชียงใหม่ความเป็นคนไทยและความเป็นคนเมือง คือความเป็นชาติพันธุ์ที่เหนือกว่า ธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ ของพวกเขา จึงเป็นสิ่งที่ควรต้องยอมรับหากต้องการจะอยู่ในเมืองนี้ให้ได้อย่างกลมกลืน แต่ก็เชื่อว่าพื้นที่ทุกตารางนิ้วในเมืองเชียงใหม่จะต้องเป็นเช่นนั้นเสมอไป พื้นที่บางแห่งที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของการหากินกับความเป็นชาติพันธุ์หรือการนำเอาความเป็นชาติพันธุ์มาหากินเช่นไนท์บาซาร์อาจเป็นข้อยกเว้นถึงแม้จะเป็นการยกเว้นแบบไม่สมบูรณ์เต็มร้อย เพราะกระทั่งไนท์บาซาร์ความเป็นคนเมืองก็ดูจะเป็นความเป็นชาติพันธุ์อื่นเหนือกว่าในสายตาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่เข้ามาทำการค้าที่นี้

เชียงใหม่ไนท์บาซาร์เกิดขึ้นมาจากการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ บนที่ว่างริมทางเท้าของถนนช้างคลาน โดยชาวเขาและชาวพื้นราบจากบ่อสร้างสันกำแพง สินค้าที่นำมาวางขายโดยเฉพาะสินค้าของมัง รวมทั้งตัวคนขายนับเป็นของแปลกสำหรับนักท่องเที่ยว มังดอยปุย คือชาวเขากลุ่มแรกที่ เข้ามานุกเบิกการวางของขายบริเวณนี้ นี่คือจุดเริ่มต้นของการทำให้ถนนช้างคลานกลายมาเป็นจุดหมายตาอันหนึ่งของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนเชียงใหม่ ต่อจากมังและคนเมือง อาซาก็ก็นำมาปรากฏตัวขึ้นมาเพิ่มสีสันความแปลกตาให้กับสินค้าชาติพันธุ์ในพื้นที่นี้

แต่ก็เป็นที่น่าทึ่งโดยทั่วไปว่าเชียงใหม่ไนท์บาซาร์หรือช้างคลานไนท์บาซาร์มิได้เป็นพื้นที่ผูกขาด ซึ่งสงวนสิทธิ์ไว้ให้เฉพาะกับชาวไทยพื้นราบ มังและอาซากเท่านั้น นอกจากชนทั้ง 3 กลุ่มนี้แล้ว ไนต์บาซาร์ยังคลาคล่ำไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ อาทิ พม่า ไทยใหญ่ คะฉิ่น เนปาล อินเดีย จีน ฮ่อ กะเหรี่ยง ลาหู่ ลีซู โซ่ง พวนและบรรดาลูกผสมที่ระบุงลงไปได้ยากว่าเป็นชาติพันธุ์ใด ตลอดจนกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่นอกเหนือการรับรู้ของผู้วิจัย นี่เป็นการมองจากด้านผู้ประกอบการค้าในอาณาบริเวณนี้เท่านั้น เพราะนอกจากผู้ค้าผู้ประกอบการแล้ว ตลาดราตรีไนท์บาซาร์คงดำรงความเป็นไนท์บาซาร์อยู่ไม่ได้ หากปราศจากนักท่องเที่ยวที่บ้างก็ทำตัวเป็นผู้ท่องเที่ยว บ้างก็ทั้งท่องเที่ยวและจับจ่าย ผู้ทรงอำนาจทั้งในรูปของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองและผู้คุมที่ซึ่งเสมือนมองไม่เห็นแต่กลับเป็นที่ตระหนักรู้กันในหมู่ผู้ค้าว่าใครเป็นใครในที่ใดก็เป็นบุคคลอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งส่งผลต่อการคงอยู่และความเป็นไปในไนท์บาซาร์

คนทุกกลุ่มข้างต้นล้วนมีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และพรมแดนทางวัฒนธรรมที่พิเศษพิเศษในความหมายที่ว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และพรมแดนทางวัฒนธรรมของพวกเขาเหล่านี้ นั้นมีความเป็นพลวัตที่พร้อมจะปรับเปลี่ยนและถูกทำให้เป็นอื่นตามสภาวะการณ์ที่เป็นเงื่อนไขอยู่ตลอดเวลา แต่ก็เชื่อว่าอะไรก็ตามที่ตนเอง และที่ควรค่าแก่การสังเกตคือจุดยืนทางอัตลักษณ์และพรมแดนทางวัฒนธรรมของพวกเขาเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในกระบวนการของการเจรจาต่อรอง ซึ่งพร้อมจะนำไปสู่การผลิตซ้ำและผลิตใหม่ รวมทั้งการทำให้เป็นอื่นในระดับหนึ่งอยู่เสมอ

ความเป็นพื้นที่พิเศษภายในเมืองท่องเที่ยวระดับโลกที่มีความเฉพาะพิเศษทางโครงสร้าง ทางองค์ประกอบและทางการปฏิสัมพันธ์ของไนท์บาซาร์ คือ เงื่อนไขสำคัญที่เปิดช่องว่างให้การเจรจาต่อรองดังกล่าว ซึ่งในความเป็นจริงการยื่นข้อเสนอและหาข้อสรุปเฉพาะกาลให้กับอัตลักษณ์ และพรมแดนทางวัฒนธรรมของพวกเขาได้เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำในปฏิบัติการต่าง ๆ ในชีวิตแต่ละวัน โดยเฉพาะในปฏิบัติการทางการค้าที่ความเป็นชาติพันธุ์มักถูกนำมาเกี่ยวข้องแต่เป็นไปในลักษณะที่ว่าไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นความเป็นชาติพันธุ์อันแจ่มชัด เพราะบริบทของพื้นที่ท่องเที่ยวในสังคมเมืองที่มากไปด้วยการปะทะเผชิญระหว่างคนอื่นหรือคนแปลกหน้าไม่ได้เรียกร้องให้พวกเขาต้องแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และพรมแดนทางวัฒนธรรมที่ชัดเจนและตายตัวถึงเพียงนั้น เมื่ออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์หลุดจากบริบทเดิมที่ให้กำเนิดมันมาสู่บริบทใหม่ในเมืองในระดับหนึ่งมันได้ถูกตีความใหม่จนมีหน้าที่ ความหมายและความสำคัญอันใหม่เกิดขึ้น เช่นสิ่งที่เคยทำ ๆ กันไปด้วยความคุ้นเคยก็ถูกเปลี่ยนให้เป็นสินค้าสนองตอบต่อความปรารถนาของตลาด ภายใต้สภาพการณ์เช่นนี้บ่อยครั้งที่อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์รวมทั้งพรมแดนทางวัฒนธรรมถูกทำให้มีความกำกวม บริบทของเมืองซึ่งเป็นสังคมที่ผู้คนจำนวนไม่น้อยนิยมทำอะไรให้กำกวมเพราะรอบกายของเขามักมีแต่คนอื่นเป็นสิ่งที่เอื้อให้เกิดกลไกของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์แบบนั้น แต่การทำเช่นนี้ก็ทำให้พวกเขาต้องหันมาพิจารณาทบทวนความเป็นชาติพันธุ์ของพวกเขาอยู่เป็นระยะ ๆ

มนุษย์โดยทั่วไปนิยมจำแนกแยกแยะและจัดประเภท ความเป็นชาติพันธุ์ส่วนหนึ่งก็เกิดขึ้นมาโดยวิธีการนี้ วันหนึ่งอาอีและอาตีนั่งสนทนากันถึงความแตกต่างของลาฮู อาฮา เมียนมั่ง อาตีกล่าวขึ้นหลังจากเห็นสตรีเร่ขายผักชาวลาฮูเดินผ่านมาในชุดผ้าถุงและเสื้อยืดว่า “พวกมุเซอ (ลาฮู) นี่ดูยังไงก็รู้ว่าเป็นมุเซอ” อาตีเห็นพ้องด้วยกล่าวว่า “เนาะ เห็นก็รู้” เมื่อถามว่ารู้เพราะใบหน้าหรือ อาอีว่า “ไม่ใช่หน้าต้องบอกช่วงล่าง ขาค่ำสั้นนะสั้นกว่าตัว” ว่าพลางก็หันไปเย้าอาเอเล่นว่า “คนนี้ก็มุเซอเนี่ย แต่มาโตในหมู่อาฮา” อาอีกล่าวต่อว่า “พวกเย้า (เมียน) นะดูเป็นคนจีน” อาตีเสริมว่า “มั่งด้วย” อาอีว่า “เออ แต่มั่งก็ยังดูไม่ค่อยจีนเท่าไรนะ หน้ายังดูออกมาทาง มั่งอยู่ แต่เข้านี้ดูแทบไม่รู้เลย ดูเป็นจีนไปเลย”

แต่ในขณะที่เราจัดประเภทให้คนอื่น ๆ ก็จัดประเภทให้กับเราด้วย

อาปีเปรยขึ้นหลังจากได้ยินกลุ่มนักท่องเที่ยวไทยที่เดินผ่านมาชี้ชวนกันชมสินค้าโดยมีการพูดคำว่า “ของแมว” ออกมาด้วยว่า “คนไทยชอบเรียกชาวเขาว่าแมวเนาะ เห็นใครก็ว่าเป็นแมวไปหมด เห็นอาฮา เห็นมุเซอ เห็นลืซูกี้เรียกแมว ที่จริงมั่งนะออกไปทางจีน ๆ จีนมากเลย แต่อาฮาไม่ใช่ อีก็อเค้าก็ไม่ค่อยเรียกเนาะ เรียกแต่แมว”

วันหนึ่งแม่ของอาเอแต่งชุดอาฮานั่งเย็บชิ้นส่วนของหมวกอาฮาที่จะทำขาย นักท่องเที่ยวไทยครอบครัวหนึ่งผ่านมาก็ชี้ชวนให้ลูก ๆ ตนมองมาที่แม่อาเอ พร้อมกับพูดว่า “นั่น

ใจแล้ว” อาเอนั่งอยู่ตรงนั้นพอดี พอได้ยินคำพูดนั้นเขาก็ส่ายหน้าอย่างระอา “เค้าแยกไม่ออกว่าเป็นอาชา ดีที่แม่ฟังไม่รู้เรื่อง” ความจริงมันที่ขายของอยู่ร้านติดกัน ซึ่งกำลังนั่งกินข้าวอยู่ตรงนั้นก็ได้ยินชัดเจนว่าคนไทยกลุ่มนั้นเรียกอาชาว่าแมว แต่ด้วยความที่นางแต่งตัวด้วยเสื้อยัด กางเกงวอร์มคนไทยกลุ่มนี้ จึงไม่ทราบว่ามันเป็นแมว นางหันมาสบตากับอาเอและยิ้มบาง ๆ เป็นนัยว่าพวกเขาเข้าใจผิด

อาเอบนให้ฟังหลังจากได้ยินสตรีไทยกลุ่มหนึ่งที่เดินผ่านร้านเธอนั้นไปพูดกันเองว่าร้านแมว เธอว่า “ไม่ชอบให้ใครมาเรียกว่าแมวเลย ฟังแล้วยังไงก็ไม่รู้ คนกรุงเทพฯเค้ามาเค้าเห็นใครก็เรียกเป็นแมวไปหมด จริง ๆ แล้วมันที่ตั้งหลายเผ่านะ ไม่ใช่แค่แมวกับอาชา เผ่าอื่นก็มีตั้งเยอะ แต่เค้าจะเรียกแมวไปหมด” คนขายของเล่นซึ่งเป็นคนอีสานพยักหน้าเห็นด้วย หนูดำซึ่งเป็นเด็กสาวมัชร้าน ใกล้ ๆ เสริมว่า “วันก่อนนะ หนูเห็นไอ้ที่เป็นตุ้ (บุ๊ทแนะนำการท่องเที่ยว ซึ่งมีรูปหน้าสตรีชาวอาชาโดดเด่น) ที่เค้าตั้งไว้ข้างในนั้นนะ (ชี้ไปทางอาคารไนท์บาซาร์) รูปคนเป็นเผ่าที่อาเอนะ แต่เขียนว่าเป็นเผ่าหนู อะไรก็ไม่รู้ หนูไปดูก็ว่ามันไม่ใช่”

การเหมารวมว่าชาวเขาทุกเผ่าเท่ากับแมวในความคิดของนักท่องเที่ยวไทยมีให้เห็นเป็นประจำในไนท์บาซาร์ ไม่ว่าพวกเขาจะเป็นเผ่าใดหรือแม้แต่กระทั่งตัวเอง เมื่อเข้ามาในไนท์บาซาร์รวมทั้งที่อื่น ๆ ในพื้นที่ของสังคมไทย พวกเขาจะถูกทำให้เป็นอื่น คือ แมวไปในทันที

“แมวอีกและ” อาเอเปรยหลังจากมีนักท่องเที่ยวไทยมาถามว่าของที่วางขายของเธอเป็นของประเภทใด ซึ่งเธอก็ตอบไปว่าเป็นของชาวเขา “จริง ๆ เล้ย” เธอลากเสียงอย่างหน่าย ๆ “พอบอกว่าเป็นของชาวเขาปั๊บ ก็ว่าเป็นของแมวไปหมด เผ่าอื่นนี่ไม่มีเลย ไม่รู้จักเลย” เว้นระยะแล้วกล่าวต่อว่า “แต่ถ้าเป็นฝรั่งนี่ บางคนเค้ายังรู้จักแยกแยะว่านี่แมว นี่อาชา แต่คนไทยไม่แยกแยะพอบอกว่าชาวเขาก็ว่าเป็นแมวไปหมด” เธออธิบายซ้ำ ๆ แต่ก็ไม่ได้เคร่งเครียดจริงจังอะไรนัก ไม่ว่าคนไทยจะเห็นว่าเธอเป็นแมวหรือเป็นอะไรการค้าของเธอก็ยังคงต้องดำเนินไป

หรือสำหรับนักท่องเที่ยวไทยในไนท์บาซาร์ คือพื้นที่ที่มักไปด้วยแมว มากไปด้วยแมวคือมากไปด้วยความไม่เป็นไทย หรือมากไปด้วยความเป็นเทศ แมวคือคำคุณศัพท์ที่นักท่องเที่ยวไทยใช้เป็นเครื่องมือในการตอกย้ำความเป็นคนอื่นที่เข้ามาเยือนอยู่ในพื้นที่ของคนไทย ซึ่งในที่นี่หมายถึงไทยล้านนา มิใช่แต่ชาวเขากระทั่งชาวพม่าหลาย ๆ คนก็ถูกนักท่องเที่ยวไทยมองว่าเป็นแมวเพราะแม้หน้าตาจะเป็นคนเอเชีย แต่กลับมามีภาษาที่พวกเขาฟังไม่รู้เรื่อง

คนไทยทั้งที่เป็นนักท่องเที่ยวและผู้ค้ามองว่า ชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาเป็นผู้ค้าที่นี้ได้เข้ามาในฐานะของแมว หรือเข้าด้วยอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เรียกว่า “แมว” ซึ่งมีทั้งม้ง อาชา ลาฮู ลีซู เมี่ยน กะเหรี่ยง พม่า ฯลฯ แต่เป็นภาพรวมของบรรดาผู้คนที่ดูเค้าหน้าเป็นเอเชีย แต่พูดภาษาที่คนไทยฟังไม่รู้เรื่องหรือมีเครื่องแต่งกายที่ต่างไปจากคนไทยและคนเมือง ความเป็นแมวคือพื้นที่ที่ปัจเจกเชิงวัตถุนิยมเช่นสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมที่คน

ไทยสร้างขึ้นกับปัจจัยเชิงอัตวิสัย ซึ่งก็คือเกณฑ์กำหนดความเป็นตัวเองที่ชนแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์สร้างขึ้น ได้ขับเคลื่อนกันมาอย่างต่อเนื่อง มันคือสิ่งที่เกิดขึ้นมาบนความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับพวกเขาเหล่านั้นที่ได้เข้ามาทำมาหากินในถิ่นที่คนไทยมีความรู้สึกว่าเป็นใหญ่กว่า แต่ก็ดังที่ทานาเบะ ชิงฮารุได้เคยกล่าวไว้ว่า "ความเป็นตัวตนทางชาติพันธุ์ของคนกลุ่มหนึ่งจะถูกสร้างขึ้นมาในกระบวนการอันต่อเนื่องและซับซ้อน ไม่ใช่แค่โดยพลังอำนาจภายนอกหรือการปะปายประทับตราเอาตามอำเภอใจโดยคนนอก แต่ยังเกิดขึ้นโดยกระบวนการทางสังคมของพวกเขาในการประดิษฐ์สร้างภาพลักษณ์ของตนเองอีกด้วย" (Tanabe, 1991 : 3 อ้างใน Toyota, 1998 : 220) คนนอกซึ่งในที่นี้หมายถึง คนไทยจะอย่างไรเสียก็ไม่อาจผูกขาดอำนาจในการสร้างความเป็นมา้วไว้ได้ แม้คำว่ามา้วจะถูกใช้ไปเรื่อยกับชนที่ดูเป็นชาวเขา แต่ชาวเขาโดยเฉพาะผู้ที่ไม่ใช่มังหรือแม่แต่กระทั่งมังเองก็ไม่จำเป็นต้องยอมรับการประทับตรานั้นโดยไม่มีเงื่อนไข

อย่างไรก็ดีการถูกประทับตราว่าเป็นมา้วในบางสถานการณ์ก็เป็นประโยชน์ จึงไม่จำเป็นอีกเช่นกันว่าผู้ค้าที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในไนท์บาซาร์ต้องพากันปฏิเสธความเป็นมา้วอย่างหัวปักหัวปำ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เรียกว่ามา้วในสังคมไทยเกิดขึ้นจากการผสมผสานปัจจัยเชิงวัตถุวิสัยและปัจจัยเชิงอัตวิสัย แต่ภายในปัจจัยเชิงอัตวิสัยยังแฝงไว้ด้วย ปัจจัยเชิงสภาพการณ์เฉพาะหน้า (situational factors) อีกด้วย สำหรับคนไทยส่วนใหญ่ชาวเขาทุกคนคือมา้ว สำหรับชาวเขาทุกเผ่าไม่มีใครเป็นมา้ว แต่พวกเขาก็สามารถจะเป็นมา้วให้คนไทยได้แบบชั่วคราวในบางสถานการณ์ แม้จะรู้ทั้งรู้ว่าในสายตาคนไทยพวกเขา "จะยังงี้ ๆ ก็เป็นมา้ว" แต่การถูกมองว่าเป็นมา้วก็ใช้จะมีแต่โทษโดยเฉพาะในแหล่งสินค้าชาติพันธุ์อย่างไนท์บาซาร์

คำคืนหนึ่งเศรษฐีนี้ไทยนางหนึ่งเดินชมสินค้ามาตามรายทาง เมื่อมาถึงหน้าร้านอาเอสายตาเธอสะดุดลงที่ผ้าปักม้งผืนหนึ่ง ซึ่งมังจะใช้ปิดประดับด้านหน้ากระโปรง ผ้าปักผืนนั้นทั้งลวดลายและการให้สีโดดเด่นเป็นพิเศษ นางหยิบขึ้นมาชมด้วยแววตาพึงพอใจ "เท่าไรคะ ผืนนี้" "300 เจ้า" อาเอตอบไป "200 ไม่ได้หรือ" อาเอบรรยายเพิ่มเติมหลังถูกต่อราคาว่า "อันนั้นเป็นงานฝีมือนะคะ ญาติหนูทำเอง" ตอนที่เศรษฐีนี้ผู้นี้เดินเข้ามาอาเอกำลังคุยอยู่กับพี่แดงม้งที่ขายของอยู่ร้านติดกัน พี่แดงยังยืนอยู่ตรงนั้นแกได้ยินอย่างถนัดหนูว่าอาเอบรรยายว่า "ญาติหนูทำเอง" แต่แกก็ ไม่ได้กระโดดกระตาก หรือผ่ากลางปล้องขัดขึ้นมาว่า "เธอเป็นอาชาจะมีญาติเป็นม้งได้ยังไง" นอกจากจะไม่พูดขัดแล้วพี่แดง ยังเข้ามาช่วยอธิบายถึงวิธีการปัก การคิดลาย การให้สีซึ่งฟังดูน่าเชื่อถือเป็นจริงเป็นจัง และก็ควรเป็นเช่นนั้น เพราะตัวแกเองยามมีเวลาก็เอาผ้าดำขึ้นมาปักเป็นลายม้งที่สวยงาม เพื่อเตรียมของไว้ใส่วันขึ้นปีใหม่ม้งของทุกปี หลังจากอธิบายไปยี่ดยาวพี่แดงตอบท้ายด้วยประโยคว่า "นี่เค้าปักมีอนะคะ" ซึ่งก็ปักด้วยมือจริง ๆ ในที่สุดลูกค้ารายนี้ก็ตัดสินใจซื้อผ้าปักผืนงามนั้นไป ถ้าม อาเอในภายหลังว่าทำไมไปบอกลูกค้าว่าญาติทำ เธอหัวเราะพร้อมกล่าวว่า "ก็ชาวเขาทุกเผ่าเป็น มา้วนี่"

นอกจากในทฤษฎีจะเป็นพื้นที่ที่มากไปด้วยแล้ว ในทฤษฎียังเป็นพื้นที่ที่มากไปด้วยสภาวะชายแดนอีกด้วย

หากมองว่าชายแดนคืออาณาบริเวณที่มีวัฒนธรรมหลายวัฒนธรรมดำรงอยู่ร่วมกัน แต่การปฏิสัมพันธ์ของวัฒนธรรมเหล่านั้นในชีวิตประจำวันกลับทำให้พรมแดนทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของผู้คนในอาณาบริเวณนั้นมีลักษณะกำกวมพราเลือนและปรับเปลี่ยนไปตามการเคลื่อนไหวของผู้คนและการปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่เกิดขึ้น ณ ที่นั้นและในเวลานั้น ในความหมายเช่นนี้ไม่จำเป็นว่าชายแดนจะต้องหมายถึงอาณาบริเวณที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางทางอำนาจของรัฐเสมอไป ตรงกันข้ามอาณาบริเวณศูนย์กลางที่ถูกอำนาจรัฐแผ่คลุมอย่างเข้มข้นก็อาจเกิด “สภาวะ ชายแดน” ขึ้นมาได้ ยิ่งหากอาณาบริเวณศูนย์กลางนั้นเป็นพื้นที่เมืองก็ยิ่งมีโอกาสจะเกิดสภาวะชายแดนขึ้นมาได้มากเป็นพิเศษ เพราะในแง่หนึ่งเมืองคือพื้นที่ที่เกิดจากการดำรงอยู่ร่วมกันและการปะทะประสานของวัฒนธรรมหลายวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองสมัยใหม่ที่มาจากการเคลื่อนไหวของผู้คนและสิ่งต่าง ๆ จนทำให้มันเลี้ยวไม่ได้ที่ต้องกลายมาเป็นจุดเชื่อมประสานกระแสของผู้คนและสิ่งต่าง ๆ มาโดยตลอด ภายใต้สภาวะการณ์เช่นนี้พื้นที่บางแห่งภายในเมืองจะถูกทำให้เปิดกว้างเป็นพิเศษสำหรับการเข้ามาของผู้คนและกลุ่มคน ซึ่งมีความต่างทางวัฒนธรรมติดตัวมา วัฒนธรรมเหล่านี้มีทั้งที่ปรากฏออกมาให้เห็นเป็นวัตถุสิ่งของ กิริยาท่าทีและแฝงฝังอยู่ภายในภายในลักษณะของจิตสำนึก ความทรงจำ ระบบคิดและค่านิยม

ที่น่าสังเกต คือ ยิ่งวัฒนธรรมของพื้นที่นั้นมีความหลากหลายและการปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่นั้นมีความซับซ้อน รัฐยิ่งยื่นมือเข้ามาควบคุมได้ยากเป็นพิเศษ รัฐมักอยากใช้อำนาจทางการเมืองอันเป็นทางการเข้ามาควบคุมอย่างเข้มข้นแต่จนใจที่ว่าขอบเขตอำนาจของรัฐเล็ก ๆ เช่น ไทยในเวทีโลกกลับแผ่คลุมได้มากที่สุดเพียงแนวเส้นชายแดนตามแผนที่ ทว่าขอบเขตอำนาจของทุน ของวัฒนธรรม ของปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนกลับเคลื่อนไหวข้ามพรมแดนรัฐชาติไปมาได้รวดเร็วกว่า และยืดหยุ่นกว่า

ในเมืองเชียงใหม่พื้นที่ที่มีสภาวะชายแดนเช่นว่าสามารถเห็นได้อย่างชัดเจนที่ในทฤษฎี ในแต่ละวันผู้คนหลากหลายกลุ่มวัฒนธรรมไหลเข้ามาสู่พื้นที่แห่งนี้ด้วยอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และพรมแดนทางวัฒนธรรมที่ต่างกันไปในรูปของนักท่องเที่ยว ผู้ค้า ผู้ประกอบการและเครือข่ายผู้สนับสนุนและขัดขวางผู้ค้า อาทิ คนส่งวัตถุดิบ สินค้าและเจ้าหน้าที่รัฐ รวมทั้งนายทุนผู้คุมที่ สภาพเช่นนี้คือบริบทใหม่ที่ต่างไปจากบริบทเดิมที่ให้กำเนิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และพรมแดนทางวัฒนธรรมของพวกเขาแบบเกือบจะโดยสิ้นเชิง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และพรมแดนทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะของบรรดาผู้ค้าเริ่มถูกทวนถามถึงความหมายและหน้าที่ที่มีต่อชีวิตของพวกเขา ยังผลให้หลายครั้งมันถูกตีความใหม่และทำให้กำกวมขึ้นในพื้นที่การค้าอย่างในทฤษฎี ซึ่งเป็นผลผลิตของอำนาจและความปรารถนาทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมในระดับโลก

ระดับชาติ ระดับท้องถิ่นและระดับปัจเจกบุคคล ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพื่อใช้ความกำกวมนี้เป็นยุทธวิธีในการประกอบการค้า เพื่อดำรงอยู่ให้ได้ในที่นี้นั่นเอง

นอกจากความเป็นชายแดนที่อยู่ห่างไกลจากพรมแดนของชาติแล้ว เรายังอาจกล่าวได้ว่าไนท์บาซาร์ คือ พื้นที่ของความเป็นเทศที่ตั้งดำรงอยู่ ณ ศูนย์กลางของความเป็นไทย ล้านนา คนขายของเล่นที่เห็นความเป็นไปของไนท์บาซาร์มากกว่า 10 ปี แล้วเคยกล่าวว่า "สมัยนี้เค้าฮิตส่งลูกไปเรียนโรงเรียนอินเตอร์กันจัง จริง ๆ แล้ว โรงเรียนนานาชาติที่แท้จริงก็คือไนท์นี้แหละ ไปดูเหอะเดี๋ยวเนี่ยะคนขายของที่ไนท์นี้มีคนไทยที่ไหน แทบจะนับตัวได้เลย เอาเด็กมาอยู่ที่นี่สิ แล้วจะได้สัมผัสบรรยากาศของความเป็นอินเทรียกว่าโรงเรียนอินเทรียอีก" ช่วงแรก ๆ ชาวไทยพื้นราบอาจเป็นผู้ที่จับจองที่ทางและเป็นผู้ค้าจำนวนมากในที่นี้ แต่ทุกวันนี้หลังจากมีการขายสิทธิ์หรือเช่าที่ริมทางเพื่อวางของขายเปลี่ยนมือกันไปมา ผู้ค้าที่เป็นคนไทยก็ค่อย ๆ ลดจำนวนลงไป กรรมสิทธิ์อย่างไม่เป็นทางการของร้านริมทางเท่าจำนวนไม้น้อยยังคงอยู่ในมือของคนไทย แต่ตัวพ่อค้าแม่ค้าที่ไนท์บาซาร์ก็ได้กลายเป็น คนเทศกันมากขึ้นทุกขณะ "คนไทยขายของที่นี่ไม่ค่อยได้หรอก พวกเค้าพูดภาษาอังกฤษไม่ค่อยเก่ง สู้พวกพม่าไม่ได้" อาเอเคยตั้งข้อสังเกตหลังจากเห็นหนุ่มพม่าวิ่งตามมาเรียกลูกค้าฝรั่งกลับไปยังร้านตน มีว่าข้อสังเกตนี้จะเป็นความจริงหรือไม่ก็ตาม แต่มันก็ได้สะท้อนให้เห็นความเป็นไปว่าทุกวันนี้คนเทศซึ่งรวมถึงพวกแม้วตามความหมายที่คนไทยส่วนใหญ่ใช้กำลังก้าวเข้ามามีบทบาทในพื้นที่แห่งนี้ในฐานะผู้ค้ามากขึ้น อาเอก็เคยตั้งข้อสังเกตว่า "ที่ไนท์บาซาร์เนี่ย จริง ๆ ไม่ค่อยมีคนไทยหรอก มีซัก 30% ได้มั้ง นอกนั้นก็ป็นชาวเขา เป็นพม่า เป็นแขกอะไรก็ไม่รู้" นี่คือภาพของไนท์บาซาร์ในปัจจุบันที่ผู้ค้ารายนี้ประมวลขึ้นมา อาจคลาดเคลื่อนจากตัวเลขจริง แต่มันก็ช่วยบ่งบอกถึงความเป็นไปของไนท์บาซาร์เกี่ยวกับประเด็นข้างต้นได้ดีพอควร

ณ ศูนย์กลางของนพบุรีศรีนครพิงค์ที่ชาวเชียงใหม่และคนไทยทั่วหน้า ภูมิใจกันนักหนาว่า เป็นดินแดนที่อบอวลไปด้วยกลิ่นอายของวัฒนธรรมล้านนาไทยอันพิศุทธิ์มากกว่า 700 ปี กลับแฝงไว้ด้วยพื้นที่ของความเป็นเทศที่โดดเด่นเสียจนเป็นที่รู้จักกันไปทั่วทั้งในระดับชาติและนานาชาติ สภาวะการณ์เช่นนี้เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดสิ่งใดขึ้นมาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากเพ่งมองผ่านปฏิบัติการทางการค้าของอาซ่า ณ พื้นที่นี้

บทที่ 4

สินค้าชาติพันธุ์กับอำเภอ

เชียงใหม่ไนท์บาซาร์คือจุดเชื่อมประสานสินค้าชาติพันธุ์ แต่ละวันสินค้าชาติพันธุ์จำนวนไม่น้อยไหลเข้ามาสู่และไหลออกไปจากไนท์บาซาร์ ก่อเกิดเป็นเครือข่ายการค้าที่เปรียบเสมือนระบบประสาทอันสำคัญของไนท์บาซาร์

คำว่า “สินค้าชาติพันธุ์” ที่ใช้ในที่นี้หมายถึงสินค้าซึ่งมีรูปลักษณะ ลวดลาย สี สันอันแปลกตา รูปลักษณะ ลวดลายและสีสันเหล่านั้นบรรจุไว้ด้วยสัญญาของความต่างทางวัฒนธรรมอันเป็นที่พึงตาต่อใจของผู้บริโภค สินค้านี้จะถูกผลิตหรือจำหน่ายโดยกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ก็มิจำเป็นว่าจำเป็นต้องเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบเช่นชาวเขาเสมอไป กลุ่มชาติพันธุ์ศูนย์กลางเช่นคนเมือง คนไทยก็ได้เข้ามาร่วมผลิตและจำหน่ายสินค้านี้ด้วย รูปลักษณะ ลวดลายของสินค้านี้โดยส่วนใหญ่จะปรากฏขึ้นในรูปของหัตถกรรมชาวเขา

สินค้าชาติพันธุ์คือสิ่งที่มีความกำกวม ความกำกวมนี้เกิดขึ้นจากการที่วัฒนธรรมทางวัตถุของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ ถูกทำให้เป็นสินค้าขึ้นมา ภายในเมืองซึ่งมากไปด้วยผู้บริโภคที่มีความต้องการอันหลากหลายไม่สิ้นสุด การหลุดออกจากบริบทเดิมมาสู่บริบทใหม่ในฐานะสินค้าทำให้ของของกลุ่มชาติพันธุ์หลายอย่าง อาทิ เสื้อ กระโปรง ยาม เข็มขัด ฯลฯ จำเป็นต้องถูกตีความคุณค่าใหม่ รวมทั้งถูกปรับเปลี่ยนไปเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของตลาด ความชอบ รสนิยมของนักท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวพันกับกระบวนการผลิตอย่างลึกซึ้ง รูปลักษณะ ลวดลาย สี สันของสิ่งเหล่านั้นถูกปรับเปลี่ยนไปจนในบางครั้งแทบไม่เหลือเค้าเดิม การถูกทำให้เป็นสินค้าขึ้นมาภายในเมืองยังมีความหมายว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้น ๆ ไม่สามารถจะผูกขาดการผลิตซ้ำและผลิตใหม่ของทางชาติพันธุ์ไว้เฉพาะกับพวกตนเหมือนเดิมได้ กลุ่มชาติพันธุ์อื่นสามารถปรับเปลี่ยนรวมทั้งลอกเลียนแบบสิ่งของเหล่านั้นและขณะเดียวกันพวกเขาก็สามารถจะปรับเปลี่ยนและลอกเลียนแบบของของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นได้ตลอดเวลาแม้จะทำได้ไม่สมบูรณ์ ซึ่งความสมบูรณ์ก็ดูเหมือนจะไม่ค่อยมีความจำเป็นต่อพื้นที่แห่งนี้นักหากของชิ้นนั้นอยู่ในสถานะที่ “ขายได้”

เมื่อสิ่งของทางชาติพันธุ์ถูกนำมาวางเรียงลงไปบนบริบทใหม่ในฐานะสินค้าชาติพันธุ์มันก็เริ่มถูกทำให้มีความกำกวม ทั้งในแง่ของรูปลักษณะ หน้าตาและประโยชน์ใช้สอย แต่ก็ด้วยความกำกวมเช่นนี้ที่เปิดช่องให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้ามาทำการค้าในที่นี้ได้ แล้วในกรณีของอำเภอ สินค้าชาติพันธุ์ทำให้พวกเขาเข้ามาอยู่กินในที่นี้ได้อย่างไร

ตลาดกลางยามราตรีของสินค้าชาติพันธุ์

เมื่อมาณราตรีแผ่คลุมเมืองเชียงใหม่ แสงไฟจากร้านค้าและรถเข็นที่เรียงรายกันไปตั้งแต่สี่แยกวัดอุปคุตไปจนถึงสี่แยกวัดศรีดอนไชยก็เริ่มส่องสว่างขึ้นมาเป็นเทือกแนวไปตามสองฟากข้างของถนนช้างคลาน พ่อค้าแม่ค้าคนเมือง คนไทย คนไทยใหญ่ พม่า อาข่า ม้ง ลีซู ลาฮู เมียนฮ่อ เนปาล อินเดีย จีน ฯลฯ ที่นั่งรอเวลาเปิดไฟอยู่เป็นนานเริ่มเข้าประจำที่ด้วยความหวังว่าวันนี้จะขายให้ได้ อาข่าเร่ขายก็เริ่มเตรียมของและเตรียมตัวเพื่อทอขายสินค้า คนขายอาหารทั้งดิบทั้งสุก ทั้งที่เป็นคนไทยและคนลาฮูรวมถึงชาติพันธุ์อื่นค่อย ๆ หยอยเข้ามาเสนอขายอาหารให้กับผู้ค้านักท่องเที่ยวทั้งไทยและเทศเริ่มไหลเข้ามาทอชมและจับจ่าย ธุรกิจของตลาดราตรีแห่งนี้เริ่มดำเนินต่อไปได้อีกคำคืนหนึ่ง

พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวบีบให้ที่นี่เป็นไนท์บาซาร์ “พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวก็คือกลางวันออกไปเที่ยวตามที่ต่าง ๆ เข้าป่า ขึ้นดอย พอตกเย็นก็มาพักที่โรงแรมและวิลล่าของนักท่องเที่ยวจะไม่นอนโรงแรมตั้งแต่ทุ่มหนึ่งหรือหก ก็ออกมาจับจ่ายซื้อของฝากหรือเดินเล่นอะไรต่าง ๆ และที่นี่ล้อมรอบด้วยโรงแรมเกือบทุกด้าน..... จุดนี้ก็เลยทำให้ที่นี่เป็นตลาดของนักท่องเที่ยว” (ธุรกิจการเงิน, 2527 : 68) นี่คือการเหตุผลเบื้องหลังที่ทำให้ตัวอาคารกลางถูกสร้างขึ้นมาในฐานะตลาดยามราตรี แม้ก่อนที่ตัวอาคารกลางจะถือกำเนิดพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวก็นำย่านนี้ให้เติบโตขึ้นมาในรูปของตลาดกลางคืนอยู่แล้ว

ปกติร้านรวงตามถนนสองสายนี้ (ท่าแพ ช้างคลาน) เขาจะปิดร้านกันดึกหน่อยราว 4 ทุ่ม หรือดึกกว่านั้นนิดหน่อย เพื่อคอยต้อนรับลูกค้าที่มีเวลาเดินซื้อของหลังอาหารค่ำและจะออกเดินทางตอนเช้าวันรุ่งขึ้น....สำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาเฉพาะตอนกลางคืนเดินซื้อของนั้น เชียงใหม่ก็มีตลาดนัดกลางคืนเรียงรายอยู่สองฝั่งถนนช้างคลานเกือบตลอดทั้งสาย แม่ค้าพ่อค้าเขาของมาวางขายกันบนทางเดินริมถนนและหน้าร้านค้า บางครั้งแม้จะมองดูว่าเกะกะการจราจรหรือบังหน้าร้าน แต่ก็ดูจะอะลุ่มอล่วยให้กันและกัน (ไร่ไพพรรณ, 2518 : 34)

การเข้ามาทอชมและจับจ่ายในพื้นที่นี้ของนักท่องเที่ยวย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไนท์บาซาร์ทำหน้าที่เป็นเพียงสถานที่สำหรับเดินฆ่าเวลาก่อนนอน นอกจากเป็นที่เติมเต็มตารางการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวแล้วไนท์บาซาร์ยังทำหน้าที่เป็นตลาดสินค้าชาติพันธุ์ให้กับบรรดานักท่องเที่ยวที่ต้องการสินค้าอันแปลกตาอีกด้วย

ความสนใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อรูปลักษณ์สินค้าแปลกตา ส่งผลให้กลุ่มนักธุรกิจต่างถิ่นจกฉวยความได้เปรียบ กำเนิดจุดศูนย์กลางในย่านนี้ขึ้น จนกระทั่งกลายเป็นย่านไนท์บาซาร์ในปัจจุบัน (แนวหน้า, 23 พ.ค. 2537 : 7)

แต่รูปลักษณะสินค้าอันแปลกตาก็หาได้เป็นเพียงสิ่งเติมเต็มความพอใจให้กับนักท่องเที่ยว และสิ่งผลิตกำไรให้กับกลุ่มนักธุรกิจนายทุนรายใหญ่ ผู้ค้าผู้ประกอบการรายย่อยโดยเฉพาะ บรรดาผู้ค้าที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบก็ได้อาศัยรูปลักษณะและลวดลายอันแปลกตามาเป็น ประโยชน์กับตนเอง

ความเป็นชาติพันธุ์ในสายตาของนักท่องเที่ยวมีความหมายคล้ายกับ “ความแปลกตา แตกต่างไปจากสิ่งที่ตนคุ้นเคย ดูนารยะทว่ามีเสน่ห์” ในสายตาของนักท่องเที่ยวความเป็นชาติพันธุ์จะถูกแสดงออกโดยตรงผ่านตัวสินค้าและโดยอ้อมผ่านการแต่งกายรวมทั้งหน้าตาท่าทางของ ตัวผู้ค้า เช่นแรกเริ่มเดิมทีลุงชาวม้งจากดอยปุยผู้มานุกเบิกร้านแบกะดินริมทางเท้าย่านนี้ก็ไม่ได้ ขายของม้ง “เป็นของวัวลายนี่แหละ แล้วก็กาต (ตลาด) ต้นลำไย” แต่เขาก็ขายได้เพราะของที่รับมา จากร้านขายเครื่องเงินแถวถนนวัวลายเป็นเครื่องประดับแบบชาวเขาที่ช่วงนั้นร้านเครื่องเงินเหล่านี้ ทำออกมาขายเพื่อเอาใจลูกค้าที่นิยมใส่เครื่องประดับแบบชาวเขา อีกทั้งความเป็นชาติพันธุ์ม้งยัง ปรากฏอยู่บนตัวเกวียนรูปของการแต่งกายแบบม้งแบบครึ่งท่อนคือสวมเสื้อยืดกับกางเกงม้ง การ สื่อสารกับผู้ซื้อเป็นภาษาไทยที่ตอนนั้นยังกระตือรือร้นช่วยยืนยันการันตีความเป็นม้งให้แก่อีก แรงหนึ่ง ของม้งพวกกระโปรงม้ง ผ้าม้งยังไม่ได้ถูกนำมาจำหน่าย “อันนั้นยังไม่มี ของที่ขายเป็น พวกนั้น (ชี้ไปทางร้านตนที่แขวนพวกลูกปัด สร้อย กำไล ต่างหู แหวน) แต่ว่ามันมีฝรั่งไปเที่ยวบน ดอยปุยแล้วก็เห็นม้งเค้าใส่ชุดของเขา ฝรั่งก็ไปซื้อเลยว่าจะเอาอันนี้ ที่ใส่อยู่เนี่ยถอดมาขายเลย แล้ว ฝรั่งเค้าก็ให้ราคาดี อย่างเสื้อปักม้งนั้นก็ให้เจ็ดแปดร้อยเกาก็เกา ขายก็ได้ราคา ก็ดีสิ หรืออย่าง กางเกงผ้าใยก็ผู้ชายก็ได้ตัวตั้ง 1,500 สมัยนั้นเงิน 1,500 นี่เยอะนะ ก็เลยเริ่มคิดกันว่าของพวกนี้ก็ ขายได้ ก็เลยมีคนเอามาขาย”

ณ จุดนั้นสิ่งของทางชาติพันธุ์เริ่มถูกทำให้เป็นสินค้าชาติพันธุ์ วัตถุที่เป็นองค์ประกอบของ ความเป็นชาติพันธุ์เริ่มถูกนำเข้ามาสู่กระบวนการทำให้เป็นสินค้าภายใต้บริบทของการ ท่องเที่ยว ความเป็นชาติพันธุ์เริ่มถูกทำให้แปรเปลี่ยนไปด้วยความคิดและมุมมองของนักท่องเที่ยว หรืออาจกล่าวได้ว่าความคิด ความปรารถนา หรือสายตาของนักท่องเที่ยวเริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับ ความเป็นไปของความเป็นชาติพันธุ์ของพวกเขาเหล่านั้นที่ได้นำพาตนเองเข้ามาสู่ตลาดของ นักท่องเที่ยว

ตลาดของนักท่องเที่ยวอย่างไนท์บาซาร์เป็นแหล่งรวมและแหล่งระบายสินค้าชาติพันธุ์ที่ สำคัญแห่งหนึ่ง นอกจากสินค้าพวกเสื้อผ้าพื้นเมือง แหวน หมวย ลูกห้อยดอง น้ำพริกหนุ่ม แคบหมู กาละแมะ เซรามิค ไม้แกะสลัก ภาพวาด ฯลฯ สินค้าเลียนแบบ สินค้าละเมิดลิขสิทธิ์นานาชนิดแล้ว ไนต์บาซาร์ยังเป็นพื้นที่ที่มากไปด้วยสินค้าชาติพันธุ์ อาทิเช่น เสื้อม้ง กระโปรงม้ง ผ้าห่อประคอง ทารกม้ง เสื้อเมียน(เย้า) กางเกงเมียน หมวกเมียน เสื้ออ่าซ่า ยามอ่าซ่า หมวกอ่าซ่า ผ้าสวมแข้งอ่า ซ่า เสื้อกะเหรี่ยง กำไลอ่าซ่า โลหะประดับอก ประดับรอบคออ่าซ่าและสินค้าชาติพันธุ์ที่ปรับเปลี่ยน

ขึ้นใหม่จนระบุไม่ได้ว่าเป็นของเผ่าใดเช่นเข็มขัดอาชาที่อาชาไม่เคยทำใช้บนดอย เข็มขัดผ้าม้งที่อาชาคิดประดิษฐ์ขึ้น ยามแบบอาชาแต่ตัดเย็บด้วยผ้าม้ง ผ้าสวมแข่งอาชาที่ถูกแผ่อกและเย็บต่อกันเป็นผืนเพื่อใช้วางประดับ ผ้าปักลายเมียนที่เย็บประดับกระเป๋าคล้องคอ ปลอกหมอนลายอาชาลายเมียน เสื้อแจ็คเก็ตที่เอาลายเมียนมาเย็บต่อกัน กระเป๋าถือครึ่งวงกลมที่ออกแบบโดยอาชา กระเป๋าเศษสตางค์ผ้าสีรุ้ง ผ้าม้ง ผ้าเมียน ผ้าเมือง มูสิ่แผ่นสำหรับรองจานที่ปัจจุบันเริ่มสานด้วยอาชาบนดอย กระเป๋าถือที่ทำจากมูสิ่ เครื่องจักสานแบบชาวเขาที่แต่งสีให้ดูเก่าโบราณและอื่น ๆ อีกมากมาย เหล่านี้คือสีสันที่สร้างบรรยากาศความแปลกตาให้กับไนท์บาซาร์ แต่ละวันนักท่องเที่ยวจำนวนไม่น้อยเดินออกจากไนท์บาซาร์ไปพร้อมกับการหยิบหิ้วสิ่งเหล่านี้ไว้ในมือ

สินค้าชาติพันธุ์ในไนท์บาซาร์มีความหลากหลายยิ่ง มีทั้งของจริง ของปลอม ของที่ระบุลงไปได้ยากว่าจริงหรือปลอม ของลูกผสมและของผ่าเหล่าผ่ากอ แต่ลักษณะหนึ่งที่ของเหล่านี้ต้องมีร่วมกันคือการเป็น “ของแปลกและของที่น่านำไปเป็นของที่ระลึกหรือของฝาก” ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่เกิดขึ้นมาโดยทั้งปัจจัยเชิงวัตถุวิสัยและปัจจัยเชิงอัตวิสัย หนึ่งคือรูปลักษณ์ ลวดลาย สีสันของสินค้านั้นเอง อีกหนึ่งคือการให้คุณค่าต่อรูปลักษณ์ ลวดลาย สีสันนั้น ๆ ความแปลก ความน่าซื้อ ความควรซื้อจึงเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล แต่แน่นอนว่าในระดับหนึ่งความรู้สึกว่านั่นคือของแปลก ของน่าซื้อหรือของควรซื้ออาจถูกกำหนดไว้ก่อนแล้วโดยสื่อมวลชน การท่องเที่ยวและจับจ่ายก็เป็นคล้าย “การเดินทางท่องเที่ยวซึ่งเป็นการไล่หาสถานที่อันน่าตื่นตาหรือสิ่งที่น่าสนใจ ซึ่งได้ถูกกำหนดไว้แล้วแต่เดิม (pre-constructed) โดยหนังสือคู่มือการท่องเที่ยว รายการนำเที่ยวในโทรทัศน์” (Corrigan, 1997: 144) แต่ก็คงไม่ใช่นักท่องเที่ยวทุกคนที่เป็นเช่นนั้น ของที่พบเห็นในตลาดของนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะสินค้าชาติพันธุ์ไม่จำเป็นว่าจะต้องเหมือนกับภาพที่เคยเห็นในหนังสือนำเที่ยวหรือในจอโทรทัศน์เสมอไป อาจมีอะไรที่มากกว่า อาจมีอะไรที่น้อยกว่า ซึ่งการตัดสินใจซื้อจะมากจะน้อยย่อมต้องเกี่ยวพันกับวิจารณ์ญาณของผู้ซื้ออยู่บ้าง

คืนที่ชายไม่สู้ดีคืนหนึ่งอาเอ๋เอ๋ขึ้นว่า “เสื้ออาชาตัวนั้น (ชี้ไปที่เสื้อที่แขวนขายบนรถเข็น) เอามาตั้งนานแล้ว ขายไม่ได้ซักที เจ้าของ (คนที่เพิ่งพอใจ) มันยังไม่มา” เช่นเดียวกับเข็มขัดผ้าม้งบางเส้นที่สวยงามแต่ค้างอยู่ในร้านนานเป็นพิเศษ “เส้นเนี่ย สวยดีเนาะ ทำขึ้นมาแล้วก็ว่ามันสวยดี แต่ทำไมยังขายไม่ได้ก็ไม่รู้ เส้นอื่นที่สวยน้อยกว่านี้ได้ขายไปเยอะแล้วนะ สงสัยเจ้าของมันยังไม่มามั้ง” อาเอ๋มักโยนสินค้าเข้ากับ “เจ้าของ” หรือคนที่ถูกใจและซื้อมันไป ขณะที่เธอเห็นว่ามันสวยงามก็เชื่อว่าลูกค้าจะต้องเห็นด้วยกับมุมมองของเธอเสมอไป การขายของครึ่งหนึ่งจึงเป็นเรื่องของการรอคอยลูกค้าที่มีความเห็นหรือมุมมองพ้องกับผู้ค้ามาซื้อมันไปหรือขายได้เพราะเห็นพ้องต้องกันทั้งสองฝ่าย ส่วนอีกครึ่งหนึ่งความเห็นหรือการตัดสินใจของตัวลูกค้าเองกลับมีน้ำหนักมากกว่า เช่น อาบี กล่าวขึ้นหลังจากลูกค้าฝรั่งรายหนึ่งซึ่งมาซื้อเข็มขัดเธอเดินลับไปแล้วว่า “ต่อมาก มาก ต่ออยู่นั่นแหละจนเกือบไม่ได้กำไร แต่จริง ๆ เส้นที่เค้าเอาไปนั้นไม่ค่อยสวย เส้นนี้

สวดยกว่า หนูชอบเส้นนี้มากกว่า ดินะที่เค้าไม่เลือกไป" แม้ไม่เห็นพ้องต้องกันการซื้อขายก็เกิดขึ้นได้ ความงาม ความถูกใจเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล มันอาจถูกขึ้นากำหนดไว้แล้วโดยกลไกของสื่อมวลชน แต่หน้ากระดาษที่จำกัดของสื่อสิ่งพิมพ์และช่วงเวลาที่มีให้เพียงน้อยนิดของสื่อโทรทัศน์ไหนเลยจะถ่ายทอดความหลากหลายของสินค้าชาติพันธุ์ได้อย่างครอบคลุม นักท่องเที่ยวที่มีโอกาสจึงต้องเข้ามาหยิบชมเลือกซื้อด้วยตนเอง พวกเขาไม่ใช่หมู่ชนผู้มีความเป็นหนึ่งเดียว แตกต่างกันทั้งด้าน ลักษณะเด่นประจำชาติ ภูมิหลังทางสังคม ค่านิยม สิ่งที่รับรู้มาและสิ่งที่ป็นแรงจูงใจ (Hitchcock et al, 1993 : 8) การจับจ้อง (gaze) ไปยังสินค้าชาติพันธุ์ที่มากไปด้วยสัญลักษณ์ (sign) หรือตัวหมาย (marker) แม้ในระดับหนึ่งจะถูกกำหนดไว้แล้วโดยสื่อหรือการโฆษณา แต่ก็ใช่ว่าจะเป็นสิ่งที่ปราศจากวิจารณ์ญาณหรือมุมมองของปัจเจกบุคคลโดยสิ้นเชิง อย่างว่าแต่มันไม่มีประสบการณ์การท่องเที่ยวใดที่สวมเข้าได้อย่างลงตัวกับนักท่องเที่ยวทุกคนในทุกยุคทุกสมัย (Urry, 1990 : 1)

นักท่องเที่ยวที่หลังไหลเข้ามาสู่ไนท์บาราร์โดยเนื้อแท้แล้วมีความหลากหลายยิ่ง บ้างก็แสวงหาสิ่งจริงแท้ บ้างก็ไม่แม้กระทั่งใส่ใจในความจริงแท้แต่ขอแค่ให้เป็นสิ่งที่ถูกใจ และไนท์บาราร์โรงงานผลิตและจำหน่ายสินค้าชาติพันธุ์ยามราตรีก็สนองต่อความต้องการเหล่านั้นได้อย่างเกือบไม่จำกัด ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เป็นเช่นนั้นได้ก็คือ "การเคลื่อนไหว" ของผู้คนและวัฒนธรรม หรือการอพยพโยกย้ายของผู้คนและสิ่งของที่เกิดขึ้นมากมายในยุคนี้ ยุคที่ทั้งคนและวัฒนธรรมพากันออกท่องเที่ยวเดินทางกันยกใหญ่ไนท์บาราร์ก็ค่อย ๆ ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อรองรับการเคลื่อนไหวของพวกเขาและสิ่งเหล่านั้น ผู้คน สิ่งของ ความคิด ค่านิยม อุดมการณ์ ข่าวสารข้อมูลที่มามากมาย หลังไหลเข้าสู่ไนท์บาราร์ และไนท์บาราร์ก็กลายมาเป็น "พื้นที่ของการอยู่ระหว่าง" (space of in-betweenness) หรือพื้นที่ของการเป็นลูกผสม (hybrid) (Rojek and Urry, 1997 : 11) มากไปด้วยความกำกวมที่จะเห็นได้จากนักท่องเที่ยว ผู้ค้าและสินค้านานาประเภท

ในด้านสินค้าโดยเฉพาะสินค้าชาติพันธุ์ทั้งของจริง ของปลอม ของที่ระบุลงไปไม่ได้ว่าจริงหรือปลอม ของลูกผสม รวมทั้งของผ่าเหล่าผ่ากอ ทั้งหมดล้วนตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าหลากหลายได้ดีไม่แพ้กัน สินค้าชาติพันธุ์ไนท์บาราร์ไม่ใช่สิ่งที่ตายตัว ชีวิตพวกมันขึ้นอยู่กับความไม่ตายตัว มันอาจจะจริงแท้ อาจจะไม่จริงแท้หรืออาจจะเป็นอย่างอื่นก็ตาม แต่มันล้วนมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของผู้ค้าที่นี่

สินค้าชาติพันธุ์ไม่ได้มีเฉพาะมิติของความเป็นวัตถุสิ่งของแต่ยังมีมิติของความเป็นกระบวนการอยู่ในตัวอีกด้วย และด้วยเหตุนี้มันจึงถูกปรับเปลี่ยนไปได้อย่างไม่สิ้นสุด แต่จุดร่วมหนึ่งที่เกิดขึ้นโดยตลอดในการปรับเปลี่ยนคือการคงไว้หรือนำมาใส่ซึ่ง "สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของความเป็นชาติพันธุ์" ใด ๆ ก็ตามที่ทำให้ขายได้ "เมื่อการท่องเที่ยวถูกทำให้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมมากขึ้น (culturalisation) เราจึงสามารถเห็นความสำคัญของสัญลักษณ์ที่มีต่อการ

ออกแบบและการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น การท่องเที่ยวมิได้เป็นเพียงแค่การซื้อขายสินค้าและบริการที่เฉพาะพิเศษแต่ยังเป็นเรื่องของกรบริโภคสัณฐานต่าง ๆ อีกด้วย" (เรื่องเดียวกัน : 4)

สินค้าที่วางขายในร้านอาเอ อาอี และอาตี ไม่ได้มีเฉพาะของของเผ่าตนเอง นอกจากเสื้อ ยาม หมวก กำไล โลหะประดับคอประดับอกของอาชา ผ้าสวมแข้งของอาชาแล้วเสื้อแจ็กเก็ตผ้าฝ้ายทอเป็นลายช้างที่คนเมืองผลิตขึ้น กล้องดูยาแขวงไม้ไผ่ที่ขายชาวกระเหรี่ยงนำมาส่ง สร้อยลูกปัด ต่างหูจากแม่สายและตลาดต้นลำไย พระพุทธรูป พระเครื่องจากตลาดต้นลำไย เสื้อ กระโปรง หมวก ผ้าห่อประคองทารกของม้ง กระเป๋าเงินผ้าเมือง กระเป๋าเศษสตางค์ผ้าสีซออบใบลาน กบไม้ มูสิรองจาน กระเป๋ามูสิ เสื้อแจ็กเก็ตผ้าเมียน ผ้าคลุมตู้คลุมโต๊ะลายม้ง เข็มขัดนานา ชนิด กางเกงปักลายเมียน ฯลฯ ก็ถูกนำมาวางจำหน่ายร่วมไปด้วย ร้านอาชารวมทั้งร้านม้ง ร้านของชนชาติพันธุ์อื่นก็เป็นเช่นนี้ ร้านของเพื่อนอาเอนอกจากเสื้ออาชาแล้วยังมีกระโปรงม้ง เสื้อเมียนที่มีผู้ใหม่พรมแดงสดพันรอบคอ ผ้าทอกระเหรี่ยง เข็มขัดหลากหลายลายวางขายอยู่ อาชาไนท์ บาซาร์ไม่ได้ขายเฉพาะของอาชา ไม่ได้ทำเฉพาะของอาชาหรือหาเฉพาะของอาชามาขาย มังคดอย ปุยเมื่อปีพ.ศ.2519 ก็ไม่ได้ขายเฉพาะของของม้ง ภาพถ่ายเมื่อปีพ.ศ.2519 แสดงให้เห็นว่าของที่วางเรียงในเพิงขายของบนดอยปุยนอกจากของของม้งแล้วยังมีพระพุทธรูป สิ่งหัตถ์เงินโลหะ พระสังกัจจายโลหะ หมวกใหม่พรมถักมือ แหวน ต่างหู มิดที่มีฝักสวม ฯลฯ (ปราโมทย์, 2519 : 6) กลุ่มชาติพันธุ์ที่ผันตนเองมาเป็นผู้ค้าสินค้าชาติพันธุ์ไม่เคยผูกมัดตนเองให้อยู่เฉพาะกับการขายของของเผ่าตน

การผลิตของขึ้นมายาก็เป็นเช่นเดียวกัน "อันนี้สวยมัย หนูทำ" อาบียกกระเป๋าทัวร์ปริง วงกลมที่เย็บจากผ้าพื้นสีดำ ปักประดับด้วยเม็ดเดือย ลูกปัดหลากสี หอยเบี้ย กระดุมเงิน แผ่นโลหะสีเหลี่ยมลายช้าง ลายดอกไม้ที่คนเมืองทำขาย กระเป๋าเช่นนี้ไม่เคยมีในวัฒนธรรมอาชา วัตถุที่ใช้ปักประดับบางอันเคยมีใช้ในวัฒนธรรมอาชาแต่บางอันก็ไม่เคยมี ลวดลายก็คือ ลวดลายที่อาเอฟเคยบอกว่า "บนดอยเย็บแบบนี้ไม่มีหรอก อันนี้เย็บให้มันดูสวย ๆ เย็บขายฝรั่ง" แต่มันก็เป็นผลงานของอาชา เกิดขึ้นจากความคิดและฝีมือของอาชา อาบิได้ความคิดนี้มาจากเพื่อนอาชาคนหนึ่งที่เคยเย็บเป็นรูปทรงคล้าย ๆ กันมาฝากขายแต่ตอนหลังเลิกไป

หมวกอาชาที่ทำขายก็มีการผสมผสานลายข้ามชาติพันธุ์ วันหนึ่งหลังขายของให้ลูกค้าแล้ว อาเอกลับมานั่งที่ประจำแล้วหยิบชิ้นส่วนกระบังด้านหลังของหมวกอาชาที่ทำขายขึ้นมาเย็บประดับต่อไป บนกระบังสีเหลี่ยมด้านไม่เท่าสีดำชิ้นนั้นมีหอยเบี้ยเย็บไว้เป็นแนวของด้านบนและล่าง ด้านข้างเป็นกระดุมเงินกลม ๆ เย็บเป็นขอบ ภายในขอบสีเหลี่ยมนี้มีลูกปัดหลากสีเย็บประดับไว้เป็นเส้น ๆ แต่ท่ามกลางลูกปัดเหล่านี้มีผ้ากลมพื้นสีน้ำเงินแซมดอกเป็นแฉก ๆ สีล้นขนาดโตกว่าเหรียญ 10 บาทเล็กน้อยเย็บประดับอยู่ ผ้ากลมนี้ผู้ที่เคยเห็นเสื้อหรือกางเกงม้งจะรู้ทันทีว่าเป็นผลงานของม้ง และอาเอก็เลาะผ้านี้ออกมาจากเสื้อม้งเก่า แต่เอามาเย็บใหม่ใส่ลงไปในหมวกที่ทำ

ชาย อาเอหันมาพูดอย่างพอใจว่า “สวยดีเนาะ อันเนี่ยะ” แล้วหันไปทางหนุ่มญี่ปุ่นผู้มีความรู้เรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ดี ซึ่งวันนี้แวะเวียนมาเยี่ยมพร้อมกับถามว่า “อันนี้สวยมั๊ย” หนุ่มนั้นยังมีทันตบคำ อาเอก็กล่าวต่อว่า “มั้งกับอ่าชาอยู่ด้วยกันสวยดีเนาะ” หอยเบี้ย ลูกปัด กระดุมเงินคือสิ่งที่อ่าชา นิยมใช้กันมาตลอด มีเพียงผ้ากลมชิ้นนั้นซึ่งเป็นของมั่ง แต่วันนี้ถูกอ่าชาหยิบมาใช้ในสินค้าตน หนุ่มญี่ปุ่นหันมากล่าวกับผู้วิจัยว่า “ถ้าคุณกลายเป็น เจ้าไม้ซ้อหรือก” พอหันไปแปลให้อาเอฟัง เธอเปรยว่า “แต่จริง ๆ ทำยังงี้ขายดีนะ ฝรั่งชอบซื้อมากกว่าของมั่งแท้ ๆ หรืออ่าชาแท้ ๆ ด้วย”

ในไนท์บาซาร์ของผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเห็นว่าชายไม่ได้กลับขายได้เป็นปกติเพราะ มันไม่ใช่ที่มีไว้สำหรับให้ผู้เชี่ยวชาญมาเดินเท่านั้น

การข้ามชาติพันธุ์ทั้งในรูปของการขายและการผลิตสินค้าเป็นสิ่งที่มิให้เห็นอยู่ทั่วไปในไนท์ บาซาร์ สินค้าชาติพันธุ์จึงเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว เราไม่อาจใส่จุดสิ้นสุดการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ของมันได้ มันมีความเป็นกระบวนการอยู่ซึ่งในกระบวนการนี้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของความเป็น ชาติพันธุ์อันขายได้จะถูกประยุกต์มาใช้อยู่เป็นประจำ

ตลาดกลางยามราตรีแห่งนี้คือที่ที่สินค้าซึ่งในแง่หนึ่งหมายรวมไปถึงความเป็นชาติพันธุ์ ของบรรดาผู้ค้าเองจะถูกผลิตซ้ำและผลิตใหม่อยู่ตลอดเวลา

อ่าชาในฐานะผู้ค้าสินค้าชาติพันธุ์

หลังจากมั่งคดอุปถุและคนเมืองมาบุกเบิกการค้าริมทางเท้าได้ไม่นาน อ่าชาก็เริ่มปรากฏ ตัวขึ้นที่นี้บ้างในฐานะผู้ค้าโดยเริ่มจากร้านของสตรีผามิอ่าชาซึ่งได้ชื่อว่าเป็นอ่าชาจีนผู้มีหัวการค้า อาเอเปรยขึ้นในคืนหนึ่งว่า “นี่ออกแล้วละ ร้านอ่าชาที่มาเปิดที่ไนท์บาซาร์นี้เจ้าแรกเป็นผามิจริง ๆ หละ คิดดูแล้วก็ว่าใช่ เจ้ารวยมากนะบ้านเจ้าหลังใหญ่มาก อยู่กลางเมืองเชียงใหม่ เวลาจะ เข้าบ้านต้องใช้รีโมทนะ ตอนนีตัวเจ้าน่าจะกลับไปพม่าแล้ว” หากผู้ที่อาเอเอ่ยถึงเป็นรายเดียวกับที่ ไทโยตะ มิกะ ได้อ้างไว้ว่าเริ่มกิจการที่นี้ตั้งแต่ปีพ.ศ.2518 การค้าสินค้าชาติพันธุ์ในไนท์บาซาร์ก็คง เป็นสิ่งที่นำรายได้อย่างเป็นกอบเป็นกำมาให้อ่าชาโดยเฉพาะอ่าชาในยุคบุกเบิกที่เข้ามาทำการค้า ที่นี้ แต่ก็ใช่ว่าอ่าชาในยุคบุกเบิกทุกคนจะมีรายได้ดีเพียงนั้น คนขายของเล่นตั้งข้อสังเกตว่า “ขายของ อะไรจะกำไรขนาดนั้น ขายของที่นี้ถึงรวยก็น่าจะแค่พอมีบ้านธรรมดา ๆ อยู่” อาเอเสริมว่า “ดูอย่าง พ่ออาดิสสิ ขายมาก่อนที่ร้านนี้ตั้งนานยังอยู่สลัมอยู่เลย ที่ดินก็ยังไม่ได้ซื้อเลย” แล้วก็หัวเราะขัน ๆ พ่อแม่อาดิสคืออ่าชาที่เดิมถูกนำมาไว้ที่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่และคืออู่โละอ่าชาที่เริ่มเข้ามาทำ การค้าที่นี้ตั้งแต่ยุคแรก ๆ ภายหลังการเปิดร้านของผามิเจ้านั้น

การค้าสินค้าชาติพันธุ์อาจนำรายได้ที่เป็นกอบเป็นกำมาให้อ่าชาบางรายแต่มิใช่ทุกราย อ่าชาขายของของไนท์บาซาร์ อ่าชาเร่ขายของบางเจ้าในบางวันขายไม่ได้แม้แต่บาทเดียว แต่สิ่ง

หนึ่งกับการค้าสินค้าชาติพันธุ์มีให้กับอาชาที่เป็นผู้ค้าทุกรายคือ “พื้นที่ทำกิน” ในเมืองซึ่งเป็นพื้นที่ที่เอื้อให้ความเป็นอาชาถูกทำลาย ต่อรองและพลิกปรับเปลี่ยนไปพร้อม ๆ กับการทำการค้า

ฐานะผู้ค้าสินค้าชาติพันธุ์ของอาชาไม่ใช่สิ่งที่จู้ ๆ ก็เกิดขึ้นมาแต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาเพราะมีเครือข่ายทางสังคมของพวกเขารองรับ อาอีเคยให้ข้อสังเกตว่า “อาชาไม่ค่อยกล้าไปที่ที่ไม่มีอาชาด้วยกันอยู่ก่อน ถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ จะไม่ไป” อุโละอาชาจากบ้านแสนสุข แสนใจและประดู่ลงมาอยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ที่ถนนวิไลยตั้งแต่พ.ศ.2514 แต่พวกเขาก็ยังไม่ได้ออกมาบุกเบิกการค้าที่ริมถนนช้างคลาน ได้แต่ขายหัตถกรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้กับนักท่องเที่ยวที่มาชมการแสดงที่ศูนย์วัฒนธรรม รอจนผ้าม้ออาชามาบุกเบิกแล้วพวกเขาก็ค่อย ๆ ททยอยตามมา อาเอเองก็เข้ามาในเมืองได้เพราะมีอาซึ่งก็คือพ่อของอาอีรับเข้ามาอยู่ด้วยและเธอก็เริ่มไต่เต้าจากเด็กล้างจานกะโปโลที่ร้านป่าชายข้าวแกงตรงเวียงพิงค์พลาซ่าซึ่งทุกวันนี้ไม่มีแล้วมาเป็นคนรับใช้บ้านชาวฮ่อ คนเลี้ยงลูกและพนักงานร้านผักบั้งลอยฟ้าตลาดอนุสารในยุคนั้นและในที่สุดก็ผันตัวเองมาเป็นผู้ค้าสินค้าชาติพันธุ์โดยเริ่มจากเงินทุนเพียง 2,000 บาท เธอเล่าว่า “ก็ตอนนั้นมันจน อยู่บนดอยก็ไม่มีอะไรกิน แม่ส่งพี่คนโตลงมาส่งคนที่สองลงมาก็อยู่ไม่ได้ทั้งสองคนกลับขึ้นบนดอยไป ตอนเด็ก ๆ เห็นบ้านหนึ่งเค้ามีโทรทัศน์ อยากดูมาก แต่ไม่มีเงินก็ไปแอบดูตามร่อง ๆ ของฝายบ้านที่เป็นไม้ไผ่ พอเค้าได้ยินเสียงคนมาแอบดูเค้าก็เอาน้ำสาด คือถ้าใครจะดูเค้าจะเก็บเงินไง แล้วตอนนั้นก็ไม่มีเงิน บางทีไปรับจ้างเค้าเก็บหญ้าไม่กวาดได้เงินมานิดหนึ่งก็คิดว่าจะได้ดูโทรทัศน์ หรือบางทีแม่อาอีขึ้นไปบนดอยเค้าใจดีก็จะให้เงินเด็ก ๆ 5 บาท 10 บาท ก็ดีใจแล้วว่าจะได้ดูโทรทัศน์ แล้วเวลาเค้าขึ้นไปนี่ก็จะร้องไห้อยากตามเค้าลงมา แต่พ่ออาอีไม่อยากให้มาเพราะเค้ากลัวเรามาแล้วจะร้องไห้เพราะมันเหงา ตอนนั้นยังเข้าใจผิดเลยว่าเค้าไม่ชอบเรา ไม่อยากให้เราลงมาแต่แม่อาอีใจดีก็พาลงมา แม่ก็ว่าลองส่งลูกคนที่สามลงมาดูซิเพราะก็อยู่ไม่ได้ 2 คนแล้ว”

งานแรกที่ว่าเป็เด็กล้างจานนั้นอาเอเล่าว่า “ตอนมาใหม่ ๆ ก็ไปอยู่กับป่าที่ขายกับข้าวอยู่ที่เวียงพิงค์ อยู่กับเค้าน่าจะประมาณปีนึงก็ออก เค้าชอบตีหนูแล้วก็ชอบว่าว่าหัวไม้ไผ่คือพูดอะไรก็ไม่เข้าใจ ไม่ค่อยเข้าใจ ก็จะทำให้หัวไม้ไผ่ได้ยังงี้เค้าเกิดมาก็ไม่เคยพูดกับคนไทย แล้วตอนนั้นก็คิดถึงแม่ก็เอາเสื้อที่แม่ให้มาตัวนึงอย่างงั้นนะ (ชี้ไปที่เสื้อเก่าอาชาที่แขวนขาย) มาใส่ทุกวัน ก็คิดว่าถ้าอยู่ใกล้ ๆ แม่ไม่ได้ ได้อยู่ใกล้ ๆ เสื้อแม่ได้ใส่เสื้อแม่อีกยี่สิบ แล้วเสื้อพวกนั้นเค้าไม่ซักกันไง ป้าแกก็ว่าเหม็น สกปรก แยกไปซื้อเสื้อตัวใหม่มาให้ใส่ก็ไม่ยอมใส่ แกก็เลยโมโห ตอนนั้นเค้าก็ไม่เข้าใจหนู ๆ ก็ไม่เข้าใจเค้า มาตอนนี้ก็เข้าใจแล้วว่าเสื้อมันใส่แล้วต้องซัก” เธอบรรยายภาพชีวิตของการทำงานแรกในเมืองซึ่งเป็นที่มีความต่างจากบ้านบนดอย แต่คำพูดของเธอก็สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในความคิดและวิถีปฏิบัติบางอย่าง จากเสื้อที่ใส่แล้วมักไม่ซักเพราะสีจะตกหมดเลย มาสู่เสื้อคือสิ่งที่ใส่แล้วต้องซัก ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้าฝ้ายหยาบ ๆ ย้อมครามปักกลดลายเฉพาะที่อา

ชานิยมใส่กันในอดีต หรือเสื้อยืดที่ซื้อและซักสะอาดซึ่งอาชานำมาในปัจจุบันนิยมใส่ ทั้งหมดล้วนถูกนำมาสวมใส่ไปบนร่างกายของผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นอาชานี้อย่างแตกต่างวาระเวลา

ช่วงนั้นบังเอิญแม่ค้าร้านติดกับพ่ออาตีมีลูกเล็กและต้องการคนเลี้ยง เธอเลยสบโอกาสเปลี่ยนงาน “เค้าอยากได้คนเลี้ยงลูกก็เลยไปทำ ลูกเค้าเดี๋ยวนี้ตัวโตกว่าเค้าอีก ผู้หญิงคน ผู้ชายคน บ้านเค้าอยู่ตรงสุขเหราเนี่ย มีที่กว้างมากเลย อยู่บ้านเค้าทำงานหนักนะ เลี้ยงลูกแล้วบ้านแค่นี้กว้างเนาะ ถ้ามีเวลาก็ต้องไปถอนหญ้า กว่าจะถอนเสร็จ เหนื่อย บางทีก็ต้องมานวดให้แม่ค้ายายเค้า บ้านเค้ามีหลายคน มีแม่เค้า ยายเค้า แม่สามีเค้า ลูก ๆ หนูต้องซักให้หมดทุกอย่างนะ กางเกงในอะไรก็ซัก งานหนักมากเลย แต่ก็ดีนะมันช่วยฝึกเรา เจออะไรลำบากมาเยอะ ๆ ก็ดี” ในเมืองชาวเขาอย่างอาเอตอนเข้ามาใหม่ ๆ เป็นได้อย่างมากก็แค่คนรับใช้ เธอทำงานอยู่บ้านนี้ได้ประมาณปีกว่า ๆ ก็ย้ายมาเป็นคนเลี้ยงลูกและทำงานอื่น ๆ ทั่วไปให้ร้านผักบั้งลอยฟ้าที่ตลาดอนุสาร “อันนี้อยู่นานนะเจ็ดแปดปีนั่นแหละ” เจ้าของร้านผักบั้งเมตตาเธอเพราะเธอขยัน ที่นี้เธอเริ่มเรียนรู้การอ่านเขียนคำง่าย ๆ ในภาษาไทย “เจ้าของร้านเค้าสอนให้” แต่ก็เป็นการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ ไม่ได้ต่อเนื่องจริงจังนัก อาเอปรุงแกงเขียวหวานได้ไม่อร่อยนัก แต่สำหรับผักบั้งไฟแดงและต้มยำ เธอสามารถทำได้รสชาติไม่แพ้ภัตตาคาร “อันนี้รู้ค่ะว่าทำยังไงถึงจะอร่อย” ประสบการณ์จากร้านผักบั้งลอยฟ้าทำให้เคล็ดลับการผัดไฟแดงและต้มยำค่อย ๆ ซึมเข้าสู่ตัวเธอผู้เป็นอาชา หากมีผู้นำผักบั้งไฟแดงร้อน ๆ มาเสิร์ฟ ต้นผักบั้งเรียงตัวกันเป็นระเบียบรสชาติพอดีกินเราจะคาดเดาหรือนึกได้หรือไม่ว่าผักบั้งจานนี้ผัดโดยอาชา ชนชาติพันธุ์ที่ในอดีตไม่เคยผัดผักบั้งไฟแดงกินบนดอยกันเลย

สมัยอยู่ร้านผักบั้งลอยฟ้าเธอเริ่มสะสมค่าแรงได้มากขึ้น แต่ก็ไม่ใช่เงินมากมายอะไร “ตอนนั้นมามีหนึ่งก็แบ่งกิน 3 ครั้ง เามาต้มแล้วก็ไปหาเก็บผักที่ขึ้นเองมาใส่ ก็กินไปยั้งนั่นแหละ ช่วงไหนที่ร้านปิดก็ต้องกินยั้ง ถ้าร้านไม่ปิดเค้าก็มีข้าวให้กิน” ที่ร้านผักบั้งลอยฟ้านี้อาบีก็เคยมาทำงานล้างจานอยู่ด้วยช่วงหนึ่ง เมื่อตอนที่เธอจบประถมหกจากโรงเรียนบนดอยแล้วเข้ามาเรียนการศึกษาผู้ใหญ่ที่โรงเรียนวัดศรีดอนไชยตั้งแต่ ม.1 จนถึง ม.3 อาเอเป็นคนพาอาบีเข้ามาทำงานล้างจานทำไปได้ระยะหนึ่งอาเอก็ลาออกแล้วภายหลังอาบีจึงลาออกตามมา

อาเอมีโอกาสไปเรียนตัดเย็บที่โรงเรียนสารพัดช่างเป็นเวลา 3 เดือน ทำให้เธอได้พบกับเพื่อนสาวชาวกะเหรี่ยงที่ชอบพอกัน “ตอนนั้นขึ้นรถเมล์ไปเรียนด้วยกัน สมัยนั้นยังมีรถเมล์วิ่งอยู่เนาะ บางครั้งก็ได้ขึ้นฟรีถ้าไปเจอคนที่แฟนเค้าเป็นคนเก็บเงิน บางทีก็จะนั่งรอให้รถแฟนเค้ามาก่อนถึงขึ้น พอเรียนจบก็ไปรับจ้างเย็บผ้าตรงเชียงใหม่แลนด์ เมื่อก่อนมันจะมีร้านเย็บผ้าคล้าย ๆ ผ้าโหลตรงนั้น ทำได้สักพักก็เลิก แล้วก็มาลงทุนกับเค้าขายของให้แม่อาตี ตอนนั้นร้านแม่อาตียังอยู่ที่เวียงพิงค์พลาซ่า ง่ายดีไปเอาของเค้ามาวางขายให้เค้าแล้วกินเปอร์เซ็นต์”

เธอเริ่มบอกเล่าถึงการเข้าสู่การค้าสินค้าชาติพันธุ์ของเธอ “ตอนเริ่มขายของใหม่ ๆ มีทุนแค่สองสามพันแล้วก็ไม่ใช่ขายของตัวเองด้วยนะไปเอาของแม่อาตีมาขาย กินเปอร์เซ็นต์เอา” เมื่อถามว่าเริ่มได้อย่างไรอาเอว่า “ก็มีเพื่อนกะเหรี่ยงคนนั้นมาลงทุนด้วย หันกัน ตอนนั้นยังไม่ค่อยมีเงินนะ แค้าออกพันหน่อออกพัน แล้วบางทีเค้าก็ไปหาของพวกกะเหรี่ยง ของมังมาขาย หนูก็เอาของอำชามาขาย ทำไปได้พักนึงเค้าก็เลิกแล้วไปแต่งงานกับคนเมือง ถ้าขายของแบบขายอย่างเดียวนี่อยู่ไม่ได้หรอก หนูเย็บผ้าเย็บพวกกระเป๋าพวกย่ามด้วยงเลยพออยู่ได้แต่เค้าไม่ได้เย็บเลยอยู่ไม่ได้ ถ้าไรไม่ค่อยมี” หยุดสักพักแล้วกล่าวต่อว่า “ทุกวันนี้หนูยังเป็นหนี้เค้าอยู่ซึกสี่ห้าพันนะเนี่ย” หัวเราะซัน ๆ แล้วว่า “แต่ก็ไม่ได้ให้ เค้าก็ไม่ทวง เจอกันก็ไม่มีใครพูดถึงเค้าก็เหมือนกับยก ๆ ให้ไป ความจริงไม่ใช่หนี้อะไร คือตอนที่เค้าเลิกขายนะ ของเค้าในร้านก็ยังเหลืออยู่ พวกเสื้อกะเหรี่ยงอะไรนั่น พอขายได้เงินก็ต้องเป็นของเค้าเนาะ แต่หนูก็ไม่ได้ให้ไป บางทีเจอกันเค้าก็ไม่ได้ว่าอะไร หนูก็ลืม ๆ ไปไม่ได้ตั้งใจจะโกง” สมัยนั้นร้านของอาเออยู่ในเขตของเวียงพิงค์พลาซ่าเป็นล๊อคอินชอยกลางตึกแถวริมทางเท้า ทุกวันนี้ล๊อคอินก็ยังคงอยู่แต่ปิดไว้ไม่ได้ใช้งาน สมัยนั้นริมทางเท้าตั้งแต่เดอะฟิคโล่มาทางธนาคารไทยพาณิชย์และนครหลวงไทยแถบสี่แยกวัดอุทิศยังไม่มีย่านอาคารไนท์บาซาร์และเวียงพิงค์พลาซ่า และพวกเขาจะเดินเข้ามาถึงตรอกชอยที่ล๊อคอินของอาเอตั้งอยู่ “ตอนนั้นต้องจ่ายค่าเช่าล๊อคเดือนละ 2,000 ไม่ได้ยืมเงินพ่อแม่อาตีมาลงทุนหรอก แต่ไปเอาของเค้ามาขายกินเปอร์เซ็นต์ แล้วก็ไปรับพวกกระเป๋ามาเย็บให้เค้า ขายเองด้วย ทำอยู่ได้หลายปีนะช่วงนั้นทำไป ๆ ก็เริ่มมีเงินมั่งแล้วหละ”

อาเอเข้ามาในเมืองได้ทำการค้าสินค้าชาติพันธุ์ในไนท์บาซาร์ได้ส่วนหนึ่งก็เกิดขึ้นจากการช่วยเหลือและชักนำของเครือญาติคือพ่อแม่อาตี อาบี อาซีที่เข้ามาเรียนหนังสือและหางานในเมืองได้ก็เพราะมีเธอเป็นฐานอยู่แล้ว “สมัยนั้นมีจักรยานอยู่คันหนึ่ง ก็นั่งกันไป 3 คนพี่น้อง อยู่หอด้วยกัน เป็นหอหญิงแต่ตอนนั้นน้องชายยังตัวเล็กนิดเดียวเพราะเพิ่งลงมาจากดอย บนดอยไม่ค่อยมีอะไรกินใจตัวเองเลยเล็ก เค้าก็นึกว่ายังเด็กมากเลยยอมให้อยู่ที่หอด้วย แต่พอโตขึ้นมาก็ไม่สะดวกเนาะ ก็เลยย้ายออกมาเช่าอีกที่หนึ่ง” อย่างไรก็ตามการค้าสินค้าชาติพันธุ์ในไนท์บาซาร์ต้องการมากกว่าแค่เครือข่ายสายญาติ

เครือข่ายทางชาติพันธุ์และเครือข่ายข้ามชาติพันธุ์ล้วนมีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ ณ ที่นี้ในฐานะผู้ค้าสินค้าชาติพันธุ์ นับแต่เริ่มเปิดร้านความเป็นอาช่าทำให้อาเอแสวงหาสินค้าอำชามาขายได้ง่าย ขณะที่เพื่อนชาวกะเหรี่ยงก็หาของกะเหรี่ยงมาขาย แต่ของของมังเธอก็หามาวางจำหน่ายด้วยเช่นกัน ยิ่งค้าขายไปนานเครือข่ายการไหลเวียนของสินค้าทั้งในรูปของซื้อและของขายก็ยังขยายตัวกว้างอย่างซับซ้อน

สินค้าอำช่าที่วางขายในร้านอาเอมาจากที่ใด และโดยใคร

เป็นภาพธรรมดาที่เราจะเห็นสตรีอำช่าวัยกลางคนหอบหิ้วถุงมาที่ร้านอาเอ หลังจากวางถุงลงนั่งสนทนาพอหายเหนื่อย นางจะค่อย ๆ เปิดถุงหยิบของที่อยู่ในนั้นมาให้อาเอเลือกชม บ้างก็เป็นเสื้ออำช่าเก่า ๆ บ้างก็เป็นย้อมอำช่าเก่า ผ้าสวมแข่งอำช่าหรือบางทีก็จะเป็นกำไลอำช่าเก่า ๆ ตลับหมาก ห่วงโลหะประดับคอ แผ่นโลหะประดับอกของอำช่า สตรีอำช่าที่มาส่งสินค้าให้อาเอมิได้มีเพียงคนเดียว พวกนางแวะเวียนมาเป็นระยะ ๆ ขึ้นกับว่ามีของหรือไม่แน่นอนว่าอาเอยอมไม่ใช่ลูกค้าเพียงคนเดียวของพวกนาง พ่อแม่อาดี อาเอฟ และอำช่าอีกมากมายที่ชายของพวกนี้ในไนท์บาซาร์ล้วนเป็นลูกค้าของพวกนาง กระทั่งคนเมืองบางครั้งก็จะซื้อหาไว้ด้วย แต่ส่วนใหญ่พวกนางจะตรงมาที่ร้านอำช่า การค้าของพวกนางไม่ได้มีเพียงมิติทางเศรษฐกิจหรือเรื่องของการซื้อขายแต่ยังมีมิติทางสังคมปะปนอยู่ ไม่ว่าจะเป็นขายได้หรือไม่พวกนางมักนิยมนั่งสนทนาสารทุกข์สุกดิบเป็นครู่ก่อนแล้วค่อยปลีกตัวไป ผู้วิจัยเองเปรยว่าช่วงนี้ไม่เห็นป้าอำช่าที่มาส่งของเลย สงสัยชายดีของไม่เหลือมาถึงที่นี่จึงไม่มา อาเอไม่เห็นด้วยกับความคิดนี้และว่า “ไม่มีของมากกว่าคะ ถ้าเค้ามาต้องมาแวะนั่งคุยที่นี่ มีอะไรมาขายหรือไม่มีเค้าก็ชอบมานั่งคุยที่ร้าน” ว่าแล้วก็หันไปส่งภาษาถามอาดีว่าเห็นป้าผู้นั้นไปส่งของที่ร้านของแม่หรือไม่ ซึ่งอาดีก็ว่าไม่เห็นแม่บอกว่าเค้ามา

อำช่าส่งของหลายคน แม้พูดไทยได้ซึ่งก็มีทั้งคล่องและไม่คล่อง แต่พวกนางกลับนิยมตรงมาที่ร้านอำช่าด้วยกันมากกว่า พื้นที่เช่นไนท์บาซาร์เป็นพื้นที่สานสร้างเครือข่ายทางสังคมแบบใหม่ให้แก่อำช่า เครือข่ายทางสังคมนี้เกิดขึ้นมาบนการค้า “ของของอำช่า” ที่ถูกทำให้กลายเป็นสินค้าในยุคปัจจุบัน ในกระบวนการทำให้เป็นสินค้านี้ ความเป็นอำช่าซึ่งในแง่หนึ่งรวมถึงภาษาอำช่าก้าวเข้ามาอิทธิพลเป็นอย่างมากในการเสาะหาของของอำช่ามาขายส่งให้กับอำช่าผู้ค้าในไนท์บาซาร์ ของของอำช่าที่ถูกนำมาขายในไนท์บาซาร์มีลวดลายและสีสันเฉพาะตัวแต่ส่วนใหญ่เป็นลวดลายแบบละมียอำช่าซึ่งมีอยู่มากในพม่า ของที่แต่เดิมอำช่าทำใช้แต่พอเก่าไปก็ถูกกว้านซื้อมาขายเป็นสินค้าอำช่าโดยมากเป็นผลงานของอำช่าพม่า เคยถามอาเอว่าบนดอยที่เชียงรายได้มีของพวกนี้หรือจึงไปเอาของอำช่าพม่ามาขาย อาเอว่า “ไม่ค่อยมีแล้ว หายาก ถ้าจะมีก็มีแค่ใช้ใส่เองวันงาน เค้าไม่ค่อยทำไม่ค่อยใส่กันแล้ว” ของของอำช่าไทยนี่คือของของอุโละอำช่า ลวดลาย สีสันแตกต่างกันพอดู นาน ๆ ที่จะมีปะปนมาวางขายในไนท์บาซาร์

วันหนึ่งมีสตรีอำช่าผู้นำนำผ้าสวมแข่ง เสื้อ ย้อมเก่า ๆ ของอำช่ามาส่งให้อาเอ อาเอเลือกซื้อไว้มากพอควรแล้วก็บ่นว่า “เมื่อวานก็ซื้อไว้ตั้ง 3,000 เลยกกับแฟนว่าจะไม่ซื้ออีกและ แต่วันนี้ก็ซื้อไปตั้ง 2,000 อีกแล้วเนี่ย จะไม่ซื้อไว้ก็ไม่ได้ เพราะของพวกนี้บางทีมันมาก็มาเยอะไม่มาก็ไม่มาเลย ตอนนีที่บ้านมีเต็มไปหมดเลยเนี่ย แต่ไม่ซื้อไว้เวลามีคนมารับไปขายต่อเราก็ไม่มีของ ไม่รู้จะทำยังไง” ถามอาเอว่าป้าอำช่านี้เข้าไปเอาของจากฝั่งพม่ามาได้ยังไง อาเอว่า “เค้ามีบัตรเค้าจะมีบัตรทั้งของพม่าและของไทย พวกนี้จะได้เปรียบเค้าเลยเข้าไปฝั่งนู้นได้” ฟังอย่างผิวเผิน

คล้ายกับว่าบัตรหรือปัจจัยทางการเมืองทำให้เส้นทางการค้าข้ามแดนนี้ก่อกำเนิดขึ้น แต่ความจริงบัตรเพียงอย่างเดียวยังไม่สามารถทำให้เกิดการค้าสินค้าข้ามแดนที่ราบรื่นได้ เพราะหากมิได้เป็นอำเภอหรือสื่อสารภาษาอำเภอไม่ได้ก็ยากที่จะเข้าถึงแหล่งสินค้าในราคาย่อมเยาได้ ภาษิตประโยคหนึ่งในภาษาอำเภอกล่าวไว้ว่า “อำเภอ เข้เข้า ถี่เข้ามา” หมายถึงอำเภอแม้อยู่ห่างไกลโดยอ้อมเป็นหนึ่งในอำเภอหรือเผ่าพันธุ์เดียว” (ไกรสิทธิ์, 2545 : 1) อาเอธิบายเพิ่มเติมให้ฟังว่า “ลึก ๆ แล้วมันเหมือนกับว่าเราใกล้ชิดกัน เราเป็นพวกเดียวกัน ถึงไม่รู้จักรักกันมาก่อน แต่ถ้าเห็นเป็นอำเภออย่างเดินขายของอยู่ที่นี่หรือเห็นที่ไหนก็เถอะ เราจะรู้สึกเป็นพวกเดียวกันสนิทกันมากกว่าเวลาที่เห็นคนอื่นอย่างคนไทยหรืออะไร”

เคยถามอาอีว่ารู้จักอำเภอที่เดินเร่ขายที่นี่ไหม อาอีว่า “ไม่รู้จักรักหรอก ถ้าจะรู้จักก็รู้จักที่นี้ทุก ๆ กันไปก็รู้จักกัน มันมาจากหลายที่นะ ไม่รู้ใครเป็นใคร” ว่าพลางชี้ไปที่หลานสาวของอาเอที่เพิ่งเข้ามาในเมืองเพื่อเรียนหนังสือ ยามว่างตอนค้าอาเอต้องการฝึกให้เธอหาเงินจึงให้เธอเดินเร่ขาย วันนี้เธอใส่เสื้อยืดกางเกงขาสั้นเหมือนเด็กหญิงทั่วไปเพียงแต่หิ้วหมวกอำเภอทำขายมาสวมก่อนออกไปเดินขาย อาอีกล่าวขึ้นว่า “ยังงั้นนะ คนไม่รู้เค้าก็นึกว่าเป็นอำเภอปลอม” ถามอาอีต่อไปว่ามีคนปลอมมาเป็นอำเภอขายของหรือ อาอีว่า “เคยมีคนหนึ่งเป็นผู้หญิง ทำยังเงียะ (แต่งชุดลำลองใส่หมวกอำเภอทำขาย) แต่ตอนหลังก็หายไป” อาบีก็เคยกล่าวว่า “คนชอบเข้าใจว่ามีคนเมืองแอบมาทำยังงั้น เพราะอำเภอบางคนก็ไม่แต่งชุด ใส่เสื้อยืดธรรมดา ๆ บางคนก็ใส่แค่หมวกอำเภอหรือไม่ใส่อะไรที่เป็นอำเภอเลย แต่ความจริงไม่มีคนเมืองเข้ามาทำยังงั้นหรอก หนูว่าไม่มี” เรื่องคนอื่นแต่งตัวเป็นอำเภอมาเดินเร่ขายของในไนท์บาซาร์นั้นภาษาคือความเป็นอำเภอที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเป็นอย่างมาก แม้ภาษาจะไม่ใช่วัตถุของการระบุถึงความเป็นชาติพันธุ์ที่แน่นอนตายตัวเช่นที่ไนท์บาซาร์มีขายชาวฮ่ออยู่ผู้หนึ่งซึ่งนอกจากภาษาจีน ภาษาไทยและคำเมืองแล้วยังสามารถพูดภาษาอำเภอได้แคล่วคล่องชัดเจนอย่างที่อำเภอพูด แต่เขาก็มิได้มีสำเนียงว่าเขาคืออำเภอ ๆ ก็ไม่ได้มองว่าเขาเป็นอำเภอ แต่ภาษาของอำเภอก็เป็นเครื่องมือสานสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมและความเป็นกลุ่มก้อนของบรรดาอำเภอในไนท์บาซาร์ไปพร้อม ๆ กับการขีดกรอบกีดกันคนนอกที่จะแฝงหรือได้แฝงตัวมาเดินเร่ขายเช่นพวกเขา เพราะในระหว่างที่เดินเร่ขายหรือหยุดพักอำเภอมักส่งภาษาพูดคุยทักทายกัน การไปเดินขายอยู่คนเดียวยามถูกทักทายก็เงิบไม่ตอบคำคงสร้างความประหลาดใจให้อำเภอที่เป็นผู้ค้า ผู้เร่ขายอยู่บ้าง

ความเป็นอำเภอจึงเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งสำหรับการค้าสินค้าชาติพันธุ์ในไนท์บาซาร์ของอำเภอ มันนอกจากจะทำให้เกิดความเป็นกลุ่มก้อนและความสัมพันธ์ทางสังคมอันใหม่ของบรรดาอำเภอจากนานาสารทิศในพื้นที่การค้าอย่างไนท์บาซาร์แล้วยังทำให้เกิดเครือข่ายการค้าสินค้าอำเภอข้ามพรมแดนอีกด้วย อำเภอไทยในไนท์บาซาร์ขายของอำเภอแต่เป็นของอำเภอพม่า อีริค โคเฮน (Erik Cohen) เคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่าปัจจุบันตลาดหัตถกรรมสำหรับนักท่องเที่ยวที่สำคัญในไทยเช่น

เชียงใหม่ในท้บาศาร์ มีผลิตภัณฑ์ชนเผ่าของท้องถิ่นอยู่ไม่มากที่ถูกนำมาเป็นตัวขาย หัตถกรรมที่วางจำหน่ายส่วนใหญ่ทั้งใหม่และเก่าถูกนำมาจากประเทศอื่นโดยเฉพาะลาว พม่าและจีน (Cohen, 2000 : 14) อย่างไรก็ตามหากตัดคำว่าพม่าและไทยออกไป ของอำเภอไทยและของอำเภอพม่าก็ล้วนเป็นของอำเภอเหมือนกัน เครื่องขายการค้าของทั้งอำเภอไทยและอำเภอพม่าเชื่อมโยงเป็นโครงข่ายเดียวกันได้ก็ด้วยความเป็นอำเภอ จะเป็นไรไปถ้ารูปธรรมของวัฒนธรรมอำเภอเช่นเสื้อผ้าเครื่องประดับที่อำเภอไทยเคยใช้กันในชีวิตประจำวันจะหายไปทำให้ในพื้นที่การค้าพวกเขาจำเป็นต้องใช้รูปธรรมและวัฒนธรรมอำเภอที่ยังพอหาได้ในพม่ามาเป็นตัวหมายหรือปัจจัยในการระบุความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง เพราะในแง่หนึ่งมันก็คือความเป็นอำเภอเหมือนกัน

เครือข่ายของอำเภอไม่ได้นำมาเฉพาะสินค้าสำเร็จรูปพร้อมขาย วัดอุติบบางชนิดเช่นผ้าที่เย็บตกแต่งเป็นลวดลายอำเภอ ซึ่งดูยากกว่าของที่อำเภอทำใช้เองหลายเท่าก็ถูกนำเข้ามายขายในไทย ผ้าปักลายพวกนี้ปักเย็บขึ้นมาโดยอำเภอพม่า เรามักพบเห็นได้ตามปลอกหมอนอิงสี่เหลี่ยมที่เย็บขายนักท่องเที่ยวกว “ที่กาดหลวง (ตลาดวโรรส) ก็มีขายแต่พวกนั้น ก็เป็นอำเภอพม่าทำแหละ” อาเอฟบรรยาย ในขณะที่ดัดมันออกเป็นขึ้น ๆ เพื่อเย็บประดับกระเป๋าสะพายขายนักท่องเที่ยวกว

บางวันก็จะมีอำเภอเอาเม็ดเดียวที่ใช้เย็บประดับเสื้อผาลงมาขายให้กับใครก็ได้ในท้บาศาร์ที่ต้องการใช้มัน บางที่อาเอ อาเอฟ ก็จะซื้อไว้ อาเอฟเล่าว่า “อันนี้ที่ไหนมีน้ำก็มี มันขึ้นง่ายตามปากก็มีเค้าก็ไปเก็บ ๆ มา แต่เดี๋ยวนี้อย่างคนเค้าก็ปลูกแล้วแหละ เพราะคนใช้กันเยอะ”

นอกจากเม็ดเดียวและผ้าอำเภอพม่า วัดอุติบอื่น ๆ ก็ได้ถูกนำเข้ามาสอำเภอในท้บาศาร์ในราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาด หนึ่งในผู้มีบทบาทสำคัญของการส่งวัดอุติบนี้คือชายผามีอำเภอ “เค้าเข้ามาจากพม่านานแล้ว บ้านเค้าตอนนี้ก็อยู่ในเชียงใหม่แหละ” อาเอบอกเล่าความเป็นมาคร่าว ๆ พร้อมบรรยายต่อว่า “ผามีอำเภอชอบบอกใคร ๆ ว่าเค้าไม่ใช่อำเภอเป็นคนจีน แต่เราเห็นก็รู้ รูปร่างก็เหมือนกัน พูดก็พูดภาษาอำเภอเหมือนกันแต่พวกเค้าจะพูดจีนได้” พ่อค้าผามีอำเภอแะเวียนเอามาส่งอำเภอในท้บาศาร์อยู่เป็นประจำ สินค้าที่เขานำมาส่งมีความหลากหลายมากตั้งแต่วัดอุติบเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ลูกปัด หอยเบี้ย เหรียญพม่า แผ่นโลหะบาง ๆ ดุนลายง่าย ๆ ใช้เย็บประดับ กระดุมเงินไปจนถึงสินค้าสำเร็จรูปพวกกำไล แหวน สร้อย กล้องยาสูบหรือบางครั้งหากเสื้อผามีอำเภอเก่าขาดมือหรือเหลือน้อยลงเพราะอำเภอที่ส่งของไม่มา อาเอก็จะขอให้พ่อค้าผู้นี้หาของให้ “เค้าบอกที่บ้านเค้ามี 10 ตัว เดียวเอามาให้ แต่มันเป็นลายแบบผามีนะ ไม่ใช่แบบโละมีแดง ๆ นั้น”

วัดอุติบที่หาไม่ได้ในไทยหรือหาได้แต่แพงกว่าเช่นเหรียญพม่า ของอำเภอรวมทั้งของอื่นที่ดูเป็นสินค้าชาติพันธุ์เช่นกล้องยาสูบ พ่อค้าผู้นี้จะเข้าไปเอามาจากพม่าเอง สินค้าของผามีอำเภอมีราคาถูกกว่าของที่มีขายที่ร้านวัดอุติบในตลาดวโรรส เคยถามอาบีกับสตรีม้งร้านข้าง ๆ ว่าไม่ไปซื้อของพวกลูกปัด แผ่นโลหะจากตลาดวโรรสหรือ พวกเธอว่า “เมื่อก่อนก็ซื้อคะ แต่เดี๋ยวนี้อยากเขา

ฉลาดขึ้น มาซื้อของคนนี้ดีกว่า ถูกกว่า" การค้าของพ่อค้าผามีเป็นแบบนำมาส่งให้ถึงที่ วันหนึ่ง พ่อค้านี้แวะมาที่ร้านหลังจากส่งภาษากับอาปีครู่หนึ่ง อาปีก็ลุกขึ้นพูดว่า "หนูไปดูของก่อนนะ" สักพักเธอก็กลับมาพร้อมกับลูกปัดคละสี 1 ถุง ลูกปัดดำ 1 ถุง ลูกปัดขาว 1 ถุง แผ่นโลหะสีเงินสลักลาย 10 แผ่น อาปีว่า "ความจริงหนูโทรไปหาเค้าให้เค้าเอาของมาให้ก็ได้ แต่วันนี้จะซื้อนิดเดียวเกรงใจ เค้าก็เลยรอเค้ามาที่นี้จะได้ขายให้คนอื่นด้วย"

การเข้ามาในไนท์บาซาร์ในฐานะผู้สนับสนุนผู้ค้าหรือผู้จัดหาวัตถุดิบมาให้ของผามีอาช่าผู้นี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการค้าของอาช่ารวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในไนท์บาซาร์ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นม้งที่ปัจจุบันนิยมหันมาขายสินค้าจำพวกกำไล ต่างหู สร้อยลูกปัดหรือของจิปาละอื่น ๆ ซึ่งพ่อค้าผามีนี้จัดหามาส่งให้ได้ ผู้จัดหาวัตถุดิบให้ผู้ค้าในไนท์บาซาร์มีอยู่ด้วยกันมากมาย แต่สำหรับกับอาช่าในไนท์บาซาร์เขาคือพื้นที่สำคัญอันหนึ่งของเครือข่ายการค้าที่นี่ ลูกค้าหลักของเขาคือบรรดาอาช่าเร่ขายและอาช่าขายของของไนท์บาซาร์ เช่น พวกอาเอและอาเอฟ ช่วงที่นักท่องเที่ยวน้อยขายไม่ดี พ่อค้าผามีก็พลอยได้รับผลกระทบไปด้วยเพราะความต้องการวัตถุดิบมีน้อย บางครั้งอาเอ อาปีและอาเอฟก็จะสายหน้าปฏิเสธเขาไป "ช่วงนี้ขายไม่ดี เอาของมาก็ทำขายไม่ได้" อาปีบ่นอาเอเสริมว่า "ขายของที่นี้ก็ยังงี้แหละ ขายดี 6 เดือน ขายไม่ดี 6 เดือน" อย่างไรก็ตามเพื่อรักษาเครือข่ายการค้าไว้ บางครั้งก็จำเป็น "ต้องช่วยซื้อของเค้ามั่ง" เช่นค่าวันหนึ่งพ่อค้าผามีนี้เวียนมาถามอาปีว่าต้องการสิ่งใดไหม อาปีเลือกซื้อลูกปัดสีฟ้าไว้ 1 ถุง สีน้ำเงิน 1 ถุง หลังพ่อค้านี้เดินลับไป อาปีว่า "จริง ๆ หนูเพิ่งไปซื้อจากข้างใน (ร้านค้าวัตถุดิบในไนท์บาซาร์) มานะ แต่กลัวเค้าเสียกำลังใจอุตสาห์มาถาม ความจริงหนูก็สังหรณ์ใจนะว่าวันนี้เค้าจะมา จะโทรไปบอกให้เค้าเอามาส่งก็เกรงใจ เพราะคราวนี้ก็ซื้อน้อยไง"

เครือข่ายการค้าหรือเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่การค้าของอาช่าในไนท์บาซาร์ไม่ได้สานสร้างดังทอขึ้นมาด้วยหมู่อาช่าเท่านั้น แม้จะมองมาที่ด้านการขาย การจัดหาวัตถุดิบเพียงด้านเดียวก็มิใช่ว่ามีผู้เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยมากมาย ทั้งนี้ก็สัมพันธ์อยู่กับลักษณะสินค้าที่วางจำหน่ายในร้านของพวกเขา ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า สินค้าที่อาช่ารวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในไนท์บาซาร์หา มาวางจำหน่ายมีลักษณะเด่นอยู่ตรงที่การเป็น "สินค้าข้ามชาติพันธุ์ หรือสินค้าหลากหลายชาติพันธุ์" ซึ่งสะท้อนให้เห็นอยู่กลาย ๆ ถึงสภาวะที่มากไปด้วยความกำกวมของที่นี่ ภายใต้สภาพการณ์เช่นนี้ที่เกิดจากการเป็นพื้นที่รองรับการเผชิญหน้าของผู้ที่เป็นคนอื่นของกันและกัน บรรดาผู้ค้าล้วนมีสำนึกร่วมกันอยู่อันหนึ่งว่า "หาอะไรก็ได้ที่ขายได้มาขาย" การผูกติดอยู่เฉพาะกับความเป็นชาติพันธุ์ของตนเป็นสิ่งต้องห้ามในพื้นที่แห่งนี้ ด้วยเหตุนี้ในร้านของอาเอ อาปี อาดี อาอี อาเอฟ จึงมีทั้งของอาช่า ของม้ง ของเมี่ยน ของกะเหรี่ยง ของลื้อ ของลาหู่ ของคนเมือง ฯลฯ วางจำหน่ายอยู่

กระโปรงม้ง เสื้อม้ง ผ้าห่อประคองทารก เข็มขัดผ้าม้ง ย่ามผ้าม้งที่วางขายในร้านอาเอมีที่มาหลากหลาย บางครั้งมีม้งจากน่านและพะเยานำมาส่ง น้องดำม้งจากแม่สาอธิบายให้ฟังหลัง

อาเอ อาบี และอาเอฟเลือกซื้อผ้าเก่ามั่งและกระโปรงมั่งเรียบร้อยแล้วว่า “พวกนี้เป็นมั่งนานคะ จากพะเยาก็มี เมื่อก่อนตอนอยู่บนดอยหนูกึ่งสงสัยว่าเค้าเอาผ้าใหม่ (เช่นผ้าพื้นดำ ผ้าย้อมสีน้ำเงิน ลายบาติกแบบมั่ง) มาแลกกับเสื้อเก่า ๆ ไปทำไม ตอนเค้ามาแลกเราจะเลือกเป็นเงินก็ได้ อย่างตัวนี้...บาท ถ้าเขาเป็นผ้าก็จะไต่ยาวแค่นี้ (ทำมือประกอบ) แต่ส่วนใหญ่เค้าจะเลือกเอาเป็นผ้ากัน แต่ ถ้าเป็นมั่งเชียงใหม่จะไม่ทำยั้ง พวกนั้นเค้ารู้ดีจะเอามาขายเองตรงๆเลย” ที่ไนท์บาซาร์มักมีมั่งแบบหัวถุงที่ใส่ผ้าเก่าเดินเข้ามาเสนอขายให้กับผู้ค้ากลุ่มชาติพันธุ์เป็นประจำ ลูกค้านักของพวกเขามักเป็นมั่งด้วยกันและอาซาซึ่งนำผ้ามั่งมาขายทั้งโดยตรงและดัดแปลงก่อนขาย

อาเอบ่นขึ้นในคืนหนึ่งว่า “ไม่ชอบตื่นเช้าเลย เพราะปกติจะนอนดึกใจ ตื่นเข้ามาทุก ๆ แล้วจะไม่สบาย กลับมานอนใหม่ก็ไม่เหมือนเดิม อย่างตอนเช้าวันพุธนี้เนี่ยต้องลุกตั้งแต่ตีห้าหรือหก โมงมากอดักซื้อผ้ามั่งที่กาตหลวงนะ ความจริงมั่งเค้ามาถึงตั้งแต่คืนนี้แล้วแต่เค้าไปนอนก่อน แล้วตอนเช้าเค้าก็เอาผ้ามาขาย เราก็ไปเลือกดู” ตลาดวโรรสคืออีกที่หนึ่งที่เป็นแหล่งผ้ามั่ง หากวัตถุดิบเหล่านี้ขาดมือ ซึ่งอาจเกิดจากช่วงนั้น “มั่งชายผ้าเศษไม่ค่อยมา” หรือ “เมื่อคืนมีฝรั่งซื้อของไปเยอะ (กว่านซื้อเพื่อเอาไปขายต่อที่ต่างประเทศ) ต้องรีบทำใหม่ ไม่งั้นไม่มีขาย” อาเอก็จำเป็นต้องยอมตื่นเช้าเพื่อเข้าถึงวัตถุดิบจากมั่ง

การนั่งขายสินค้าชาติพันธุ์ที่บ่อยครั้งที่ผู้ขายจะเปลี่ยนสถานที่มาเป็นผู้ซื้อ บางครั้งสตรีลี้ซูก็นำของลี้ซูกึ่งที่มีทั้งของดั้งเดิมและของประยุกต์มาขายให้เช่นแถบผ้าประดับไหล่เสื้อลี้ซูกึ่ง ส้ม ๆ แดง ๆ แต่ผ้าแบบนี้อาเอก็จะไปหามาจากแหล่งอื่นด้วยเช่นแถบแม่สอดหรือบางครั้งก็แม่สาย ผ้าประดับไหล่ที่ถูกอาซาปรับเปลี่ยนขึ้นมาเป็นกระเป๋าสีเศษสต่างค์อันเล็ก ๆ ที่นักท่องเที่ยวนิยมซื้อไป นาน ๆ ที่สตรีเมียนวียกลางคนจะนำผ้าปักเมียนที่ถูกลดทอนความประณีตลงมาเป็นของทำขายมาเสนอขายให้อาเอและอาเอฟ เพียงแต่อาเอและอาเอฟยังคิดไม่ได้ว่าจะนำผ้านั้นมาทำเป็นอะไรขายจึงไม่ได้ซื้อเอาไว้ ผู้เฒ่ากะเหรี่ยงคนหนึ่งนาน ๆ ครั้งก็จะนำกลองสับยาเหง้าไผ่มาขายส่งให้อาบี เมื่อเลือกซื้อเรียบร้อยแล้วอาบีจะนำไปวางขายบนรถเข็นของตนทันที “อันนี้สวยดีเนาะ แต่ อันนี้ลุงเค้าทำมันใหม่ไปหน่อย แต่บางทีฝรั่งเค้าก็ซื้ออะ” ก่อนไปวางขายเธอหันมาติชมสินค้าและประเมินอนาคตของพวกมันจากประสบการณ์ของเธอเอง

กลุ่มชาติพันธุ์ที่นำของมาขายให้อาซาและผู้ค้าอื่นในไนท์บาซาร์อยู่เป็นประจำคือลาฮูหรือมุเซอ ของที่พวกเขานำมาขายมีเม็ดเดียวที่ใช้เย็บประดับเสื้อผ้า หย้าแห้งย้อมสีดกเป็นกำไล ถักเป็นหูกระเป๋าส่งบางครั้งอาบีและอาเอฟซึ่งเย็บกระเป๋ายาจะรับซื้อไว้ “มุเซอนี้ไม่ค่อยทำอะไรใหม่ ๆ ทำอะไรมาขายก็ทำอยู่แต่ยั้งนั้น” อาบีบรรยายภาพมุเซอตามความคิดตน “ชุดของมุเซอก็ไม่ค่อยสวย ไม่มีอะไรเลย มีของมั่งแหละลายสวยสุด ลายเยอะ ของลี้ซูกึ่งมีแต่สี ๆ ของอาซาก็อยดีแต่ส่วนใหญ่มันจะเป็นสีดำ ๆ คู่ออกดำ ๆ ไม่สดเหมือนของพวกมั่ง” การเป็นผู้ค้าสินค้าชาติพันธุ์ทำให้อาบีมีภาพเชิงเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ภาพเหล่านี้มีผลต่อการจำแนกแยกแยะสินค้า

ที่มีผู้นำมาส่งว่าจะขายได้หรือไม่ได้ ที่อาเอไม่ซื้อผ้าลายเมียนของสตรีเมียนผู้นั้นไว้นอกจากเป็นเพราะยังคิดไม่ออกว่าจะนำมาทำเป็นอะไรขายแล้วยังเป็นเพราะ “อันที่เค้าเอามามันไม่ค่อยสวย เอาไว้ก็ขายไม่ได้หรอก ฝรั่งไม่ซื้อ” แต่นักท่องเที่ยวก็มีรสนิยมอันหลากหลาย บางครั้งก็อยู่เหนือการคาดเดาจากประสบการณ์ของพวกเขา ครั้งหนึ่งอาเอซื้อกำไลมูเซอที่ถักจากหญ้าแห้งย้อมสีลวดลายสวยงามไว้เป็นจำนวนมากด้วยความคิดว่าต้องขายได้ แต่ก็แทบไม่มีนักท่องเที่ยวคนใดซื้อมันไป กำไลเหล่านี้ถูกวางไว้ในกระจาดอยู่เป็นนานจนอาเอบ่นว่า “แปลกมากเลย ทำไมอันนี้ขายไม่ได้ ไม่ค่อยมีคนซื้อ ฝรั่งก็ไม่ค่อยซื้อ หนูว่ามันก็สวยดีนะ”

มีว่าสินค้าลาฮูจะเป็นอย่างไร ชุดของลาฮูจะเอามาขายได้หรือไม่ แต่สิ่งหนึ่งที่ทำให้อาฮาไนท์บาซาร์ขาดพวกลาฮูไม่ได้คือลาฮูทำหน้าที่เป็น “ผู้สืบสานสายใยสำนึกความเป็นอาฮา” ให้กับบรรดาอาฮาไนท์บาซาร์หลาย ๆ คน

บ้านเดิมบนดอยของอาฮาหล่อหลอมกลมกล่อมเกลาวัฒนธรรมการกินแบบหนึ่งให้กับอาฮา โดยเฉพาะอาฮาที่เติบโตมาบนดอย พืชผักหลายชนิดเป็นสิ่งที่หากินได้เฉพาะบนดอย แน่แน่นอนว่าไม่ได้มีเฉพาะอาฮาที่กิน แต่การได้กินพืชผักเหล่านั้นในเมืองชวตอกย้า “สำนึกบ้านเกิด” ให้อาฮาหลาย ๆ คน การได้เห็น ได้ซื้อ ได้กิน ยังมีคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ต่อพวกเขา บ่อยครั้งที่มันถูกผูกโยงเข้าสู่ชีวิตในวัยเด็กบนดอย ถึงหน้าแดงกวายักษ์ (แดงขนาดเท่าแดงไทย แต่กลิ่นรสของเนื้อในคล้ายแดงมากกว่า ยามแก่จัดใส่ในจะมีรสเปรี้ยว ๆ) เป็นลูก สตรีลาฮูหลายนางสวมเสื้อยัดและผ้าถุงเหมือนคนพื้นราบทั่วไปจะแบกตะกร้าไม้ไผ่ด้วยหน้าผากทยอยกันเดินเข้ามาในไนท์บาซาร์ ตะกร้านั้นจะบรรจุไว้ด้วยแดงกวายักษ์มากมาย ยามหยุดแวะขายผู้ที่ชื่นชอบในรสชาติซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาฮา ม้ง และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นจะพากันมาละมุนละม่อม วันนี้อาเอเลือกซื้อได้ลูกขนาดย่อมลูกหนึ่งแล้วฝากกินตรงนั้นเลย ขณะที่อาอีซื้อลูกเขื่อง ๆ ไว้ลูกหนึ่งเอากลับไปกินบ้านเพราะลูก ๆ ชอบ ระหว่างนั่งกินแดงกันอยู่อาบีเปรยขึ้นว่า “กินแดงที่ไรนิกถึงน้องชายทุกที” เมื่อถามว่าทะเลาะกันแย่งกันกินหรือ เธอพยักหน้ารับแล้วยิ้มให้กับตัวเอง คนอีสานที่เร่ขายกับข้าวถุงซึ่งมารวมวงด้วยหันไปเฝ้าอาเอว่า “ตอนนั้นพี่สาวนั่งยิ้มอยู่ในเมืองแล้วสิ” อาเอว่า “ใครว่าตอนนั้นยังถูกบ้านั้นตีเรื่องเสื้อเหม็นอยู่เลยมั้ง” แล้วก็หัวเราะพร้อมทั้งเล่าต่อว่า “ตอนเด็ก ๆ บนดอยไม่มีขนมกินเนาะก็กินพวกนี้แหละ แล้วแม่ก็จะปลุกแดงนี้ไว้ให้ลูก ๆ กิน เวลามันเริ่มเป็นลูกเล็ก ๆ แม่ก็จะสั่งว่าอย่าเพิ่งไปเก็บกินนะ รอให้มันโต ๆ ก่อน พี่ ๆ น้อง ๆ จะได้แบ่งกันกินได้ แต่หนูก็ไม่เชื่อแอบเข้าไปเก็บกิน แล้วตอนนั้นตัวก็เล็ก ๆ เนาะ แม่ก็มองไม่ค่อยเห็น” เธอยิ้มให้กับภาพชีวิตในวัยเด็ก บางวันลาฮูจะมาไต่ทำให้พบกับอาฮาเร่ขายบางคนที่มาตั้งต้นเตรียมตัวขายของที่ร้านอาเอ อาฮาเร่ขายจะพากันเลือกซื้อแดงแล้วฝากอาเอไว้ พอขายของเสร็จก็มาแวะนั่งพักสนทนากันตามประสา ได้เวลาแล้วก็หัวแดงกลับไป ผู้วิจัยเฝ้ายกับอาฮาที่ขายของตรงนั้นว่าอาฮาชอบกินแดงเนาะ

ทุกคนหัวเราะเจียงยอมรับ อาเอกกล่าวว่า “ก็เวลากินแล้วรู้สึกเหมือนยังได้อยู่บนดอยใจ มันรู้สึกยังงั้นนะ”

การเป็นอาชานในภัตตาคารในแง่หนึ่งจึงต้องพึ่งพาลาฮู นอกจากแต่งกายเรียบร้อยแล้วพืชผักชนิดอื่นที่อาชานโปรดปรานลาฮูก็นำมาขายให้ถึงที่เช่นเหลาะเซาะ (ผักที่คล้ายผักน้ำ ชอบขึ้นตามที่มีน้ำใส ๆ ไหลผ่านนิยมใช้จิ้มน้ำพริกกิน) เซ้งู (พืชคล้ายต้นกระเทียม กลิ่นฉุน) หัวขูที่ดูคล้ายรากเล็ก ๆ สีขาวนวล มะขามป้อมซึ่งอาเอกว่า “อันนี้เก็บมาจากดอยไม่ค่อยฝาด” ผักกูด ปลีกกล้วยดอยซึ่งอาเอกและอาเฟยยืนยันว่า “อร่อยกว่ากล้วยเมือง กรอบกว่าไม่ฝาดด้วย” ผักกาดดอย ฯลฯ ผู้ค้าจำเป็นต้องกิน การกินบางสิ่งช่วยตอกย้ำสำนึกความเป็นอาชานที่พลัดมาอยู่ในเมืองให้กับพวกเขาได้ ปกติผู้ค้าที่นี้จะกินอาหารง่าย ๆ คืออาหารเมือง อาหารไทยทั่วไปที่บ้างก็มีผู้มาเร่ขาย บ้างก็หาซื้อมาจากที่อื่น ผักที่ลาฮูนำมาขายอาชานมักซื้อเก็บไว้ไปทำอาหารกินที่บ้าน นอกจากพืชผักแล้วในฤดูที่เม็ดเดือยออกลาฮูก็จะเก็บมาขายเป็นถุง ๆ อาชาก็จะซื้อเก็บไว้ใช้เย็บเครื่องประดับ บางทีก็มีข้าวดอยใส่เป็นถุง ๆ มาขายด้วย “ข้าวนี้มันกว่าเคี้ยวแล้วอร่อยกว่าข้าวที่ขายตามตลาด” ความอร่อยเป็นเรื่องเฉพาะตัวเฉพาะกลุ่ม แต่สำหรับพวกเขาข้าวดอยอร่อยกว่าข้าวตลาด “ไม่ชอบกินข้าวนี้ (ข้าวเหนียว) กินได้แต่ไม่ค่อยชอบ จริง ๆ แล้วอาชานเค้าไม่กินข้าวนี้แน่ จะกินข้าวดอยนั่นแหละ” อาเอกบอกให้ฟังหลังจากถูกถามว่าไม่กินข้าวเหนียวหรือ

สำนึกทางชาติพันธุ์อาจเกิดขึ้นโดยผ่านการแต่งกายและภาษา แต่อาหารการกินก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ช่วยตอกย้ำสำนึกนั้นได้เช่นกัน ชีวิตแต่ละวันภายในเมืองบีบให้อาชานต้องวุ่นวายอยู่กับการหาของมาขายและทำของขาย การกินจึงเป็นสิ่งที่ควรต้องเรียบง่ายและรวดเร็ว เพียงขนมพื้มใบหนึ่งและไม้เสียบลูกชิ้น 2 อัน ที่ถูกใช้เป็นตะเกียบ พวกเขาก็สามารถกินอาหารได้แล้ว อาหารส่วนใหญ่ก็ซื้อใส่มาในชามนั้นหรือแกะถุงใส่แล้วกิน สะดวกใช้สะดวกทิ้ง วิธีชีวิตในพื้นที่การค้านี้จำเจอยู่เช่นนี้ทุกคำคืน แต่ก็ยังดีที่มีลาฮูสายใยเล็ก ๆ ในเครือข่ายการค้ามาคอยเติมเต็มและกระตุ้นย้ำสำนึกความเป็นชาติพันธุ์ให้แก่ผู้พลัดถิ่นเช่นพวกเขาได้เป็นระยะ ๆ

ตลาดต้นลำไยก็เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายการค้าของอาชานและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ มันเป็นเช่นนั้นมานานแล้ว สมัยลุงมั่งดอยปุยม้าคำใหม่ ๆ แกก็ไปรับสินค้าบางอย่างจากตลาดต้นลำไย ทุกวันนี้ตลาดต้นลำไยก็ยังคงเป็นแหล่งจัดหาสินค้าให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้ดีเช่นเคย สินค้าพวกสร้อย แหวน กำไล ต่างหู ตุ๊กตาโลหะ หยกเทียม ลูกบิด พระพุทธรูป พระเครื่องที่ไม่ได้ผ่านพิธีพุทธาภิเษก กระพรวน กระดิ่ง เสื้อแบบพื้นเมือง ฯลฯ นานาสินค้าที่สามารถหาได้จากที่นี่ คำวันหนึ่งอาปีเดินกลับมาจากตลาดต้นลำไยพร้อมถุงหัวที่วัดดูข้างในถูกห่อไว้ด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์ เธอนำของนั้นออกมาและไปวางขายไว้บนร้าน เป็นพระพุทธรูป 4 องค์ ซึ่งของเดิมเพิ่งขายหมดไป “พระที่เอามาควรวาดก่อนอยู่ตั้งนานกว่าจะขายได้ จริง ๆ ฝรั่งเค้าอยากได้นะ แต่บางทีเค้าก็ไม่ค่อย

กล้าซื้อ กลัวเอาออกไปไม่ได้ นี่หนูไปเอาพระมาใหม่ ไม่มีพระแล้วขายไม่ดี" เธอยิ้ม ๆ กับการอธิบายของตัวเอง "คราวนี้เอาพระเล็กมาด้วย เผื่อบางคนชอบ"

ก่อนฤดูหนาวจะย่างเข้ามาเล็กน้อย อาเอะจะไปหาซื้อเสื้อแจ็กเก็ตผ้าฝ้ายลายช้างจากตลาดต้นลำไยมาแขวนไว้บ้าง "บางที่ฝรั่งเค้าก็มาถามหา" ร้านอาดีก็มีเสื้อเช่นนี้แขวนขายอยู่ บางครั้งก็ยังมีกระโปรงเด็กสีสดใสตัดเย็บด้วยผ้าเมืองนี้แขวนขายร่วมกับสินค้าชาวเขา

บ้านถวายเป็นและอำเภอหางดงที่ที่เป็นแหล่งผลิตหัตถกรรมพื้นเมืองของเลียนแบบสารพัดชนิดก็คืออีกที่หนึ่งที่อาชาจะมาหาซื้อสินค้าไปใส่ร้านตน อาอีซึ่งช่วงนี้หันมาขายมูลี่รองจานที่ทำจากไม้ไผ่สานและกระเป๋ามูลี่เป็นหลักเคยเล่าว่า "เมื่อก่อนของพวกนี้ต้องไปเอามาจากหางดง เค้าทำให้เป็นสิริมงคล คือยังไม่ยอมสี เราต้องเอามาต้มย้อมสีเอง เหม็นก็เหม็น กำไรก็น้อย แต่เดี๋ยวนี้ไม่ต้องไปแล้วหางดง บ้านถวายเป็น พวกอาชาบนดอยเค้าทำย้งเป็นแล้ว เอาตัวอย่างไปให้เค้าดูแล้วก็ให้ทำ" อาอีมักขับรถสามล้อที่ดัดแปลงจากรถเครื่องกลับขึ้นไปบนดอยที่จังหวัดเชียงรายเพื่อนำมูลี่มาส่งต่อให้ผู้ค้ารายอื่น ซึ่งก็มีทั้งส่งแบบย้อมสีเรียบร้อยและไม่ได้ย้อมสี อย่างไรก็ตามก็ดีหางดงและบ้านถวายเป็นก็ยังคงเป็นแหล่งสินค้าที่สำคัญอันหนึ่งของอาชา บางครั้งอบไบลานก็ถูกซื้อหาไปจากที่นี่

วันหนึ่งสังเกตเห็นว่ามีความเปลี่ยนแปลงบางอย่างเกิดขึ้นกับร้านอาบี คือท่ามกลางสินค้าชาวเขา เครื่องประดับ พระเครื่อง พระพุทธรูปที่เรอนำมาวางขายกลับมีหน้ากากไม้วางเรียงจำหน่ายอยู่ประมาณ 10 อัน บ้างก็สีน้ำตาลเข้ม บ้างก็สีสดใส "หนูไปเอามาจากบ้านถวายนะ เมื่อมาก็ขายไปได้อันนึง" เธออธิบายให้ฟังหลังเห็นสีหน้าผู้วิจัยมีแววสงสัย "ช่วงนี้เสื้อมังขายไม่ค่อยดีไปสงสัยมีคนขายกันเยอะขึ้นมั้ง หนูเลยว่างหน้ากากบ้านถวายดีกว่า ก็เอามาลอง ๆ ดู" แต่หน้ากากนี้ก็ขายได้จริง ทำให้เธอต้องเที่ยวไปหาซื้อมาเพิ่มเป็นระยะ ข้าช่วงหลังเธอยังนำเอาช้างไม้แกะสลักตัวใหญ่บ้างเล็กบ้างมาขายด้วย "ดูสิเมื่อวานหนูลิ้มเอาช้างตัวใหญ่มาด้วย เหลือแต่ตัวเล็ก ๆ นั่น บางที่ฝรั่งก็มาถามหาตัวใหญ่" ความต้องการและรสนิยมอันหลากหลายของนักท่องเที่ยวเปิดพื้นที่ให้สินค้านานาชนิดมีสิทธิ์เสนอตัวขึ้นมาในร้านของอาชาอย่างอาเอ อาบี อาดีและอาเอฟ ร้านบางร้านเช่นร้านของอาบีและอาเอฟบางช่วงแทบไม่มีสินค้าอาชาวางจำหน่ายเลย หรือในพื้นที่การค้าความเป็นอาชามีหมดความสำคัญไปแล้ว

สถานที่อีกแห่งหนึ่งที่มีความสำคัญในฐานะแหล่งวัตถุดิบและสินค้าสำหรับอาชาคือตัวในท์บาศาร์เอง ในการรับรู้ของผู้คนทั่วไปในท์บาศาร์คือตลาดค้าปลีกของสินค้าพื้นเมือง สินค้าชาติพันธุ์ มากไปด้วยของฝาก ของที่ระลึกและของพวกแมว แต่ในสายตาของผู้ค้าในท์บาศาร์ยังมีอีกโฉมหน้าหนึ่งคือการเป็นตลาดค้าส่งที่พวกเขาจะซื้อหาวัตถุดิบรวมทั้งสินค้าสำเร็จรูปบางชนิดไปจำหน่ายต่อได้ บ่อยครั้งที่อาบี พี่แดง น้องดำจะเดินหายไปทางกลาง ๆ ในท์บาศาร์แล้วกลับมาด้วยสินค้าบางอย่าง เช่น เครื่องประดับ กล้องสุบยา นโยบายหลักอันหนึ่งของการสร้างตัวอาคารกลาง

ในทฤษฎีคือการพัฒนาที่นี้ให้เป็นศูนย์การค้าส่งสินค้าพื้นเมือง (ธุรกิจการเงิน, 2527 : 67) ร้านค้าหลายร้านในย่านนี้จึงทำหน้าที่เป็นทั้งร้านขายปลีกและส่งอยู่ในตัว ซึ่งคอยอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ค้ารายย่อยหลาย ๆ รายในย่านที่สินค้าขาดมือ

แม้มองเพียงด้านของผู้ค้าผู้ประกอบการเราก็ยังสามารถเห็นได้ว่าการค้าสินค้าชาติพันธุ์ของอำเภอในทบาร์เป็นสิ่งที่เกิดมาและดำรงอยู่ได้ด้วยสายใยเครือข่ายทางการค้าอันซับซ้อน เครือข่ายการค้านี้เกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงทั้งเครือข่ายทางชาติพันธุ์ของอำเภอและเครือข่ายข้ามชาติพันธุ์เข้าไว้ด้วยกัน มันเป็นเครือข่ายที่แผ่คลุมกว้างไกลกว่าอาณาบริเวณทางกายภาพของในทบาร์ เชื่อมโยงข้ามจังหวัด ข้ามรัฐ ข้ามแดนและบางกรณีก็ข้ามกระทั่งวัฒนธรรม ปฏิบัติการทางการค้านี้จะมีขึ้นไม่ได้หากปราศจากเครือข่าย เมื่อหันมามองด้านผู้ซื้อหรือลูกค้าเราก็จะเห็นในสิ่งที่คล้ายกัน

ในแต่ละวัน นักท่องเที่ยวทั้งไทยและเทศจำนวนไม่น้อยพกพาความต้องการไหลผ่านเข้าสู่พื้นที่นี้ แต่ละคนมีความต้องการที่แตกต่างแม้ในระดับหนึ่งมันอาจถูกทำให้มีมาตรฐานโดยรวมที่ใกล้เคียงกันโดยกลไกของสื่อและการโฆษณา นักท่องเที่ยวบางรายเพียงชมดูแล้วผ่านเลยไป บางรายหยุดพินิจพิจารณาต่อรองซื้อหา ในทบาร์คือตลาดของนักท่องเที่ยว มันขึ้นอยู่กับความปรารถนาของนักท่องเที่ยว แต่นักท่องเที่ยวก็มีใช้กลุ่มคนเพียงหนึ่งเดียวที่เข้ามาในทบาร์ในฐานะลูกค้า

คำวันหนึ่งขณะที่นั่งสนทนาเรื่องสัพเพเหระกันอยู่คนขายของเล่นกล่าวขึ้นว่า “เมื่อ 12 ปีก่อนเค้าจะแข่งที่หน้าเวียงพิงค์ (พลาซ่า) ให้ผม 2 ตารางเมตร 3 หมื่น ผมบอกไม่มีเงิน จริง ๆ แล้วร้านริมถนนพวกนี้เดี๋ยวนี้เป็นแสนมั่ง” อาเอสอดคำขึ้นว่า “ไม่ได้หรอก เร็ว ๆ นี้เค้าแข่งกันไป...บาท” ผู้วิจัยถามขึ้นด้วยความตกใจว่าร้านริมถนนเช่นนี้นะหรือ อาบิช่วยย้ำให้ชัดเจนว่า “ร้านริมถนนอย่างนี้แหละ” คนขายของเล่นกล่าวต่อว่า “จริง ๆ แล้วร้านพวกนี้บางร้านมันอยู่ได้เพราะออเดอร์ไอ้ที่เห็นมันวางขายอยู่นะเป็นเหมือนแค้โชว์รูม ถ้าไปเจอฝรั่งที่ซื้อส่งออกเยอะ ๆ มันก็รวย จริง ๆ ถ้าขายแค่หน้าร้านมันอยู่ไม่ได้หรอก”

ร้านอาเอก็เป็นอย่างนั้น ชายชาวอิตาเลียนผู้หนึ่ง อเมริกาผู้หนึ่งคือลูกค้าประจำของเธอที่มักจะมาซื้อหรือกว้านซื้อสินค้าชาติพันธุ์ประเภทผ้าห่อประคองทารกมั่ง เข็มขัดผ้ามั่ง เสื้อมั่ง กางเกงมั่ง กำไลอำเภอ ผ้าพันแข้งอำเภอกลับไปขายที่ประเทศตนเป็นระยะ ๆ ลูกค้าประจำที่เป็นหนุ่มชาวเยอรมันก็นิยมซื้อสินค้าชาติพันธุ์ที่กล่าวไปข้างต้นเช่นกัน อาเอบ่นให้ฟังหลังจากลูกค้าชาวอิตาเลียนรายนั้นจากไปแล้วว่า “ขายเค้าไม่ค่อยได้กำไรหรอก ปกติเราจะขายได้มากกว่านั้น แต่เค้าก็เอาไปขายต่อเนาะ บางอย่างก็ซื้อไว้นานแล้ว ก็ไม่รู้จะทำยังไง บางทีบอกเค้าว่าของมันหายากขึ้น เค้าก็เพิ่มให้แค่ 5 บาทยังเจียะ” อาบิเสริมว่า “มั่งเค้าถอดขายจนแทบจะไม่มีขายอยู่แล้วเนี่ย อำเภอาก็เหมือนกัน” แล้วก็หัวเราะขัน ๆ พ่อค้าชาวอิตาเลียนผู้นั้นทุกคราที่มาก็พยายามจะซื้อ

ไปในราคาที่ถูกที่สุด “ไม่ค่อยอยากขายให้เลย มาที่ไรก็ได้ (ราคา) ถูกทุกที” อาอีเคยเล่าถึงการขายของที่สวนจตุจักรให้ฟังโดยโยงมาที่อาเอว่า “ขายของที่จตุจักรขายยาก คนซื้อมันก็มีอยู่กลุ่มเดียวต้องแย่งกัน แล้วคนเค้าก็ชอบไปซื้อเจ้าเก่าที่ทำมานาน อย่างเราเป็นหน้าใหม่ไปขายเค้าก็ไม่เชื่อเพราะเค้าไม่รู้ว่าเราจะขายไปได้ก็น้ำ ดูอย่างเนี่ย (ชี้มาที่อาเอ) อยู่ที่นี่มาตลอดมีคนรู้จัก ฝรั่งเค้าก็มาสิ” การเป็นผู้ค้าหน้าเก่าของอาเอเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เธอเปลี่ยนเป็นผู้ค้าส่งได้ในบางวาระ และแต่ละวาระก็ทำให้เธอขายได้เป็นกอบเป็นกำแม้กำไรจะน้อยกว่าขายปลีก คำวันหนึ่งเธอขายสินค้าให้กับชายอิตาลีเปลี่ยนอีกนายหนึ่งได้หลายบาท ชาวอิตาลีคนนี้เพิ่งมาซื้อสินค้าที่นี่ เขากว่านซื้อยามอำขาเก่า หมวกเด็กอำขา เข็มขัดผ้าม้งไปมากพอดู รายได้ของวันนี้พอจะชดเชยกับสภาพ “ขายไม่ได้ซักบาทมาจะพออาทิตย์แล้วเนี่ย”

เป็นเรื่องปกติที่บางวันการค้าสินค้าชาติพันธุ์จะไม่ได้ทำให้เกิดรายได้แม้แต่บาทเดียว เช่นวันนี้อาบีก็ขายอะไรไม่ได้เลย “แต่เมื่อวานหนูขายได้เป็นพันนะ” มีฝรั่งอเมริกามาสั่งให้หนูทำเข็มขัดเนี่ย (ชี้ไปที่เข็มขัดผ้าม้ง) เค้าบอกจะเอาวันศุกร์ 20 เส้น นี่หนูเพิ่งทำได้ 4-5 เส้น แต่ความจริงเมื่อวานเค้าก็มาเอาไปมั่งแล้ว อย่างอื่นด้วย เมื่อวานหน้ากากก็ขายได้นะ ดูสิวันนี้หนูยังเย็บได้ไม่กี่เส้น ดันมาสั่งตอนอยู่คนเดียว แมกก็ไม่ลงมา พี่สาวก็ไม่อยู่ไม่มีใครช่วยเลยเนี่ย” เธอเบนไปเย็บปักไปแล้วเมื่อถึงวันนัดรับสินค้า ชายอเมริกันนั้นก็มา เธอทำให้ได้ไม่ครบ “วันนี้หนูไม่อยากเย็บมันเลยเนี่ย เบื่อเบื่อ อยากนั่งเฉย ๆ” เธอเบนต่อ “ดันมาสั่งตอนแม่กับพี่สาวไม่อยู่ ถ้าอยู่ก็ช่วยเย็บได้นะ แต่ก็ไม่เป็นไรเพราะเดี๋ยวเค้าก็เลือกอย่างอื่นผสม ๆ ไปจนพอ”

ดังที่คนขายของเล่นกล่าวไว้ “ขายของที่นี้ถ้าหวังพึ่งแต่นักท่องเที่ยวก็ตาย”

อาเอฟกล่าวขึ้นหลังจากฟังขายของเสร็จว่า “4 วันมานี้ ตั้งแต่วันจันทร์นะไม่ได้ขายเลยซักบาท จริง ๆ วันนี้ก็ว่าจะไม่ออกมาแหละ มาแล้วขายไม่ได้ก็ขี้เกียจมา แฟนก็ว่าไม่ต้องมาก็ได้ แต่ก็มาแล้วก็ขายได้” พุดพลางยิ้มพลาง ช่วงนี้นักท่องเที่ยววันน้อย อาบีเองวันนี้ก็ขายได้เพียงหน้ากากไม้ 1 อัน อาเอฟว่า “นั่นยังดียังได้วันละ 100-200 นี่ไม่ได้ก็ไม่ได้ซักบาทเลยนะ 4 วันมาแล้ว” เธอกล่าวต่อไปว่า “ถ้าขายแต่ที่นี้ไม่ได้กินหรอก ขายไม่ได้นี่ไม่สบายใจ เพราะลูก ๆ มันต้องกินนะ” อาเอฟมีลูกเล็ก ๆ 4 คนด้วยกัน “ผู้ใหญ่อยู่ได้ แต่เด็ก ๆ ไม่ได้หรอกเลยต้องขายข้างนอกด้วย แฟน (อาอี) ตอนนั้นก็เอามูลี่ (ที่รับมาโดยตรงจากดอยที่เชียงราย) ไปส่งไนท์เนี่ยกับส่งที่ทางดง แล้วบางทีก็ส่งไปสมุยด้วย ที่สมุยนี่นาน ๆ เค้าถึงสั่งมาที ทีละ 300 แผ่น บางทีก็ 700 แผ่น แล้วเค้าก็เอาไป (กบไม้ทาสี เมื่อเอาไม้ชุดไปบนสันหลังจะมีเสียงคล้ายกบร้อง) ด้วยใจ” วันนี้ที่อาเอฟพอเบาใจได้เพราะขายกบไม้ให้ครอบครัวชาวสเปนไปได้ 10 ตัว

กบไม้บางครั้งถ้ามีคนสั่งมาอาอีก็จะไปหาซื้อถึงแหล่งผลิตจากนั้นนำมาลงสีเองแล้วเอาไปส่ง บางครั้งก็ขึ้นรถไปส่งถึงกรุงเทพมหานคร เมื่อกลับมาวันรุ่งขึ้นอาอีก็ว่า “พาลูกขายไปเที่ยวกรุงเทพด้วยคนนึง” เมื่อถามว่าไปส่งของที่สวนจตุจักรมาหรือ อาอีว่า “ไม่ใช่ ไปส่งให้เค้าที่สลิ

จตุจักรนั้นไปเที่ยวเฉย ๆ" ที่สวนจตุจักรมีอำเภอ มั่ง ลีซูและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นลงไปขายสินค้ากันอยู่หลายเจ้า ฟันองอาเอฟที่ลงไปขายประจำที่นั่นก็มี อาดีเองก็เอาสินค้าลงไปส่งให้ร้านที่สวนจตุจักรอยู่เป็นครั้งคราว ร้านของพ่อแม่อาดีมีสินค้าอยู่เป็นจำนวนมากจึงมีความพร้อมทั้งจะขายปลีกและขายส่ง

หากไม่นับอำเภอหน้าใหม่และอำเภอเร่ขาย อำเภอในเทศบาลส่วนใหญ่จะขายทั้งปลีกและส่ง สินค้าชาติพันธุ์จึงควรมีอยู่ในร้านหรือในสต็อกจำนวนหนึ่ง เครือข่ายทางชาติพันธุ์และเครือข่ายข้ามชาติพันธุ์จึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการเป็นผู้ค้าของพวกเขา ลูกค้าในแต่ละวันก็มีได้มีเฉพาะนักท่องเที่ยว ชาวไทยและชาวต่างประเทศที่มาสั่งสินค้าหรือมาซื้อหาสินค้าไปขายต่อก็เป็นลูกค้าอันสำคัญ เหล่านี้ทั้งหลายผสมรวมเป็นเครือข่ายการค้าของอำเภออันซับซ้อน

เชียงใหม่ในเทศบาลคือแหล่งระบายสินค้าพื้นเมืองอันลือชื่อ หากคำว่าสินค้าพื้นเมืองกินความถึงสินค้าชาติพันธุ์ด้วย ชนกลุ่มหนึ่งที่ช่วยให้เกิดสภาพเช่นนี้ขึ้นมาก็คืออำเภอ แต่เป็นอำเภอที่ถูกกระแสโลกาภิวัตน์ซัดพาเข้ามาสู่เมืองในฐานะผู้ค้าสินค้าชาติพันธุ์

เชียงใหม่ในเทศบาลในฐานะที่ทำกินของอำเภอ

เชียงใหม่ในเทศบาลเป็นที่ทำกินของอำเภอหลายกลุ่ม กลุ่มที่วางเรียงสินค้าตรงบันไดด้านหน้าของอาคารศูนย์การค้าในเทศบาล กลุ่มที่ขายทั้งปลีกและส่งอยู่ที่กาแลในเทศบาลและตามร้านรถเข็นแบกะดินริมทางเท้า กลุ่มที่เดินเร่ขายสินค้าไปตามตามริมทางเท้า

กลุ่มที่วางของขายตรงบันไดด้านหน้าของอาคารศูนย์การค้าในเทศบาลเปรียบไปก็คล้ายอำเภอผู้ได้รับการจัดสรรทำเลการค้าที่ดีของในเทศบาล เป็นทำเลศูนย์กลางที่มีสัญญาณหรือตัวหมายของความเป็นเชียงใหม่ในเทศบาลอันเข้มข้น นั่นคือมีป้ายสลักอักษรว่าเชียงใหม่ในเทศบาล ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษติดอยู่เหนือบันไดกลางนักท่องเที่ยวจึงมีต้องสิ้นเปลืองเวลาถามใครต่อใครว่าในเทศบาลอยู่ที่ไหนยามมาเยือนอยู่บริเวณนี้ ไม่เหมือนร้านอาเอฟที่อยู่ไกลจากอาคารศูนย์กลางนั้นดูเหมือนเป็นชายขอบของในเทศบาลซึ่งมักมีนักท่องเที่ยวต่างชาติมาถามเธอเป็นประจำว่าในเทศบาลอยู่ที่ไหน จนเธออดไม่ได้ที่จะโพล่งว่า "เอาอีกและ อยากจะบอกวาก็ใช้ที่ยืนอยู่เนี่ยก็ในเทศบาล"

ด้านหน้าอาคารศูนย์การค้าในเทศบาลมีบันไดหลักอยู่ 3 แห่งตรงกลาง บันไดอันกลางจริง ๆ ไม่อนุญาตให้วางของขาย บันไดด้านซ้ายขวาของบันไดกลางเท่านั้นที่จะวางของขายได้ การวางเรียงสินค้าในทำเลที่ดีเช่นนี้เป็นไปได้ข้อกำหนดอันเคร่งครัดของบริษัทนครพิงค์ในเทศบาลจำกัดเดิมสินค้าถูกกำหนดให้วางไว้ทางราวบันไดด้านซ้ายมือหากหันหน้าเข้าหาดวงอาคาร ทั้งสองบันไดโดยสินค้านั้นต้องวางเรียงออกมาจากราวบันไดได้ไม่เกินประมาณ 1 เมตร เพื่อไม่เป็นการกีดขวางทางขึ้นลงมากนัก แต่ประมาณสองเดือนที่ผ่านมาร้านทางบันไดด้านซ้ายถูกสั่งให้ย้ายสินค้า

มาเรียงชิดรวบ้านไธด้านขวาแทน ส่วนร้านทางบ้านไธด้านขวาเรียงสินค้าชิดรวบ้านไธด้านซ้ายเหมือนเดิม อาเอฟเล่าว่า “เมื่อก่อนแรก ๆ เลยร้านพวกนั้นไม่เสียค่าที่ ก็เมื่อก่อนในทชั้นสองโ้ย ! ไม่มีใครเดิน ฝรั่งก็ไม่เดิน ค่า (บริษัท) ก็เลยหาพวกนี้มาวางของขายตรงบ้านไธ (เพื่อดึงคนให้เดินขึ้นไป) แต่เดี๋ยวนี้เสียแล้วนะเดือนละพัน” อาดีแทรกขึ้นว่า “แต่ค่าก็ขายดีกว่าเราเนาะ คนมันเยอะ” อาเอฟตอบว่าใช่ ทั้งบริษัทนครพิงค์ไนท์บาซาร์จำกัดและอำเภอกลุ่มนี้ล้วนพึ่งพากันและกันเชิงสัญญาะในพื้นที่การค้า ปรากฏการณ์นี้เห็นได้ชัดเจนในอดีต ช่วงที่ยังไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวเดินขึ้นไปชั้นสองของไนท์บาซาร์ สินค้าชาติพันธุ์ของอำเภอถูกบริษัทนำมาเป็นตัวดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่เดิมมาสินค้าของอำเภอตรงบ้านไธน่าจะเป็นพวกย้อมอำเภอที่เย็บขาย เข็มขัดอำเภอทำขาย ตึกตาบ้านถวาย จอบใบลาน กล่องใส่ทิชชู ตะกร้อไม้ไผ่สาน มีดดาบมีปลอก งานจัดสานแบบบ้านถวายหลายชนิด รวมทั้งหมวกอำเภอทำขาย อำเภอที่จำหน่ายสินค้าที่นี้บางครั้งก็ใส่เสื้ออำเภอคลุมทับเสื้อยืดไว้ง่าย ๆ ไม่ได้จริงจังกับการแต่งชุดอะไรนัก ที่โดดเด่นเป็นหลักคือสินค้าของพวกเขาโดยเฉพาะของอำเภอทำขายต่าง ๆ พูชนโกสีแดงที่เย็บประดับหมวกและย้อมหลากสีหลากลายดึงดูดสายตาของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ช่วงนั้นการหาอำเภอและสินค้าชาติพันธุ์มาไว้ตรงบ้านไธด้านหน้าจึงมีความหมายต่อความสืบเนื่องทางธุรกิจของบริษัทอยู่ไม่น้อย ภาพลักษณ์ของการเป็นศูนย์สินค้าพื้นเมืองในยุคต้น ๆ ของบริษัทในระดับหนึ่งจึงอิงอยู่กับการมีอยู่ของอำเภอในฐานะผู้ค้า ณ บริเวณนั้น พวกเขาและสินค้าของพวกเขา คือองค์ประกอบหนึ่งที่ช่วยสร้างภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยวให้กับอาคารศูนย์การค้าแห่งนี้

อำเภอเองก็พึ่งพาอาคารศูนย์การค้าไนท์บาซาร์ในฐานะสัญญาะหรือตัวหมาย หากมองว่าการท่องเที่ยวคือการท่องเที่ยวและรวบรวมสัญญาะที่ถูกกำหนดไว้ให้เป็นตัวหมายของที่นั้น ๆ (Urry, 1990 : 3) เช่นป้ายอักษรคำว่าเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ คือสัญญาะของความเป็นเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ของจริง บริเวณอื่นนอกจากตัวอาคารศูนย์กลางที่ไม่มีป้ายนี้ติดไว้ คือที่ที่ยังไม่ใช่เชียงใหม่ไนท์บาซาร์ หรือเชียงใหม่ไนท์บาซาร์คือสัญญาะของเชียงใหม่ การได้มาท่องเที่ยวและจับจ่ายที่นี้มีค่าเท่ากับการได้มาถึงเชียงใหม่แล้วอย่างสมบูรณ์ ในแง่นี้การได้มาท่องเที่ยวและจับจ่ายในตัวอาคารศูนย์กลางคือการได้มาเที่ยวและซื้อที่ไนท์บาซาร์จริง ๆ อาเอฟบ่นต่อหลังจากนักท่องเที่ยวที่มาถามว่าไนท์บาซาร์อยู่ที่ไหนเดินจากไปแล้วว่า “สงสัยชื่อของที่นี่ (ร้านเธอ) ไม่ใช่ชื่อของที่นี่ทั้ง” แม้ช่วงที่มีนักท่องเที่ยวน้อย ร้านอำเภอตรงบ้านไธหน้าไนท์บาซาร์ก็ยังคงขายได้บ้างเพราะบริษัทนำเที่ยวหลายแห่งนิยมพาลูกค้ามาที่ตัวอาคารนี้เป็นหลัก อีกทั้งนักท่องเที่ยวจำนวนไม่น้อยก็มีสำนึกเป็นทุนเดิมอยู่ว่าที่นี้คือไนท์บาซาร์ของจริง แต่ก็ใช่ว่านักท่องเที่ยวทุกคนจะต้องมีสำนึกเช่นนั้น การขยายตัวของร้านค้าริมทางเท้าที่กินมาถึงสี่แยกแสงตะวันและสี่แยกวัดอุปคุตคือหลักฐานที่ช่วยยืนยันปรากฏการณ์นี้

สินค้าร้านอำชำหลายร้านรวมทั้งร้านตรงบันไดหน้าไนท์บาซาร์นี้มีความเปลี่ยนแปลงสูงมากตามความนิยมของตลาดและแหล่งวัตถุดิบ ช่วงหลัง ๆ ท่ามกลางสินค้าชาติพันธุ์ที่บรรยายไว้ข้างต้นเริ่มปรากฏมูลี่ไม้ไผ่ที่ใช้รองจานวางขายปะปนอยู่ มูลี่นี้เดิมอำชำรับมาจากแถบทางดง บ้านถวาย แต่ภายหลังอำชำบนดอยเริ่มทำกันเองได้ สินค้าของร้านอำชำบันไดหน้ากว่าครึ่งกลายเป็นมูลี่รองจานสีสันต่าง ๆ ประมาณ 1 ปีที่ผ่านมาคือปลายปีพ.ศ.2546 สินค้าของร้านอำชำบันไดหน้าถูกเปลี่ยนเป็นมูลี่รองจานและกระเป๋าสตางค์ที่ดัดแปลงไปจากมูลี่ สินค้าประเภทอื่นหายหน้าไปจนสิ้น ภาพสตรีอำชำที่ใส่ชุดอำชำครึ่งท่อนคือมีเสื้ออำชำสวมทับง่าย ๆ นั่งเย็บปักเย็บอำชำทำขายที่เคยพบเห็นก่อนหน้านี้สมัยที่สินค้ายังมีหลากชนิดหายไป ภาพของนักท่องเที่ยวบางรายที่มาหยุดยืนดูเธอเย็บปักก็พลอยหายไปด้วย ปลายปีพ.ศ.2547 สินค้าทั้งร้านของบันได 2 ด้านนี้มีเพียงกระเป๋ามูลี่เพียงอย่างเดียว แล้วความเป็นอำชำความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของผู้ค้าเหล่านี้ไปอยู่ที่ใด ยังหลงเหลือหรือไม่ หากมองเฉพาะภาพปรากฏภายนอกหรือดูจากการแต่งกาย ความเป็นอำชำยังถูกแสดงต่อสายตาผู้อื่นหรือนักท่องเที่ยวอยู่บ้างแต่ก็อย่าง “ขอไปที” อำชำทั้งหญิงชายที่เป็นผู้ค้า ณ บริเวณนี้บางคนยังนำเสื้ออำชามาสวมทับอยู่ในบางวัน แต่ก็เป็นที่น่าทึ่งว่าบางทีบุรุษก็นำเสื้อสตรีอำชามาใส่ คล้ายให้พอรู้ว่าเป็นอำชำ ในขณะที่บริบทของหมู่บ้านบนดอยไม่อนุญาตให้ทำเช่นนั้น บริบทของพื้นที่การค้าภายในเมืองกลับอนุญาตให้พวกเขาทำได้ อาเอและอาบีบางครั้งก็ทำเช่นนั้นหรือทำอะไรที่มากกว่านั้นในเรื่องของการแต่งกายแต่การแต่งกายก็ไม่ใช่วิถีตายตัวสำหรับอำชำไนท์บาซาร์ผู้มีที่ตั้งทางการค้าเป็นของตนเอง กระทั่งอำชำเร่ขายที่นิยมแต่งกายด้วยชุดอำชำมากที่สุดก็ยังมีวิถีตายตัวให้กับการแต่งกายของตน

สำหรับอำชำเร่ขายสินค้าไนท์บาซาร์ก็เป็นที่ทำกินอันสำคัญของพวกเขาเช่นเดียวกับอำชำกลุ่มอื่น บางคนก็เร่ขายเป็นอาชีพประจำตลอดทั้งปี บางคนก็เข้ามาเฉพาะช่วงว่างงานบนดอยเช่น ภายหลังการเก็บเกี่ยว อำชำเร่ขายคืออำชำกลุ่มสำคัญที่เป็นสัญลักษณ์ของไทยภาคเหนือ บรรยายาศของความเป็นเมืองเหนือในพื้นที่ท่องเที่ยวอย่างไนท์บาซาร์ส่วนหนึ่งถูกสร้างขึ้นมาโดยการทำการค้าของพวกเขาซึ่งอาศัย “ร่างกายตนเป็นผืนผ้าใบที่วาดระบายไว้ด้วยสีสันซึ่งสามารถจะอ่านออกมาเป็นข้อความเกี่ยวกับสถานภาพ ชนชั้นและเพศสภาพได้” (Corrigan, 1997 : 147) อำชำเร่ขายก็เฉกเช่นเดียวกับ “มนุษย์ทั่วไปที่รู้จักทำให้ร่างกายตนปรากฏออกมาอย่างมีความหมายในทางสังคมและรู้จักที่จะจัดการมันให้มันปรากฏขึ้นอย่างเหมาะสมภายในบริบททางสังคมที่ถูกกำหนด” (เรื่องเดียวกัน : 160) การเข้ามาทำการค้าในพื้นที่ท่องเที่ยวที่เต็มไปด้วยความต้องการที่จะพบเห็นความแปลกตาผนวกกับการเป็นผู้ไม่มีที่ทางทางการค้าอันเป็นหลักแหล่งทำให้พวกเขาต้องอาศัยเพียงร่างกายตนเป็นพื้นที่สำหรับวางเรียงสินค้าจำหน่าย การแต่งชุดอำชำพร้อมกับสะพายกระเป๋าสตางค์เดินเร่ขายสินค้าคือยุทธวิธีทางการค้าเพียงอันเดียวที่พวกเขาจะกระทำได้ในพื้นที่นี้

การแต่งชุดดูจะเป็นยุทธวิธีเดียวที่จะสร้างจุดขายให้กับอำเภอกลุ่มนี้ เคยถามอาเอและอาเอฟว่าทำไมอำเภอเราขายต้องใส่ชุด อาเอตอบอย่างล่งเลว่า “ใส่แล้วขายได้มากกว่ามั้ง ไม่รู้สิ แต่บางที่ฝรั่งเค้าเห็นพวกนี้เค้าจะรู้สึกสงสารเลยช่วยซื้อ” อาเอฟก็ว่า “ใส่แล้วน่าจะขายได้มากกว่า” แต่น้องอำเภอเราขายที่ขอบแวงเวียนมาสนทนากับอาதியามเหน็ดเหนื่อยจากการเร่ขายให้เหตุผลว่า “จริง ๆ แล้วไม่ใช่แต่งชุดแล้วจะขายได้ดีตลอดหรอก อยู่ที่รู้จักพูดมากกว่า ใครพูดเก่งก็ขายได้” ด้วยเหตุผลเชิงประจักษ์เช่นนี้อำเภอเราขายบางรายจึงไม่ได้แต่งชุดอำเภอ คงใส่เพียงเสื้อยืดกางเกงขาสั้นหรืออย่างมากที่สุดก็แค่หยิบหมวกอำเภอทำขายมาสวมแล้วเดินขาย แต่โดยรวมอำเภอเราขายส่วนใหญ่จะนิยมใส่ชุดอำเภอกว่าที่จะไม่ใส่ ชุดของพวกนางแม้บางชุดจะเป็นเพียงชุดง่าย ๆ ที่บางชิ้นทำขึ้นเพื่อขายเช่นหมวก ยาม แต่ก็เพียงพอต่อการสร้างความโดดเด่นให้ตัวพวกนางแล้ว อย่างน้อยในสายตาของนักท่องเที่ยวไทย เชียงใหม่ในทัศนาซาร์ก็ยังคงเป็นพื้นที่ที่มี “พวกแม่่ว” เดินขายของกันอยู่

หากเทียบกับอำเภอในทัศนาซาร์กลุ่มอื่น อำเภอเราขายมีมาได้ไม่นานนัก อาเอเคยให้ข้อสังเกตว่า “อำเภอพวกที่เดินขายนี้เพิ่งมีได้ไม่กี่ปี ก่อนหน้านั้นไม่มีหรอก ประมาณปี 41 (พ.ศ.2541) 42 43 พวกเค้าเข้ามากันเยอะมาก ก็อยู่บนดอยมันไม่ค่อยมีกิน แล้วบางทีก็ตาม ๆ คนที่เดินขายอยู่ก่อนลงมา”

แม้เชียงใหม่ในทัศนาซาร์จะเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้าง แต่ก็เปิดกว้างอย่างจำกัดสำหรับผู้ค้า โดยเฉพาะผู้ค้าหน้าใหม่ อำเภอจำนวนหนึ่งที่เข้ามาระยะหลังจึงต้องกลายมาเป็นผู้เร่ขาย การจะได้ที่ตั้งวางสินค้าในในทัศนาซาร์ไม่ใช่เรื่องง่าย ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางพื้นที่และเวลา

ในกรณีของอาเอ กว่าจะได้ที่ตั้งร้านค้าในปัจจุบันก็ต้องผ่านความเปลี่ยนแปลงมามากหลาย ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าเธอเข้าเมืองมาตั้งแต่ยังเล็กโดยอาศัยความช่วยเหลือของเครือญาติ ช่วงล้างจานอยู่ร้านข้าวแกงที่เวียงพิงค์พลาซ่าได้เงินเดือน เดือนละ 200 บาท พอย้ายมาอยู่ร้านผักบุ้งลอยฟ้าที่เปิดเป็นบาร์เบียร์ด้วยได้รับเงินเดือนขั้นต้น 500 บาท แต่หลังจากอยู่มาได้ 5-6 ปี เงินเดือนก็ขยับขึ้นมาเป็น 4,000 บาท ช่วงนี้คือช่วงที่ทำให้เริ่มมีเงินเก็บสะสมบ้าง แต่ก็ไม่ได้มากอะไร เพราะมีทั้งน้องสาวคืออาบีและน้องชายคืออาซีเข้ามาอยู่ด้วยเพื่อโอกาสทางการศึกษาและงานอาชีพในเมือง

ด้วยเงินทุนเพียง 2,000 บาท เธอร่วมทุนกับเพื่อนกะเหรี่ยงเช่าล๊อคเปิดร้านค้าเล็ก ๆ โดยเริ่มแรกรับของของร้านพ่อแม่อาดีมาขายกินเปอร์เซ็น จากนั้นค่อย ๆ หาของของอำเภอ มั่งกะเหรี่ยงเข้ามาวางจำหน่ายพร้อม ๆ กับรับจ้างเย็บเป้ ยาม กระเป๋า ซึ่งเป็นสินค้ายอดนิยมในช่วงนั้นไปด้วย

อาเอบรรยายในรายละเอียดว่า “สมัยก่อนมีเวียงพิงค์พลาซ่า พ่ออาดีกับหนูก็ขายของอยู่ที่นั่นแหละ พ่ออาดีมีร้านเป็นล๊อคอยู่ในตัวเวียงพิงค์เลย แต่หนูเช่าล๊อคอยู่ในซอยตรงห้องแถวนี้

เมื่อก่อนร้านในซอยนั้นมันก็เป็นเวียงพิงค์นั่นแหละ มันมีทางเดินเชื่อมกัน ตอนหลังเวียงพิงค์ถูกรื้อทิ้ง พ่ออาตาก็เลยต้องไปอยู่ตรงกาแล (กาแลไนท์บาซาร์) แต่อันนั้นมันต้องแข่งใจ ต้องมีเงินก้อนโต นี่ไม่มีก็เลยไปไม่ได้ แล้วตอนนั้นเวียงพิงค์ตรงที่หนูอยู่มันไม่ได้ถูกรื้อไปด้วย เค้ารื้อเฉพาะตัวเวียงพิงค์ล๊อคที่เช่าขายของไม่เป็นอะไรยังขายของอยู่ได้ ตอนนั้นมันยังมีอยู่เลยตรงนั้นนะ (ชี้ไปทางห้องแถวหรืออาคารพาณิชย์เก่าที่มีมานานแล้วย่านนี้) “อาตีสเสริมขึ้นว่า “เมื่อก่อนนะเวียงพิงค์คนเต็มไปหมด ตรงไนท์นั้นยังกับป่าช้า ยิ่งพวกชั้นบน ๆ นะ ป่าช้าดี ๆ นี่เอง เออ! แต่จะว่าไปมันก็มีคนเยอะเหมือนกัน แต่คนมันจะชอบเดินกันอยู่ชั้นล่าง ๆ ชั้นขึ้นไปทางบน ๆ เจียบมาก ตอนหลังพอเวียงพิงค์ยุบไปคนมันเลยขยับไปขายที่ไนท์กันมากขึ้น”

อาเอบบรรยายต่อว่า “ตอนที่พ่ออาตีย้ายไปกาแล นี่ไม่มีเงินก็เลยอยู่ที่เดิม แต่ก็เริ่มเอาของมาขายริมถนนด้วย ก็ริมถนนถัดหน้าเวียงพิงค์ลงมานั่นแหละ ตอนนั้นร้านมันยังมีไม่เยอะยังงี้ แถวนี้ (ร้านปัจจุบัน) ไม่มีร้านเลย คนก็ไม่มาเดิน มีด ๆ นากลัวมีแต่ไฟเสา” อาตีสช่วยเสริมว่า “เมื่อก่อนตรงนี้มันก็เป็นที่ธนาคารนั่นแหละ แต่มันยังไม่มีตึกใหม่ของธนาคารเหมือนทุกวันนี้ เมื่อก่อนธนาคารมันมีเฉพาะฝั่งถนนท่าแพ ตรงนี้เป็นแค่สวนเป็นที่จอดรถ มีต้นมะเดื่อ (กระท้อน) ต้นมะม่วงอะไรเต็มไปหมด เมื่อก่อนผมก็มาวิ่งเล่นแถวนี้ เป็นเด็กแถวนี้แหละ” อาเอว่า “ตอนนั้นจริง ๆ แล้วร้านข้างในซอยนั้นจะใช้เป็นที่เย็บผ้าพวกกระเป๋าะไร่นั้น ก็ตรงนั้นมันจ่ายแต่ค่าเช่าไป ไม่ต้องมีค่าเช่าอะไร ก็สบาย บางทีกลางวันก็ไปนั่งเย็บกระเป๋ายี่เย็บยาม เสือกก็อะไรพวกนั้น ใช้ผ้าขาวเขาเย็บแต่งใส่เข้าไป อันนั้นนี่เป็นตอนที่เพื่อนกะเหรี่ยงที่ช่วยกันลงทุนนั้นเค้าถอนตัวไปแล้ว ส่วนใหญ่จะนั่งเย็บผ้าอยู่ข้างในนั้นแล้วก็เอาของมาแขวนขายริมถนนให้น้องชายขายมัง ขายเป็นมัง ตั้งเป็นร้านประกอบง่าย ๆ (โครงเหล็กถอดประกอบได้) เหมือนของอาตีส (ซึ่งในตอนที่เราไปร้านอาตียังไม่ได้เปลี่ยนเป็นร้านติดล้อเช่นเหมือนทุกวันนี้) แต่มันก็ไปบังหน้าร้านเค้าเพราะเป็นห้องแถว ก็พยายามหาบางห้องที่ไม่มีคนอยู่แขวนของขาย จริง ๆ น่าจะดีซะอีกเพราะเราช่วยเค้าดูแลเนาะ แต่เค้าก็ไม่ค่อยอยากให้ตั้ง ก็เอาร้านขยับมาเรื่อย ๆ ตามริมถนนแล้วก็มาสุดที่ตรงนี้ (ร้านปัจจุบัน)แหละ เมื่อก่อนแถวนี้มีดจะตายมีแต่ไฟเสา มีร้านหมูมาตั้งแล้วก็คนอื่นอีกแค่ 2 ร้าน ตรงนี้มันไม่ต้องเสียค่าที่อะไรแล้วก็ไม่ต้องถูกว่าว่าบังหน้าร้าน เพราะตอนนั้นมันยังเป็นที่โล่ง ๆ (สวน) ไม่มีใครสนใจ เพราะส่วนใหญ่คนจะไปเดินกันข้างในนั้น (ชี้ไปทางอาคารศูนย์การค้าไนท์บาซาร์)”

อาเอหัวเราะให้กับภาพเก่า ๆ เกี่ยวกับการขยับร้านของตนจากแถบเวียงพิงค์พลาซามาจนถึงทำเลที่ตั้งปัจจุบันพร้อมกับกล่าวต่อว่า “พ่ออาตีสเลยไม่ได้ที่ตรงนี้เพราะเค้ามีเงินไปแข่งที่ที่กาแลไม่ได้มาสนใจที่ตรงนี้” ซึ่งในยุคนั้นใคร ๆ ก็มองว่าเป็นทำเลไม่ดี ได้ไปก็ขายของไม่ได้ ที่เช่นนี้มีแต่คนจน ๆ เช่นอาช่าผู้มีทุนน้อยอย่างเธอเท่านั้นที่สมควรได้ไป แต่ในทุกวันนี้เมื่อเวลาผ่านไป 10 กว่าปีมันก็ได้กลายมาเป็นที่ทำกินที่ทำรายได้เป็นอย่างดีเป็นกอบเป็นกำให้กับเธอ

การเข้ามายึดพื้นที่บริเวณร้านปัจจุบันนี้ไว้ตั้งแต่ยังไม่มีใครให้ความสนใจคือเงื่อนไขทางเวลาที่ทำให้เธอได้ที่แห่งนี้มา อาชาเรขาย อาชาหน้าใหม่ที่ค้าขายแบบร้านแบกะดินน้อยรายที่จะทำได้ของเธอ การเป็นอาณานิคมขายของของไนท์บาซาร์ในแง่ที่ว่าอยู่ห่างไกลจากความสว่างไสวของตัวอาคารศูนย์สินค้าไนท์บาซาร์ในยุคนั้น อยู่ห่างไกลจากอำนาจควบคุมของฝ่ายนายทุน นักธุรกิจคือเงื่อนไขทางพื้นที่ที่ทำให้เธอในฐานะอาชาขายของไนท์บาซาร์ยุคนั้นเข้าถึงที่แห่งนี้ได้

"ตอนนั้นจะนั่งเย็บผ้าอยู่ข้างในแล้วให้น้องชายมาอยู่ร้าน แต่ช่วงไหนน้องชายเรียนหนักหนูก็จะมาอยู่ตรงร้านนี้แล้วให้เค้าเข้ามาอ่านหนังสือเผื่อร้านข้างในชอย หรือช่วงไหนที่คนเยอะก็จะออกมาช่วยขายหรือสลับให้น้องชายไปอยู่ข้างในมั่ง แล้วพอน้องชายอยู่ตรงนี้คนเดียวพออาดีเค้าเลยมาขอให้อาดีเอาของมาวางขายตรงนี้ด้วย หนูก็ว่าดีน้องชายจะได้มีเพื่อนคุยเลยตัดที่ให้อาดีไปนั้นนะ (ชี้ไปที่ร้านอาดี)" เครือข่ายสายญาติยังคงมีผลต่อการเข้าถึงพื้นที่การค้าในเมืองเช่นนี้

ระยะหลังเมื่อร้านริมทางเริ่มมีขนาดขึ้นทั้งสองฝั่งทางนักท่องเที่ยวนิยามเดินเข้าไปในร้านในชอย อาเอจึงตัดสินใจเลิกเช่าล๊อคและปิดกิจการร้านนั้นแล้วย้ายมาอยู่ที่ร้านปัจจุบันนี้เต็มตัว เธอเล่าว่า "ร้าน (ริมทางเท้า) พวกนั้น เมื่อก่อนแถวนี้ไม่มีนะ เพิ่งจะมีหลัง ๆ นี้ แล้วเมื่อก่อนมันเป็นร้านต๋อง่าย ๆ ไม่ได้เป็นล๊อคเช่นยังงี้ พอมีร้านพวกนี้มากขึ้นคนเลยไม่ค่อยเดินผ่านเข้าไปในร้านในชอย ก็เลยมาขายแต่ที่นี่"

นับตั้งแต่เวียงพิงค์พลาซ่าถูกรื้อไป อาเอก็เริ่มมุ่งความสนใจมาสู่ริมทางเท้า เธอมีร้านพร้อมกันสองแห่ง ร้านหนึ่งอยู่กับที่เพราะเป็นร้านเช่าขณะที่ร้านอีกร้านหนึ่งสามารถขยับเคลื่อนย้ายได้ตามพลัดถิ่นของที่ ๆ ไปตั้งวางสินค้า "ก็ขยับมาเรื่อย ๆ ไหลมาเรื่อย ๆ แหละ จนมาถึงตรงนี้ที่ตอนนั้นยังเป็นที่โล่ง ๆ ไม่มีอะไร เลยไม่ต้องไปบังหน้าร้านใคร" อาเออธิบายเพิ่มเติมประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่งของอาชาคือประวัติศาสตร์ของการอพยพเคลื่อนย้ายโดยพลัดถิ่นตามกีดกันของบรรดากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ รอบข้างตน อาชาจึงตีความคำเรียกขานตนเองหรือคำว่าอาชาว่าหมายถึงผู้ที่อยู่ระหว่างกลาง (Geusau, 2000 : 125) นับแต่อดีตที่พวกเขาต้องอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีนจนถึงปัจจุบันที่พวกเขาบางคนได้พลัดเข้ามาสู่พื้นที่ท่องเที่ยวระดับสากลอย่างไนท์บาซาร์ พวกเขาก็ยังเป็นผู้ที่อยู่ระหว่างกลางพลัดถิ่นตามกีดกันของกลุ่มชาติพันธุ์รอบข้างอยู่เช่นเดิม การเคลื่อนย้ายหาจุดหมายใหม่จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยตลอด การเคลื่อนย้ายร้านริมทางเท้าของอาเอก็สัมพันธ์อยู่กับปฏิกิริยาของเจ้าของห้องแถวที่เธอเช่าสินค้าไปตั้งเรียงไว้ในที่เช่าทีละจุด ๆ จนมาสิ้นสุดลงตรงที่ว่างซึ่งอยู่ตรงข้ามวัดอุปกุต แต่อะไรจะเกิดขึ้นเมื่อบรรดาอาชาอย่างอาเอและพวกไม่มีที่ทำกินที่จะขยายโยกย้ายต่อไปได้อีกแล้ว หรือการถูกตรึงอยู่ท่ามกลางความสัมพันธ์กับชนกลุ่มอื่น ๆ ที่หลากหลายยิ่งในเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ไม่ได้ช่วยให้อาชาเห็นไนท์บาซาร์เป็นอะไรที่มากกว่าแค่ "ที่ทำกิน" ไปวัน ๆ ของพวกเขา

บทที่ 5

เชียงใหม่ในบทบาทในฐานะที่เป็นมากกว่าแค่ที่ทำกินของอำเภอ

เมื่อ พ.ศ. 2528 เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ที่เชียงใหม่ ถนนช้างคลานบริเวณหน้าไนท์บาซาร์มีน้ำท่วมขังเป็นจำนวนมาก ห้องพักชั้นล่างที่อาเอเช่าอยู่ก็พลอยถูกน้ำท่วมไปด้วย อาเอท้าว ความว่า “ตอนนั้นเช่าลื้อคในซอยแล้ว ที่บ้านนะน้ำท่วมเต็มไปหมด อะไร ๆ ก็ลื้อย เลยต้องขนเตียงอะไรมาไว้ที่ร้านในซอยนี้ แล้วก็นอนเฝ้าของ กลัวน้ำท่วมเข้ามาใน แต่ดีที่ไม่ได้เข้ามา” เมื่อถามว่าขณะนั้นร้านปัจจุบันนี้มีหรือยัง อาเอว่า “ตอนนั้นร้านนี้ยังไม่มี ยังมาไม่ถึง แต่ก็ไหลมา ๆ จนเกือบจะถึงอยู่แล้วนะ” อาเอจำปี พ.ศ. ที่แน่นอนไม่ได้ว่าขยับร้านริมทางเท้ามาจนถึงปัจจุบันที่ตอนนั้นไม่มีใครสนใจตั้งแต่เมื่อไร แต่คาดคะเนจากปีที่เกิดอุทกภัย ทำให้พอประมาณได้ว่าเธอน่าจะขยับมาถึงที่ตรงนี้และขายของอยู่ตรงนี้มาแล้วไม่น้อยกว่า 15 ปี ซึ่งพ้องกับคำพูดของเธอเองที่เคยพูดไว้ในคราวที่จะถูกเจ้าหน้าที่เทศบาลตัดทอนที่ริมทางเท้าที่อุดสาหัสจับจองไว้ได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงตนเองว่า “เป็นอยู่มาตั้ง 15 – 16 ปีแล้ว อยู่ตรงนี้มาก่อนใครเลย”

อาณานิคมริมทางเท้าที่ถูกจับจองและใช้เป็นที่ค้าขายมาประมาณ 15 – 16 ปี น่าจะมีความหมายต่ออำเภอเช่นอาเอและพวกมากกว่าการเป็นได้แค่ที่ทำกินธรรมดา ๆ

ทิศทางการปฏิสัมพันธ์แบบข้ามแดน

ปัจจัยที่ผลักดันให้อำเภอจำนวนไม่น้อยต้องลงจากดอยมาหากินในเมืองมีอยู่มากมาย นอกจากการลดลงของทรัพยากรบนดอย ที่ทำกินแล้ว ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ การศึกษา และ ความเปลี่ยนแปลงทางความคิด วิถีชีวิต รวมทั้งค่านิยมก็เป็นปัจจัยอันสำคัญที่ผลักดันให้เกิดปรากฏการณ์นี้ คำบอกเล่าของอาเอที่ว่า “ก็อยู่บนดอยมันไม่มีอะไรกิน แม้ก็เลยอยากให้ลงมา น้องชายตอนลงจากดอยมาใหม่ ๆ ก็ตัวนี้เดี๋ยว อยู่บนนั้นมันไม่ค่อยมีอะไรให้กินนะ” หรือคำบรรยายภาพ การเรียนการสอนบนดอยของอาบีที่ว่า “โรงเรียนบนดอยเรียนไปก็โง่ ไม่รู้มันสอนอะไรกัน จบ ป.4 ภาษาไทยยังเขียนไม่ค่อยได้เลย” เหล่านี้คือเหตุผลที่อำเภอมากเฮ้ยอ้างยามถูกถามว่าเหตุใดจึงต้องลงมาหากินในเมือง สำหรับอำเภอโดยเฉพาะอำเภอรุ่นอาเอที่สมัยเป็นเด็ก ไทรทัศน์เพิ่งเข้าถึงหมู่บ้าน เธอ ภาพความแตกต่างระหว่างชีวิตผู้คนในเมืองที่เห็นจากโทรทัศน์กับชีวิตในหมู่บ้านที่เธอสัมผัสได้ด้วย ตนเองดูจะเด่นชัดมาก จนแม้กระทั่งการได้มีโอกาสเข้ามาในเมืองเล็ก ๆ ก็นับเป็นเรื่องดีสำหรับชีวิตเธอในช่วงนั้น “สมัยนั้น (ก่อนเข้ามาทำงานในเชียงใหม่) แคได้เข้ามา (ตัวอำเภอ) แม่จันก็ตื่นเต้นจะตาย” อาเอกล่าวขึ้นพร้อมหัวเราะให้กับภาพชีวิตในวัยเด็กของตน

แต่สำหรับเด็กอำเภอชายคนนี้ แค่เมืองเล็ก ๆ ย่อมมีเพียงพอต่อการทำให้ตื่นเต้นอีกต่อไป ภาพโฆษณาอาหารฟาสต์ฟู้ด เช่น ไก่ทอด และไอศกรีมยี่ห้อดังในจอโทรทัศน์จุดประกายความปรารถนา

ขึ้นมาในดวงตาน้อย ๆ ของพวกเขา อาเอกกล่าวถึงหลานสาววัยแรกรุ่น 2 คน ที่เธอตั้งใจพามาสมัครเรียนโรงเรียนในเมืองว่า “เด็กพวกนั้น ตอนอยู่บนดอยก็ไม่มีอะไรทำ กลางวันไปโรงเรียน กลับมาก็นั่งดูแต่โทรทัศน์” เมื่อถามว่าไม่ต้องไปช่วยทำอะไรหรือ อาเอกตอบมาอย่างรวดเร็วว่า “ไม่มีแล้ว ตอนอยู่บนดอย เด็กจะได้ปีละ 500 บาท (เงินช่วยเหลือจากราชการ) อาจิมว่าอยู่ที่นี่เดือนหนึ่งก็ขายของได้แล้ว 500 นะ แล้วเงินนั้นจริง ๆ แล้วส่วนใหญ่ก็ไม่ได้กินนะ”

การเข้ามาใช้ชีวิตในเมืองใหญ่ ช่วยตอบสนองความต้องการด้านวัตถุให้กับอำเภอหลาย ๆ คนได้แม้จะไม่ง่ายดายนัก แต่อย่างน้อย “มันก็ยังดีกว่าตอนอยู่บนดอย” ความเป็นอยู่ ค่อนข้างสะดวกสบายของชีวิตในเมือง คือ ปัจจัยหนึ่งที่มาดึงดูดอำเภอให้กลายเป็นผู้หากินภายในเมือง อาเอกกับอาเอฟ กล่าวถึงเพื่อนอำเภอผู้ขายคนหนึ่งที่มีชาวต่างชาติมาติดพันและมอบเงินให้บ้างเป็น ครั้งคราวว่า “คนมันเคยสบาย เคยได้เงินง่าย ๆ จะให้มันกลับไปจนบนดอยอีกมันไม่ยอมหรอก” แล้วอาเอกก็เปลี่ยนประเด็นมาที่หลานชายที่เธอพาเข้ามาในเมืองเพื่อรอให้หมอสอนศาสนาชาวต่างชาติ รับเข้าเรียนในโรงเรียนคริสต์ แต่เกิดข้อขัดข้องขึ้น จนต้องส่งกลับขึ้นดอยไปก่อนแต่หลานกลับมีท่าทีไม่อยากจะกลับว่า “ในเมืองมันสบาย มีแต่ของดี ๆ กิน บนดอยไม่มีอะไร อย่างเก่งก็แค่มาฆ่า”

สำหรับอำเภอ เมือง คือ พื้นที่ที่ปลูกฝังวิถีชีวิต ความคิด ค่านิยม รวมทั้งธรรมเนียมปฏิบัติแบบใหม่ให้กับพวกเขา การเข้ามาหากินในเมืองทำให้อำเภอต้องพบเจอคนที่หลากหลายตาหลายท่าทีเกิดความแปลกเป็นมา ยิ่งเป็นพื้นที่ที่เป็นจุดเชื่อมประสานการเคลื่อนไหวของผู้คนและสิ่งต่าง ๆ อย่างเข้มข้น เช่น ในทาบซาร์ โอกาสที่จะมีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมแบบใหม่ ก็ยังมีมากขึ้น

ในทาบซาร์ ถือกำเนิดขึ้นมาในฐานะผลผลิตของพลังอำนาจและความปรารถนาในระดับโลก ระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และระดับปัจเจกบุคคล พลังอำนาจและความปรารถนาเหล่านี้ ส่งผลให้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่มีการปฏิสัมพันธ์ที่ถี่ชุม แต่ละวันนักท่องเที่ยวจำนวนไม่น้อยหลังไหลเข้าสู่ในทาบซาร์ บ้างก็เพื่อเสาะแสวงหา บ้างก็เพื่อท่องเที่ยว แต่ในทาบซาร์ก็ได้เป็นเพียงพื้นที่ของนักท่องเที่ยว มันยังเป็นพื้นที่ของเจ้าของทุน ผู้ประกอบการ ผู้ค้า รวมทั้งผู้ตรวจตรา ผู้จัดระเบียบต่าง ๆ อีกด้วย อำเภอที่เข้ามาหากินในในทาบซาร์ ต้องตระหนักถึงความเป็นจริงข้อนี้ไว้ตั้งแต่ต้น เพราะมันจะส่งผลต่อชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของพวกเขาไปโดยตลอด

หากย้อนมองประวัติศาสตร์ของอำเภอ เราจะพบว่าแต่ไหนแต่ไรมา อำเภอก็มีเคยดำรงอยู่อย่างโดดเด่นในฐานะกลุ่มชาติพันธุ์อันบริสุทธิ์ อย่างไรก็ตามแต่คำว่า “อำเภอ” ที่พวกเขาเชื่อว่าเป็นคำในภาษาตระกูลทิเบต – พม่า อันมีความหมายว่า “แดนไกล ที่ห่างไกลหรือระยะห่าง” ยังถูกตีความว่าเป็นคำไทยโบราณที่มีความหมายว่า “อำเภอ” (Geusau, 2000 : 125) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นอาณานิคมที่เกิดขึ้นบนความสัมพันธ์ทางอำนาจกับชนกลุ่มอื่นที่เหนือกว่า ความเป็นอำเภอไม่ว่ามันจะถูกตีความว่าด้อยกว่า เป็นรองหรือไม่อย่างไรก็ตาม คือ ความเป็นชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นได้โดยความสัมพันธ์

กับความเป็นชาติพันธุ์อื่น ๆ ในห้วงประวัติศาสตร์ แต่การได้มีโอกาสเข้ามาอยู่ในพื้นที่ที่พิเศษ เช่น ในท่าบาศร์ได้ส่งผลอย่างไรต่อความเป็นไปทางชาติพันธุ์ของพวกเขา

ในท่าบาศร์ ทำให้อาขามีทางเลือกในการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่หลากหลายมากขึ้น ผ่านการค้าของพวกเขา

นักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มลูกค้าสำคัญของอาข่าในท่าบาศร์ คือ นักท่องเที่ยวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวยุโรปและอเมริกัน คำกล่าวของอาเอที่ว่า “ขายของให้คนไทยปวดหัว ลดให้ตั้งเยอะแล้วยังจะต่อลงไปอีก ๆ” หรือ “แทบจะไม่ได้ขายให้คนไทยเลยนะ เดือนนึงจะมีคนไทยมาซื้อซักคนนึงมั้ง ส่วนใหญ่ก็ขายให้ฝรั่งกับญี่ปุ่นแหละ คนไทยไม่ค่อยซื้อ แค่มาดู ๆ ถาม ๆ แล้วก็ไป ขายของให้ฝรั่งจะขายได้ง่ายกว่า ญี่ปุ่นก็เลือกมากนะ แต่ก็ยังซื้อมั้ง” หรือที่อาบีเคยเล่าว่า “ของพวกนี้คนไทยไม่ค่อยซื้อหรอก ก็เห็นกันอยู่บ่อย ๆ มีให้เห็นเยอะแยะจนเบื่อแล้ว ไปที่ไหนก็เจอ” ป้าอาซาที่วางของขาย แบกะดินหน้าห้องแถวร้างแถบถนนลอยเคราะห์ ก็เป็นเช่นนี้ คือ เมื่อมีชาวต่างชาติเดินผ่านร้าน แกจะทักทายว่า ฮัลโล่ แต่พอเหลือบเห็นเป็นนักท่องเที่ยวไทย แกจะมองดูโดยไม่ทักทาย ยกเว้นเห็นว่าสนใจจริง ๆ จึงจะเริ่มเอ่ยปาก เหล่านี้คือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่านักท่องเที่ยวต่างชาติคือลูกค้าหลักที่ อาข่านิยมมีปฏิสัมพันธ์ด้วย แต่ก็เชื่อว่าพวกเขาจะปฏิเสธลูกค้าชาวไทย “แต่ถ้าคนไทยจะซื้อก็ขายให้ แต่พวกเค้าส่วนใหญ่จะแค่อู ๆ มากกว่า” อาเอ กล่าวขึ้นหลังจากที่มีนักท่องเที่ยวไทยมาเลือกชมสินค้า แล้วเดินจากไปโดยมิได้ต่อรองราคาที่เขาบอกไป

สำนึกที่ว่าชาวต่างชาติ หรือ “ฝรั่ง” คือ ลูกค้าสำคัญของอาข่าเป็นสิ่งที่มีความชัดเจนมาก “อาข่า ชอบไปขายของที่มีฝรั่งมาเดินเยอะ ๆ นะ อย่างไนท์ ถนนข้าวสาร หัวหิน สมุย มีที่ที่ไม่ค่อยชอบก็สวนจตุจักรนะ เพราะมีแต่คนไทยมาเดิน แต่ที่นั่นจริง ๆ ก็มีอาข่าเปิดร้านขายของอยู่นะ พวกนั้นมันขายส่ง” อาบีกกล่าวถึงความสัมพันธ์เชิงพึ่งพาระหว่างอาข่าที่เป็นผู้ค้ากับชาวต่างชาติที่เป็นลูกค้า การไม่มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาในท่าบาศร์มีค่าเท่ากับการบีบให้อาข่าทำการค้าที่นี้ต่อไปไม่ได้ คำว่าหนึ่งคนขายของเล่นที่มาแวะนั่งพักเหนื่อยกล่าวขึ้นว่า “เดี๋ยวนี้นายกโหด จะออกกฎให้ฝรั่งที่มาเที่ยวเมืองไทยต้องมีเงินมากกว่า 4 แสนขึ้นไปถึงจะให้เข้ามาเที่ยวเมืองไทยได้ ใครจะแต่งงานกับผู้หญิงไทยก็ได้แต่ต้องมีทะเบียนสมรส” อาเอนั่งฟังอยู่กล่าวว่า “ไม่น่าทำอย่างงั้น ถ้าไม่มีฝรั่งมาเที่ยวแล้วจะขายของให้ใคร ฝรั่งที่มาเดินที่นี้ บางทีก็เป็นฝรั่งไม่ค่อยมีเงิน ถ้าเป็นฝรั่งมีเงินเค้าก็ไม่ค่อยมาที่นี้หรอก เค้าไปเดินในร้านดีกว่า ถ้าไม่ให้ฝรั่งจนมาเที่ยวแล้วใครจะมาซื้อ” ชาวยุโรปและอเมริกันที่มาเดินที่นี้ คงมีปะปนกันไปทั้งรวยและจน แต่ที่อาเอกังวล คือ การไม่มีลูกค้าเพราะสินค้าหลาย ๆ ชนิดทำขึ้นมาและสรรหามาเพื่อ “ขายฝรั่ง”

ในความคิดของอาซาอย่างอาเอ อาบี อาเอฟ และอาซาในท่าบาศร์อีกหลายคน ชาวต่างชาติที่เรียกว่า ฝรั่งนั้นมีหลายระดับ ฝรั่งที่นิยมมาเดินในท่าบาศร์มักเป็น “ฝรั่งจน ๆ ไม่ค่อยมีเงินนะ พวกนี้จะพักเกสต์เฮาส์แถว ๆ ท่าแพอะไรนั่น เวลามาซื้อของก็ต่ออยู่นั่นแหละ” อาบีเล่าแล้วกล่าว

ต่อไปว่า “ไม่เหมือนฝรั่งแถวพัฒนาพงษ์ พวกนั้นจะรวยบอกราคาเท่าไรก็ได้” อาเอเสริมว่า “ฝรั่งที่สมัย
ก็ดี พวกเค้าจะสุภาพ บอกไปก็ไม่ต่อ จนบางที่เราเกรงใจ เค้าดูจะมีเงินนะ” ถึงแม้ฝรั่งจะมีหลาย
ระดับ และฝรั่งที่มาเดินที่ไนท์บาซาร์เป็นฝรั่งที่ไม่สู้จะล้ำชานัก แต่ในสายตาของอาซ่า นักท่องเที่ยว
ต่างชาติเช่นฝรั่งก็ยังดูดีกว่านักท่องเที่ยวไทยทั้งในแง่ของการเป็นลูกค้าและในแง่ของการเป็นผู้ที่สมควร
หามาเป็นคู่ชีวิต

“อาปีวันนี้ไปกินข้าวกับแฟนใหม่ หาแฟนใหม่ได้อีกแล้ว” อาเอตอบเป็นเชิงพูดเล่น เมื่อ
ถามว่าอาปีหายไปไหน สักครูให้หลังอาปีก็เดินกลับมาพร้อมชายชาวเบลเยียมผู้มีโครงการจะไปเปิด
กิจการเกสต์เฮาส์ที่สิบสองปีนา “เค้าบอกที่นั่นเกสต์เฮาส์ยังไม่เยอะ น่าไปเปิด ฝรั่งคนนั้นะไปมา
หมดทุกที่แล้ว ที่ที่หนูเคยไปอย่างหลี่เจียง บาทลืออะไรก็ไปมาหมดแล้ว นี่เค้าบอกจะมาเรียนไทย
มัชจาเจเนี่ย” มักมีฝรั่งหรือญี่ปุ่นมาขอพบอาปีอยู่ประจำ แต่เธอก็เพียงไปกินข้าวไปเที่ยวสถานบันเทิง
ด้วย ไม่ได้เอาตัวเข้าแลก หลายครั้งที่เธอวิจารณ์สตรีอื่นทั้งที่เป็นอาซ่าด้วยกัน เป็นไทย ฯลฯ ที่มีหนไ
ก็ไปหลับนอนกับฝรั่ง ทุกที่ที่เห็นอาซ่ารุ่นน้อง รุ่นหลานแต่งตัวเปิดกว้างเกินงามหรือแต่งหน้าจัดจ้าน
เธอจะตำหนิว่า “พวกนั้นจะทำอาซ่าเสียหมดเลย ทำตัว แต่งตัวยังงี่เง่าเกลียดจริง ๆ ดูชุดสีข้างบาง”
ความพยายามในการหาฝรั่งมาเป็นคู่ชีวิตของเธอเกิดขึ้นมาโดยตลอด แต่ก็เริ่มมาหยุดลงภายหลังการ
ประกอบพิธีแต่งงานบนดอยของเธอกับบุรุษหนุ่มชาวอเมริกัน และการได้รับอนุมัติวีซ่าประเภทคู่หมั้น
จากสถานทูตอเมริกันประจำประเทศไทย เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2548 “แฟนบอกเหมือนเป็น
ของขวัญวันวาเลนไทน์เลย เดี่ยวปลาย ๆ เดือนหน้าหนูก็ต้องบินไปแล้ว” เธอเล่าด้วยน้ำเสียงปิติ
ลึงโลด

สถานที่ที่ทำให้อาปีมีโอกาสพบหน้าชาวต่างชาติที่วาดหวังจะมาเป็นแฟนเธอก็คือ ที่ร้าน
ริมทางข้างถนนของเธอเอง แฟน ๆ ของเธอมักเข้ามาหาเธอในรูปของผู้ท่องเที่ยวบ้าง ผู้ซื้อบ้าง เช่น
ช่วงหนึ่งมีนักศึกษาหนุ่มชาวแคนาดาเข้ามาตีสนิท นักศึกษาผู้นี้แวะเวียนมาหาเธอที่ร้านทุกคืน
ตลอดเวลาที่อยู่เชียงใหม่ วันหนึ่งสอบถามดูหลังจากไม่เห็นหน้านักศึกษาผู้นี้ อาปีว่า “กลับไปแล้ว
ไปเย็นวันนั้นแหละ ปานนี้ถึงกรุงเทพฯ แล้วมั้ง พ่อเค้าโทรมาตามให้กลับไปเรียนต่อ ไม่งั้นก็ยังไม่ยอม
กลับหรอก” หรือมีชายอเมริกันผู้นี้แวะเวียนมาซื้อสินค้าชาติพันธุ์ไปขายยังประเทศตน พร้อม
ทั้ง มาเกี่ยวพาราซีเธอไปพร้อม ๆ กัน วันหนึ่งชายผู้นี้มาเลือกซื้อสินค้าเป็นเข็มขัดผ้าม้ง 5 เส้น รับซื้อ
ทุกเส้นที่แม่และเธอเพิ่งเย็บเสร็จ จากนั้นก็ซื้อผ้าพันคอเท้าที่นำผ้าเก่าของม้งมาดัดแปลง “เค้ามาซื้อได้
หลายครั้งแล้ว ครั้งแรกก็มาซื้อพวกเข็มขัดอะไรไปเยอะ แล้วก็มาซื้ออีกทีละเล็กละน้อย รวม ๆ กันแล้ว
ก็หลายพัน เค้าจะเอาไปขายทางนั้น” อาปีเล่าด้วยความดีใจที่ขายของได้แล้วกล่าวต่อไปว่า “วันนี้เค้า
เอารถของเล่นคันเล็ก ๆ มาให้ หนูบอกเค้าไปว่ามีน้องชาย เค้าคงนึกว่าน้องยังตัวเล็ก ๆ มาถามหนู
เรื่องแฟน หนูก็บอกว่ายังไม่มีแฟน” ยิ้มพร้อมหันไปพูดกับอาติว่า “วันนี้เค้าเอาของขวัญมาให้ชั้น มา
จับชั้นนั่นแหละ ฝรั่งนี่ก็แปลกเนาะถามว่ามีแฟนทางนั้นมั๊ยบอกไม่มี เป็นไปได้ยังไงอายุขนาดนั้นแล้ว

ยังไม่มีแผนนะ” อาปีไม่ใช่อาชาที่หน้าตาสะสวยเป็นพิเศษ แต่มักมีนักท่องเที่ยวดูต่างชาติมาชอบเธอหลาย ๆ คนกลับไปประเทศของตนแล้วยังแวะเวียนกลับมาหาเธออีกเช่นนักศึกษาแคนาดานั่น พอมหาวิทยาลัยปิดภาคการศึกษาก็บินมาอยู่เชียงใหม่ และพอถึงยามค่ำคืนก็มาหาเธอที่ร้าน เธอรู้จุดเด่นของตัวเองดีและใช้เป็นประโยชน์ทางการค้า บางรายที่ทิ้งมาขว้างซื้อและเกี่ยวพาราสีเธอ จะมีท่าทีทำนองว่า “บอกเท่าไรก็ไม่ต่อ เลยต้องแถม ๆ ให้ไปมั่ง”

เทคโนโลยีด้านการสื่อสารแบบข้ามพรมแดนเช่นอินเทอร์เน็ต เป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยขยายเครือข่ายการปฏิสัมพันธ์ให้กับอาชา อาชาไนท์บาชาร์หลายต่อหลายคนพึ่งพาบริการร้านอินเทอร์เน็ตในการสานสัมพันธ์กับคนถูกใจที่อยู่ไกลคนละทวีปอย่างเป็นเรื่องปกติ กระทั่งผู้ที่เขียนอ่านไม่คล่องก็สามารถ “ให้เด็กที่ร้านช่วยพิมพ์ให้ก็ได้ บอกให้เค้าเขียนให้” วันหนึ่งอาปีเปรยว่า “หนูขี้เกียจเขียนเมลถึงเค้าทุกวัน หนูเลยบอกช่วงนี้หนูกลับดอย ไม่ต้องเขียนมาบอย ก็เค้าเขียนมาทุกวันเลยอะ แต่ก็ดีนะ” อาติที่นั่งอยู่ตรงนั้นเข้าขึ้นว่า “ที่ผัวมัน ๆ ไม่เขียนนะ ที่ขี้เขียนหา” อาปีหัวเราะเพราะรู้ตัวดีว่าเป็นคนเช่นไร “หนูอยากมีปิ่นจะได้ยิงคนเจ้าชู้ แต่สงสัยหนูจะต้องเป็นคนที่ถูกยิงก่อนแน่เลย” เธอกล่าวขึ้นพร้อมทั้งหัวเราะให้กับตัวเอง

คู่หมั้นชาวอเมริกันของเธอนั้นคบหากันได้ 3 ปีแล้ว “ตอนนั้นหนูเดินขายของอยู่ แล้วก็ได้เจอกันที่ไนท์นี้แหละ ที่แรกก็ไม่ได้คิดจริงจังอะไร แต่กลับไปแล้วเค้าก็ยังติดต่อมา หนูก็เสียใจเค้า ๆ รักหนูมากนะ ขนาดหนูทำอะไรไม่ดี ๆ ไปตั้งหลายอย่างเค้าก็ยังชอบหนูอยู่ อย่างเค้าส่งเงินให้หนูไปเรียนภาษาอังกฤษหนูก็ไม่ได้ไปเรียนจริง คือหนูไม่ชอบเรียนหนังสือนะ พอเค้ารู้เข้าเค้าก็โกรธหลัง ๆ มานี้ก็เริ่มหายโกรธ แล้วเค้าก็โทรมาหาหนูตลอดนะโทรทางไกลนะ เค้ารักหนูนะแหละ” เธอนิ่งไปสักครู่ แล้วเอ่ยขึ้นว่า “บางคนเค้าก็จำเป็นต้องหาผัวฝรั่งนะ มันไม่มีกินจริง ๆ บนดอยก็ยากจนกัน”

คู่ชีวิตชาวต่างชาติหรือ “ผัวฝรั่ง” เป็นสิ่งหนึ่งที่พอจะหาได้ในไนท์บาชาร์ไปพร้อม ๆ กับการค้าขาย แต่ก็ใช่ว่าอาชาทุกคนจะตั้งหน้าตั้งตาเข้ามาค้าขายในที่นี้เพื่อหาสามี ทุกคนเข้ามาเพื่อทำการค้าแต่ทว่าความเป็นจุดเชื่อมต่อประสานการเคลื่อนไหวข้ามพรมแดนของไนท์บาชาร์กลับอำนวยความสะดวกให้กับอาชาหลายคนที่เข้ามา

อาเอ็กมีคู่ชีวิตเป็นชาวอเมริกัน สามีเธอจะมาอยู่เชียงใหม่ในช่วงฤดูหนาวหรือช่วงที่ว่างงานทางนั้น ก่อนที่จะแต่งงานกับสามีผู้นี้ เธอเคยคบหากับชายอเมริกันมา 2 คน แต่ละคนเข้ามาหาเธอที่ร้านค้าในฐานะลูกค้าประจำที่มาซื้อสินค้าไปขาย และเกิดถูกอภัยภัยกัน อาเอเล่ว่า “ตอนอยู่ร้านผักบุงลอยฟ้า เจ้าของร้านจะสอนให้เขียนทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ตอนนั้นเจอฝรั่งจะกลัวมาก เพราะบนดอยผู้ใหญ่ชอบหลอกเด็กกว่า ถ้าอแงจะเอาไปขายฝรั่ง” แต่ทุกวันนี้ผู้ที่เธอเคยหวาดกลัวกลับกลายมาเป็นคู่ชีวิตของเธอ ไนต์บาชาร์คือที่ที่ให้โอกาสในการมีปฏิสัมพันธ์แบบข้ามแดนกับเธอ “ที่แรกเค้าก็เดินมาดู ๆ ของมันแหละ แต่คุยกันไปคุยกันมาก็ถูกใจกัน เลยลองคบกันดู แต่ตอนนั้นเค้ายังไม่ได้หย่ากับแฟนทางโน้นไง เดียวนี้หย่าแล้ว” เธอท้าวความให้ฟังถึงความเป็นมาของสามี

ถามอาบีว่า เหตุใดจึงไม่คิดจะแต่งงานกับผู้ชายอำเภอด้วยกัน เธอว่า “จริง ๆ ตอนเด็ก ๆ ก็เคยคิดนะ แต่ตอนโตมาแล้วนี่ ไม่เอาเลย ผู้หญิงอำเภอต้องทำงานหนักนะหนักมาก ๆ เลย” เกี่ยวกับเรื่องนี้อาเอก็เห็นพ้องด้วยเช่นคำวันหนึ่งเธอมองไปทางวัดอุปัคต แล้วเห็นสามีภรรยาอำเภอคนหนึ่ง ซึ่งเธอรูจักดี สามีเป็นชายร่างใหญ่ ในขณะที่ภรรยาตัวเตี้ย ๆ เล็ก ๆ วันนั้นภรรยาทั้งแบกทั้งหิ้วสัมภาระเต็มไม้เต็มมือ ขณะที่สามีกลับเดินมือเปล่า เธอกล่าวขึ้นว่า “นะอย่างนั้นนะ ไม่ชอบเลย ผู้ชายก็ตัวโต แข็งแรงกว่า จะช่วยหิ้วซักริดก็ไม่ได้ ปล่อยให้ผู้หญิงหิ้วอยู่คนเดียว น่าจะช่วย ๆ กันถือเนาะ” การใช้ชีวิตในเมืองมานานกลับหล่อหลอมมุมมองใหม่ในความสัมพันธ์หญิงชายให้กับเธอ ป้าอำเภอร่างเล็กนั้นอาจไม่ได้รู้สึกเช่นเดียวกับที่อาเอคิดและตีความ นางเติบโตขึ้นมาในหมู่บ้านอำเภอ ให้ชีวิตอยู่ในนั้นมาเนิ่นนาน การเดินเร่ขายในไนท์บาร์ซาร์ก็เป็นเพียงอาชีพเสริมที่นางทำยามเข้ามาอยู่ในเมือง อำเภอหรือภรรยาหรือภรรยาของอำเภออาจมีอิทธิพลเหนือการตีความตามอำเภอใจของปัจเจกบุคคล เช่นนาง อาบีอธิบายต่อว่า “จริง ๆ ผู้ชายอำเภอที่หนูเคยชอบนะ เค้าเป็นอำเภอขรายนะ ไม่ใช่อำเภอจวน ๆ ความจริงตอนหนูกลับไปบอนด์ยี่ก็มีคนมาจีบมีมาหลายคนอยู่นะ แต่หนูไม่ชอบ จริง ๆ แล้วแต่งกับอำเภอไม่ว่าจะเป็นอำเภอขรายหรืออำเภอจวน ผู้หญิงก็ลำบากทั้งนั้นแหละ เพราะต้องทำงานหนักเหมือนกัน ดูแม่สิทุกวันนี้ก็ยังทำงานหนัก” อาบีกล่าวขึ้นอีกว่า “ความจริงไม่ใช่แต่ผู้ชายอำเภอนะ ผู้ชายไทยหนูก็ไม่อยากแต่งด้วย ไม่สนใจ”

อาเอเองก็มีความคิดทำนองนี้ เมื่อถูกถามว่าเคยมีแฟนเป็นอำเภอไหม เธอทำหน้าเหมือนฟังผิดพลาดไป และรีบปฏิเสธอย่างแข็งขันว่า “ไม่มี ไม่เคยมองเลย ไม่ใช่แต่ผู้ชายอำเภอนะ คนไทยก็ไม่เคยมอง ไม่เคยคิดเลยนะ ไม่ใช่ว่ารังเกียจพวกเขานะ แต่รู้สึกว่าเค้าจะมาดูแลเราไม่ได้ แค่นั้นแหละ ไม่ใช่เรื่องรังเกียจอะไร แต่งกันไปก็สงสัยจะต้องเป็นคนไปดูแลเค้าไม่ใช่เค้ามาดูแลเรา”

ภาพผู้ชายไทยและผู้ชายอำเภอในหัวของเธอจะแตกต่างจากภาพของผู้ชายฝรั่ง “ฝรั่งนี้ผู้หญิงอายุเกิน 25 ปีขึ้นไปหรืออายุมากเค้าก็ชอบได้นะ เค้าชอบความเป็นผู้ใหญ่ซะ ไม่เหมือนบอนด์อายุ 25 ก็ว่าแก่แล้ว” อาบีบรรยายความต่างให้ฟัง อาเอฟเสริมว่า “บอนด์นี่ 16 – 17 ปีนี้แต่งกันมากเลย” อาบีพยักหน้าแล้วว่า “คนไทยมันดูแลแต่ให้เป็นเด็ก ๆ นะ” เหตุผลของการเลือกชายต่างชาติมาเป็นคู่ชีวิตของอำเภอแต่ละคนอาจแตกต่างกันไป แต่โดยรวมก็คือความจำเป็นทางเศรษฐกิจและความจำเป็นทางวัฒนธรรม

อาบีเคยเล่าถึงการกลับไปเยี่ยมพ่อแม่บอนด์ว่า “เวลากลับไปบอนด์ยี่หนูยังกับเป็นธนาคร มีแต่ญาติมาหาเพื่อแบมือขอเงิน ไม่รู้พวกเค้าเอามาฝากเราไว้ตั้งแต่เมื่อไหร่ ปกติก็ไม่ได้มาช่วยเราทำงาน แต่พอรู้ว่าเรากลับไปปั๊บก็จะมาขอเงิน เลยไม่ค่อยอยากกลับ พี่หนูไม่ค่อยอยากกลับบอนด์ก็เพราะยังงี้แหละ ไม่รู้มาจากไหน เต็มไปหมด” แต่การนั่งขายของอยู่เฉพาะในเมืองก็เชื่อว่าไม่มีใครมาขอสตางค์ “ญาติหนูเยอะ ชอบมาที่นี้มาขอเงิน เด็กผู้ชายนะตัวดีซี้เกียจ ไม่ทำอะไรจริงจังลงมาในเมืองก็ซี้เกียจทำงาน ยังไม่ครบเดือนก็ลาออก เงินเดือนก็เลยไม่ได้ ก็ต้องมาขอค่ารถจากหนู

กลับบ้าน ไม่ให้ก็กลับไม่ได้วนเวียนอยู่แถวนี้ ต้องมาคอยเลี้ยงมันอีก ยิ่งเปลือง เลยกดต้องให้ไป" เมื่อถามว่ากลับไปแล้วทำอะไร เธอว่า "ก็ทำอะไรไปวัน ๆ นะแหละ พวกนี้มันขี้เกียจ ทำไรก็ไม่ชอบ เข้ามาอยู่ในเมืองก็ทำงานได้ไม่นาน ไม่อดทนกัน" เหล่านี้คือสิ่งที่สะท้อนถึงความอัตคัดขัดสนในชีวิตของอำเภอ และทำให้อำเภอในทบทวนหลายครั้งในทบทวนเป็นทั้งที่ทำกินและที่ของการหาความสุขตามไปพร้อม ๆ กัน

เมื่อนำประเด็นความเป็นเพศขึ้นมาพิจารณาด้วย เราจะเห็นได้ว่าความตั้งใจที่จะได้คู่ชีวิตชาวต่างชาติของอำเภอในทบทวนบางคน ยังเป็นเรื่องของความพยายามที่จะข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรมของพวกเขาเองอีกด้วย ในอดีตชีวิตของอำเภอโดยเฉพาะสตรีถูกควบคุมกำหนดไว้อย่างเข้มงวด โดยอำเภอยังหรือกฎจารีต ซึ่งครอบคลุมในทุกแง่มุมของชีวิต "ผู้หญิงรุ่นแม่นี้ลำบากมากเลย ดินะที่หนูเกิดมายุคนี้ ต้องตื่นแต่เช้าลุกขึ้นมาค้าข้าว หุงข้าว ทำกับข้าวแล้วรอให้ผู้ชายที่ตื่นสาย ๆ ได้ลุกขึ้นมากิน ทำข้าวให้กินเสร็จ ก็ต้องไปไรต่อ ถ้ามีลูกก็ต้องแบกลูกไปด้วย แล้วถ้ามีน้ำก็ต้องจูงมันไปด้วย แต่เค้าก็เก่งนะทำกันมาได้ ให้นูทำยังงั้น ตายแน่" อาบิบรรยายภาพชีวิตในอดีตของมารดาตนเอง อย่างสำนึกในบุญคุณของยุคสมัยที่เปลี่ยนไปได้เร็วทันการเกิดมาดุโลกของเธอ การได้แต่งงานกับผู้ชายฝรั่งเป็นคล้าย "ทำข้าม" หรือสะพานที่เชื่อมไปสู่โลกทางวัฒนธรรมอีกใบหนึ่ง ซึ่งไม่ได้เกิดจากการมีอยู่ของอำเภอชายกับอำเภอหญิง ก็คล้ายคำของเธอที่ว่า "แต่งกับอำเภอไม่ว่าจะเป็นอำเภอรวหรืออำเภอจน ผู้หญิงก็ลำบากทั้งนั้นแหละ"

คำว่า "ข้ามแดน" ที่ใช้ในที่นี่ นอกจากจะมีนัยของการข้ามพรมแดนของชาติ เช่น การได้มีโอกาสโคจรมาพบกันของชาวต่างชาติกับอำเภอแล้ว ยังมีนัยของการข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์หรือพรมแดนทางวัฒนธรรมอีกด้วย การหาคนที่มิสสถานภาพทางเศรษฐกิจที่มั่นคงกว่าตนทั้งยังเป็นคนที่ไม่ใส่ใจในจารีตอำเภอมากเท่ากับชายอำเภอ เช่น บรรดานักท่องเที่ยวต่างชาติมาเป็นคู่ชีวิต คือตัวอย่างหนึ่งของการข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรมที่จะบังเกิดขึ้นได้ในพื้นที่อย่างในทบทวน

การข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรมหรือทางชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่มิให้เห็นกันอย่างดาษดื่นในทบทวน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มากไปด้วยความกำกวม มันปรากฏตัวออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ที่มากเกินไปจนทั้งในรูปของสินค้า ตัวผู้ค้า วิถีปฏิบัติของผู้ค้า ผู้ประกอบการ ฯลฯ

คำคืนหนึ่งก่อนวันลอยกระทงอาเอกเล่าขึ้นว่า "พวนี้เค้าจะมีขบวนแห่โคมยี่เป็ง เค้าบอกให้ช่วยกันแต่งชุดเมือง ให้รู้ (พูด) คำเมือง" เธอหัวเราะให้กับคำขอความร่วมมือนี้ และกล่าวต่อว่า "แถวนี้มีแต่พม่า อำเภอ แล้วก็ม้ง จะไปเอาชุดเมืองมาจากไหนละ แล้วคำเมืองบางคนก็ยังไม่พูดไม่ได้" เป็นอันว่าการขอความร่วมมือนี้ ผู้ค้าจำนวนหนึ่งทำให้ได้แค่การพยายามทักทายนักท่องเที่ยวเป็นภาษาล้านนา ซึ่งตามปกติก็ทำกันเป็นประจำอยู่แล้ว แต่อันใดที่พอจะทำให้ได้โดยไม่ลำบากนัก ผู้ค้าส่วนใหญ่ก็พร้อมที่จะทำ ให้ เช่น ช่วงวันเฉลิมพระชนมพรรษาจะมีคนมาเดินแจกธงชาติกระดาษกับเทียนไขสีน้ำเงินให้ พร้อมกันจุดถวายพระพร ซึ่งผู้ค้าส่วนใหญ่ในฐานะที่ถูกมองว่าเป็นคนไทยในวันนี้

ก็ช่วยกันทำตามคำเชิญชวน “มีทุกปีแหละ 2 ทุ่มก็จุด” อาเอกเล่าขึ้นอย่างรู้ดีโดยประสบการณ์ตน ซึ่งนี่ก็คือธรรมเนียมปฏิบัติพื้นฐานของการค้าที่นี้ “เค้าเฮอะไร ก็เฮอะตามเค้าไป ต้องทำตัวยังงั้นแหละ เค้าเฮเราเฮไม่งั้นก็เสร็จ” คนเร่ขายกับข้าวถูกให้ข้อสังเกตไว้ ผู้ค้าในไนท์บาซาร์ไม่ว่าจะมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ใด มีวิถีปฏิบัติที่โดดเด่นเป็นลักษณะจำเพาะของตนมากเพียงใดก็ตาม ยามเข้ามาอยู่ในพื้นที่นี้ พวกเขาต้องพร้อมที่จะก้าวออกมาจากพรมแดนทางวัฒนธรรมของตนหรือต้องพร้อมที่จะรื้อปรับพรมแดนทางวัฒนธรรมของตนใหม่ให้สัมพันธ์กับอำนาจของกลุ่มชาติพันธุ์ที่แผ่คลุมอาณาบริเวณนี้

สภาพการณ์เช่นนี้ยังสามารถเห็นได้อย่างเด่นชัดผ่านการผลิตสินค้าชาติพันธุ์ รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้จะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป แต่ในที่นี้ขอตั้งเป็นข้อสังเกตไว้ว่าสำหรับอาชีพการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมแบบข้ามแดนไม่ใช่ปรากฏการณ์ใหม่ นับแต่อดีตถึงปัจจุบันอาชีพก็ได้ทำเช่นนั้นมาโดยตลอด ผิดกันแต่ว่าในพื้นที่พิเศษเช่นไนท์บาซาร์ การปฏิสัมพันธ์นี้ก็กลับมีความแตกต่างหลากหลายกว่าเนื่องจากพวกเขาได้เข้ามาดำรงอยู่ในพื้นที่ที่เป็นจุดเชื่อมต่อประสานการเคลื่อนไหวของผู้คนจากนานาสารทิศอย่างเข้มข้น อีกประการหนึ่งคือการปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาในที่นี้เป็น การปฏิสัมพันธ์ที่แทบจะมิได้ถูกควบคุมหรือกำกับไว้โดยกฎจารีตของอาชีพ ความเป็นอาชีพของพวกเขาได้ถูกนำติดตัวเข้ามาสู่ไนท์บาซาร์ ซึ่งมีได้เป็นบริบทที่ผลิตกฎจารีตที่หล่อนลอมความเป็นอาชีพนั้นมาแต่เดิม ณ ที่นี้ความเป็นอาชีพแบบใหม่ ที่ไม่เคยมีอยู่ในสสารบบของความเป็นอาชีพก็ได้ถูกผลิตขึ้นมา

หากมองว่าความเป็นอาชีพ คือ สิ่งที่เกิดขึ้นมาท่ามกลางความสัมพันธ์กับความเป็นชาติพันธุ์อื่น ๆ ซึ่งก็คือการจำแนกและระบุลงไปว่าอันใดใช่อันใดมิใช่อาชีพ แต่ในอีกแง่หนึ่งเราอาจกล่าวได้ว่า ความเป็นอาชีพ คือ สิ่งที่เกิดขึ้นมาในความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นชาติพันธุ์อื่น ๆ และความเป็นอาชีพเอง หมายความว่า ความเป็นอาชีพไม่ใช่สิ่งที่เป็นเพียงชั่วคราวข้ามกับความไม่แน่นอนไม่ใช่อำนาจ (ความเป็นชาติพันธุ์อื่น) แต่มันยังเป็นสิ่งที่มีความเป็นไปได้ที่จะถูกผลิตใหม่ให้มีความผิดแผกแตกต่างไปจากความเป็นอาชีพแต่เดิมมาอีกด้วยความเป็นอาชีพจึงเป็นสิ่งที่มีความเป็นกระบวนการอยู่ในตัวมัน ไม่ได้เกิดจากการทำให้ตัวมันเองแตกต่างจากผู้อื่นอยู่ร่ำไป แต่ยังเกิดจากการทำให้ตัวมันเองแตกต่างไปจากตัวมันเองแต่เดิมอีกด้วย บางกรณีการเป็นหรือไม่เป็นอาชีพ อาจไม่ได้มีคุณค่าความหมายใดเป็นพิเศษ การเป็นหรือไม่เป็นอาจถูกทำให้ “เป็นอื่น” อยู่ตลอดเวลาเช่นการเกิดสภาพของการเป็นก็ได้ไม่เป็นก็ได้หรืออื่น ๆ ที่นอกไปจากนี้ ลักษณะเช่นนี้มีให้เห็นเป็นประจำในพื้นที่การค้าอย่างไนท์บาซาร์ การเป็นพื้นที่แห่งการปะทะสัมพันธ์อันเข้มข้นของผู้คนและสิ่งต่าง ๆ ที่มากด้วยความกำกวม คือ เงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้เกิดสภาพการณ์เช่นนี้

ที่ของการรื้อปกรั้วของความเป็นอำเภอ

นับแต่เริ่มเปิดกิจการของตนเองอำเภออย่างอาเอก็ไม่เคยขายเฉพาะของอำเภอ ในขณะที่เพื่อนชาวกะเหรี่ยงเป็นฝ่ายหาสินค้ากะเหรี่ยงและม้งมาใส่ร้านเธอก็จะเป็นฝ่ายหาสินค้าอำเภอเข้ามา การที่สินค้าชาติพันธุ์ในร้านอาเอยุคบุกเบิกเป็นสินค้าที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์นั้นสาเหตุสำคัญไม่ได้อยู่ที่การมีเพื่อนเป็นคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ แต่กลับอยู่ที่สภาวะการณ์ที่เป็นเงื่อนไขของในบทบาทที่นำไปเป็นเช่นนั้น

เชียงใหม่ในบทบาท คือ พื้นที่ที่เอื้อให้เกิดการข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรมทั้งในรูปของการค้าและตัวสินค้าเอง หนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ทำให้เป็นเช่นนั้นคือ ความต้องการในของที่ดูสวยแปลกของบรรดานักท่องเที่ยว เหมือนที่อาเอเคยให้ข้อสังเกตไว้ว่า “ที่นี้อะไร ๆ ก็ขายได้ ถ้ารู้จักทำให้มันดูสวย ๆ แปลก ๆ เข้าไว้” หรือ “มีแต่ฝรั่งนั่นแหละที่ซื้อ (สินค้าพวกนี้) เค้าต้องการความแปลกใหม่” อีกหนึ่งคือ การเป็นแหล่งรวมของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ทั้งในด้านของตัวผู้ค้าและผู้จัดหาสินค้ามาส่งให้ ซึ่งมีมากมายหลายเผ่าพันธุ์ อีกหนึ่งคือ ธรรมเนียมปฏิบัติทางการค้าของผู้ค้า ณ ที่นี้ที่นิยมลอกเลียนแบบสินค้ากันไป ๆ มา ๆ ที่เกิดขึ้นได้ภายใต้เงื่อนไขของการเป็นตลาดของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเด่นดังที่อาเอเคยอธิบายให้ฟังว่า “พวกนี้เค้าเจออันไหนสวยถูกใจเค้า ก็ซื้อ” เข็มขัดผ้าม้งที่อาเอทำขึ้นมาขายน้อยครั้งที่จะถูกลูกค้าสอบถามว่าเป็นสินค้าของเผ่าใด ลูกค้าส่วนใหญ่ทั้งไทยทั้งเทศและทั้งที่ซื้อปลีกและซื้อส่งมานั่งเลือก ยืนเลือกมันไปด้วยลวดลายและสีสันของมันมากกว่าลักษณะเด่นทางชาติพันธุ์ที่ปรากฏบนตัวมัน การลอกเลียนแบบสินค้าทั้งในแง่ของการทำและการหามาวางจำหน่าย เป็นธรรมเนียมปฏิบัติในระดับชีวิตประจำวันของผู้ค้าที่นี่ ค่าวันหนึ่งอาเอมองไปยังอาเอที่เดินถือเสื้อแจ็คเก็ต ซึ่งตัดเย็บด้วยผ้าปักจักรลายม้งประยุกต์กลับมา 2 ตัวพร้อมกล่าวขึ้นว่า “ผมมีคู่แข่งอีกแล้วเนี่ย” แต่สินค้าน่าก็ไม่ได้ดูเคร่งเครียดแต่อย่างใด เมื่อถามว่าเป็นเพราะเหตุใดอาเอก็ว่า “ก็เขื่อนมันเห็นผมเอาเสื้อแจ็คเก็ตแบบนั้นมาแขวนขายเลยเกิดไอเดียไปหาผ้าแบบนั้นไปจ้างเค้าเย็บเอามาขายม้ง นี่เค้าเพิ่งเย็บเสร็จมันเลยไปเอามา” แต่กับผู้ค้าบางรายการถูกลอกเลียนแบบสินค้า ถือเป็นเรื่องที่เคร่งเครียด เช่น อาเอเคยกล่าวว่าร้านใกล้ ๆ กันมักแหวะเวียนมาดูสินค้า เพื่อจดจำเป็นตัวอย่างไปทำจำหน่ายบ้าง “บางทีหนูไม่อยู่ อยู่แต่ห้องสาวนะ เค้าก็จะไม่เกรงใจเดินมาหยิบขึ้นดูเลย แต่ถ้าเห็นหนูอยู่เค้าก็จะแค่มอง ๆ ไม่กล้าหยิบขึ้นมาดู จะพูดก็ลำบากเนาะ คนมันรู้จักกัน” เธอจึงได้แต่ทนยอมรับการกระทำนั้นไป แต่ตัวอาเอบางครั้งก็ลอกเลียนหรือปรับประยุกต์สินค้าร้านอื่นมาทำ ไม่ว่าจะการลอกเลียนแบบจะเป็นเรื่องเคร่งเครียดหรือไม่ก็ตาม แต่มันก็ได้กลายมาเป็นธรรมเนียมทางการค้าของในบทบาทไปแล้ว อาเอเพื่อนของอาเอที่เติบโตมาด้วยกัน ก็นิยมมาลอกเลียนแบบลายเข็มขัดผ้าม้งของอาเอเป็นระยะ ๆ ค่าวันหนึ่งอาเอแหวะเวียนมาหาอาเอ พอดูจากกันได้ ลักพักอาเอเดินไปทางเข็มขัดเส้นงามที่หมายตาไว้ พร้อมเอ่ยขึ้นว่า “โหย ! อันนี้สวยมาก

นะเนี่ย" และหยิบขึ้นมาพิจารณา อาเอากล่าวที่เล่นทีจริงว่า "วางไว้เลยไม่ต้องดู" อาอิที่นั่งสนทนาลอยด้วยเสริมขึ้นว่า "จะลอกแบบเค้าไปอีกละซี่ มาจำแบบเค้าไปทำ" แล้วก็หัวเราะขัน ๆ อย่างรู้ทัน

ในท์บาซาร์ คือ พื้นที่ของการลอกเลียนแบบ การค้าที่นี้ในแง่หนึ่งดำรงอยู่ได้เพราะการเลียนแบบ วันหนึ่งหนุ่มญี่ปุ่นผู้นิยมแสวงหาสินค้าชาวเขามาประยุกต์เป็นสินค้าส่งขายญี่ปุ่นนำผลงานของตนที่ประยุกต์ตัดเย็บจากผ้าอำมาให้อาเอชมดู อาเอประทับใจว่าตัดเย็บได้ดีแต่หนุ่มญี่ปุ่น ผู้นี้จึงกล่าวขึ้นก่อนอย่างรู้ทัน "ผมไม่ชอบถูกเลียนแบบ" คนขายของเล่นที่นั่งฟังอยู่ด้วยกล่าวขึ้นว่า "มันต้องอย่าเอามาขายที่นี้ ถ้าขายที่ในทีนี้แป็บเดียวก็มีคนอื่นทำตาม อะไรขายดีก็มีคนอื่นทำตาม"

ในระดับปรากฏการณ์การลอกเลียนแบบ คือ ยุทธวิธีที่จะช่วยให้ผู้ค้าหลายรายทำมาหากินที่นี้ได้ แต่ในระดับที่ลึกลงไปกว่านั้น การลอกเลียนแบบสื่อให้เห็นว่าในพื้นที่การค้าความเป็นชาติพันธุ์มิใช่สิ่งใด ๆ จะผูกขาดไว้เป็นของตนเองโดยเฉพาะได้ แม้แต่กลุ่มชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้น ๆ ก็ไม่มีศักยภาพที่จะกระทำเช่นนั้น อย่าว่าแต่กระทั่งตัวพวกเขาเองยังนิยมไปหยิบยืมหรือลอกเลียนแบบองค์ประกอบทางชาติพันธุ์ของชนกลุ่มอื่นมาใส่ไว้ในร้านค้าของตนเอง จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่เราจะเห็นพ่อค้าแม่ค้าคนเมืองนั่งขายปลอมหมอนอิงที่เย็บประดับไว้ด้วยผ้าลายอำมาที่เย็บปักโดยอำมาพม่า หรือแม่ค้าอำมาจะนั่งขายเสื้อกระโปรงม้งเหมือนที่แม่ค้าม้งบางรายนั่งขายกันอยู่

ปัจจัยสำคัญอีกอันหนึ่งที่ทำให้เกิดการข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรมขึ้นอยู่เป็นประจำในระหว่างบรรดาผู้ค้าสินค้าชาติพันธุ์ในในท์บาซาร์ ก็คือ การที่ชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นผู้ค้าประดานี้ ได้กลายมาเป็นผู้ที่หลุดออกมาจากบริบทเดิมที่เคยผลิตและกำกับควบคุมคุณลักษณะทางชาติพันธุ์แบบเดิม ๆ ให้กับพวกเขา การหลุดออกมาจากบริบทเดิมเช่นนี้ทำให้วัฒนธรรมหลาย ๆ อย่างที่เคยแนบชิดอยู่กับวิถีชีวิตเดิมจริง ๆ ของพวกเขาถูกตีความและให้คุณค่าใหม่ไปในการทำงาน "สิ่งที่มีค่าทางการค้า" กฎจารีตที่เคยกำกับกับการตีความคุณค่าของสิ่งนั้น ๆ เริ่มสูญอำนาจเมื่อตัวคนและวัตถุจากอาณาบริเวณทางวัฒนธรรมนั้น ๆ พลัดกระเซ็นเข้ามาสู่พื้นที่เมืองแห่งยุคโลกาภิวัตน์ที่หลายต่อหลายสิ่งถูกทำให้เป็นสินค้า สิ่งของทางชาติพันธุ์นานาชนิดที่เคยใช้กันในชีวิตประจำวันบนดอยเริ่มหมดหน้าที่เดิม ๆ และถูกกำหนดหน้าที่อันใหม่ให้ อาเอเคยบ่นว่า "ปลอมชา (ผ้าสวมแขน) นี่ก็แปลก ตอนเค้ามาส่งมันมาเป็นคู่ แต่ขายไป ๆ จะขาดคู่ เพราะฝรั่งบางคนก็เลือกซื้อไปอันเดียว บางทีก็แปลก ซื้อไป 3 อัน ไม่รู้เอาไปทำไม มันเลยไม่ค่อยมีคู่"

มิใช่แค่หน้าที่ที่เปลี่ยนไป กระทั่งรูปลักษณ์ของสิ่งของทางชาติพันธุ์ก็ถูกปรับเปลี่ยนและสร้างขึ้นใหม่ เช่น หมวกอำมาที่ทำขึ้นเพื่อขาย เข็มขัดอำมาทำขายที่ไม่เคยมีใช้กันบนดอย ผ้าสวมแขนสตรีอำมาที่นำมาเย็บประยุกต์เป็นกระเป๋าใส่ขวดน้ำพลาสติก ฯลฯ

ที่น่าใส่ใจ คือ การประยุกต์ดัดแปลงสิ่งของของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นให้เป็นสินค้าในร้านตนปรากฏการณ์นี้ชี้ให้เห็นถึงการข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี พื้นที่เช่นในท์บาซาร์ที่มากไปด้วยเครือข่ายการจัดหาวัตถุดิบของสินค้าชาติพันธุ์และความกำกวมซึ่งเป็นกฎกลางอันใหม่ที่ต่างไป

จากกฎจารีตบรรณดอย ทำให้อำเภอสยามสามารถข้ามไปมาระหว่างพรมแดนทางวัฒนธรรมได้อย่างไม่ยากเย็น แต่มันมีผลกระทบเช่นไรต่อความเป็นไปทางชาติพันธุ์ของพวกเขา

สินค้าชาติพันธุ์ที่เป็นผลผลิตของการข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรมของอำเภอสยามในทศวรรษนี้ มีให้เห็นอยู่ด้วยกันหลายชนิด แต่ในที่นี้จะหยิบยกขึ้นมาพิจารณาเพียง 2 อย่าง คือ เข็มขัดผ้าม้ง หมวกเด็กม้งแบบอำเภอสยาม

สินค้าชาติพันธุ์ที่สะดุดตาอย่างหนึ่งของร้านอาเอ คือ เข็มขัดผ้าม้งหรือเข็มขัดสตรีที่เกิดจากการนำเอาผ้าเก่าของม้งที่มีสีสันและลวดลายสวยงามมาเย็บต่อกันเป็นเส้น จากนั้นจะมีการนำเอา หอยเบี้ย ลูกปัด เม็ดเดือย เหรียญเงินพม่าหรือเหรียญเงินเกาอื่น ๆ ที่ดูแปลกตามาเย็บประดับเพิ่มเติมลงไปตามแต่จะเห็นว่างาม วัตถุประสงค์หนึ่งเป็นของม้ง คือ ชิ้นผ้าที่นำมาเป็นตัวเข็มขัด อีกก็หนึ่งแม้มิใช่วัตถุประสงค์ที่ผูกขาดไว้เฉพาะอำเภอสยาม แต่อำเภอสยามก็นิยมใช้กันมาแต่เดิมในการทำเข็มขัด เข็มขัดอำเภอสยามที่ตัวเองจะใช้ผ้าพื้นสีดำเป็นหลัก จากนั้นเย็บหอยเบี้ย เหรียญเงิน กระดุมเงิน ลูกปัดทับลงไป จนเต็มอย่างเป็นระเบียบตามแต่ผู้เย็บจะเห็นควร เข็มขัดเช่นนี้จะใช้วัตถุประสงค์ค่อนข้างมาก ลั่นเปลื้องทั้ง เงินทุนและเวลา "เหรียญเงินนี้ ถ้าใครรวบเค้าจะใส่ไปได้เยอะ ๆ ถ้าชอบ หอยเบี้ยก็เหมือนกันตัวที่เป็นเงาตุใด ๆ นะจะเป็นอย่างแพง แต่เย็บใส่ไปแล้วจะดูสวยกว่า (หอยเบี้ยอย่างถูก) นะ มันดูมีราคากว่า แต่พวกนี้เอามาเย็บขายไม่ได้หรอก แพง" เข็มขัดผ้าม้งที่อำเภอสยามเย็บขายเนื่องจากตัวผ้าม้งที่ใช้เป็นผ้าพื้นมักมีลวดลายสวยงามอยู่แล้ว อำเภอสยามจึงทำเพียงนำหอยเบี้ย ลูกเดือย ลูกปัด กระดุมเงินเทียม เหรียญพม่ามาเย็บประดับเป็นดอกเป็นดวงสลับหว่างกันไปให้ดูพองาม จำนวนวัตถุดิบและเวลาที่ใช้จึงน้อยกว่าของที่เคยทำใช้กันเอง ลวดลายที่เย็บประดับเป็นเช่นที่อาเอพอธิบายไว้ว่า "เย็บเป็นดอก ๆ ยังงี้บนดอยไม่มีหรอก อันนี้เย็บให้มันดูสวย ๆ เย็บขายฝรั่ง" และเข็มขัดผ้าม้งนี้ก็ถือเป็นสินค้าชาติพันธุ์ประเภทหนึ่งที่นักท่องเที่ยวต่างชาตินิยมมาซื้อไปทั้งในรูปการซื้อไปใช้เอง เป็นของฝาก และซื้อเป็นจำนวนมากเพื่อนำไปจำหน่ายต่อที่ประเทศตน ทุกวันนี้มันคือสินค้าที่สำคัญตัวหนึ่งของร้านอาเอ

แล้วเข็มขัดผ้าม้งถือกำเนิดขึ้นได้อย่างไร

เดิมร้านอาเอก็เป็นเช่นเดียวกับร้านอำเภอสยามอื่น ๆ คือ จะมีเข็มขัดทำขายของอำเภอสยามวางขายอยู่ เข็มขัดนี้ใช้ผ้าพื้น เช่น ดำ แดง เขียว มาตัดเป็นเส้นยาวประมาณรอบเอวจากนั้นนำเม็ดเดือย หอยเบี้ยมาเย็บประดับลงไป เข็มขัดนี้ราคาค่อนข้างถูกเพราะมีแต่ผ้าพื้นกับเม็ดเดือยเป็นหลัก ทุกวันนี้อำเภอสยามก็ยังนิยมทำเข็มขัดชนิดนี้เดินขายกันอยู่ เข็มขัดผ้าม้งถือกำเนิดขึ้นเมื่อประมาณกลางปี พ.ศ. 2543 หรือ 2544 "แบบนั้นเธอ เริ่มทำได้ซัก 2 ปีที่แล้ว (เก็บข้อมูลเมื่อเดือนกรกฎาคม 2546) ก่อนหน้านั้นก็เป็นเข็มขัดพวกนี้ไง (ชี้ไปที่เข็มขัดที่ทำจากผ้าพื้น เม็ดเดือย)" เมื่อถามว่าใครเป็นคนแรกที่ทำ ไปเลียนแบบใครมาหรืออาเอตอบทันทีว่า "เปล่า ก่อนหน้านั้นเข็มขัดนี้ไม่ได้ขายกันหรอก ขายแต่ของเก่า ๆ พวกกระป๋องม้งนั่นก็ไม่ค่อยมีขายม้งเค้าไม่ค่อยเอามาขาย มาหลัง ๆ นี่ก็เริ่มทำเข็มขัด ตอนแรกมันก็เป็นผ้าเศษที่เลาะเอามาจากเสื้อม้ง ก็เอามาวาง ๆ ขายไปยังงั้นแหละ แล้วพอมีลูกค้ามา

ซื้อ ลูกค้าบางคนเค้าก็เอามาจ้างให้เราเย็บพวกนี้ (หอย ลูกปัด เม็ดเดียว) ให้เค้า ก็เลยได้ไอเดียว่า บางคนชอบยังงี้ แล้วก็เอามาเย็บของเราขาย เมื่อก่อนอาเคเค้าก็ขายอยู่ร้านติดกันตรงนี้แหละ แล้วเวลาเค้าเห็นหนูทำอะไร เค้าก็ทำมั่ง" อาเอท้าว ความต่อไปว่า "คนที่มาจ้างนะ เป็นฝรั่ง เค้าซื้อผ้ามา จากที่อื่นแล้วเดินผ่านมาเห็นเรานั่งเย็บพวกนี้ (เย็บดอกประดับหมวกอาชาทำขายด้วยเปลือกหอย เบี้ยว เม็ดเดียว ลูกปัด) อยู่ก็เลยขอให้ช่วยแต่งให้เค้า ก็เลยได้ไอเดียขึ้นมา"

อาเอเลาะผ้ามั่งที่สอยงามออกมาวางขายอยู่ก่อนแล้ว เพียงแต่ยังไม่มีความคิดที่จะเย็บ ตกแต่งให้เป็นดอก ๆ แบบอาชาเหมือนในปัจจุบัน แต่การปฏิสัมพันธ์แบบข้ามแดนที่หลากหลายใน ไนท์บาซาร์ ก็ทำให้อาชาอย่างเธอค้นพบช่องทางทำกินอันใหม่ หญิงฝรั่งผู้นั้นคือผู้ชักนำอาชาอย่าง เธอให้ก้าวข้ามมาสู่อาณาบริเวณทางวัฒนธรรมของมั่ง ที่กระทั่งตัวมั่งเองก็สูญเสียการควบคุมกำกับ มั่นไปในพื้นที่เช่นไนท์บาซาร์

เข็มขัดผ้ามั่งคือผลผลิตของอาชาไนท์บาซาร์ แต่กีดังที่ได้กล่าวไปว่าไนท์บาซาร์คือพื้นที่ ของการเลียนแบบ หลังจากทำเข็มขัดผ้ามั่งขึ้นมาขายได้ไม่นาน อาชาอื่น ๆ รวมทั้งมั่งเองบาง เจ้าก็ทำขึ้นมาจำหน่ายบ้าง เท่าที่สำรวจพบร้านริมทางเท่าที่ทำเข็มขัดผ้ามั่งจำหน่ายมีทั้งสิ้น 7 ร้าน เป็นร้านอาชา 5 ร้าน และร้านมั่ง 2 ร้าน ในพื้นที่อย่างไนท์บาซาร์ผู้ผลิตวัฒนธรรมไม่จำเป็นต้อง เป็นผู้ครอบครองหรือผูกขาดวัฒนธรรมนั้นไว้กับตนได้ตลอดไป ยิ่งกว่าความเป็นชาติพันธุ์ที่มักถูกมอง ว่าควรจะตายตัว สารระคำคัญของคุณสมบัติการเป็นสินค้าไนท์บาซาร์ ก็คือ "ความไม่ตายตัวอัน แปลกตา" ทั้งมั่งทั้งอาชาตระหนักรู้ถึงประเด็นนี้กันเป็นอย่างดี เพื่อนอาชาและป้ามั่งบางคนก็แวะ เวียนมาสนทนากับอาเอ บางครั้งขณะสนทนาสายตากลับชำเลื่องสำรวจตลาดลายบนเข็มขัดผ้ามั่งของ อาเอที่วางขายไปด้วย คำพูดติดปากของอาเอที่ว่า "หาอะไรก็ได้ที่ขายได้มาขาย" ดูจะเป็นธรรมเนียม ปฏิบัติที่ใช้ได้ดีกับที่นี่

ถึงแม้จะถูกลอกเลียนแบบไปบ้าง แต่เข็มขัดผ้ามั่งของอาเอก็ยังคงโดดเด่น ลวดลาย สีลัน ที่เธอให้ไปมักเป็นที่สนใจของลูกค้า หนึ่งในผู้ช่วยคนสำคัญในการออกแบบลวดลายก็คือ สามีชาว อเมริกันของเธอ ผู้เป็นทั้งสถาปนิกและประติมากรในยามที่กลับไปทำงานที่อเมริกา ลวดลายเข็มขัด ผ้ามั่งของอาเอ โดยเฉพาะในช่วงที่สามีอยู่เมืองไทยเป็นไปในลักษณะที่ว่ายิ่งมายิ่งซับซ้อน จนทำให้ ยากต่อการยืมจดจำไปทำตามเพราะมีรายละเอียดมาก วันหนึ่งอาเอหยิบเข็มขัดผ้ามั่งเส้นงามผลงาน ของสามีส่งให้อาเคที่เดินมาสนทนาด้วยชมดู อาเคออกปากว่า "นี้ได้ผัอดีเนาะ ได้ทั้งผัได้ทั้งไอเดีย ใหม่ ๆ" แล้วทั้งคู่ต่างก็หัวเราะขึ้นพร้อมกัน อาเอเคยว่า "อันไหนที่สวย ๆ ก็เป็นเค้าเย็บนั่นแหละ" แต่ หลังจากนั้นไม่นาน ดอกลายที่ดูงามนั้นก็จะไปปรากฏบนเส้นที่อาเอเย็บด้วย บางครั้งอาเอก็จะลอก ลายเด่น ๆ มาบางครั้งก็จะตกแต่งตามความคิดตนเอง

หากมองว่าของของอาชา คือ สิ่งที่อาชาทำขึ้นมา เข็มขัดผ้ามั่งนี้ก็คือของของอาชานั่นหนึ่ง มันคือ สิ่งหนึ่งที่ช่วยสร้างความเป็นอาชาไนท์บาซาร์ให้กับอาชาอย่างอาเอ แต่ในกระบวนการเล็ก ๆ

ของการสร้างความเป็นอำเภอเช่นนี้ นอกจากตัวอาเองและอำเภออื่น ๆ (ที่ทำให้อาเกิดความเคยชินว่า ถ้าจะแต่งเป็นลวดลายชายฝรั่งแล้ว อำเภออย่างพวกเธอควรใช้วัตถุดิบใด เย็บตกแต่งอย่างไร) แล้ว คนนอกอย่างผู้หญิงฝรั่งที่มาจุดประกายความคิดเข็มขัดผ้าม้งให้เธอ สามีชาวอเมริกันของเธอก็ได้เข้ามามีส่วนต่อการผลิตสร้าง “ความเป็นอำเภอร่วมสมัย” ในไนท์บาซาร์ให้กับเธอด้วย

อำเภอที่อยู่บนดอยไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่ต้องมาทำเข็มขัดผ้าม้ง แต่ความต้องการของนักท่องเที่ยวในไนท์บาซาร์ทำให้อเภออย่างอาเอทำเช่นนั้น การทำเข็มขัดผ้าม้งเช่นที่อาเอทำนี้ไม่เคยมีมาในประวัติศาสตร์ของอำเภอ แต่อาเอก็ได้ก้าวข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรมของตนมาสู่พรมแดนทางวัฒนธรรมของม้งในทางปฏิบัติ คือ ได้ใส่ความคิดของอำเภออย่างเธอ และวัตถุดิบที่พวกอำเภานิยมใช้ลงไปบนผืนผ้าม้ง ดัดแปลงของของม้งให้กลายมาเป็นสินค้าในร้านอำเภอ ที่กล่าวไปว่า ความเป็นอำเภอไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่ตรงข้ามกับความไม่เป็นอำเภอหรือความเป็นชาติพันธุ์อื่น ๆ แต่ยังเป็นสิ่งที่มีความเป็นไปได้ที่จะถูกผลิตใหม่ ให้มีความผิดแปลกไปจากความเป็นอำเภอที่มีมาแต่เดิม หรือเป็นสิ่งที่พร้อมจะถูกทำให้เป็นอื่นไปจากเดิมนั้นในระดับหนึ่งสามารถเห็นได้จากการทำเข็มขัดผ้าม้งนี้ขึ้นมาวางจำหน่าย

ในไนท์บาซาร์ขอบเขตรั่วทางชาติพันธุ์ของอำเภออย่างอาเอ บางส่วนกลับถูกรื้อและปักลงไปใหม่ในพรมแดนทางวัฒนธรรมของม้ง แน่หนอว่ามันไม่ใช่การปักลงไปอย่างตายตัว มันพร้อมที่จะถูกรื้อถอนกลับมาหรือถูกรื้อถอนไปเพื่อไปปักลงยังอาณาบริเวณใหม่

เมื่อถามอาเอว่า เคยมีฝรั่งที่มาซื้อเข็มขัดนี้สอบถามไหมว่า เข็มขัดนี้เป็นของเผ่าอะไร อาเอตอบว่า “เคยมีสิ บางคนก็ถาม” แล้วตอบไปว่าเป็นของเผ่าไหน อาเอว่า “ก็บอกว่าเป็นของม้งสิ เพราะนี่เป็นผ้าของม้ง เราแค่เอาพวกนี้ (หอย เหยี่ยวเงินเก่า ๆ เม็ดเดียว) มาแต่ง ๆ เอา” แม้ในทางปฏิบัติความคิดของอำเภอที่สะท้อนผ่านการใช้วัตถุดิบและการออกแบบดัดแปลงได้ไปปรากฏแล้วอย่างเป็นรูปธรรมบนผืนผ้าม้ง แต่อเภออย่างอาเอก็ให้ความหมายกับมันว่า มันคือของของม้ง แล้วม้งเองเล่ามองเข็มขัดที่อาเอนำเอาผ้าเศษ (ผ้าที่เลาะมาจากเสื้อกางเกงม้ง) ม้งมาดัดแปลงนี้อย่างไร ในที่นี้ไม่อาจหาคำตอบแบบสากลได้ แต่พี่แดงม้งร้านข้าง ๆ ร้านอาเอให้ความเห็นว่า “จริง ๆ ม้งปกติ เค้าก็มีทำเข็มขัดของเค้านะ จะเป็นผ้าปักแบบไหนละ ยังงั้นนะ (ชี้ไปที่ผ้าปักม้งชิ้นหนึ่ง ซึ่งเป็นเข็มขัดม้งจริง ๆ ที่วางขายในร้านอาเอ อาเอไม่ได้ตกแต่งอะไรเพิ่มเติมบนผ้านี้ด้วยเหตุผลว่า “มันสวยอยู่แล้วเนาะ”) แต่ถ้าม้งจะทำเข็มขัด เค้าไม่ใช่หอยกับเม็ดเดียวอย่างที่อาเอทำหรอก” พี่แดงไม่ได้กล่าวลงไปอย่างฟันธงว่า เข็มขัดผ้าม้งที่อาเอทำจำหน่ายนั้นเป็นของม้งหรือของอำเภอ คำอธิบายของแกดูแบ่งรับแบ่งสู้อยู่ในที่ว่า ทำจากผ้าม้งก็จริง แต่ก็กล่าวไม่ได้เต็มที่ปากเต็มคำว่าเป็นของม้ง

สินค้าชาติพันธุ์อย่างเข็มขัดผ้าม้ง เปรียบไปก็คล้ายพื้นที่ตรงกลางระหว่างความเป็นม้งกับความเป็นอำเภอ มันคือสิ่งที่ถูกทำให้เป็นอื่นจากทั้งความเป็นม้งและความเป็นอำเภอ เป็นพื้นที่ที่ระดับหนึ่งเปิดกว้างเพื่อรอการทวนถามต่อรอง แต่ตอนนี้มันถูกอำเภออย่างอาเอเข้ามาใช้ให้เกิดประโยชน์ทาง

การค้ากับตน แต่มันก็ส่งผลต่อเนื้อหาของความเป็นชาติพันธุ์ของอำเภออย่างเธอด้วย อำเภอแต่เดิมมาไม่ทำเข็มขัดผ้ามังกร การลุกขึ้นมาทำเข็มขัดผ้ามังกร รวมทั้งหาสินค้าของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมาวางจำหน่ายในร้านทำให้ความเป็นอำเภอของเธอสูญหายจากหรือลดทอนลงไปหรือไม่ ปรากฏการณ์เช่นนี้ไม่อาจถูกมองว่าเป็นการ “เพิ่มเติมเนื้อหาใหม่” ให้กับความเป็นอำเภอที่ได้เข้ามาทำการค้าในพื้นที่เมืองหรือไร แน่นอนว่าการเพิ่มเติมเนื้อหาใหม่เช่นนี้ก็คือการทำให้ความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นกับความเป็นอำเภอแต่เดิมมานั่นเอง

เข็มขัดผ้ามังกรยังเป็นสินค้าชาติพันธุ์อันหนึ่งที่ถูกอำเภอใช้เป็นฐานในการสร้างอำนาจในพื้นที่การค้า คำวันหนึ่งลุงมังกรร้านข้าง ๆ ที่เป็นผู้มาบุกเบิกการค้าสินค้าชาติพันธุ์ริมถนนข้างตลาดผ่านมาร้านอาเอ แล้วกล่าวโพล่งขึ้นว่า “มังกร อำเภอขาย แสดงว่ามังกรเป็นลูกจ้างอำเภอ” อาเอตุนงกับคำพูดนั้น ลุงมังกรจึงขึ้นไปทำเข็มขัดผ้ามังกรแล้วว่า “กินใจมังกรเอาผ้ามาขายให้อเภอ แล้วอำเภอก็เอามาแต่ง ๆ แล้วขายได้ราคาขึ้น” อาเอว่า “แต่มันเป็นผ้าเก่าแล้วละลุง ค่าคงไม่ใช่แล้ว เอ๊ะ ! หรือเป็นเพราะตอนนี้มังกรรวย ๆ กันไปหมดแล้วละ เลยไม่ต้องมานั่งทำขายเอง ไปขายอย่างอื่นแทน” ลุงมังกรตอบว่า “ไม่ใช่หรอก พวกนั้นมันจนไม่มีทุนทำไง”

อาเอเข้ามาสู่ในบทบาทในฐานะเด็กยากจน แต่ทุกวันนี้เธออยู่ในระดับที่พอมีพอกิน ลุงมังกรกล่าวเช่นนั้นเพราะเห็นว่า อำเภออย่างอาเอมีหัวการค้า ผิดกับมังกรที่เป็นผู้หาผ้ามังกรเก่า ๆ ตามดอยมาส่งให้เพราะมังกรเหล่านั้น (ซึ่งก็ต่างจากตัวแก) เป็นได้อย่างมากก็แค่คนหาผ้ามาขายให้อเภอ ไม่สามารถทำอันใดที่จะทำให้ตนมีกำไรมากไปกว่านั้นได้

การค้าสินค้าชาติพันธุ์ก็เช่นเดียวกับการค้าแบบอื่นที่หยดยืนอยู่ได้เพราะมีกำไร แต่กำไรในสินค้าชาติพันธุ์อาจเกี่ยวเนื่องไปถึงการพลิกผันในภาพลักษณ์และลำดับความสูงต่ำของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้นด้วย สมัยที่อาเอเข้ามาในเมืองใหม่ ๆ เธอต้องทำงานเป็นลูกจ้างของคนเมือง แต่ทุกวันนี้คนเมืองบางคนก็เคยเข้ามาอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของเธอ “เห็นพี่ที่อุ้มมาเดินมานานี่มัย” อาเอถามขึ้นมาเมื่อตอบว่าเห็น เธอเล่าว่า “เมื่อก่อนเค้าเงินจน เลยต้องลงทุนไปซื้อจักรอุตสาหกรรมมาให้เค้าเย็บผ้าให้ ทุกวันนี้จักรตัวนั้นก็ยังอยู่กับเค้าละ แต่ตอนนี้เค้าก็พอมีกินขึ้นมาบ้างแล้ว” เสือแจ๊คเกิดที่อาติเคยบ่นว่าถูกเลียนแบบนั้น อาเอก็นำผ้ามาให้พี่คนเมืองผู้นี้เป็นคนเย็บให้

ไม่ใช่ว่าอำเภอที่ค้าสินค้าชาติพันธุ์ทุกคนจะมีฐานะดี แต่หากพิจารณาเฉพาะการค้าสินค้าชาติพันธุ์ของพวกเขาเราจะพบว่า อย่างน้อยการค้าสินค้าชาติพันธุ์ ก็ช่วยสร้างจุดยืนในสังคมเมืองให้กับพวกเขา เมื่อทรัพยากรบนดอยเริ่มลดน้อย คนพื้นราบเริ่มขึ้นไปหาประโยชน์จากที่ดินบนดอยมากขึ้น อำเภอจำนวนไม่น้อยก็ต้องล่องลอยมาสู่สังคมเมือง ซึ่งเป็นที่ที่มองว่าอำเภอเป็นคนอื่นอยู่ตลอดเวลา แต่การค้าสินค้าชาติพันธุ์ก็ยังพอจะอำนวยความสะดวกขึ้น ๆ ให้กับการไล่ถามความเป็นชาติพันธุ์ในยุคปัจจุบันให้กับพวกเขาได้อยู่ แม้สินค้าที่อำเภอขายจะไม่ได้มีความเป็นเอกลักษณ์หรือความเป็นหนึ่งเดียวทางชาติพันธุ์ก็ตาม

ถามอาเอวว่าที่ร้านนี้เคยขายเฉพาะของอำเภออย่างเดียวไหม อาเอวว่า “ไม่เคยเลยคะ ไม่มีหรอก ก็ขายผสม ๆ อย่างนี้นานแล้ว” เมื่อถามต่อว่า ถ้าเช่นนั้นก็ไม่จำเป็นจะต้องทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติรู้ว่าเราเป็นอำเภอ “ไม่ต้อง” อาเอตอบด้วยเสียงยาวแล้วว่า “เค้าดูที่ของมากกว่า” แล้วทำไมพวกที่เดินขายชอบแต่งตัวกันเล่า อาเออธิบายว่า “จริง ๆ พวกเขาก็ไม่ได้อยากให้ใครรู้ว่าเป็นอำเภอหรอก แต่พวกเขาคิดว่าแต่งตัวแล้วจะทำให้ขายได้ เพราะพวกฝรั่งเค้าก็ชอบซื้ออะไรที่ดูแปลก ๆ ไปเรื่อย” เงื่อนไของอำเภอเร่ขายกับอำเภออย่างอาเอและพวกที่มีที่วางสินค้าเป็นของตนเองอาจต่างกัน เธออธิบายต่อว่า “พวกนั้นเค้าชอบทำให้ดูเป็นของจริง ยิ่งพูดอังกฤษ พูดไทยไม่ได้ พูดได้แต่อำเภอ ยิ่งดูเป็นของจริง” แล้วอำเภอที่พูดได้ทั้งภาษาอำเภอ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ รวมทั้ง คำเมืองอย่างอาเอเล่า เป็นอำเภอปลอมหรืออย่างไร

หากมองว่าการค้าคือวัฒนธรรมของผู้ค้า สินค้าชาติพันธุ์นานาชาติที่อำเภออย่างอาเอและพวกนำมาวางขาย รวมถึงวิถีปฏิบัติทั้งหลายของพวกเขาในไนท์บาซาร์ก็ถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมหนึ่งของอำเภอที่กลายพันธุ์ไปจากวัฒนธรรมเดิมของพวกเขา แต่กระนั้นมันก็เป็นวัฒนธรรมที่รับใช้ชีวิตของเจ้าของมันอย่างน้อยก็ในแง่ของการเป็นพื้นที่ทำมาหากินและปรับสร้างความเป็นอำเภอร่วมสมัยในพื้นที่เมืองท่องเที่ยวให้กับพวกเขา

คำวันหนึ่งพี่แดงเดินมาได้ยินอาเอกำลังสาธยายว่า หมวกเด็กม้งใบที่ถืออยู่นั้น เธอเย็บขึ้นมาด้วยมือเธอเอง พี่แดงถามคล้ายกับไม่อยากเชื่อในสิ่งที่ได้ยินไปด้วยน้ำเสียงกึ่งตกใจว่า “นี่อาเอทำเองหรอ” ปกติร้านอาเอจะมีหมวกเด็กม้งวางขายอยู่ แต่นั่นเป็นหมวกที่ม้งทำใช้พอเก่าแล้วก็ม้งส่งของนำมาให้เธอ แต่หมวกที่พี่แดงซึ่งเป็นม้งตกใจนั้น คือ หมวกเด็กม้งที่อาเอเย็บขึ้นมาจากผ้าเก่าม้ง พี่แดงชมว่าเย็บได้ดีพอใช้และติงว่า “เชิงหมวกแบบนี้นี้เป็นแบบโบราณไปหน่อย เคียวนี่ม้งเค้าไม่ทำกันแล้ว ต้องเย็บอีกอย่างถึงจะสวย” อาเอรับฟังอย่างไม่ค่อยเข้าใจนักแต่ก็พยักหน้ารับ “นี่ เย็บหมวกเด็กผู้ชายหรอ” พี่แดงถามอาเอตอบว่า “ไม่รู้สิ หนูก็ดูแบบเย็บไปเรื่อยแหละ เย็บขายนะ” หมวกเด็กม้งก็เช่นเดียวกับเข็มขัดผ้าม้ง เมื่อหลุดจากบริบทเดิมที่กำหนดคุณค่าแบบหนึ่งให้กับมันไว้เข้ามาสู่ไนท์บาซาร์แล้ว มันมันได้ถูกทำให้กลายมาเป็นสินค้า และอีกหนึ่งคือภายใต้กระบวนการนี้มันได้ถูกทำให้กลายมาเป็นพื้นที่ระหว่างกลางอันกำกวมที่อาจจะถูกผู้อื่นอย่างอำเภอทำให้เป็นอื่นขึ้นมาได้

หมวกเด็กม้งแบบอำเภอ คืออีกตัวอย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่าในพื้นที่การค้า ความเป็นอำเภอไม่เคยหยุดนิ่ง เนื้อหาใหม่ ๆ ของความเป็นอำเภอ ถูกเพิ่มเติมเข้ามาอยู่ตลอดเวลาภายใต้การปฏิสัมพันธ์แบบข้ามแดนที่เกิดขึ้นอย่างเข้มข้นและเป็นประจำในไนท์บาซาร์

ที่ของการได้ถามความเป็นอำเภอหรือความเป็นคน

แม้ไนท์บาซาร์จะเป็นที่ที่อำนวยความสะดวกในการทำกินให้กับอำเภอจำนวนไม่น้อย แต่การเข้ามาทำมาหากินที่นี่ก็มากไปด้วยอุปสรรคและปัญหาที่ชวนให้มีการถกเถียง ได้ถาม รวมทั้งอ้างเหตุ

ต่อรองอยู่ตลอดเวลา นี่เป็นเพราะไนท์บาซาร์ คือ พื้นที่ที่มากไปด้วยอำนาจทั้งอำนาจครอบงำของรัฐ นายทุน นักท่องเที่ยว และอำนาจที่เกี่ยวข้องอยู่กับความเป็นชาติพันธุ์ของบรรดาผู้ค้าส่วนใหญ่ในที่นี้ อำนาจเหล่านี้มีอยู่ด้วยกันหลายประเภท ทั้งอำนาจอันเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งอำนาจที่เกิดจากโครงสร้างของระบบและอำนาจที่เกิดจากตัวบุคคลหรือกลุ่มคน แต่อำนาจที่เป็นประเด็นหลัก ในที่นี้คือ “อำนาจที่เกิดจากความเคยชินในระดับชีวิตประจำวัน” มันเป็นอำนาจที่ซึมลึก ยากจะแข็ง ขึ้นและถกถามต่อรอง หนึ่งในนั้นคืออำนาจที่เกิดจากภพตายตัวของกลุ่มชนชาติพันธุ์ที่ผู้อื่นทั้งที่เป็น คนไทยและเทศไปสร้างให้กับพวกเขา แน่่อนว่าภพตายตัวนี้มีได้มีแต่โทษ บ่อยครั้งที่พวกเขาก็ได้ ประโยชน์จากการถูกสร้างภาพเช่นนี้ให้ เช่น อาเอฟเล่าว่า “เมื่อก่อนขายของอยู่ที่กาแล ถึงได้ไปเจอ อาอี (สามี) ตอนนั้นที่กาแลเค้าให้มีการแสดงชาวเขาด้วยใจ เค้าก็เลยให้พวกชาวเขาเอาของไป วางขายแถวข้าง ๆ เวที” แต่ประโยชน์นี้เป็นประโยชน์ที่ได้ด้วยกันทั้งสองฝ่ายในการทำการค้า ทว่า ภพตายตัวนี้ก็กลับมีผลต่อแง่มุมอื่น ๆ ในชีวิตประจำวันของพวกเขาอย่างต่อเนื่อง ท้นที่ที่ลักษณะเด่น ทางชาติพันธุ์ อาทิ เช่น ภาษา การแต่งกาย ธรรมเนียมปฏิบัติ ฯลฯ ถูกนำเสนอออกไปสู่สายตา สาธารณชนนอกพื้นที่การค้า

ภพตายตัวนี้เป็นเครื่องมือตอกย้ำความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างกลุ่มชนที่สถาปนา ตัวเองให้เป็นใหญ่ในสังคมนั้น กับกลุ่มชนที่ถูกประทับตราว่าด้อยกว่าอยู่วันยันค่ำ มันเองก็เกิด จากการทำความเข้าใจเป็นอื่น แต่เป็นการทำให้เป็นอื่นโดยคนอื่นมิใช่โดยเจ้าของวัฒนธรรม นั้น ๆ ตัวอย่างเช่น เมื่อกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าหรือที่คนไทยรู้จักกันไปในนามอีก้อ คนไทยก็ มักจินตนาการผูกโยงไปถึงแต่เรื่องลานสาวกอด และมิตะในความหมายที่ว่า ลานสาวกอดคือที่มีไว้ ให้หนุ่มสาวอาข่าไปพรอดรักและเสกสมกัน เหมือนดังเป็นโรงแรมมานรูดกลางแจ้งที่ไม่มีทั้งม่านและ เสาที่จะตั้งกางชิงม่านเพราะมันเป็นลาน และอาข่าคนใดที่ไม่รู้จักวิธีเสกสมสังคมอาข่าก็จะมีครูผู้สอน ศิลปะในด้านกามารมณ์ชี้แนะและสาธิตให้ คำที่คนไทยรู้จักกันดีเพราะถูกนำมาขับขานผ่านเพลง โฟล์คของคำเมือง เพลงหนึ่งคือคำว่า “มิตะ” ซึ่งคนไทยก็ตีความตามเพลงว่าเป็นครูสอนวิธีสมสู่ให้ เด็กหนุ่ม เมื่อ พ.ศ. 2506 ประโยคที่ว่า “หนุ่มอีก้อและสาวอีก้อบริสุทธิ์ทุกคนจะต้องผ่านครูผู้สอนวิธีมี เมียมมีผัวให้เสียก่อนที่จะไปเรีกรักได้อย่างเสรี” (สุพงษ์, 2506) ถูกตีพิมพ์ออกสู่สายตาผู้อ่านไทย ทั้ง เนื้อเพลงทั้งข้อความเหล่านี้ คือ การทำความเข้าใจเป็นอื่นโดยคนอื่น ซึ่งในที่นี้คือคนไทย ๆ ไป ดึงลักษณะจำเพาะบางประการมาสร้างเป็นภพตายตัวให้กับอาข่า โดยผ่านการตีความของคนไทย เอง

หากแปลความหมายของคำว่า “ลานสาวกอด” อย่างเคร่งครัดว่า หมายถึง ลานที่มีไว้ สำหรับไปกอดสาวเท่านั้น เราจะพบว่าลานเช่นนี้ “ไม่มี” ในสังคมอาข่า ส่วนคำว่า มิตะ มีใช้ใน ภาษาอาข่าแต่ก็มีความหมายแค่ “หญิงสาว” ไม่เคยมีความหมายเกินไปถึงการเป็นครูสอนวิธีสมสู่ ให้เด็กหนุ่มอย่างที่คนไทยเข้าใจ อาเอฟเล่าว่า “ป้าที่หนูไปเรียนหนังสือด้วยนี้ เค้ายังเชื่อว่ามีมิตะอยู่

จริง ๆ บอกไปดูโทรทัศน์มา อะไรกันก็ไม่รู้ มีที่ไหนละ" อาบี่ที่นั่งอยู่ด้วยเสริมว่า "อาช่าบ่าที่ไหนมันทำยังงั้นนะ" อาเอฟซึ่งกำลังตัดผ้าเตรียมเย็บกระเป๋าก็กว่า "จริง ๆ แล้วในหมู่บ้านอาช่ามีแค่นั่น อันนั้นมั้งที่คนไทยไปเรียกหลานสาวทอด ก็ใช่แหละที่นั่นจะเป็นที่โล่ง ค่ำ ๆ กินข้าวเสร็จแล้วผู้หญิงสาว ๆ กับหนุ่ม ๆ ก็จะออกมานั่งร้องเพลงกัน เดินรำกัน บางทีก็นั่งทอดกันเป็นคู่ ๆ จริง แต่ก็ไม่ใช่ยืนทอดทอดใครก็ทอดได้ ถ้าผู้หญิงไม่ชอบนี่เค้าจะตีเลยนะ แล้วหนุ่ม ๆ สาว ๆ ก็ต้องไปที่ลานนี้ บางคนก็ชอบไป บางคนก็ไม่ชอบ แต่ไม่ไปเลยนี่ไม่ได้ ผี (บรรพบุรุษ) จะโกรธ จะทำให้ไม่สบายต้องไป แล้วก็ที่บอกว่าผู้หญิงกับผู้ชายไปมีอะไรกันนี่จริง ๆ แล้วไปมีตรงนั้นไม่ได้หรอก ก็คนอยู่กันตั้งเยอะ ถ้าแค่ทอดเฉย ๆ นะได้ ถ้าจะมีอะไรกันต้องพาไปที่อื่น แล้วก็ไม่ใช่ทุกคู่ที่จะไปมีอะไรกันนะ จะมีแค่บางคู่ที่เค้ารักกันจริง ๆ ถึงจะมียังงั้น ส่วนใหญ่เค้าก็ไปร้องเพลงกันนั่นแหละ" อาบี่ที่นั่งฟังการอธิบายของอาเอฟมานานกล่าวขึ้นบ้างว่า "จริง ๆ แล้ว มันก็เป็นลานอเนกประสงค์นั่นแหละ ใครก็เข้าไปใช้ได้ ไม่ได้มีแต่หนุ่ม ๆ สาว ๆ ก็เหมือนกับสวนสาธารณะยังงี้ เออ ! ต้องบอกว่าเป็นสวนสาธารณะ ใคร ๆ ก็ใช้ได้ ดูอย่างสวนสาธารณะของคนไทยสิ คนไทยที่เข้าไปทำยังงั้นก็มี คนที่เข้าไปแค่เดินเล่นเฉย ๆ วิ่งออกกำลังกายก็มี เข้าไปนั่งร้องเพลงเล่นเดินรำเล่นเฉย ๆ ก็มี เค้าไม่ได้ตั้งใจสร้างมาให้เข้าไปทำยังงั้นกัน แต่คนที่แอบเข้าไปทำยังงั้นก็คงมี ก็เหมือนที่คนไทยทำนะแหละ ต้องบอกว่าจริง ๆ แล้ว มันเป็นลานอเนกประสงค์ เด็ก ๆ มันก็ไปวิ่งเล่นกัน เวลาผู้ชายขี้ว้าวมาก็เอามากอง ๆ กันไว้ที่นั่น ไปร้องเพลง นั่งเล่นก็ได้" และลานนี้ก็อยู่ในทุกหมู่บ้านของอาช่า

อีกคำหนึ่ง คือคำว่า คะจิราตะ ซึ่งคนไทยเข้าใจว่ามีจริงและหมายถึง ชายผู้มีหน้าที่สอนวิธีผสมสุให้แก่มเหศวรสาว คำนี้ไม่มีใช้ในภาษาอาช่า ๆ มีเพียงคำว่า ยาคะ ซึ่งแปลว่า ชายหนุ่ม อาบี่กล่าวถึงตำแหน่งและหน้าที่ของชายผู้นี้ด้วยสีหน้าทะล้นว่า "จริง ๆ แล้วอาช่า (หนุ่ม ๆ อย่างผม) ก็อยากให้มีเหมือนกันนะ" เพราะถ้าตำแหน่งนี้มีจริง ชีวิตหนุ่มอาช่าอย่างอาบี่คงมากไปด้วยความสุขกว่าที่เป็นอยู่

ภาพตายตัวเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์อาช่าเช่นนี้ถูกเล่าซ้ำและตอกย้ำมาโดยตลอดในสังคมไทย การทำความเข้าใจอื่นให้เกิดขึ้นในความเป็นอาช่าโดยคนอื่น หลายครั้งส่งผลในเชิงการลดทอนคุณค่าความเป็นคนของพวกเขา เสมือนพวกเขาเป็นกลุ่มชนที่มีรู้จักประเพณีอันดีงามหรือเป็นไปได้อย่างมากก็แค่ "ชาวเขา" ที่ถูกจัดอยู่กลาย ๆ ให้เป็นชายขอบของสังคมไทย

บางครั้งอาบี่ก็ดูจะท้อแท้และเหน็ดเหนื่อยกับความเป็นอาช่าของตน เช่นวันก่อนวันแต่งงานบนดอยกับสามีชาวอเมริกัน อาบี่เผลอเผลอเผลอกับการใส่ชุดอาช่าเข้าพิธีและวุ่นหนึ่งเธอตัดสินใจว่าจะไม่ใส่ชุดอาช่าแต่งงาน เมื่อถามถึงเหตุผลเธอว่า "ไม่อยากใส่นะ กลัวใส่ชุดอาช่าแล้วชาติหน้าต้องกลับมาเกิดเป็นอาช่าอีก" ตามต่อไปว่าเกิดเป็นอาช่าแล้วจะเป็นอย่างไร เธอตอบขัดถ้อยขัดคำว่า "เค้าดูถูกนะ" สีหน้าเธอดูมีแววกังวล ตั้งแต่วัยเยาว์ที่เข้ามาสู่เมือง เริ่มงานแรกด้วยการเป็นเด็กล้างจาน ก็ถูกเจ้าของร้านบ่นด่าอยู่ประจำ เป็นคนใช้เลี้ยงลูกให้คนหนีชาวฮ้อก็ต้องทำทุกอย่าง

กระทั่งชักกางเกงในให้คนทั้งบ้าน จนท้ายสุดขยับสถานภาพขึ้นมาเป็นผู้ค้าในไนท์บาร์ก็ถูกนักท่องเที่ยวไทยพูดไม่ดีด้วยอยู่บ่อย ๆ ซ้ำยังถูกเรียกว่าแม่วมาโดยตลอด ถูกคนไทยบางรายทั้งที่เป็นผู้ค้าด้วยกัน และอื่น ๆ กดดันเป็นระยะ ๆ ในระดับที่พอให้รู้ว่าเธอจะอย่างไรเสียก็เป็นชาวเขา “ทำไมต้องแบ่งแยกด้วยก็ไม่รู้” เธอรำพึงเหมือนหลุดปากออกมา “ก็คนเหมือนกัน”

อย่างไรก็ดี ท้ายที่สุดเธอก็ตัดสินใจขยับตัวเข้ามาใส่เข้าพิธีแต่งงาน “มันดูเป็นตัวเราดีนะ” คือเหตุผลสั้น ๆ ที่เธอให้มา

ปัจจุบันผู้ค้าในไนท์บาร์หลายราย ขยับขยายมาเปิดร้านสาขาเฉพาะกิจของตนที่ลานประตู่ท่าแพในทุกวันอาทิตย์ที่มีการปิดถนนให้คนเดิน ผู้ค้าที่ลานท่าแพมีปะปนกันไปทั้งคนไทยคนดอย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นม้งกับอาข่า เฉพาะที่ลานท่าแพนับดูคร่าว ๆ พบว่ามีร้านแบบกะดินของอาข่าอยู่ประมาณ 40 ร้าน เป็นจำนวนที่มากเกินคาด อาเอ อาบี อาตี อาอี อาเอฟ ทุกคนพอถึงวันอาทิตย์จะเปลี่ยนมาขายที่ลานท่าแพ ลานแห่งนี้อยู่ภายใต้การดูแลของเทศบาล มันถูกจัดระเบียบใหม่อย่างต่อเนืองแทบจะเรียกได้ว่าเกือบทุกอาทิตย์นับแต่เรื่องของการจัดสรรที่ การกำหนดเลขล็อก การเก็บค่าขยะ ค่าไฟฟ้า ฯลฯ กฎการจัดระเบียบที่เปลี่ยนไปเปลี่ยนมาของทางเทศบาลในช่วงต้น ทำให้เกิดความสับสนในข่าวสารข้อมูล เช่น เรื่องการยื่นเอกสารขออนุญาตวางจำหน่ายสินค้าที่อาเอได้ข่าวมาจากคนในไนท์บาร์ว่าให้ไปยื่น “ไม่เห็นมีเลย ไปถามเค้า ๆ ก็ว่าไม่มียื่นอะไรนี่ พวกนี้ชอบพูดกันไปเรื่อย แล้วยังมีการมาบอกว่าเทศกิจเอาไปลงข่าวหนังสือพิมพ์ว่าชาวเขามาขายเยอะเกินไป จะไม่ให้ชาวเขาขายเลยประกาศยกเลิก (การครอบครองพื้นที่จำหน่ายสินค้าที่ทั้งคนไทย คนเมืองและชาวเขาแย่งกันจับจองมาได้ตอนแรก) เค้าว่าหนังสือพิมพ์อะไรจำไม่ได้ แต่หนังสือพิมพ์ก็คงไม่โง่ขนาดนั้น ทำยังงั้นจริงก็ถูกชาวเขาประท้วงตายนะสิ ก็คนเหมือนกันกินข้าวเหมือนกัน ทำไมคนหนึ่ง (คนไทย) ขายได้ อีกคน (ชาวเขา) ขายไม่ได้ละ ก็ถ้าไม่ให้ชาวเขาขายของแล้วจะให้ไปทำอะไรละ”

อาเอไม่ได้หมายถึงเฉพาะอาข่า แต่หมายรวมถึงม้งและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นด้วย กรณีนี้เป็นตัวอย่างของลานท่าแพซึ่งการจับจองพื้นที่เพิ่งเริ่มมีขึ้น แต่ไนท์บาร์ในอดีตก็เป็นเช่นนี้ ที่ร้านริมทางของอาเอต้องขยับร่นมาเรื่อย ๆ จนถึงที่ปัจจุบัน ก็เพราะถูกกดดันจากผู้ที่เป็นเจ้าของอาคารพาณิชย์ เพียงแต่ขณะนั้นยังพอมีที่ทางให้ขยับขยายได้ อาเอจึงขยับมาจนถึงที่สุดท้ายในปัจจุบันซึ่งไม่อาจขยับต่อไปได้อีกแล้ว

ไนท์บาร์ คือ อาณาบริเวณที่เกิดขึ้นมาจากและดำรงอยู่บนความสัมพันธ์อันเครียดแย้งทางผลประโยชน์ระหว่างคนไทยกับบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ เริ่มตั้งแต่กรณีของลุงม้งนั้นมาจนถึงบรรดาอาข่าที่ทะลักเข้ามาหากินกันอย่างเป็นล่ำเป็นสันในทุกวันนี้ ภายใต้สภาวะการณ์นี้บ่อยครั้งที่ “ความเป็นคน” หรือสำนึกที่ว่าเป็นคนเหมือนกันจะถูกหยิบขึ้นมาเป็นประเด็นอ้างอิงในการเข้าถึงสิทธิอันจะพึงมีพึงได้อย่างเท่าเทียมกัน มิว่าจะเป็นคนไทยหรือชาวเขา เพราะก็ล้วนเป็นผู้ค้าสินค้าชาติพันธุ์ที่ผลิตชีวิตให้แก่ตลาดยามราตรีแห่งนี้เหมือนกัน

อาเอบ่นต่อไปว่า “ชาวเขาก็ต้องหากินนะ จะมาถือกันแบ่งว่าเป็นชาวเขาขายไม่ได้ได้ยังไง น่าเกลียดนะ มาทำยังงี้มีการมาแบ่งเป็นชาวเขาเป็นคนเมือง” อาบีเสริมว่า “จริง ๆ มันเป็นอย่างนี้ เทศบาลเค้าบอกว่าคนที่จะมาขายได้เนี่ยต้องมีชื่ออยู่ในบัญชี คราวนี้ตอนเอาเอกสารไปยื่นขอนะ มันก็มีทั้งชาวเขา ทั้งคนเมืองแหละ แต่ชื่อที่ออกมาในบัญชี ไม่รู้ทำไมมีแต่ชื่อคนไทย ไม่เห็นมีชื่อนามสกุลใครที่ดูเป็นชาวเขาเลย” อาอีเสริมว่า “มีชาวเขาคู่หนึ่งนะมันได้ทั้งผัวทั้งเมียเลย เพราะมันเปลี่ยนชื่อสกุลเป็นไทยหมด แต่คนอื่นที่ชื่อยังเป็นชาวเขานะไม่มีใครได้” อาบีว่า “สงสัยต้องเปลี่ยนชื่อเป็นไทยให้หมดแล้วมั้ง” อาอีและอาเอไม่เห็นด้วย “ทำยังงั้นไม่ได้ จะมาแบ่งว่าเป็นชาวเขา ไม่ใช่ชาวเขาได้ยังไง น่าเกลียด ทำเหมือนชาวเขาไม่รู้เรื่องอะไร เป็นแต่โง่ ๆ ความจริงก็กินข้าวเหมือนกัน เค้ากินข้าวเราก็กินข้าว ไม่น่าทำแบบนี้เลย” เธอบ่นทั้ง ๆ ที่รู้ว่าทำอะไรไม่ได้มากไปกว่าการอ้าปากยืนยันว่า “เป็นคนเหมือนกัน” คนเมืองก็รู้ว่าเธอและพวกเป็นคนแต่ทว่าเป็น “คนอาข่า” อาอีตั้งข้อสังเกตว่า “อันไหนที่มันมีผลประโยชน์เข้ามาละ มันจะแบ่งกันทีละอย่างอันนี้ชาวเขา อันนี้คนเมือง อันไหนไม่มีผลประโยชน์ก็ไม่เป็นไรอยู่ด้วยกันได้”

ความเป็นอาข่าในที่นี้ จึงเป็นสิ่งที่สัมพันธ์อยู่กับโครงสร้างทางผลประโยชน์ ซึ่งในที่นี้คือผลประโยชน์ทางการค้า ไม่ว่าจะเป็นความเป็นอาข่าในมุมมองของอาข่าเองหรือในมุมมองของคนอื่น มันก็ไม่เคยเป็นและไม่มีวันจะเป็น “สิ่งที่ต้องมีความขัดแย้งอย่างต่อเนื่องตายตัว” และก็ไม่จำเป็นเช่นกันว่ามันจะต้องกลายไปเป็น “สิ่งใหม่อย่างถอนรากถอนโคน”

อัตลักษณ์และความจริงแท้ลบลอยคล้ายแผ่นทวีปบนหินร้อน

ที่หลอมละลายอยู่ภายในโลก มันเคลื่อนไหวอยู่เสมอ บางครั้งมันหายไป อยู่ใต้แผ่นทวีปอันอื่น และโผล่กลับขึ้นมาสู่ผิวหน้าของโลกด้วยรูปทรงที่ถูกปรุงแต่งหรือประกอบใหม่ การเปรียบเทียบเชิงธรณีวิทยาดูจะเหมาะสมกับมัน มันชี้ให้เราตระหนักว่ามีเพียงส่วนน้อยที่เป็นสิ่งใหม่ เราเพียงแค่แทรกตัวผ่านฐานการเปลี่ยนรูปร่างที่ตกค้างและสะสมมาจากยุคก่อน

(Dear, 1997 : 232)

ในพื้นที่การค้าอาข่าจะยังคงเป็นอาข่าในสายตาของผู้อื่นตราบเท่าที่ความเป็นอาข่านั้นยังอำนวยความสะดวกให้ตน อาข่าเร่ขายยามอยู่นอกเวลาการหากินในไนท์บาซาร์ ไม่จำเป็นต้องสวมชุดเพื่อดึงดูดลูกค้า แต่ก็เช่นเดียวกับอาเอและพวก อาข่าเร่ขายแม้ไม่ได้ใส่ชุดอาข่า (ทั้งคนที่ไม่ชอบสวมชุดตอนเดินขายของเพราะมันร้อน และหนัก และคนที่อยู่นอกเวลาขายของ) ก็ยังคงเป็นอาข่าในสายตาของพวกเขาเอง ความเป็นอาข่าเป็นอะไรที่มากกว่าแค่การใส่ชุด ต่อให้หันมาใส่กางเกงยีนส์และเสื้อยืด ต่อให้หันมาขายตุ๊กตา หน้ากากไม้บ้านถวายเป็นปลอกหมอนอิงสีเหลี่ยมที่ตัดเย็บจากผ้าแพรจีน พวกเขาก็ยังคงเป็นอาข่าในสายตา ความรู้สึกและสำนึกของพวกเขาเอง แต่ก็ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า ความเป็นอาข่าไม่ใช่สิ่งที่ต้องตายตัว มันอาจแจ่มชัดและลางเลือนได้ตามสภาวะการณ์ แต่

การที่มันจะถูกทำให้แจ่มชัดหรือกลางเลือนล้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขด้านผลประโยชน์ อย่างพื้นที่เช่น ในทิวทัศน์การทำความเข้าใจปรากฏการณ์อย่างแจ่มชัดมีความหมายต่ออาชีพทั้งในด้านเศรษฐกิจ และด้านการเมืองระดับชีวิตประจำวันในทำนองที่ว่า การดำรงอยู่ของในทิวทัศน์ยุคนี้จะมีมากจะน้อย ต้องขึ้นอยู่กับการณ์ด้วย

“วันนี้ตอนไปประชุมอยู่ ก็มีการพูดกันว่าจะห้ามอาชีพที่เดิน ๆ ขาย ไม่ให้เดิน แล้วว่าพวกนี้ ไปเกาะกะหน้าร้านเค้า คนมาเชียงใหม่ก็ไม่อยากมาไนท์แล้ว ยังงั้นนะ ถ้าไม่มีอาชีพเดินไปซื้อของที่ไหนก็ได้ เหมือน ๆ กันแหละของพวกเนี่ยะ ที่กรุงเทพ ฯ ที่บ้านถวายเป็นก็มี แต่อย่างพวกฝรั่ง ญี่ปุ่น เค้าอยากมาเดินที่นี่เพราะมันมีอะไรที่แปลก ๆ ให้ดู เค้าอยากมาเจอจัง” อาเอสสาขยายให้ฟัง อาตึกก็เคยเปรยว่า “ทำเป็นกีดกันชาวเขาไม่ให้ขาย ที่ไนท์นี่ก็ชาวเขา 50% แหะละ ลองไม่ให้ขายขึ้นมา ไนท์ก็ไม่ไนท์ไนท์แล้ว” ซึ่งอาเอก็เสริมว่า “ใช่ จริง ๆ แล้วที่เค้ามาเดินไนท์กันก็เพราะชาวเขานี้แหละ เค้าอยากมาดูชาวเขา อยากมาซื้อของชาวเขา”

คำพูดเหล่านี้สื่อสะท้อนได้ดีถึงการตระหนักในตำแหน่งแห่งที่ของพวกเขาในเมืองแห่งการท่องเที่ยวระดับโลกเช่นเชียงใหม่ อย่างน้อยการค้าสินค้าชาติพันธุ์ก็ได้กลายมาเป็นพื้นที่เล็ก ๆ ที่พอจะเอื้อให้เกิดการตระหนักถึงและไต่ถามถึง “คุณค่าหรือความหมายในการมีอยู่” ของพวกเขาในสังคมเมืองที่มองพวกเขาเป็นส่วนเกินมาโดยตลอด

อย่างไรก็ตาม การค้าสินค้าชาติพันธุ์ในแง่หนึ่งมักถูกใจมองว่าเป็นการลดทอนคุณค่าของความเป็นชาติพันธุ์นั้น ๆ ที่มีอะไร ๆ ก็นำมาขายเป็นสินค้า ในกรณีของอาชีพก็เช่นกันการค้าสินค้าชาติพันธุ์ของพวกเขา ซึ่งรวมถึงการนำเอาของอาชีพที่ใช้กันเองเช่นเสื้อผ้าเก่า หมวกอาช้ายามอาช่าเก่า ๆ มาขายด้วยนั้น แม้นในแง่หนึ่งจะช่วยสร้างความหมายในการเป็นผู้สร้างความแปลกตาให้กับพื้นที่การค้านี้ แต่ในอีกแง่หนึ่งพวกเขาก็อาจถูกมองว่าเป็นผู้ทำลายความเป็นอาช่าเสียเอง เพราะตกไปในหลุมพรางของโลกาภิวัตน์ที่ชอบทำอะไร ๆ ให้กลายเป็นสินค้าไปเสียหมด ดังนั้นในร้านของอาช่าอย่างอาเอ รวมทั้งร้านอาช่าอื่น ๆ เราก็จะสามารถเห็นทั้งของอาช่าเก่า ของอาช่าใหม่ที่ทำเพื่อขาย ของที่อาช่าพยายามดัดแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เช่น เข็มขัดผ้าม้ง หมวกเด็กม้งแบบอาช่า ยามอาช่าแต่ดัดเย็บด้วยผ้าม้งเก่า ฯลฯ การทำเช่นนี้เป็นการทำให้คุณค่าของอาช่าหมดไปหรือไม่ อาเอว่า “ไม่ใช่ยังงั้นหรอก มัน (ความเป็นอาช่า) จะหายไปได้อย่างไร ไปคิดอะไรยังงั้น น่าจะคิดว่ามันยังทำให้เกิดอันใหม่ ๆ ขึ้นมาด้วยซ้ำ” อาตึกซึ่งนั่งฟังอยู่ด้วยกล่าวขึ้นว่า “ทำไม เค้าจะขอให้อาช่าหยุดอยู่อย่างนั้นตลอดไปเลยหรอ ดูอย่างคนไทยสมัยเอาผ้าลายไทยมาแปะกระโปรงแปะเสื้อกันได้เลย อย่างหมวกนั้น (ชี้ไปที่หมวกอาช่าทำขาย) ก็เหมือนกัน ถ้าคนซื้ออยากได้ของจริง ๆ เลย ก็พอหาให้ได้ แต่ของอย่างนั้นใครจะมาซื้อเป็นหมิ่นนะ พวกเสื้อเก่า ๆ นั้นอีก เราแค่ไปเอาของที่เค้าไม่ใช้กันแล้วมาทำให้เกิดประโยชน์ จะให้เก็บไว้เฉย ๆ ตลอดไปเลยหรอ” อาเอตอบประเดี๋ย่ว่า “เราขายแต่ของนะ ไม่ได้ขายตัว” อาตึกเข้าใจผิดและขัดขึ้นว่า “เฮ้ย ! พูดอะไรยังงั้น” ความจริงอาเอต้องการสื่อว่า

“ไม่ได้ขายตัวตน” หรือความเป็นอาช่าที่ซึมอยู่ในตัวเธอให้นักท่องเที่ยวไป แล้วมันจะหดหายไปได้อย่างไรกัน

นี่ก็คืออีกตัวอย่างหนึ่งของการทำความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นในความเป็นอาช่าแต่เดิมมา ความเป็นอาช่าจึงมีเนื้อหาใหม่มาเพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา มันเป็นสิ่งที่ไม่เคยตายตัวแต่ก็ไม่เคยปราศจากฐานรากเดิม ๆ

ตอบไม่ได้ว่าอาช่าจะเป็นอาช่ากันไปถึงเมื่อไร แต่ในพื้นที่การค้าสินค้าชาติพันธุ์อย่างไนท์บาซาร์นี้ อาช่าคงเป็นอาช่าไปตราบนานเท่าที่ความเป็นอาช่ายังสามารถรับใช้ชีวิตหรืออำนวยความสะดวก (เช่น ใช้เป็นเครื่องมือทำกิน ใช้เป็นเครื่องมือต่อรอง ใช้เป็นเครื่องมือสานสร้างเครือข่าย ฯลฯ) ให้กับพวกเขาได้หรืออย่างน้อยก็ยังมิไปตราบนานเท่าที่พวกเขาคิดว่ามันยังมีความสำคัญต่อชีวิตประจำวันของพวกเขา

อุตสาหกรรมหัตถกรรมเพื่อขายนักท่องเที่ยวย่อมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญด้านเศรษฐกิจต่อคนบนที่สูง มันยังช่วยสงวนรักษาและในบางครั้งก็ช่วยฟื้นฟูทักษะเก่า ๆ ขึ้นมาด้วย แต่มันก็มีอันตรายแฝงไว้ในเรื่องเกี่ยวกับความสัณยสิทธิ์อันทางวัฒนธรรมของผู้คนที่มักจะเปลี่ยนรูปแบบเดิมและตัวผลิตภัณฑ์ไปตามความต้องการของตลาด ...
(Cohen, 1983 : 322)

เมื่อความเป็นชาติพันธุ์ของอาช่าเสี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมาปะทะเผชิญกับความต้องการของตลาดในกระบวนการการทำให้ความเป็นชาติพันธุ์ให้เป็นสินค้า อาช่าไนท์บาซาร์จึงจำเป็นต้องเลือกว่าจะสัณยสิทธิ์ต่อรูปแบบการผลิตเดิม หรือก้าวข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรมออกไปสู่การผลิตแบบใหม่ แต่การเลือกก็ไม่จำเป็นว่าจะต้องมีคำตอบเดียวเสมอไป แม้ส่วนใหญ่อาช่าจะเลือกที่จะก้าวข้ามพรมแดนออกไปสู่การผลิตแบบใหม่ แต่บางครั้งเธอก็หวนกลับมาหาการผลิตแบบเก่า แต่แน่นอนว่าวัตถุดิบที่ใช้เป็นวัตถุดิบสำหรับทำเพื่อขาย เช่น บางช่วงที่เธอมีโอกาสดูเห็นภาพถ่ายหมวกเด็กอาช่าที่น่ารัก ซึ่งมีฝรั่งที่รู้จักนำมาให้ดู เธอก็จะจดจำแบบไว้และทำตามออกมาได้แทบไม่ผิดเพี้ยน ที่เพี้ยนไปมีเพียงของในรูปเป็นกระดุมเงินแท้ของที่ทำขายเป็นกระดุมเงินเทียม หรืออันใดที่เป็นลายซับซ้อนเกินจดจำเธอก็จะขอพิมพ์ไว้ดูแบบ “อยากเอามาดูแบบนี้ละ อยากได้แบบหมวกแบบเก่าเอามาทำมั่ง ไม่รู้จะออกแบบยังไง ที่ทำ ๆ ไปบางทีก็เบื่อ” ไม่กี่วันให้หลังหมวกเด็กอาช่าแบบนั้นก็ถูกนำไปวางขายบนร้านและก็ดังที่เธอคาดมันขายได้

วัฒนธรรมทั้งหลายล้วนถูกสร้างขึ้นใหม่เมื่อผู้คน สิ่งของและภาพลักษณ์เคลื่อนไหลในลักษณะกระแสข้ามพรมแดนของชาติ (Rojek and urry, 1997 : 11) แต่ก็มีได้มีเพียงพรมแดนของชาติ กระทั่งการข้ามพรมแดนของวัฒนธรรมเองก็ทำให้วัฒนธรรมนั้น ๆ ถูกปรับสร้างขึ้นใหม่ ประวัติศาสตร์

ของอ่าวซ่า คือ ประวัติศาสตร์การอพยพโยกย้ายข้ามแดนมาโดยตลอด ความเป็นอ่าวซ่าจึงเป็นสิ่งที่ถูก
ปรับสร้างขึ้นมาใหม่โดยตลอดเช่นกัน มันพลิกผันไปตามสภาพการณ์อันเป็นเงื่อนไขเฉพาะหน้าที่มัน
เผชิญแต่ก็ไม่ว่าจะไร้รากปราศจากฐาน การข้ามแดนเข้ามาสู่วัฒนธรรมเมืองแห่งยุคโลกาภิวัตน์เป็น
ปรากฏการณ์สำคัญที่เข้ามาท้าทายความเป็นอ่าวซ่าของพวกเขา ณ ที่นี้จะมีทุนทางวัฒนธรรมอันใด
พอจะเข้ามาปรับใช้วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของพวกเขา

บทที่ 6

อำเภอในบทบาทกับอำเภอยิ่ง

อำเภอกับเมือง

อำเภอคือกลุ่มชาติพันธุ์ที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรของพวกโลโล ซึ่งกระจายตัวอยู่ระหว่างทิเบต เสฉวนไปจนถึงตอนใต้ของมณฑลยูนนาน สภาพของการเป็นชนกลุ่มน้อยของพวกเขาจะเลวร้ายลงไปเรื่อย ๆ นับแต่แยกตัวออกมาจากอาณาจักรแห่งโลโล ประวัติศาสตร์ของพวกเขาก็ได้กลายมาเป็นประวัติศาสตร์ของสังคมก่อนรัฐอันประหลาด ต้องเผชิญหน้ากับอาณาจักรต่าง ๆ ในพื้นที่ราบที่เข้มแข็งกว่ามาตั้งแต่ต้น ข้ายังต้องมาเผชิญกับกลุ่มชนผู้อพยพ ระบบการเมือง เศรษฐกิจและชาติพันธุ์ระดับรัฐขนาดใหญ่ที่เข้มแข็งกว่ามาอย่างต่อเนื่อง การถูกกลืนกลายเป็นชาวยุโรปและการถูกกดขี่โดยชนกลุ่มไทยที่อพยพลงสู่ทางใต้ คือสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อพวกเขามาเนิ่นนาน ก่อนที่อำนาจอาณานิคมและการขยายตัวทางการค้าจะแผ่อิทธิพลขึ้นมาภายหลังคริสต์ศตวรรษที่ 16 การที่อินโดจีนและพม่าถูกล่าเป็นอาณานิคม การสถาปนาเป็นรัฐชาติของจีนเมื่อสองสามศตวรรษที่ผ่านมา การเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่และเศรษฐกิจสมัยใหม่ เหล่านี้ล้วนทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันมากขึ้นระหว่างชาวเขาและชาวพื้นราบในการแสวงหาทรัพยากรและอำนาจทางการเมืองทั้งยังเป็นการลดทอนโอกาสของพวกเขาในการผนวกเข้าสู่ระบบของวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองระดับชาติ และเนื่องด้วยการลดลงอย่างรวดเร็วของทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะป่าไม้ การอพยพโยกย้ายไม่ว่าจะเป็นการมุ่งลงสู่แหล่งน้ำข้างล่างหรือขึ้นไปสู่ทิวป่าดงดิบ เช่นที่พวกเขาเคยทำกันมาในอดีตนั้นเป็นไปได้อีกต่อไป ชาวเขาในทุกวันนี้จึงได้มาถึงจุดสิ้นสุดของการเดินทางอันยาวไกลของพวกเขาแล้ว ต้องเผชิญกับความไม่เท่าเทียมกันที่เพิ่มมากขึ้นในระหว่างเศรษฐกิจที่ล่มสลายของพวกเขากับเศรษฐกิจระดับชาติ ระบบการเมืองของพวกเขากับระบบการเมืองในพื้นที่ราบ นิยายหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับพวกเขาที่ถูกเรียบเรียงขึ้นมาในระดับชาติเพื่อแบ่งแยกกับความเป็นจริงในชีวิตของพวกเขาและประสบการณ์ทางวัฒนธรรมของพวกเขาก็ถูกกลั่นกรองออกมาในรูปของตำนาน คำขวัญ ฯลฯ ที่อิงอาศัยอยู่กับการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ (Geusau, 1987 : 244 – 246)

อาอีที่เคยข้ามไปรับมารดา น้องชาย น้องสาวต่างบิดาของตนมาจากฝั่งพม่าก็มีสำนึกกว่าไทย คือ ที่สุดท้ายที่อำเภอจะมาถึงได้โดยการอพยพมาตามเส้นทางป่า “ประเทศไทยคงเป็นที่สุดท้ายแล้ว มันไม่มีป่าให้ไปอยู่แล้ว จริง ๆ แล้วทางน่าน แพร่ ลำปาง ก็ยังมีป่าอยู่นะ แต่อำเภอเนี่ยะเวลาจะไปไหนก็ชอบไปในที่มีอำเภออื่นไปอยู่ก่อนไง ทางแถบนั้นมันไม่มีอำเภอไปอยู่ก่อน ก็เลยไม่มีใครไปอำเภอส่วนใหญ่เลยอยู่กันแถบเชียงใหม่ เชียงรายที่มันใกล้ชายแดน ความจริงที่แพร่ก็รู้สึกจะมีหมู่บ้านอำเภออยู่ที่นั่นนะ” อาเอเห็นด้วยว่า “ไม่มีป่าให้อำเภอไปอีกแล้ว” พร้อมทั้งเสริมขึ้นอีกว่า “เดี๋ยวนั้นบอยทำไร่ก็ไม่พอกินหรอก หาเข้าก็กินได้ไม่ถึงคำ”

แต่หากไม่มองเฉพาะการอพยพมาตามแนวป่า เราจะพบว่าอำเภอจำนวนหนึ่งไม่ได้หยุดยั้งอยู่แค่ไทย บางคนข้ามไปถึงมาเลเซีย ไต้หวัน อังกฤษ อเมริกา ฯลฯ ในไทยเอง ทุกวันนี้อำเภอที่ไม่ได้มีเฉพาะภาคเหนือ กรุงเทพมหานคร หัวหิน สมุย ภูเก็ต ฯลฯ หลาย ๆ ที่ที่มีพวกเขากระจายไปอยู่บ้างก็ไปค้าขายหารายได้ชั่วคราวชั่วคราว บ้างก็แต่งงานอยู่กินกับคนไทยบ้าง จีนบ้าง จนกลายเป็นสมาชิกคนหนึ่งของคนที่นี่ ๆ ไป แต่ที่น่าสังเกตคือยามก้าวออกจากเขตป่าดอยของภาคเหนือตอนบนแล้ว พวกเขาส่วนใหญ่ได้พากันไหลเข้าสู่พื้นที่เมืองเป็นหลัก โดยพื้นฐานเมืองแต่ละเมืองจะดำรงอยู่ได้ต้องอาศัยเครือข่าย และตัวมันก็คือจุดเชื่อมต่อประสาน หนึ่ง ๆ บนเครือข่ายเมืองขนาดใหญ่ที่แผ่คลุมโลกใบนี้อยู่ในปัจจุบัน การเป็นจุดเชื่อมต่อประสานกระแสน้ำของผู้คนและสิ่งต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องทำให้เมืองต้องกลายเป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างจะเปิดกว้าง พร้อมทั้งจะเปิดรับการเข้ามาปฏิบัติการของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา แต่ก็ใช่ว่าทุกรูปทุกนามและทุกกลุ่มจะเลือกทำอะไรก็ได้ตามใจปรารถนา การเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างหรือถูกสร้างขึ้นมาให้ต้องเปิดกว้างนั้น ในแง่หนึ่งหมายถึงว่า มันคือพื้นที่ที่ต้องคอยรับอำนาจต่าง ๆ ที่ไหลหลังถึงโถมผ่านเข้าสู่ตัวมันอย่างเข้มข้นกว่าพื้นที่อื่นที่มีไซเมือง ภายใต้ความเปิดกว้างเช่นนี้ผู้ที่ไหลเข้ามาสู่มัน จึงต้องมาเผชิญกับความกดดันของอำนาจประเภทต่าง ๆ อยู่โดยตลอด แต่มนุษย์ก็มีได้เป็นเพียงผู้ร่อนนรอนการถูกกระทำอยู่รำไป อย่างว่าแต่ไม่มีอำนาจใดที่ครอบงำพื้นที่เมืองได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแบบทุกตารางนิ้ว ภายใต้เงื่อนไขทางพื้นที่และเวลาอันจำเพาะเหมาะสมกระทั่งผู้ที่ถูกโครงสร้างสังคมทำให้กลายเป็นผู้ไร้อำนาจ ก็อาจเสาะพบช่องว่างหรือสุญญากาศทางอำนาจเล็ก ๆ และฉวยใช้มันให้เป็นประโยชน์กับตนได้

แม้เมืองจะเป็นพื้นที่ของอำนาจอันเข้มข้น แต่ความเข้มข้นของมันก็ได้ตายตัว เป็นความเข้มข้นที่พร้อมจะถูกทำลายและทำให้เป็นอื่นขึ้นอยู่ด้วยความสามารถของผู้กระทำนั้น ๆ ที่จะรู้จักแสวงหาสถานที่และช่วงเวลาที่เหมาะสม ในการนำเสนอคุณค่าในการมีอยู่ของตน ณ ที่นั้น ๆ ได้หรือไม่ แม้เมืองจะเป็นพื้นที่ที่มากด้วยปัญหา แต่มันก็อำนวยการโอกาสและความเป็นไปได้ให้กับผู้ที่รู้จักนำเสนอตัวตนอยู่ตลอดเวลา และอำเภอในปัจจุบันก็คือชนกลุ่มหนึ่งที่กำลังทดลองทำเช่นนั้นอยู่

เมื่อป่าหมดไป วิถีชีวิต ความคิดและค่านิยมเปลี่ยนไป เมืองก็คงเป็นที่ทำกินสุดท้ายที่อำเภอจะพากันอพยพเข้ามา เมื่อครั้งอดีตชนกลุ่มไทย คือ ตัวการสำคัญที่ผลักดันเบียดขับพวกเขาขึ้นสู่ดอยสูง แต่ทุกวันนี้พวกเขากลับไหลย้อนกลับลงสู่เมืองอันเป็นศูนย์กลางทางอำนาจของชนกลุ่มไทยในพื้นที่ราบ การสูญเสียอำนาจให้กับผู้รุกรานจนต้องพลัดกระจายออกจากหุบห่อ่ง เมืองเล็ก ๆ ของตนในครั้งนั้น ตรึงอำเภอให้อยู่กับวิถีชีวิตที่ค่อนข้างอัตคัดขัดสนบนดอย พวกเขาถูกลายมาเป็น “ผู้ที่อยู่ตรงกลาง” (people of the middle) ซึ่งดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ สูงขึ้นไปบนดอยเหนือพวกเขามีว่า ปะหล่อง และขมุ กลุ่มชนผู้พูดภาษาตระกูลมอญเขมรที่อำเภอมองว่าแต่งกายไม่พิธีพิถันและแลดูอนารยะกว่า อีกพวกหนึ่ง คือ อาลอ ผู้ใช้ภาษาตระกูลทิเบตพม่าเช่นเดียวกับพวกเขาซึ่งอาจเป็นลาฮู่ ต่ำได้ลงไปจากลาดเขาที่พวกเขาอาศัยอยู่คือ บรรดาชนกลุ่มไทย คำขับขานเชิงตำนานอัน

เก่าแก่ของอำชามักสะท้อนภาพว่า “อำชาคือผู้ที่ถูกกักอยู่ในที่ลาดเขาระดับกลางและในระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อันหลากหลาย” แต่สภาพการณ์นี้มีโครงสร้างที่ตรงข้ามกับการจัดช่วงชั้นแบบศักดินาของไทยในแง่ที่ว่า กลุ่มชนที่มีช่วงชั้นต่ำสุดกลับขึ้นไปอยู่สูงสุดบนดอย ขณะที่กลุ่มชนที่ถูกมองว่ามีช่วงชั้นสูงสุด ซึ่งก็คือกลุ่มไทยอยู่อาศัยในที่ราบลุ่ม (Geusau, 2000 : 128 – 142)

ทุกวันนี้แม้อำชาหลายรายจะละทิ้งที่ลาดเขาระดับกลาง ๆ เข้ามาอาศัยอยู่ในสังคมเมือง แต่พวกเขาก็ยังคงเป็นผู้ที่อยู่ตรงกลางคล้ายในอดีต อยู่ตรงกลางระหว่างความใหม่กับความเก่า อยู่ตรงกลางระหว่างความเป็นอำชากับความไม่เป็นอำชา และอยู่ตรงกลางระหว่างปัญหากับความเป็นไปได้ต่าง ๆ นานาที่เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่าง ๆ ภายในเมือง

แล้วในสายตาของอำชาในทาบซาร์เมืองคือสถานที่ที่มีลักษณะเช่นไร

เมือง คือ พื้นที่ที่ดำรงความเป็นเมืองอยู่ได้ด้วยความแตกต่างจากพื้นที่ที่มีชีเมือง สะดวกสบายในชีวิตประจำวันที่เกิดจากความมากมายของเทคโนโลยีและสิ่งอุปโภคบริโภคคือสิ่งหนึ่งที่มาช่วยต่อยอดความแตกต่างนั้นให้เกิดขึ้นในสายตาของอำชา

20 กว่าปีที่เข้ามาใช้ชีวิตเป็นอำชาเมืองของอาเอ สร้างความคุ้นเคยแบบหนึ่งให้กับเธออย่างแทบไม่รู้ตัว สิ่งที่ต้องได้พบได้เห็นได้ทำเป็นประจำภายใต้การใช้ชีวิตในเมืองเชียงใหม่ กลายมาเป็นจารีตน้อย ๆ เฉพาะตัวที่อาจถูกรบกวนได้หากย้ายเธอกลับไปอยู่หมู่บ้านบนดอยแม้เพียงชั่วคราว “ตอนเข้ามาในเมืองใหม่ ๆ ร้องไห้จะกลับดอย ตอนนั้นเวลากลับดอยไปทำธุระทำเสร็จก็อยาก รีบ ๆ กลับลงมาในเมืองเร็ว ๆ ก็แปลกทำไมรู้สึกยังงี้ก็ไม่รู้” อาเอเล่าความรู้สึกในอดีตกับปัจจุบันให้ฟัง ทั้งยังท้าวความไปถึงอาเคเพื่อนคู่หูชาวอำชาด้วยกันที่เร็ว ๆ นี้มาบอกกับเธอว่า จะกลับขึ้นไปอยู่กับภรรยาชาวลาฮูบนดอย “อาเคนี่ก็จริง ๆ เล้ย มาบอกจะไปอยู่บนดอยและมันจะไปอยู่ได้ยังไง บนนั้นมีแต่หมูเธอ พุดกันก็ไม่ค่อยรู้เรื่อง ไม่มีอินเตอร์เน็ตด้วย คนมันชินแล้วกับของพวกนี้จะไปอยู่ยังงั้นได้ยังไง ไม่มีทางหรอก ขนาดคนไม่ชิน (กับเมือง) ยังอยู่ยากเลย แต่นี่ชินไปแล้วด้วย” ปกติอาเคจะนิยมใช้อินเตอร์เน็ตเป็นสื่อหามิตรต่างแดน แม้เขียนภาษาอังกฤษไม่คล่องก็ไม่มีปัญหาอันใด “เด็กที่ร้านเค้าช่วยเขียนให้ได้” “วันไหนหามันไม่เจอไปคูที่ร้านเน็ตเหอะ” อาบีเคยสรุปพฤติกรรมอาเคให้ฟังคร่าว ๆ

เมืองจึงเป็นเหมือนเครื่องเปลี่ยนแปลงอำชาอยู่กลาย ๆ ในทุกด้านไม่เว้นแม้แต่สำนึกของความเป็นอำชา โดยเฉพาะอำชารุ่นเยาว์ยุคปัจจุบันที่เติบโตขึ้นมาบนดอยท่ามกลางการเปลี่ยนผ่านของวิถีชีวิตและการอ่อนกำลังลงอย่างรวดเร็วของระบบคุณค่าของอำชาแบบเดิมที่เรียกว่าอำชาying

คำวันหนึ่งญาติคนหนึ่งของอาเอที่เข้ามาอยู่ในเมืองไล่เลี่ยกับเธอมาเยี่ยมเธอที่ร้าน บิดาของอาเอที่ลงมาจากดอยชั่วคราวกำลังนั่งกินอาหารเย็นอยู่ ญาติผู้นั้นมองไปทางแกแล้วเปรยขึ้นกับผู้วิจัยเบา ๆ ว่า “เป็นห่วงลูกชาย (อาชี) สุดที่รัก มีคนเดียวแหละเลยเป็นคนโปรต แต่เด็กมันลงมาอยู่ในเมืองตั้งนานแล้ว มันจะเป็นให้อย่างที่หวังรี” สำหรับคนรุ่นบิดาอาเอที่เติบโตมาด้วยโลกทัศน์ที่เป็นผลผลิต

ของอำเภอ ย่อม การฝากความหวังไว้กับบุตรชายในฐานะผู้สืบทอดสายตระกูลและให้ความสำคัญกับเขาเป็นพิเศษ ดูจะเป็นเรื่องธรรมดา แต่สำหรับอำเภอชาว์นเยาว์ยิ่งใดจะมีความหมายมากไปกว่าการได้เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในเมือง สังคมที่เต็มไปด้วยวัตถุและความสะดวกสบาย ซึ่งถึงแม้จะได้มาได้ไม่ง่ายแต่ก็มีมากมายกว่าบ้านเดิมบนดอย

ช่วงหนึ่งอำเภอหมักบ่นเกี่ยวกับหลานสาวที่พาลงมาอยู่ด้วยในเมืองเพื่อให้มาเรียนต่อแต่เรียนไปได้ไม่นาน หลานสาวก็ขอเลิกเรียนและกลับขึ้นบนดอย แต่จากนั้นก็กลับลงมาเมืองเชียงใหม่อีก “มันไม่มีอะไรทำไง ไรก็ไม่มีแล้วเดี๋ยวเนี่ยะ เลยไม่รู้จะทำอะไร ความจริงก็เคยบอกให้ไปเรียนภาษาอังกฤษเพิ่มที่อะไรนะตรงท่าแพเนี่ย เพราะภาษาไทยเค้าก็พออ่านได้แต่เค้าก็ไม่เอา ไปเรียนภาษาอังกฤษจะได้มาขายของกับฝรั่งได้ก็ไม่ว่า ชอบแต่จะไปทำงานสบาย ๆ ไม่เข้าใจเด็กสมัยนี้เลย ทำไมเป็นยังงี้ ชี้แจงทำงานหนัก อยู่บนดอยงานไรก็ไม่มี กลับมาจากโรงเรียนก็เอาแต่เล่นโดดเชือก ดูทีวี สมัยเด็ก ๆ หนูต้องไปช่วยทำไร่ ไปหาข้าวให้หมูให้หมากิน ลำบากจะตาย ถ่านก็ต้องแบกเดินไปขาย ตัวก็ดำอยู่แล้วยังมาแบกถ่านก็ยิ่งดำ หนูเจอมาหมดแล้ว แต่เด็กพวกนี้ไม่เคยเจอนะ” เธอกล่าวอย่างไม่เข้าใจว่าเหตุใดอำเภอชาว์นเยาว์เช่นหลานสาวตนจึงมีพฤติกรรมเช่นนี้ “อุตส่าห์หวังดีให้มาอยู่ในเมือง ไม่เรียนหนังสือก็ไม่มีอะไร แต่อย่างน้อยก็ยังได้เจอคนเยอะ ได้เรียนรู้อะไรใหม่ ๆ แต่ทำไมสนใจอะไรเลยจะเอาแต่สนุก ยังไง ๆ อยู่ที่นี่มันก็ยังดีกว่าอยู่บนดอย ยังได้เห็นได้เจออะไรเยอะกว่าจะได้รู้จักคิด กลายเป็นว่ามาอยู่ที่นี่แล้วแยกว่าอยู่บนดอย จะเอามาเลี้ยงให้ดีก็ไม่ว่า อยู่ในเมืองโอกาสเยอะจะตาย” คำบ่นอันยืดยาวของเธอสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างทางมุมมองของเธอกับหลานสาวที่มีต่อเมืองไปพร้อม ๆ กับลักษณะเด่นสำคัญอันหนึ่งของสังคมเมือง โดยเฉพาะเมืองที่มีผู้คนเคลื่อนผ่านอย่างเข้มข้นเช่นเชียงใหม่ว่า “เมืองคือที่ของโอกาส” ต่าง ๆ นานาถ้ารู้จักแสวงหาและไขว่คว้า แต่การแสวงหาและไขว่คว้าสำหรับอำเภอและพวกต้องกระทำอย่างมีศักดิ์ศรีอยู่บ้าง

ถึงแม้อำเภอชาว์นเยาว์ทุกคนจะมีสำนึกร่วมกันอยู่อันหนึ่งว่าฝรั่งคือกลุ่มลูกค้าสำคัญของพวกเขา แต่อำเภอและเพื่อนอำเภอที่ขายของอยู่ด้วยกันก็ไม่เคยจ้อฝรั่งจนเกินงาม เช่น กรณีที่มีฝรั่งผู้หนึ่งแวะมาเลือกชมเสื้อเก่าอำเภอที่แขวนขายอยู่ เสื้อตัวนั้นคือเสื้อที่อำเภอทำใช้เอง เมื่อเก่าขึ้นมาจึงถูกอำเภอชาว์นไปกว้านซื้อมาส่งที่ไนท์บาซาร์ “เค้าบอกว่าอันนี้ไม่ใช่ของเก่าจริง ๆ มันจะไม่ใช่ได้ยังไง เก้าขนาดนี้” อำเภอกล่าวขึ้นหลังจากเบือนหน้ากลับมาจากฝรั่งผู้หนึ่งที่เมื่อวานแวะมาดูเสื้อนี้แล้วดำเนินว่ามันเป็นของปลอมที่ถูกทำให้ดูเก่า อำเภอเสริมว่า “เก้าจนไม่รู้จะเก่ายังไงแล้ว” อำเภอกล่าวต่อไปว่า “เลยไม่อยากขายให้ เรื่องมาก” ความจริงประโยคแรกที่อำเภอพูดขึ้นทันทีที่เห็นฝรั่งผู้นี้ในวันนี้คือ “แหะ ! ฝรั่งขี้เหนียว” จากนั้นก็ไม่ใส่ใจค้าขายด้วย คงปล่อยให้ฝรั่งผู้นี้ดูของไปเองอย่างไม่ไยดี และหันมาบ่นต่อว่า “เก้าจะตาย เก้าจนไม่รู้จะเก่ายังไง หว่าเราหลอกขาย ก็ซื้อมาเก่าจริง ๆ ไม่ซื้อก็อย่าซื้อไม่อยากขายให้หรอก”

หรืออย่างบางช่วงที่การค้าซบเซา เพราะนักท่องเที่ยวมาเดินซื้อกันน้อย อาเอและพวกดูจะมีความกังวลกับรายได้โดยเฉพาะอาอีกับอาเอฟที่มีลูกน้อยวัยกำลังกินถึง 4 คน ช้าง ๆ ร้านของพวกเขาจะมีขอลานชาวพม่าพาลูกมานั่งขอเงินนักท่องเที่ยวอยู่เป็นประจำ ขอลานเหล่านี้จะพากันมาเป็นกลุ่มย่อย ๆ ก่อนค่ำพวกเขาจะแวะซื้ออาหารจากตลาดวโรรสก่อนแล้วพากันมานั่งกินจนอิ่มตามทีว้างริมทางเท้าในย่านตลาด เมื่อกินอิ่มแล้วจึงพากันเดินเข้าสู่ไนท์บาร์แยกย้ายกันนั่งขอเงินตามมุมต่าง ๆ ช้าง ๆ ร้าน อาเอคือทำเลทองแห่งหนึ่งเพราะมีฝรั่งเดินผ่านประจำ รายได้ในแต่ละวันของขอลานเหล่านี้อยู่ในเกณฑ์ดี “ฝรั่งก็ชอบให้พวกนี้เนาะ แค่ว่าดูน่าสงสาร” อาเอเอ่ยขึ้นหลังจากเห็นฝรั่งหย่อนเงินลงไปใต้วงน้ำพลาสติกแบบใช้แล้วทิ้งที่เพิ่งเก็บมาจากกองขยะริมทางเมื่อครู่ อาอีที่วันนี้ออกมาขายของแทนภรรยาที่ท้องแก่เต็มที แต่กลับยังขายไม่ได้แม้แต่บาทเดียวหันไปมองการหากินของขอลานนั้นเปรยขึ้นว่า “วันนี้ยังไม่ได้ประเดิมเลย จะเอาถ้วยมานั่งขออย่างงี้มันก็ทำไม่ได้ วันหนึ่งได้หลายนะเนี่ย แต่ไม่เอาหรอก” บางวันที่อาเอเองและอาดีขายไม่ดีก็จะหันมามองขอลานพวกนี้ยามที่มีฝรั่งหยุดค้อมกายลงไปหย่อนเงินใส่ถ้วย แต่เธอและเขาก็เพียงมองดูพร้อมทำสีหน้าครุ่นคิดอะไรบางอย่าง แต่ที่เห็นได้ชัดคืออ้าซ่าเหล่านี้ไม่เคยหากินด้วยวิธีของขอลานเช่นนั้น

อาเอและพวกเผชิญชีวิตในเมืองมาด้วยค่านิยม “ต้องอดทนและหากินอย่างมีศักดิ์ศรี” ซึ่งต่างไปจากค่านิยมที่อ้าซ่ารุ่นเยาว์อย่างหลานลาวเธอสร้างขึ้นมาจากบริบทของยุคสมัยนี้ที่ตัวเธอมองว่า “ไม่อดทนนะ เด็กสมัยนี้นึกจะทำอะไรก็ทำ” หรือ “เด็กสมัยนี้ทำไมมันมักง่ายจัง ชี้แจงทำงานหนัก” บริบทและโครงสร้างทางสังคมที่เปลี่ยนไปอาจเป็นตัวกระตุ้นให้ค่านิยมเช่นที่อ้าซ่ารุ่นอาเอยึดถือถูกทำให้เป็นอื่น แต่มิว่าอ้าซ่าผู้นั้นจะเป็นใคร มีค่านิยมแบบใด เมืองก็จะยังคงเป็นสถานที่ที่อำนวยความสะดวกให้กับเขา ขอเพียงเขารู้จักแสวงหา

อาอีเคยเปรยขึ้นมาในคำวันหนึ่งหลังจากเห็นพี่แดงมั่งร้านใกล้ ๆ กันขายตุ๊กตาเรซินได้ดีเป็นพิเศษ “บางทีเห็นเค้าขายดีพอเราเอามาขายมันก็ไม่ค่อยดี นึกดูนะ ผมต้องเลี้ยง 7 ชีวิต ลูกสี่เมียหนึ่ง แม่หนึ่ง น้องชายหนึ่ง สมมุติกินข้าวคนละ 10 คำ 7 คน ก็ 70 คำ สามมื้อก็ 210 คำ ถ้าเราไม่กินเอามาตักเรียงกันเป็นคำ ๆ ดูนี่มันคงได้วันละเท่านี้เนาะ (หยิบบอที่วางขายมาหงายทำเป็นภาชนะประกอบ) ทุกวันนี้ก็เลยต้องคิดว่าจะทำอะไรกิน จะหากินอะไรดี ต้องคิดตลอด” หยุดไปแล้วกล่าวต่อว่า “ของนี่ลองลงมาหมดแล้ว ในเมืองมันอยู่ง่าย ไปหาอะไรมาขายมันก็ขายได้หมดแหละ” ความต้องการในการบริโภคที่แตกต่างหลากหลายและไม่จำกัดของผู้คนในเมืองคือบริบทที่ช่วยตอกย้ำภาพในแง่บวกของการเป็นตลาดขนาดใหญ่ของเมืองเชียงใหม่ให้กับอาอี “แต่จะขายดีไม่ดีอีกเรื่องนึง แต่มันขายได้ เอามาตั้ง ๆ ไปก็ขายได้” ลัทธิบริโภคนิยมอาจชำระล้างได้กระทั่งสำนึกของความเป็น อ้าซ่า แต่ในขณะเดียวกันมันก็สรรหาช่องทางหากินในเมืองมาให้แก่พวกเขาด้วย อาอีบรรยายต่อไปว่า “ไม่เหมือนบนดอย ๆ นี้อยู่ยากนะ ถ้าจะอยู่บนดอยได้นี้ต้องวางแผนดี ๆ ” เมื่อถามว่าทำไมต้องวางแผน อาอีว่า “คือ ถ้าจะอยู่ไปวัน ๆ มันก็อยู่ได้เหมือนกันเป็นลูกจ้างเค้าก็ได้วันละร้อย

ถางหญ้า เก็บซาอะไรไป แล้ววันอาทิตย์ก็หยุดงานก็ไม่มีรายได้ ถ้าจะอยู่บนดอยต้องมีทุน (ทำอะไร) ของตัวเอง ทำเยอะ ๆ แล้วมีเงินจ้างลูกน้อง เพราะอย่างหญ้าก็ต้องถางต้องถอน ผ่นตกลูกหญ้าก็ยังขึ้น ทำคนเดียวไม่ไหวหรอก ต้องใช้แรงเยอะจ้างเค้าดีกว่า ถ้าทำอย่างงั้นได้อยู่บนดอยได้สบายมาก" อาอี บรรยายถึงภาพชีวิตบนดอยในทุกวันนี้ที่ถูกระบบทุนนิยมครอบงำไปแล้ว ไม่ใช่ภาพวิถีชีวิตบนดอยในอดีตที่ถูก นักท่องเที่ยวทั้งไทยและเทศพยายามจะแซ่แซ้งไว้ให้เป็นของแปลกสำหรับพวกตนอยู่รำไป "ก็มันลงมากันเยอะ ๆ เพราะอยู่บนนั้นมันไม่ค่อยมีรายได้ อยู่ในเมืองเนี่ยวันหนึ่งก็ได้แล้วร้อยสองร้อย ไปหาอะไรมาขายก็ได้เงินแล้ว" คำพูดของอาอีให้ภาพเมืองที่อยู่ในความคิดเขาได้เป็นอย่างดีว่ามันคือ ที่ของโอกาส

หาอะไรมาขายก็ขายได้ แต่จะขายอะไร ณ ที่ใดถึงจะทำให้อาช่าอย่างพวกเขาได้ทั้งเงินและ ที่ยืนในพื้นที่เมืองไปพร้อม ๆ กันเล่า

นอกจากจะเป็นพื้นที่ของโอกาสแล้วในสายตาของอาช่าเมืองยังเป็นพื้นที่ที่มีทั้งความจริง และความลวงปะปนกันอยู่ คำวันหนึ่งอาเอเล่าว่า "วันนี้มีพวกเรียไรเงินมาแถวบ้านเยอะมาก มาขอ เงินทำโรงศพอะไรยังเงี้ย พ่อก็นั่งสูบยาอยู่หน้าบ้านไง หนูอยู่ข้างในก็ส่งภาษาว่าไม่ต้องให้อะไรเค้านะ นั้งเฉย ๆ พวกนั้นพูดอะไรมาแกก็เฉย ๆ แต่พวกนั้นก็ยื้อยืนอยู่ตั้งนาน แล้วแกก็พูดไปฟังกันไม่รู้เรื่อง พวกนั้นเลยไปกัน เดียวนี้ไม่น่าไว้ใจเลยไม่รู้จริงรีเปลาที่มาขออะ ไม่ใช่ขอเสร็จก็เอาเงินไปกินเบียร์กัน จริง ๆ คนดีที่เค้าทำจริง ๆ ก็คงมีนะ แต่แยกไม่ออกนะ ไม่ดีเลยพวกนั้น ทำอย่างงั้นทำให้คนดี ๆ เค้าแยก ไปด้วย" เธอกล่าวตำหนิความไม่แน่ชัดในวิถีปฏิบัติของผู้คนในเมืองยุคนี้ที่ทำให้เธอต้องระมัดระวังตัว กังวลที่จอร์จ ซิมเมล เคยกล่าวไว้เนิ่นนานแล้วว่า "ชาวเมืองมีปฏิกิริยาต่อเรื่องราวรอบตัวด้วยหัวสมอง มากกว่าหัวใจ" (Simmel, 1964 : 636) แต่บ่อยครั้งในพื้นที่การค้าอย่างไนท์บาซาร์ที่มีการไหลผ่านเข้า ออกของผู้คนมากเป็นพิเศษ เธอเองก็ใช้ความกำกวมไม่แน่ชัดนี้ให้เป็นประโยชน์กับตัว เช่นแม้เธอจะ บ่นว่า "ไม่ชอบถูกเรียกว่าแม่วะ" แต่คราวที่ขายผ้าปักม้งลายผีเสื้อผืนงามให้เศรษฐีนี้ไทย เธอก็ให้ เหตุผลของการไม่ควรลดราคาว่า "อันนี้เป็นงานฝีมือนะคะ ญาติหนูทำเอง" หากตีความตามมุมมอง ของนักท่องเที่ยวไทยที่เหมารวมให้ชาวเขาทุกเผ่าเป็นแม่ว ม้งร้านข้าง ๆ อย่างพี่แดงและอาช่าอย่าง เธอก็ล้วนเป็นแม่วด้วยกัน อาเอจึงไม่ได้กล่าวโป้ปด การค้าสินค้าชาติพันธุ์ในไนท์บาซาร์เชื่อว่าทุกครั้ง จะต้องทำให้ตัวสินค้ารวมทั้งตัวผู้ค้ามีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่ชัดแจ้งเสมอไป บางครั้งต้องรู้จักทำให้ ย่อมรับความเป็นแม่วที่นักท่องเที่ยวไทยนิยามและหยิบบ่นให้เพื่อมิให้เสียบรรยากาศทางการค้า อาอีกล่าวให้อาเอฟังหลังจากที่ได้ยินเธอบ่นว่าไม่ชอบถูกใครมาเรียกว่าแม่วว่า "บางทีมีคนไทยมาซื้อ ของนี้ (ชี้มาที่ตัวเอง) ก็เป็นแม่ว อาตาก็เป็นแม่ว เป็นแม่วไปหมด" แล้วก็ยิ้ม ๆ บริบทของการเป็น พื้นที่การค้าเพื่อนักท่องเที่ยวชี้ให้เห็นให้เกิดปฏิบัติการเช่นนี้

ความเป็นอาช่าไนท์บาซาร์อย่างของอาเอและพวกที่ถูกผลิตซ้ำและผลิตใหม่ขึ้นมาภายใน พื้นที่เมืองที่มีทั้งความจริงและความลวงดำรงอยู่ร่วมกัน จึงเป็นความเป็นอาช่าที่มีทั้งความเป็นอาช่า

และความเป็นแม่ และความเป็นชนชาติพันธุ์อื่น ๆ ผสมผสานอยู่ในตัว บางคราความเป็นอ่าซาก็ฉายชัด บางครา ความเป็นอ่าซาก็ฉายชัด แล้วแต่คู่กรณีและสถานการณ์เฉพาะหน้าที่เผชิญมันคือความเป็นอ่าซาก็ทั้งแตกต่างจากความเป็นชาติพันธุ์อื่น และแตกต่างไปจากความเป็นอ่าซาก็สืบทอดกันมาตามจารีต มันคือ ความเป็นอ่าซาก็เกิดจากการทำให้ความเป็นอ่าซาแต่เดิมมากลายเป็นอื่น ปรัชญาการนี้ไม่ได้เกิดขึ้นมาเฉพาะภายในสังคมเมือง เพียงแต่มันมีให้เห็นอย่างเข้มข้นมากที่สุดในสังคมเมือง สังคมที่อ่าซามองว่าแตกต่างไปจากมันเดิมบนดอย แต่มันก็คอยให้โอกาสกับอ่าซาก็รู้จักแสวงหา

มันมิได้เป็นการปฏิเสธความเป็นอ่าซาแต่เป็นคล้ายการแต่งแต้มเนื้อหาสาระใหม่ให้กับความเป็นอ่าซา อาเองไม่เคยปฏิเสธความเป็นอ่าซาถ้ามีผู้ถามหา เช่นวันหนึ่งมีฝรั่งสามีภรรยาเดินมาดูเข็มขัดผ้าไหมที่ร้านเธอ ฝ่ายภรรยาเลิกขายเสื้ออวดเข็มขัดอ่าซาแบบเดิมที่เพิ่งซื้อจากร้านอ่าซาอีกร้านหนึ่งให้อาเอง อาเองเห็นก็ว่า “ดีสิ อีส อ่าซา” ฝรั่งนั้นตอบว่า “เยส อ่าซา” อาเองก็รู้ว่าราคาจึงถามไปว่า “ฮาว มัช ยู บ๊อท อิท” ฝ่ายสามีต้องการเย้าอาเองให้เดาราคาจึงว่า “เกส” อาเองหวัระแล้วว่า “โอ ดินท์ โน โอ เนเวอร์ ดู” ในที่สุดฝ่ายภรรยาก็ตกลงซื้อเข็มขัดไปเส้นหนึ่ง “โอ โลค ดีส แอนด์ ยู อาร์ อ่าซา?” “เยส โอ แอม อ่าซา” อาเองตอบขัดด้วยขัดคำ ฝรั่งผู้นั้นดูมีสีหน้าพึงพอใจจ่ายเงินค่าเข็มขัดให้เธอแล้วเดินจากไป อาเองไม่แต่งชุดอ่าซาแต่หากมีผู้มาถามเธอก็จะบอกตามตรง แต่ก็ไม่ได้บอกแบบพรวดพราด ลึกๆความเป็นอ่าซาของเธอเกิดขึ้นได้แม้ยามอยู่ในชุดกางเกงยีนส์กับเสื้อสตรีที่มีขายตามท้องตลาดทั่วไป หรือแม้แต่อยู่ในชุดเจ้านางเธอก็ยังยืนยันว่าเธอเป็นอ่าซา

เรื่องมีอยู่ว่า เธอต้องการถ่ายรูปในชุดเจ้านางที่ร้านถ่ายรูปในไนท์บาร์หลายร้านถ่ายให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อเป็นที่ระลึกของการมาเยือนเชียงใหม่ สามีเธอไม่เห็นด้วย แต่วันหนึ่งช่วงที่สามีเธอกลับไปอเมริกา เธอก็ได้ชวนอาป๊อไปถ่ายรูปด้วยกัน อ่าซาสองพี่น้องนอกจากจะไม่แต่งชุดอ่าซาแล้วยังโผล่มาแต่งชุดไทยล้านนาที่ท่าขึ้นมาเพื่อนักท่องเที่ยวอีกด้วย เมื่อสามีเธอกลับมาเธอยืนรูปนี้อย่างกล้า ๆ กลัว ๆ ให้เขาดู สามีเธอเอ่ยขึ้นว่า “เสียใจด้วยที่ต้องบอกว่ายังงี้ ๆ ก็ไม่ชอบ ดูไม่เป็นตัวจริง” เธอจึงว่า “ก็แค่ถ่ายรูปไว้ดูเล่น แก่แล้วจะมาถ่ายก็ไม่ได้” แล้วก็หัวเราะขัน ๆ กับการกระทำของตนเอง ปฏิกริยาของสามีดูจะต่างจากปฏิกริยาของบิดาเธอที่ลงมาจากดอยเพื่อเยี่ยมดูเธอ บิดาเธอยามเห็นรูปนี้กลับยิ้มอย่างพึงพอใจแล้วเอ่ยขึ้นว่า “สวย” อ่าซาผู้ที่แต่งชุดไทยล้านนาสีแดง อ่าซาผู้น้องแต่งชุดไทยล้านนาสีฟ้า พื้นที่เมืองอย่างข้างคลานไนท์บาร์เปลี่ยนอ่าซาอย่างเธอไปได้ถึงเพียงนี้

แต่อ่าซาอะไรจะมาอยากสวมใส่ชุดไทยล้านนา

กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการร้านแต่งชุดถ่ายรูป ภาพถ่ายตนในชุดไทยล้านนาเหล่านี้ อาจเป็นแค่ที่ระลึกหรือสัญลักษณ์ของความเป็นเชียงใหม่ที่ควรหามาสะสมไว้ในอัลบั้ม แต่สำหรับอ่าซาอย่างอาเองมันคือเครื่องหมายของความเปลี่ยนแปลงในอัตลักษณ์ มันคือเครื่องหมายของการ

เปลี่ยนแปลงในสำนึกเกี่ยวกับตัวตนของเธอ มันคือสัญลักษณ์ของการรื้อปึกรั้วอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของอำช่าอย่างเธอ

ถามเธอว่าเข้ามาใช้ชีวิตในเมืองเป็นเวลานานเช่นนี้แล้วมีความรู้สึกที่ตัวเองเป็นคนไทยหรือเป็นอำช่า เธอเฝ้าคิดแล้วเอ่ยขึ้นว่า “ถ้าไม่คิดอะไรมาก ก็รู้สึกตัวเองเป็นไทยนะแหละ แต่ถ้าคิดลึก ๆ คิดมาก ๆ ก็รู้สึกว่าตัวเองเป็นอำช่า เพราะพอบอกว่าเป็นคนไทยแล้วก็รู้สึกว่ามันมีอะไรบางอย่างห้อยท้ายอยู่ (ทำมือประกอบ) มันมีอะไรบางอย่างลงที่ไม่เหมือนคนไทยคนอื่น อย่างพูดก็ไม่เหมือนเค้า กินก็ไม่เหมือนเค้า (ชอบกินผักผลไม้ดอย ทำอาหารอำช่ากินเอง) แต่งตัวนี่จริง ๆ ก็ไม่เหมือน”

เงื่อนไขทางเวลาหรือการอยู่ในเมืองมานานผนวกกับการเป็นผู้พลัดถิ่นจากอาณาบริเวณทางวัฒนธรรมที่แตกต่าง คือ สิ่งที่เชื้อให้เกิดความเป็น “พลเมืองทางวัฒนธรรม” ที่ซ้อนทับกัน อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของอาเอกลายมาเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะถูกจำแนกแยกประเภทได้อย่างลงตัว ภายในความเป็นไทยของเธอมีความเป็นอำช่าห้อยท้ายอยู่ ขณะเดียวกันภายในความเป็นอำช่าของเธอก็มีความเป็นไทยห้อยท้ายอยู่ ภายใต้สภาวะการณ์ทางอัตลักษณ์เช่นนี้จึงเกิดมีอำช่าที่อยากใส่ชุดเจ้านางแบบล้านนาถ่ายรูปเก็บไว้ดูวันหน้า

ชีวิตในแต่ละวันในไนท์บาซาร์ คือ การสร้างและสะสมความหมายของความเป็นอำช่าในพื้นที่การค้า มันถูกสร้างใหม่ สะสมไว้เพื่อนำไปใช้สนทนากับความเป็นอำช่าที่อยู่ในความทรงจำจากอดีต กล่าวกันว่าความเป็นเอกภาพของอำช่าแต่เดิมมามีรากฐานอยู่ที่ย็อง (Geusau, 2000 : 123) แต่นั่นคือสภาพการณ์ที่อำช่ายังแทบมิได้พลัดกระจายเข้าสู่สังคมเมือง แล้วสำหรับกับบรรดาอำช่าเมืองในทุกวันนี้แล้ว ย็องยังคงเป็นสิ่งที่ทรงอิทธิพลต่อการผลิตสร้างความเป็นอำช่าให้แก่พวกเขาหรือไม่ และภายใต้เงื่อนไขใด

อำช่าย็อง

กลุ่มชาติพันธุ์ตระกูลทิเบตพม่าที่เข้ามาอาศัยอยู่ทางภาคเหนือของไทยมีจุดร่วมกันอยู่อันหนึ่ง คือในประวัติศาสตร์ของพวกเขาเท่าที่ทราบได้ไม่เคยมีความสำเร็จในการสถาปนาอำนาจทางการเมืองและเขตแดนของตนเองขึ้นมาเลย การเป็นชนกลุ่มน้อยมาโดยตลอดได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ทางวัฒนธรรมของพวกเขา (Geusau, 1983 : 246) อำช่าคือตัวอย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ ประวัติศาสตร์ของการถูกทำให้เป็นชายขอบด้านการเมืองและนิเวศวิทยาของพวกเขา รวมทั้งความพยายามของพวกเขาที่จะเอาชนะสภาพการณ์เช่นนี้ด้วยการรู้จักปรับตัวมาอย่างต่อเนื่อง ได้สร้างแกนกลางอันสำคัญให้กับวัฒนธรรมของพวกเขา ความพยายามอย่างยิ่งยวดที่จะใช้ทรัพยากรในระบบนิเวศอย่างเข้มข้นแต่ยั่งยืนและการปรับตัวเข้าหาศูนย์กลางอำนาจที่อยู่รอบข้าง ถูกสะท้อนผ่านการจดจำ (mnemesis) ความรู้ที่มีมาแต่อดีต (ซึ่งเป็นที่รับรู้กันในรูปของเส้นของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์อันต่อเนื่อง) เกี่ยวกับระบบนิเวศน์ การเกษตร

กฎหมาย รูปแบบชีวิต จิตวิทยา พิธีกรรม เครือญาติ การปฏิบัติต่อบรรพบุรุษและระบบวงศ์ญาติ หากปราศจากมิตินี้เราคงไม่สามารถจะเข้าใจวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยอย่างอ่าซ่าได้ มันคือส่วนหนึ่งของกลไกในการเอาตัวให้รอดของอ่าซ่า (Geusau, 2000 : 123) แก่นสำคัญของวัฒนธรรมของพวกเขาก็คือ อ่าซ่าย็อง

คำว่า "อ่าซ่าย็อง" (Akhayang) ถูกแปลว่า ศาสนา วิถีชีวิต ธรรมเนียมปฏิบัติ มารยาทและพิธีกรรมของอ่าซ่า หรือธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของอ่าซ่าที่ถูกส่งทอดกันมาทางสายพ่อ อ่าซ่าย็องเป็นภาระอันหนักหนา ทว่ามีความชอบธรรมของอ่าซ่า ไม่มีการอ้างถึงอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดในอ่าซ่าย็อง อำนาจอันชอบธรรมของย็องเกิดจากความสำนึกที่สืบเนื่องกันมาทางบรรพบุรุษสายบิดา เมื่อ 64 รุ่นก่อน ที่เกิดขึ้นในระหว่างการเดินทางอันยาวไกลของพวกเขาจากชายแดนทิเบตเข้าสู่จีน พม่าและไทย (Geusau, 1983 : 249)

ย็อง คือ ความรู้ที่สืบเนื่องกันมาเป็นสาย มันคือระบบของกฎจารีตที่ครอบคลุมทุกแง่มุมของชีวิตอ่าซ่า อาจกล่าวได้ว่าย็องคือวัฒนธรรม การแปลคำว่าย็องว่าเป็นศาสนาอาจทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน เพราะอ่าซ่ายืนยันว่าพวกเขาไม่เคยกราบไหว้บูชาเทพยดาผู้สูงศักดิ์หรือวิญญาณใด (เว้นแต่บรรพบุรุษ : ผู้วิชัย) ย็องเป็นระบบของธรรมเนียมที่ได้รับการจัดวางรูปแบบไว้อย่างเข้มข้น ซึ่งเป็นตัวมากำหนดวิถีชีวิตของอ่าซ่า มันเป็นคลังสะสมประสบการณ์ทางวัฒนธรรมของอ่าซ่า (Geusau, 1983 : 249 ; Geusau, 2000 : 146)

อ่าซ่าย็องบรรจุไว้ด้วยข้อกำหนดเกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์กับผู้อื่นทั้งในรูปของบุคคลและกลุ่มคนที่อยู่ภายในสังคมอ่าซ่า รวมถึงภายในครอบครัว สายตระกูลในเรื่องเกี่ยวกับการแต่งงาน กฎการลงโทษ การตัดสินไต่สวน นอกจากนี้อ่าซ่าย็องยังกำหนดด้วยว่าอ่าซ่าควรจะทำความสัมพันธ์กับบรรดาคนนอกอย่างไร ย็องจะบรรยายไว้อย่างละเอียดเกี่ยวกับพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น ควรตื่นนอนตอนใด ตื่นขึ้นแล้วควรเริ่มต้นทำอะไร จากนั้นทำอะไร จะแบ่งแรงงานอย่างไร ควรถือถ้วยชาที่ทำจากกระบอกไม้ไผ่หรือจอกสุราร้อยไรในช่วงเวลาของปีที่วิญญาณบรรพบุรุษครอบครองและมนุษย์ครอบครอง ยามถางวัชพืชในไร่ชาควรวางไปในแนวใด หญิงควรวางไปในแนวใด ยามขุดหลุมปลูกข้าวชาควรจับเสียมอย่างไร หญิงควรหยอดเมล็ดข้าวอย่างไร ยามไปไร่ควรถือมีดพราหรือเคียวอย่างไร ... ในอ่าซ่าย็องการกระทำทั้งหลายจะถูกบรรยายไว้ในทำนองที่ว่าเส้นแบ่งระหว่างการกระทำทางพิธีกรรมและการกระทำที่ไม่เป็นพิธีกรรมบางครั้งก็ยากจะถูกขีดแบ่งได้ ทั้งยังไม่มีเส้นแบ่งอันแน่ชัดระหว่างความศักดิ์สิทธิ์กับความธรรมดาสามัญในจักรวาลวิทยาของอ่าซ่า อ่าซ่าย็องมองว่าทุกสิ่งในจักรวาลเชื่อมสัมพันธ์กันไปหมด การทำให้เกิดความสอดคล้องต้องกันระหว่างจุลจักรวาลของมนุษย์กับกระบวนการต่าง ๆ ในมหจักรวาลและระบบนิเวศน์จึงเป็นเรื่องสำคัญ ย็องจะกำหนดให้ทำอะไรในเวลาและสถานที่ที่เหมาะสม กิจกรรมของมนุษย์ การประกอบพิธีกรรม ลำนำเพลงและแม้แต่คำกล่าวต้องขึ้นอยู่กับความถูกต้องเหมาะสมด้านพื้นที่และเวลา (Geusau, 1983 : 249 - 253)

กระทั่ง อำเภอเมืองอย่างอาบีที่เป็นอาชารุ่นใหม่และนิยมวิพากษ์วิจารณ์ยิ่งในหลาย ๆ เรื่องยังอดมิได้ที่จะทำตามยิ่งบางข้อเพราะรู้สึกควรทำ เช่น ปกติเธอจะอาศัยอยู่ในบ้านพี่สาว ซึ่งมีสามีพี่สาวอยู่ด้วย แต่ในช่วงที่ชายอเมริกันที่เป็นคนรักของเธอมาอยู่เมืองไทย เธอจะปลีกตัวไปเช่าคอนโดมิเนียมอยู่กับคนรักของเธอ อาเอธิบายให้ฟังว่า "ความจริงอำเภอเค้าน่ะ ถ้ายังไม่แต่งงานกันจะพาเข้ามาอยู่บ้านเดียวกันไม่ได้ ตัวน้องสาวเองเค้าก็รับไม่ได้ (ที่จะพาชายที่ยังไม่ได้แต่งงานด้วยเข้ามาอยู่ในบ้าน) แล้วไม่อยากให้เกิดปัญหา เค้าเลยออกไปอยู่กับแฟนเค้าข้างนอก"

เพลงแห่งการเก็บเกี่ยวจะนำมาร้องในช่วงปักดำมิได้ เพลงแห่งพายุฝนก็ไม่สมควรนำมาขับร้องในช่วงที่อากาศดี เพลงแห่งการไปไร่ต้องไม่นำมาร้องในตอนเดินกลับบ้าน นอกจากช่วงเวลาของการไล่ชิงช้าแล้วก็ไม่ควรไล่ชิงช้า การเล่นลูกข่างก็ไม่ควรเล่นนอกเหนือไปจากช่วงปีใหม่ที่กำหนดให้เล่นกัน การกล่าวคำขับขานของหมอลวดพิธีกรรมต้องมีความถูกต้องในถ้อยคำและห้ามนำไปกล่าววนอกบริบทของการเจ็บป่วยและความตาย กฎเกณฑ์ทำนองนี้ดูแน่นิ่งและตายตัว แต่หากพิจารณาสภาพชีวิตในหมู่บ้านอาซา ซึ่งเป็นบริบทที่ให้กำเนิดมันร่วมด้วย เราอาจได้เข้าใจในแง่มุมที่ต่างออกไป ความเดือดร้อนวุ่นวาย ภัยพิบัติที่เกิดจากมนุษย์ด้วยกันและธรรมชาติเช่นความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ โรคระบาด โจรชโมย การลอบเข้ามาจู่โจมของชนกลุ่มใหญ่ผู้มีอำนาจกว่าหรือแม้แต่ชน กลุ่มน้อยที่ก้าวร้าวแค้นกว่า การขึ้นมาของกองทัพเจ้าหน้าที่จากพื้นราบ รวมทั้งความไม่จริงยังยืดยาวความสัมพันธ์กับที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน เครื่องมือทำกิน สัตว์เลี้ยง และเพื่อนบ้าน ที่ส่วนใหญ่เกิดจากการเป็นกลุ่มชนกึ่งเร่ร่อน (semi – nomadic) ที่มักถูกกดดันให้เคลื่อนย้ายหาที่ทำกินแห่งใหม่ บ้านที่ในอดีตเป็นไม้ไผ่ที่ผุพังเร็ว อัตราการตายของทั้งคนและสัตว์เลี้ยงที่สูง เหล่านี้คือความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องที่เป็นเงื่อนไขให้ชุมชนอาซาในอดีตต้องมีความยืดหยุ่นให้กับมันและพร้อมที่จะปรับตัวเข้าหามัน นับแต่มีอาซาเกิดขึ้นมาความเดือดร้อนวุ่นวายที่เกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ข้างต้นดูจะกลายมาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของพวกเขาอยู่เป็นประจำ สภาพการณ์เช่นนี้หล่อหลอมให้เกิดการมองชีวิตแบบอนิจจัง ทุกสิ่งไหลผ่านไปไม่มีอะไรคงเดิม มุมมองที่ดูคงที่ตายตัวในจักรวาลวิทยาของอาซาความจริงแล้วคือการอธิบายตีความ ความเป็นไปที่ต้องการหักกลบลบกับความเปลี่ยนแปลง ความลำบากยากแค้นและสิ่งที่มีคาถาฝันในชีวิตของพวกเขาที่มีเกิดขึ้นในอัตราที่สูง อาซายิ่งคือสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ปรับสมดุลให้กับชีวิตอาซาที่ดำรงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์กับกลุ่มชนรอบข้างที่มักจะเข้มแข็งกว่า เนื้อหา คำขับขานโบราณช่วยยืนยันการตีความนี้

แม้สตรีจะเปลี่ยนสายตระกูลยามแต่งงานไป แต่ธรรมเนียมของสตรีอาซา
ชราในการหันมาสวมกระโปรงสีขาวย่อมไม่เปลี่ยน
แม้บุรุษจะเปลี่ยนที่พำนักลับครั้ง ปอยผมกลางศีรษะเขาย่อมยังมีอยู่
แม้คนจะเปลี่ยนไป อาซายิ่งต้องไม่เปลี่ยน ... (เรื่องเดียวกัน : 253 – 255)

อำช่ายอิงคือตัวจัดหา จุดหมุน (fulcrum) ที่คอยเสริมแรงให้กับชีวิตที่มากไปด้วยการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องของอำชา มันเป็นตัวเชื่อมตรงกลางระหว่างความคงที่กับความเปลี่ยนแปลงด้วยระบบของธรรมเนียมปฏิบัติอันซับซ้อนที่เป็นคล้ายผู้คุมกฎกลางที่ทรงสิทธิอำนาจ ซึ่งพอจะช่วยให้สามารถรับมือกับเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันได้เกือบจะทุกประเภท ตัวอย่างเช่น

เมื่อเจ้าเข้าปาลาสต์รามาได้ ตามข้อพึงปฏิบัติในย็อง เจ้าควรแบ่งขานหน้าด้านขวาให้แก่พี่สาวเจ้า ถ้าพี่สาวไม่อยู่บ้านก็จงนำไปหมกชี้เต้าแล้วแขวนไว้เหนือเตาไฟฝ่ายหญิง ควันไฟจะช่วยรักษาเนื้อนั้นไว้จนกว่าเธอจะกลับมา และถ้าหลังจากนั้นหนึ่งปีเธอยังมีมา เจ้าก็สามารถจะกินหรือขว้างปาเนื้อทิ้งไปได้

เจ้าไม่สามารถจะปลุกข้าวหรือถาดตายหญ้าในวัน 2 วันที่ถูกกำหนดให้เป็นวันหยุดพักผ่อนในรอบ 12 วันได้ แต่เจ้าสามารถจะปลุกถั่วลันเตา (ที่มีคนนอกนำเข้าไป) ได้เพราะบรรพบุรุษไม่ได้กล่าวไว้ว่าห้ามปลุกถั่วนี้...

เมื่อมีความต้องการเงินตราเกิดขึ้น อำช่ายอิงก็ถูกปรับเปลี่ยนให้อนุญาตให้อำชาลงมาเป็นแรงงานรับจ้างในที่ราบของพม่าได้ในช่วงเดือนสิงหาคมถึงพฤศจิกายน คำขัษขานโบราณของอำชา รายงานไว้อย่างถูกต้องว่า พวกเขาได้เรียนรู้การสร้างบ้าน การออกแบบเสื้อ การปลูกใบยาสูบ ฯลฯ มาจากใครและด้วยเหตุผลใด สิ่งเหล่านี้แต่เดิมมาไม่ได้มีอยู่ในวัฒนธรรมอำชา แต่ย็องก็อนุญาตให้มีการเรียนรู้และนำเข้ามา ย็องที่ดูเป็นเพียงข้อกำหนดกฎเกณฑ์อันตายตัวนั้นความจริงเป็นสิ่งที่เปิดกว้างต่อการเปลี่ยนแปลงและนวัตกรรม (เรื่องเดียวกัน : 255 – 256) เนื้อหาของย็องคือข้อกำหนดแต่ข้อกำหนดนี้เป็นข้อกำหนดที่โดยเนื้อหาแล้วมักจะเปิดกว้างหรือพยายามจะเหลือทางเลือกไว้ให้กับผู้ปฏิบัติ โดยเฉพาะในกรณีของการที่ต้องมาเผชิญกับสิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อนในสังคมอำชา

อำช่ายอิงไม่ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้อธิบายสภาพความจริงในลักษณะที่ว่ามันเป็นเพียงกลุ่มก้อนของบรรดาข้อตรงข้าม แต่ย็องจะอธิบายสภาพความจริงในลักษณะที่ว่ามันเป็นการเคลื่อนไหวไปมาระหว่างสองขั้วที่ตรงข้าม ที่มนุษย์อย่างอำชาต้องพยายามทำอยู่ตลอดเวลาเพื่อไปให้ถึงพื้นที่ตรงกลาง ๆ ในมุมมองเกี่ยวกับความเป็นจริง (reality) ของอำชา มิใช่ว่าทุกสิ่งจะต้องถูกสร้างมาในลักษณะข้อตรงข้ามเสมอไปหรือ ถึงแม้ในชีวิตประจำวันหลายต่อหลายสิ่งถูกกำหนดขึ้นมาในลักษณะข้อตรงข้าม เช่น รวย – จน ด้านบนดอย – ด้านล่างดอย สิ่งที่มีมองเห็น – สิ่งที่มีมองไม่เห็น ฯลฯ แต่วิธีหนึ่งซึ่งจะช่วยให้อำชาพอจะดำรงชีวิตอยู่ได้ก็คือการคิดหรือการมองที่พยายามจะเอาชนะความขัดแย้งระหว่างข้อตรงข้ามนั้น ซึ่งก็คือ การปฏิเสธความสุดขั้วสุดกู่ในเชิงวิภาษวิธี (dialectical movement between extremes) เช่น การที่อำชามองว่าศูนย์กลางของอาณาบริเวณแห่งชีวิตของพวกเขาไม่ใช่ทั้งเมืองในพื้นที่ราบและหมู่บ้านบนเขาดอยสูง แต่มันคือหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างที่สูงกับที่ราบ

หรือที่ลาดเขาระดับกลาง ๆ การเลือกที่ตั้งชุมชนเช่นนี้เป็นความพยายามที่จะเชื่อมอยู่ตรงกลางระหว่างที่ราบและที่ลาดเขาที่สูงกว่า เป็นความพยายามที่จะเอาชนะความสุดขั้วระหว่างที่ราบ ซึ่งถึงแม้จะสมบูรณ์กว่าแต่ก็มีชนที่เข้มแข็งกว่าครอบครองกับที่ลาดเขาสูงขึ้นไปที่ เป็นเขตแดนของชนที่อ่อนน้อมกว่าตน มันเป็นการเลือกที่เกิดขึ้นจากการปฏิเสธความสุดขั้วทั้งสองด้านที่ช่วยให้อำชามีทำเลที่พอใช้ได้ในการดำรงชีวิต (เรื่องเดียวกัน : 260 – 264)

อำชาได้รวบรวมเอาเรื่องราวที่ประสบในการอพยพและความผันผวนในโชคชะตาทางเศรษฐกิจ การเมือง นิเวศวิทยาของพวกเขาเข้ามาสู่ย็อง ในรูปของการอธิบายแบบแย้งกันคั่งงำระหว่างข้อขัดแย้ง (contradictions) ที่ส่งผลให้ตนต้องเลือกที่จะอยู่หรือทำอะไรแบบกลาง ๆ ในจักรวาลวิทยาหรือความคิดของอำชา ความขัดแย้งเหล่านี้มักถูกอธิบายในรูปของวิภาษวิธี ซึ่งนำไปสู่การขึ้นว่าจงยึดทางสายกลางเพื่อที่จะสามารถเคลื่อนต่อไปได้ในประวัติศาสตร์ จงประนีประนอมและยอมทำบางสิ่งให้เป็นที่ยอมรับได้ของผู้คน เพื่อความอยู่รอด จงรู้จักยืดหยุ่นเพื่อสามารถปรับตัวให้เข้ากับชนกลุ่มใหญ่และความกดดันต่าง ๆ จากภายนอกได้ (เรื่องเดียวกัน : 276)

คุณลักษณะเหล่านี้ของย็อง ยังคงมีอิทธิพลต่ออำชาในบทบาทอย่างอาเอและพวกหรือไม่ภายในสภาวะการณ์แบบใดในพื้นที่การค้า

อำชา ย็อง สิ่งที่ยึดมั่นหรือแปรเปลี่ยนไปในในบทบาท

ย็องในฐานะชุดของกฎเกณฑ์อันซับซ้อนและเส้นสายการสืบทอดความรู้ในหมู่อำชาจะสามารถใช้อธิบายถึงเอกภาพของอำชาได้เฉพาะภายในกรอบโครงสร้างทางสังคมที่เชื่อให้เกิดการสืบทอดส่งต่อกันมาเป็นรุ่น ๆ อย่างจริงจัง (Li Ke Zhong, 1996 อ้างใน Geusau, 2000 : 146) นำเสียดายที่กระทั้งสังคมบนดอยของอำชาในทุกวันนี้ก็แทบจะไม่มีโครงสร้างเช่นนั้นหลงเหลืออยู่ นอกจากการแทรกตัวเข้าไปชี้นำการจัดการกับชีวิตในหมู่บ้านของพวกเขาโดยบุคคลภายนอก เช่น ในรูปของการเผยแพร่ศาสนา โครงการพัฒนา ฯลฯ แล้วชาวสารที่บรรจุไว้ด้วยค่านิยมใหม่จากโลกภายนอกยังหลงใหลเข้าสู่การรับรู้ของพวกเขาอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันผ่านโทรทัศน์และสื่ออื่น ๆ ยิ่งต้องเข้ามาอยู่ในเมืองที่มีโครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างไปอย่างว่าแต่การสืบทอด กระทั่งความทรงจำและสำนึกที่มีต่ออำชา ย็องก็เริ่มแผ่วจางลงไป

ตามความจริง อำชาที่เข้ามาในในบทบาทมีความสัมพันธ์กับอำชา ย็องในระดับที่ต่างกันไป ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ชีวิต ความคิด ความเชื่อ รวมทั้งความเป็นเพศของแต่ละคน

อาเอ อาบีและอาตินับถือทั้งวิญญาณบรรพบุรุษหรืออาเฒ่าและและพุทโธไปพร้อม ๆ กัน เช่น อาเอบางครั้งที่ผ่านมาทางเชิงดอยสุเทพก็จะแวะไหว้รูปปั้นครุฑาศรีวิชัย นอกจากนี้เธอยังชอบอ่านหนังสือทางศาสนา เช่น หนังสือของพุทธศาสนิกชน หรืออย่างตอนที่เล่าถึงชีวิตวัยเด็กบนดอยที่อยากดูโทรทัศน์ แต่ด้วยความที่ไม่มีเงินจึงไปแอบดูตามฟ้านบ้านจนถูกตักน้ำสาด เธอก็ลอดแทรก

ความคิดเรื่องกรรมลงไปในคำบอกเล่าของเธอ “บ้านนี้ตอนนี้กรรมตามสนองเค้า ลูก ๆ เค้าก็ไม่มีใครได้ดี ทำเค้าไว้เยอะ ที่บ้านตอนนี้เหลือแต่พ่อแม่แก่ ๆ อยู่กันเจิบเหงามาก ไม่ค่อยมีใครไปคุยกับเค้า แปลกดี ตอนเล็ก ๆ เวลาที่บ้านเราเค้าจะใส่รองเท้าเข้ามาเลยนะ แต่เวลาเราไปบ้านเค้า ถ้าจะเข้าบ้านเค้าต้องถอดรองเท้า” อาบิเองก็ซึมซับความคิดเรื่องกรรมเข้าไว้ไม่น้อย วันหนึ่งเธอเปรยขึ้นว่า “หนูนะไม่รู้มีกรรมอะไร ต้องมีเรื่องให้เสียใจอยู่เรื่อย ทำดีแล้วก็ไม่เห็นจะได้ดีซักที สงสัยชาติก่อนทำบาปไว้เยอะ แต่ชาตินี้ก็ซ้งสาร มันจะช่วยให้กรรมมันน้อย ๆ ลงไปได้มั้งริเปล่าก็ไม่รู้นะ”

ขณะที่ครอบครัวของอาอีและอาเอฟนับถือคริสต์ศาสนา ทุกวันอาทิตย์ครอบครัวอาอีจะพากันไปโบสถ์ หรือในช่วงคริสต์มาสก็จะพากันไปร้องเพลงตามหน้าบ้านของผู้ที่นับถือคริสต์ “ไปกันตั้งแต่ทุ่มนึง เมื่อคืนน้องชายแฟนร้องจนเกือบถึง 6 โมงเนาะ” อาเอฟเล่าถึงกิจกรรมทางศาสนาของตน สำหรับครอบครัวอาอีการหันมาเป็นคริสต์ศาสนิกชนมีสาเหตุอยู่ที่ความคร่ำเคร่งในวิญญานบรรพบุรุษที่อาจจะให้โทษได้ หากไม่ปฏิบัติตามยังเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อบรรพบุรุษ อาอีอธิบายว่า “ความจริงอ่าช้ามักกลัวผีนะ มันถึงหันมาเป็นคริสต์กันเต็มไปหมด เวลานั้นนับถือผีแล้วมันมักภูง่วนวาย อันนั้นก็ไม่ได้ อันนี้ก็ไม่ได้ ทำอะไรผิดไปนิดหนึ่งก็ต้องไปฆ่าหมู ฆ่าไก่มาไหว้ผี ๆ พวกนี้เป็นผีบรรพบุรุษนั่นแหละ แล้วถ้าไม่ทำมันก็เป็นจริง ๆ ด้วยนะ ลงให้เห็น ๆ กันเลย อย่างวันนี้ทำผิดพุงนี้ไม่สบายเลยหรือบางทีมีลูกเกิดมาพูดไม่ได้จริง ๆ มันมีเห็น ๆ กันอยู่ ก็กลัวกัน นับถือผีนี่อะไรก็ทำไม่ได้ ทำพิธีผิดก็ไม่ได้ เรื่องการทำพิธีผิดเนี่ยนะ บางทีถ้าเป็นพิธีสำคัญตายกันทั้งหมู่บ้านเลย ไม่ใช่ตายคนเดียวนะ ค่อย ๆ ตาย ค่อย ๆ ตายจนหมดก็มี บางหมู่บ้านอพยพข้ามมาไทยก็เพราะยังงี้ ไปทำพิธีผิดแล้วคนก็ค่อย ๆ ตาย พวกที่ยังไม่ตายก็กลัวหนีมาอยู่เมืองไทย แต่มันไม่ค่อยเกิดนะยังเจี๊ยะ นาน ๆ ถึงจะมีหลัง ๆ คนเลยหันมานับถือคริสต์กันเยอะ เพราะพอเป็นคริสต์ไปแล้วมันก็ไม่อะไรกับพวกเค้า นับถือผีมันวุ่นวายนะ แต่ตอนนี้บนดอยก็ยังมีคนนับถืออยู่นะ นับถือผีมันเรื่องมากนะ” อาเอที่นั่งฟังอยู่ด้วยเอ่ยถามขึ้นว่า “แล้วไหนว่าเป็นคริสต์แล้วไม่ต้องไหว้ผีบ่อย ๆ จะรวยขึ้นไง บางคนก็ไม่เห็นรวยขึ้นเลย” อาอีตอบว่า “ไม่ใช่ มันไม่ใช่เรื่องรวย แต่เป็นเรื่องที่เค้าไม่อยากเสียเวลาทำพิธีกันหรือบางคนมาเป็นคริสต์เพราะเค้ากลัวผี มันแรงจริง ๆ นะ”

คำบอกเล่าของอาอีสื่อให้เห็นว่าอ่าชาจำนวนหนึ่งหันมาใช้คริสต์ศาสนาเป็นเครื่องมือรับความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างอ่าชาด้วยกันกับพวกเขา อ่าชาย่อมครอบคลุมชีวิตอ่าชาและผลิตสร้างความเป็นเอกภาพทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ให้อ่าชามานั้นนาน หรือมันต้องล่มสลายไปภายใต้การปะทะกับระบบความเชื่อที่ใหญ่กว่า โดยเฉพาะในบริบทของสังคมเมืองที่อ่าชาสามารถมีหรือเลือกมีปฏิสัมพันธ์กับชนต่างวัฒนธรรมได้มากกว่าบนดอย อาบิเคยให้ข้อสังเกตว่า “หลัง ๆ อ่าชาเป็นคริสต์เยอะ เค้าหันมาเป็นคริสต์กันหมดเพราะมันไม่ยุ่งยาก ไม่ต้องมีกฎอะไรมากมาย นับถือผีของอ่าชามีกฎเยอะมาก ๆ เลย” ชัดขึ้นว่าเลยทำกันไม่ไหว แต่อาบิว่า “ไม่ใช่ทำกันไม่ไหว จำไม่ได้ กฎมันเยอะ

มาก พิธีพวกนี้หนูว่าอีก 20 ปีคงไม่มีแล้ว เด็กรุ่นหลัง ๆ นี่ก็ไม่มีใครสนใจแล้ว อะไรนิดอะไรหน่อย ก็ผิดผี ๆ “

แต่ถึงแม้ว่าชาวุ่นอาเอและอาอี จะก้าวข้ามพรมแดนทางความเชื่อมาสู่ศาสนาใหม่ พวกเขาก็ไ้จะหลุดออกไปอยู่นอกอิทธิพลของย็องโดยสิ้นเชิง ควรกล่าวว่าการก้าวข้ามนี้เป็นไปแบบ กลับไปกลับมา

เช่นช่วงหนึ่งที่อำเภอคริสต์อย่างอาอียถล่มมูลี่ที่มีน้ำหนักรวมกันจนปวดเอวทรมานอยู่เป็นเดือนรักษาอย่างไรก็ไม่หาย เขาเลยตัดสินใจกลับขึ้นไปหาอีฝ่า (หมอที่รักษาด้วยการติดต่อกับวิญญาณ) บนดอย อาเอฟเล่าว่า “วันนี้เลยให้กลับขึ้นไปนวดบนดอย ๆ เค้ามียศรักษาพวกนี้ได้ มีคนเคยไปอยู่แม็คคอมิค (โรงพยาบาล) เสียไปหนึ่ง 2 อาทิตย์นะ แต่ไม่หายเลยกลับไปนวดบนดอยหายเลย เสียไป 400 จริง ๆ ค่าอะไรต่าง ๆ เค้าย่่ายเดียวแหละ แต่สงสารเค้า”

อาบีที่วิจารณ์อำเภออย่างย็องอยู่บ่อย ๆ ก็อดไม่ได้ที่จะคิดว่า “ดินะที่มีผีคุ้ม” เมื่อคราวที่เธอขับมอเตอร์ไซด์กลับบ้านในคืนหนึ่งแล้วมีรถมอเตอร์ไซด์ของคนเมาสุราที่ไม่เปิดไฟหน้าขับเข้ามาชนรถเธอจนเสียหายแต่เธอกลับไม่เป็นอะไร

คำวันหนึ่งสนทนากันถึงพิธีศพอำเภอ อาบีว่า “เวลาคนตายอำเภอจะมีการฆ่าควาย หมู และไก่อะไรด้วย ฆ่าตั้งหลายตัว บางคนหมดเป็นแสนนะ ค่าเลี้ยงคนอีก” เมื่อถามว่าเลี้ยงกี่วันเธอบอกว่า “ถ้ารายก็เลี้ยงกัน 9 วัน ถ้าจน ๆ ก็วันสองวัน แต่หนูเห็นมีงานศพคนนึงนะ เค้าย่่ายหมดไป 2 แสนนะ หนูว่าไม่เห็นต้องเปลืองเงินเยอะกันขนาดนั้น อำเภอเค้าเชื่อกันนะว่าฆ่าควาย ฆ่าอะไรให้ไปเยอะ ๆ แล้ว เค้าจะได้มีกินมีใช้ตอนไปถึงโลกนั้น หนูว่าประสาไหนะ คนสมัยใหม่เค้าไม่คิดกันยังงี้แล้ว ไม่มีใครคิดยังงี้กันหรอก ถ้าจะให้กินก็ตอนที่เค้าอยู่นะให้กินไปเยอะ ๆ สิ ให้กิน ดี ๆ ไปเลยไม่ต้องมาทำตอนเค้าตาย ให้ตอนตายกินก็กินไม่ได้ เอาไปก็เอาไปไม่ได้” อาเอฟซึ่งทั้ง ๆ ที่เป็นคริสต์ แต่พอได้ฟังการคิดเช่นนี้ของอาบีก็กล่าวขึ้นอย่างไม่เห็นด้วยว่า “ไม่หรอกเค้าเอาไปด้วยได้ เอาไปได้ อำเภอเค้าเชื่อว่าถ้าทำยังงี้แล้วจะทำให้เวลาไปถึงที่นั่น (หมู่บ้านบรรพบุรุษ) แล้วจะมีพวกควายอะไรนี้ให้ใช้กันพวกนั้นนะ (พินาหรือหมอดสดในพิธีกรรมและยี่ฝ่า) เค้าเห็น หมอผีนะ”

อาบีไม่ได้คิดถึงขนาดที่ว่า การใช้เงินอย่างมหาศาลของเจ้าของงานเป็นการตอกย้ำอำนาจหรือความมั่งคั่งที่แสดงผ่านการให้ เธอมองเพียงว่านั่นคือความสิ้นเปลืองที่ย็องเรียกร้องจากอำเภอโลกทัศน์ใหม่ ๆ ที่เธอสะสมได้จากการใช้ชีวิตในเมืองอาจหล่อหลอมมุมมองเช่นนั้นให้กับเธอ อาเอฟกล่าวขึ้นอีกว่า “ความจริงหมดไม่ถึงแสนหรอกมั้ง น่าจะซักสี่หมื่นห้าหมื่นมากกว่า ก็มีฆ่าควาย ฆ่าหมูแล้วก็เลี้ยง จริง ๆ แล้วเค้าก็ไม่ได้บังคับว่าต้องทำมาก ๆ อย่างคนจน ๆ ไม่มีเงินนี่ เค้าก็ให้ฆ่าแค่หมูตัวเล็ก ๆ หรือไก่อะไรก็ได้ ไม่ต้องไปทำเยอะยังงั้น” เธอพยายามชี้ให้อาบีเห็นว่า อำเภออย่างนั้นความจริงก็เป็นสิ่งที่ยืดหยุ่นได้ แม้อำเภออย่างจะมากไปด้วยกฎและการเรียกร้องแต่หากกระทำมิได้จริง ๆ มันก็พร้อมที่จะถูกปรับเปลี่ยน

ตัวอย่างที่มีมาแต่โบราณสามารถเห็นได้จากประเพณีการไล่ชิงช้า ซึ่งกล่าวกันว่าแต่เดิมถูกกำหนดให้มีถึง 33 วันติดต่อกัน แต่ปัจจุบันลดเหลือเพียง 4 วัน เหตุผลคือ ช่วง 33 วันนั้นเป็นเวลาที่ยอดเยี่ยงกำหนดให้หยุดพักวางมือจากการทำงานในไร่ทุกชนิดเพื่อเฉลิมฉลอง ผู้มีหน้าที่ชิงช้าต้องเตรียมเสบียงอาหารไว้มากมาย แต่เนื่องจากมีคนยากจนมาร่วมดื่มกินเป็นจำนวนมากเสบียงที่เตรียมไว้จึงหมดไปอย่างรวดเร็ว ผู้มีหน้าที่ชิงช้าจึงออกไปหาเสบียงมาเพิ่ม พวกเขาจึงพากันล้มตายเพราะมัวรอให้พ้นกำหนด 33 วันก่อน ขณะที่คนจนเริ่มออกไปหาชุดห้วยในป่ามาเพิ่มเติมซึ่งความจริงแล้วเป็นการฝ่าฝืนกฎหรือข้อกำหนดของยอดเยี่ยง แต่มันกลับทำให้พวกเขาอยู่รอด หลังจากครั้งนั้นเพื่อมิให้ผู้มีหน้าที่ชิงช้าต้องตาย ประเพณีไล่ชิงช้าจึงถูกทอนเวลาลงมาเป็น 4 วัน (Geusau, 1983 : 259 - 260)

คำขบขันโบราณเกี่ยวกับการไล่ชิงช้าไม่ได้ต้องการสอนให้อาชาฝ่าฝืนกฎอย่างไรเหตุผล แต่ต้องการชี้แนะเพียงว่าการยึดกฎจนตนเองต้องลำบากเป็นสิ่งที่อาชามีพึงกระทำ อาชาที่ยอดเยี่ยงเพียงผิวเผินแล้วจะให้ภาพของกลุ่มกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดตายตัวนั้น ความจริงมีแง่มุมของการเปิดกว้างเพื่อปรับเปลี่ยนตามเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันแฝงอยู่ในตัวด้วย

กฎเกณฑ์ที่มากมายและความเคร่งครัดในอำนาจแห่งวิญญาณบรรพบุรุษทำให้อาชาหลายรายละทิ้งยอดเยี่ยงแล้วหันมาหาศาสนาอื่น แต่อีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อาชาเมืองโดยเฉพาะสตรีอาชาค่อย ๆ ละทิ้งยอดเยี่ยงก็คือ ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างความสัมพันธ์ชายหญิงที่ถูกกำหนดไว้ใน ยอดเยี่ยงสำนึกที่ว่าเกิดมาเป็นผู้หญิงอาชาแล้วลำบากนั้นปรากฏขึ้นอย่างเป็นปกติในคำบอกเล่าเกี่ยวกับชีวิตอาชาของพวกเขา

เช่นเมื่อตอนที่อาบีเล่าถึงชายอาชาฐานะดีที่ตนเคยชื่นชอบเธอก็อวว่า “จริง ๆ แล้วแต่งงานกับอาชาไม่ว่าจะเป็นอาชาจนหรืออาชารวย ผู้หญิงก็ลำบากทั้งนั้นแหละ เพราะต้องทำงานหนัก เหมือน ๆ กัน คุณแม่ก็ยังทำงานหนักอยู่ทุกวัน” เธอไม่ได้ตำหนิที่หญิงต้องทำงานหนักแต่ตำหนิที่ว่าหญิงฝ่ายเดียวที่ต้องทำงานหนัก

คำวันหนึ่งอาดีน่านั่งสือเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในเอเชียอาคเนย์มาให้ดู อาเอหนีบไปพลิกดูเห็นในนั้นมีรูปหญิงอาชาสะพายตะกร้าด้วยหน้าผากแล้วปล่อยตัวตะกร้าห้อยไปด้านหลังทั้งยังหัวสั่นกระตุก เธอก็อวว่า “เนี่ย ! ผู้ชายอาชาเป็นยังเงี้ยนะเกลียดมากเลย ของอะไร ๆ ก็ให้ผู้หญิงถือ ผู้หญิงแบกหมดเลย แล้วตัวเองก็เดินมือเปล่าสบาย ๆ ความจริงผู้ชายแข็งแรงกว่าเนาะ น่าจะช่วยเหลือผู้หญิงถือแต่ไม่มีเลย เค้าวทำยังงั้นแล้วดูไม่เป็นผู้ชาย ไม่รู้คิดอะไรกัน ผู้หญิงอาชาตะกร้าลำบากมากเลยนะ ดีที่ไม่ได้เกิดตอนนั้น แล้วบางทีมีลูกก็ต้องแบกลูกด้วย มีท้องก็ต้องแบกด้วยลำบากมากเลย” อาบีพยักหน้าเห็นด้วย อาเอเสริมว่า “เมื่อก่อนผู้หญิงอาชาลำบากมาก ถ้าผัวตายหรือท้องก็ต้องหาผัวใหม่แต่งงานให้ได้ภายใน 13 วัน แล้วส่วนใหญ่ก็ไม่วางใจกันมาก่อนหรอก ไม่เคยเห็นหน้ากันเลย พ่อแม่จับแต่งงานะ ไม่เหมือนเด็กสมัยนี้ ทุกวันนี้เค้าคบกันก่อนตั้งนาน บางคนก็อยู่ด้วยกัน

เฉย ๆ ตั้งนาน เมื่อก่อนทำยังงี้ไม่ได้ ฮู้ย ! สมัยนี้ผู้หญิงวิ่งไปหาผู้ชาย ไม่มีอายเลย เมื่อก่อนทำยังงี้ไม่ได้" บิดามารดาของอาเอ อาบี ทั้ง ๆ ที่แต่ละฝ่ายมีคนรักของตนอยู่แล้ว แต่ก็ต้องถูกกำหนดให้แต่งงานแบบคลุมถุงชน อาบีว่า "ไม่ใช่แค่กลัวพ่อแม่เค้าเสียใจหรอก แต่เค้าต้องทำตามประเพณีนะ ประเพณีอาชานี้แรงมากเลยนะ อะไร ๆ ก็ต้องทำตามหมด นึกดูนะผู้หญิงต้องทำงานทั้ง ๆ ที่ท้องแก่ ลูกกำลังจะออกนะ แล้วพอออกลูกได้ 13 วัน ก็ต้องรีบไปทำงานอีกแล้ว อะไรกันนะ แทบจะไม่ได้พักเลย ผู้หญิงตะกอนลำบากมากเลย แต่เค้าก็ต้องทำเพราะเป็นประเพณี" อาเอฟกล่าวต่อว่า "ผู้หญิงลำบากตอนท้องก็ต้องทำงานหนักนะ เค้าบอกว่าต้องทำงานหนัก ๆ จะได้ออกลูกง่าย ท้องแก่ก็ ยังต้องทำ" อาเอเสริมว่า "บางคนไปออกลูกกลางทาง (ไปไร่) ก็มีเลยตั้งชื่อว่าไ้กลางทาง" แล้วเธอก็หัวเราะให้กับภาพเหตุการณ์นั้น

อาเอฟยังเล่าถึงเรื่องที่ผู้ชายอาช่าบางคนก็นิยมมีภรรยาน้อยแต่นั่นย้าว่า "ไม่ใช่ผู้ชายเลี้ยงนะ ของอาช่าเนี่ยที่มีเมียน้อยก็คือ ผู้หญิงเป็นคนเลี้ยง" อาบีเสริมขึ้นว่า "ผู้ชายอาช่าสบายจะตาย ไม่ทำอะไรเลย วัน ๆ นะ"

เมืองมิได้เป็นบริบทที่บีบให้ผู้หญิงอาช่าต้องลุกขึ้นมาทำมาหากิน เพราะแต่เดิมมา ผู้หญิงอาช่าก็คือแรงงานสำคัญของบ้านอยู่แล้ว แต่เมืองกลับเป็นบริบทที่ผลิตค่านิยมชุดใหม่ให้กับความสัมพันธ์หญิงชายของอาช่า บุรุษอาช่าจำนวนไม่น้อยเข้ามาหารายได้ในเมืองด้วยงานอาชีพที่หลากหลายตั้งแต่การเป็นแรงงานรับจ้าง พนักงานสถานบันเทิง สถานบริการ ประกอบอาชีพอิสระ เช่น การขายของจีปาดะ ข้าวไข่เจียว ปลาหมึกปิ้งและอื่น ๆ รวมไปถึงจนถึงการค้าสินค้าชาติพันธุ์ในหรือย่านใกล้เคียงไนท์บาซาร์ เช่น วางสินค้าหัตถกรรมนานาเผ่าชายแบกะดินริมทางเท้าของถนนท่าแพ ช่วงที่ค่อนข้างใกล้ไนท์บาซาร์หรือหน้าโรงแรมท่าแพเพลสหรือที่ลานประตูท่าแพในวันอาทิตย์ ฯลฯ อาชี อาตี อาอีและชายอาช่าอื่น ๆ อีกมากมายก็เปิดร้านขายสินค้าอยู่ในไนท์บาซาร์

พื้นที่ที่อยู่นอกขอบเขตการควบคุมของอาช่าย็อง เช่นเมืองแห่งการบริโภคนิยม คือ พื้นที่ที่เปิดโอกาสให้อาช่าทั้งชายและหญิงได้ไถ่ถามทบทวนความเป็นเพศและความสัมพันธ์ระหว่างเพศของตน มันคือบริบทที่เอื้อให้อาช่าสามารถทำ "ความเป็นอื่น" ให้เกิดขึ้นในความเป็นเพศหรือคุณลักษณะทางเพศของตนที่มีมาแต่เดิม มันคือบริบทที่เอื้อให้เกิดการปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศที่เคยสุดขั้วสุดถูกให้มาอยู่ในระดับกลาง ๆ เอื้อให้เกิดการผลิตใหม่ความเป็นเพศที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและโลกทัศน์ในปัจจุบันของพวกเขา ซึ่งเริ่มผละห่างจากโครงสร้างสังคมแบบเดิมที่ผลิตย็องขึ้นมา

อาเอกล่าวถึงสถานภาพของอาช่าย็องในปัจจุบันว่า "ถ้ากับคนที่นับถือผีก็ยังสำคัญอยู่ มากนะ อย่างปู่หรือพ่อก็ยังนับถืออยู่ แต่ถ้าเป็นพวกที่หันไปนับถือคริสต์ เค้าก็ไม่สนใจแล้ว เค้าบอก ว่ากฎมันเยอะเวลาทำผิดอะไรก็ต้องเลี้ยงผี ๆ เค้าจนไม่มีเงินไปเลี้ยงเลยหันไปเป็นคริสต์ แต่ก็แปลกที่ตะกอนไม่มีศาสนาคริสต์ ทุกคนก็เลี้ยงผีกันแต่ไม่เห็นเป็นไร เค้าก็อยู่กันมาได้ พอมีคริสต์เข้ามา ก็บอก

ว่าไม่มีเงินไปเลี้ยงผี เวลาทำอะไรผิด จริง ๆ แล้วเวลาเลี้ยงผีเค้าก็ไม่ได้บอกว่าต้องไปล้มนู ล้มนวตัวใหญ่ ๆ แะไก่อตัวเล็ก ๆ ก็พอแล้ว มันอยู่ที่ใจนะ”

ไม่ว่าอ่าชาฮ็องจะเป็นระบบกฎเกณฑ์ที่เปิดกว้างมากเพียงใด แต่เมื่อบริบทด้านพื้นที่และเวลาเปลี่ยนไป ก็ย่อมเป็นธรรมดาที่จะมีเนื้อหาของข้อกำหนดหลายอันที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง ๆ ของอ่าชาในปัจจุบัน ซึ่งอาจนำไปสู่การคิดเช่นอาเอวว่า “แต่ประเพณีบางอันที่ดี ๆ ก็มีนะ พวกดี ๆ นี่ก็น่าเก็บไว้ แต่อันไหนที่ร้าย ๆ ก็น่าจะตัดทิ้งไป” ความจริงกระทั่งในอดีตอ่าชาฮ็องก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่มีความหมายที่ตายตัว มันถูกปรับเปลี่ยนมาเป็นระยะ ๆ โดยตลอด เช่น การที่อ่าชาฮ็องในพม่า อนุญาตให้อ่าชาลงมาเป็นแรงงานรับจ้างในพื้นที่ราบได้ในช่วงเดือนสิงหาคมถึงพฤศจิกายน ทั้ง ๆ ที่ปรากฏการณ์เช่นนี้ไม่เคยมีมาก่อนในเนื้อหาของฮ็อง (Geusau, 1983 : 256) แต่นั่นเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ (ชุมชนอ่าชาฝั่งพม่า) และเวลา (ในยุคสมัยนั้น) ของอ่าชาที่มีสำนึกว่า “ยังต้องพึ่งพา” อ่าชา ฮ็องอยู่ ซึ่งนำไปสู่การมองว่าอ่าชาฮ็องจะเปลี่ยนไปเช่นไร มันก็จะยังคงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับอ่าชา แต่ภายในเมืองเชียงใหม่ทุกวันนี้ที่อ่าชาบางรายเห็นว่า “ผมไม่เอาเลยนะประเพณีอ่าชาเนี่ย ผมไม่รู้ด้วย มันเยอะ เด็กรุ่นใหม่ไม่มีใครเอาเลยทั้งกันไปหมดเลย” เล่า อ่าชาฮ็องจะยังคงมีความสำคัญหรือคุณค่าต่ออ่าชาอย่างพวกเขาอีกหรือ

หากมองเฉพาะด้านเนื้อหาของข้อห้ามข้อปฏิบัติ ภายในสังคมเมืองอ่าชาฮ็องคงค่อย ๆ จางหายไปพร้อม ๆ กับสำนึกของความเป็นอ่าชา “สำนึกเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ของอ่าชา คือ สิ่งที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรมเนียมประเพณีที่เป็นผลของประสบการณ์การเอาตัวให้รอดของเหล่าบรรพบุรุษที่สะสมและสืบทอดกันมาเป็นรุ่น ๆ อย่างยาวนาน” (Geusau, 2000 : 143) เมื่อกระทั่งธรรมเนียมประเพณีในชีวิตประจำวันที่มีส่วนตอกย้ำ สำนึกความเป็นอ่าชาอย่างเรียบง่าย เช่น ภาษา อาหาร การแต่งกาย ฯลฯ ไม่ได้รับการปฏิบัติหรือแทบไม่ได้รับการปฏิบัติโดยเด็กอ่าชารุ่นใหม่ภายในเมือง แล้วสำนึกว่าตนคืออ่าชาจะมาจากที่ใด ธรรมเนียมประเพณีไม่ใช่สิ่งที่มีไว้แค่เพื่อให้จดจำแต่มีไว้เพื่อให้นำไปใช้ปฏิบัติ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์โดยพื้นฐาน คือ สิ่งที่เกิดขึ้นมาได้โดยการปฏิบัติที่แตกต่างจากชนกลุ่มอื่นที่อยู่รายล้อมตน (แน่นอนว่าหากมองความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะกระบวนการย่อมหมายถึง การปฏิบัติต่าง ๆ ที่แตกต่างไปจากคุณลักษณะของความเป็นชาติพันธุ์ของชนกลุ่มนั้น ๆ ที่มีมาแต่เดิมด้วย แต่นั่นจะมากจะน้อยย่อมยังคงเป็นการปฏิบัติที่แตกต่างไปจากการปฏิบัติของชนกลุ่มอื่นไปพร้อม ๆ กันในตัว เช่น อาเอ แม้นิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสมัยใหม่อย่างคนไทยทั่วไป แต่เธอก็ยังนิยมสนทนาเป็นภาษาอ่าชา กินอาหารอ่าชา เคารพในผีบรรพบุรุษไปพร้อม ๆ กับการเป็นชาวพุทธ) เมื่อไม่สามารถปฏิบัติให้เห็นต่างจากคนอื่นได้ก็คงไม่สามารถธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และสำนึกทางชาติพันธุ์ของตนไว้ได้เช่นกัน เพราะเมื่อไร้ความแตกต่างก็มีทราบนว่าจะไปธำรงรักษาอันใดไว้เพื่ออะไร

อาเอฟกล่าวถึงทักษะทางภาษาอาชาของลูก ๆ ตนว่า “คนโตพูดได้นิดหน่อย แต่คนที่สอง กับที่สามนี่ไม่ได้เลย แต่ฟังรู้เรื่องนะ แต่พูดไม่ได้ ก็บางทีพ่อแฟนโทรมาจากดอยแล้วเค้าพูดภาษาไทย ไม่ได้ไงก็เลยไม่ได้พูดกับหลาน เค้าก็อยากพูดนะแต่หลานพูดไม่ได้ เค้าก็บอกถ้าปิดเทอมเอากลับมา อยู่บนดอยมั่งสิ มันเป็นคนไทยกันไปหมดแล้ว เด็กรุ่นหลัง ๆ นี่อีกหน่อยไม่รู้แล้วว่าอาชาเป็นยังไง อีกหน่อยไม่มีแล้วมั้งอาชานะ” ภาษาย่อมไม่ใช่ปัจจัยเดียวที่ทำให้อาชาเป็นอาชา แต่อาชาที่พูดภาษา อาชาไม่ได้จะอยู่ยั่งยืนงด้วยสำนึกว่าตนคืออาชาได้นานเพียงใด อีกวันหนึ่ง อาเอฟเล่าเกี่ยวกับ ลูกชายให้ฟังว่า “วันก่อนพาลูกคนโตกับคนที่สองไปเที่ยวตลาดคนจีน (ฮ่อ) ตรงสู่เหว่าเนีย แล้วเค้า พูดจีนกันไง (ลูกชาย) ก็ไปบอกว่าเค้าพูดอะไรกันก็ไม่รู้ เป็นชาวเขามั้ง” เล่าพลางก็หัวเราะให้กับ ปฏิกริยาทางชาติพันธุ์ของลูกชายคนที่ไม่ได้ตระหนักว่าตนคืออาชาคนหนึ่ง ชีวิตในเมืองกลับทำให้เด็ก อาชาที่อายุ 6 – 7 ขวบ สับสนในความเป็นชาติพันธุ์ของตน อาเอฟหัวเราะกับคำบอกเล่าของอาเอฟ แล้วว่า “อีกหน่อย เด็กพวกนี้ก็กลายเป็นคนไทยไปหมดแล้ว รู้จักแต่คาราโอเกะ มีถือนั่นแหละ”

ประเด็นของที่นี่ไม่ได้อยู่ที่ความต้องการจะแข่งชิงความเป็นอาชาเพราะกระทั่งอาเอ อาบี อาดี อาอี อาเอฟ ก็ไม่ได้แต่งชุดอาชาในชีวิตประจำวัน แต่อยู่ที่ว่าเมื่อเด็กอาชารุ่นใหม่ไม่ได้ตระหนัก ถึงประโยชน์ของการเป็นอาชา ซึ่งจะมากหรือน้อยย่อมผูกพันอยู่กับยืง (เช่น อาอี อาเอฟแม้เป็น คริสต์ศาสนิกชนก็ยังเข้าใจและรู้จักปรับใช้อาชายืง) แล้ว พวกเขาก็ไม่ทราบว่าจะรักษาความเป็น อาชา จะรักษายืงของอาชาเอาไว้ทำไม ฉะนั้นหากพิจารณาอาชายืงที่ด้านเนื้อหาซึ่งส่วนใหญ่ไม่ สอดคล้องกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ภายในเมืองของอาชาผู้มีทางเลือกมากขึ้น ลักวันหนึ่งมันคงดับสิ้นไป เพราะเริ่มรับใช้ชีวิตของเจ้าของมันที่พลัดกระจายมาสู่อีกบริบทหนึ่งไม่ได้

ต่างจากเด็กอาชารุ่นใหม่ อาชาในทิวเขารอบอาเอและพวกแม่ไม่ได้แต่งชุดอาชา ไม่ได้ ยึดถืออาชายืงอย่างเคร่งครัดเช่นอาชารุ่นบิดามารดาของพวกเธอ แต่เธอและพวกก็ยังมีสำนึกว่าตน คืออาชาอย่างแจ่มชัด แม้แต่ในการปฏิสัมพันธ์เล็ก ๆ น้อย ๆ กับผู้อื่น เช่น วันหนึ่งอาเอซื้อผักกาด เทียวจากแม่ค้าที่ซื้อธูปสามล้อเครื่องมาขายถึงหน้าร้านจำนวนหนึ่ง คนเมืองที่ทำงานอยู่แถวนั้นเห็นเข้าก็ แนะนำว่า “เนียถ้าเอาไปจอบ (ต้ม) ใส่กระดูกหมูนะ ลำขนาด (อร่อยมาก) เลย” อาเอว่า “ไม่เอาอะ นี่ชอบเอาไปต้มกับน้ำใส่เกลือกับมะขามเปียก ต้มแค่นั้นแหละ แล้วก็กิน อร่อยแล้ว” คนเมืองผู้นั้นยัง ยืนยันแนะนำต่อว่า “ใส่กระดูกหมูไปด้วยสิ ลองใส่ดูจะติดใจ” เธอแย้งว่า “ไม่เอาหรอกต้มยังงี้แหละ ดีแล้ว อย่างนั้นไม่ชอบ อย่างนี้มันสะอาดดี น้ำมันใส ๆ ไม่มีมันลอย” คนเมืองผู้นั้นยังเข้าชี้แนะนำต่อ ซึ่งเธอก็ให้เหตุผลว่า “ไม่เอา อาชาเค้ากินกันยังงี้” หรืออย่างอาอีที่วันหนึ่งพาลูกชายคนโตวัย 7 ขวบ กับคนที่สองวัย 6 ขวบ ออกมาที่ร้านด้วย เมื่อชวนสนทนาลูกชายอาเอมักตอบว่า “เออะ ๆ ๆ” ซึ่งฟังคล้ายเออในภาษาไทย อาอีหันมากล่าวกับลูกว่า “พูดครับสิ โรงเรียนเค้าสอนว่ายังไง” แล้วหัน มาอธิบายให้ฟังว่า “ภาษาของพวกผมมันจะลงท้ายด้วยเออะ ก็คล้าย ๆ ครับนั่นแหละ แต่ฟังแล้ว เหมือนพูดเออ ๆ”

กันเองและการคิดเชิงวิภาษวิธีกับความไม่เป็นอาช่า มันคือผลงานที่อยู่ระหว่างความเป็นและความเป็นอาช่า แต่กระนั้นก็เป็นผลงานที่มีคุณค่าและความหมายต่ออาช่าที่ค้าสินค้าชาติพันธุ์ในไนท์บาซาร์ อย่างน้อยมันก็ก่อให้เกิดรายได้ทั้งทางเศรษฐกิจ (เงิน) และสังคมวัฒนธรรม (ความสำคัญในฐานะผู้สร้างบรรยากาศความเป็นเมืองเหนือและความเป็นตะวันออกที่แปลกตาให้แก่พื้นที่นี้) ขึ้นแก่พวกเขา

ที่อาดีเคยกล่าวว่า "ทำเป็นกีดกันชาวเขาไม่ให้ขาย ที่ไนท์นี้ก็ชาวเขา 50% แหะ ลองไม่ให้ขายขึ้นมา ไนท์ก็ไม่ใช่ไนท์แล้ว" ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของตรรกะแบบวิภาษวิธีที่แฝงอยู่ใน อาช่า ย็อง ในกรณีนี้สองข้อตรงข้ามคือการถูกแบ่งออกเป็นคนไทยกับคนไม่ไทย ซึ่งแน่นอนว่าอาช่าต้องถูกจัดไว้ในพวกหลัง แต่การเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีบทบาทต่อการสร้างเสน่ห์และความแปลกตาให้แก่ไนท์บาซาร์ในปัจจุบันมากทำให้การคิดที่ติดกับอยู่กับการแบ่งข้อตรงข้ามอันตรายต่อวิภาษวิธีหรือให้เหตุผลแย้งยันไปจนกลายเป็นทางออกที่ตอกย้ำความสำคัญของตนได้ แม้ในสภาวะการณ์ที่เป็นรอง

แม้อาช่าจะถูกมองว่าไม่ใช่คนไทย แต่บริบทของไนท์บาซาร์ก็ชักนำไปสู่การคิดเชิงวิภาษวิธีว่า แต่ถึงอย่างไรในปัจจุบันพวกเขาก็ยังเป็นกลุ่มชนที่มีความสำคัญในระดับหนึ่งต่อการดำรงอยู่ของเชียงใหม่ไนท์บาซาร์

อาช่าย็องมิได้ตายตัว แก่นของประสบการณ์ชีวิตของอาช่านี้นั้น คือ การปรับตัวอย่างต่อเนื่องต่อสภาพการณ์แวดล้อมที่แปรเปลี่ยน การกดขี่ข่มเหงและการทำทาสต่าง ๆ (Geusau, 2000 : 143)

ในจักรวาลวิทยาของอาช่า ความแย้งยันต่าง ๆ มักเกิดขึ้นในรูปของวิภาษวิธี ซึ่งชี้แนะว่าจงยึดทางสายกลางเพื่อเคลื่อนได้ต่อไปในประวัติศาสตร์ จงรู้จักประนีประนอมเพื่อให้บางสิ่งเป็นที่ยอมรับได้ เพื่อความอยู่รอด จงยืดหยุ่นเพื่อที่จะสามารถปรับตัวให้เข้ากับชนกลุ่มใหญ่และความกดดันอื่น ๆ จากภายนอกได้ (Geusau, 1983 : 276)

หากกล่าวไป ตรรกะเชิงวิภาษวิธีที่เป็นหัวใจของอาช่าย็องนั้น ก็คล้ายกับการสร้างพื้นที่ที่สาม (thirdspace) หรือการสร้างความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นในตรรกะแบบข้อตรงข้ามที่แย้งยันกันมาอย่างตายตัว (Soja, 1996)

วิภาษวิธี ตรรกะที่อาช่าเลือกใช้ให้นยามเผชิญกับความกดดัน ความจริงก็คือ การสร้างความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีอำนาจเหนือกว่าครอบงำอยู่ก่อนแล้ว คือ การสร้างความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ถูกกำหนดขึ้นอย่างตายตัวในรูปของข้อตรงข้าม อาช่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกคุกคามกดดันโดยกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้มแข็งกว่ามาโดยตลอดจำเป็นต้องใช้ตรรกะนี้มาเป็นหนึ่ง

ใน กลไกของการเอาตัวให้อวด แม้ต้องตกอยู่ในภาวะเป็นรองแต่มันก็พอจะช่วยประคองความเป็นอ่า
ซ่าให้มีสืบมาจนถึงยุคโลกาภิวัตน์เช่นนี้ แล้วในพื้นที่ที่มากไปด้วยอำนาจเช่นเชียงใหม่ในทาบซาร์เล่า
อ่าซ่าได้ใช้กลไกเชิงวิภาษวิธีนี้ภายใต้เงื่อนไขทางความสัมพันธ์อันใด และมันได้นำไปสู่ความเป็นชาติ
พันธุ์ของอ่าซ่าแบบใด

อ่าซ่าในทาบซาร์ความเป็นชาติพันธุ์ที่เคลื่อนไหวอยู่ในการเจรจาทางการค้าอันกำกวม

ดอริน แมสซี กล่าวไว้ว่า “เมืองจะไม่ใช่เมือง ถ้าไม่มีความกำกวม” (Massey ; Allen and Pile, 1999 : 1) แต่ก็ใช้ว่าพื้นที่ทุกแห่งในเมืองจะมีความกำกวมเสมอเหมือนกันไปหมด อาณา
บริเวณใดที่มีการไหลเข้ามาปฏิสัมพันธ์กันอย่างเข้มข้นของผู้คนต่างถิ่นที่ล้วนเป็นคนอื่นของกันและกัน
อาณาบริเวณนั้นก็จะมีความกำกวมเกิดขึ้นมากเป็นพิเศษ สำหรับเมืองเชียงใหม่ในทาบซาร์คืออาณา
บริเวณที่มีลักษณะเช่นนั้นอย่างเด่นชัด “ปฏิบัติการทางการค้า” หรือการค้าขายในในทาบซาร์ของกลุ่ม
ชาติพันธุ์ที่มีนัยมากกว่าแค่การซื้อขายไป เพื่อให้ได้กำไรกันไปวัน ๆ คือ พื้นที่หนึ่งซึ่งเราจะเห็น
ความกำกวมนี้มากเป็นพิเศษ

เมื่อเพ่งสายตามาที่กลุ่มชาติพันธุ์อ่าซ่าในในทาบซาร์ เราจะพบว่าความกำกวมในอัต
ลักษณ์ของชาติพันธุ์ถูกสร้างขึ้นมาเป็นระยะ ๆ ทั้งอย่างจงใจและไม่จงใจ โดยอาศัยสัญลักษณ์ทาง
วัฒนธรรมในลักษณะต่าง ๆ ที่เห็นชัดที่สุด คือ เรื่องของภาษาและการแต่งกาย

เมื่อชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์สิ้นไหลและแตกตัวสังกัดอยู่ได้ในหลายระดับ อ่าซ่าในทาบซาร์
ผู้ไม่ยอมตายตัวอยู่เฉพาะกับความเป็นอ่าซ่าแบบเดิม ก็เริ่มสังเกตรู้และพยายามจะนิยามความหมาย
ของการเป็นสมาชิกชุมชนในระดับต่าง ๆ ตามสภาวะ ภาษาคือเครื่องมือหนึ่งซึ่งพวกเขานำมาใช้ในการ
นิยามความเป็นสมาชิกชุมชนนั้น ๆ อาทิเช่น ตอนสอบถามราคาให้แน่ใจก่อนบอกราคาลูกค้า ตอน
วิพากษ์วิจารณ์ลูกค้าที่มีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์หรือตอนสนทนาเรื่องสัพเพเหระภาษาอ่าซ่าจะถูกใช้
อย่างเป็นปกติ แต่หากช่วงที่กำลังสนทนากันมีนักท่องเที่ยวชาวไทยผ่านมาแวะชมสินค้า คำทักทายว่า
“เอาหยั่งดีเจ้า” จะถูกใช้ออกไปทันที เช่นเดียวกัน หากมีผู้ค้าหรือผู้สนับสนุนผู้ค้าเช่นคนรับฝากรถเข็น
ที่ใช้เป็นทั้งที่เก็บของและที่วางเรียงสินค้าไปพร้อม ๆ กัน ผู้รับช่วงเย็บสินค้าบางอย่างให้ด้วยจักร
อุตสาหกรรมที่เป็นคนเมืองแวะผ่านมา คำเมืองก็จะกลายเป็นสื่อกลางระหว่างพวกเขา แต่นี่ก็ไม่ใช่กฎ
ตายตัวเพราะบ่อยครั้งที่ภาษาไทยกลางถูกหยิบมาใช้สลับกันไป ยกเว้นแต่การขายของให้นักท่องเที่ยว
ไทยเท่านั้นที่คำพูดทุกคำจะเป็นภาษาไทยกลางหมดมีเพียงคำทักทายเปิดจากสนทนาเท่านั้นที่เป็น
คำเมือง บ่อยครั้งที่นักท่องเที่ยวไทยได้ยินพวกเขาเอะอูดยกันเป็นภาษาอ่าซ่า ซึ่งไม่ใช่รู้จักของพวกเขา
เขา ๆ ก็จะหันมามองด้วยสายตาพิศวงและหันกลับไปกล่าวกันเองว่า “พวกแม้ว” ซึ่งอ่าซ่าเหล่านี้ที่ฟัง
ภาษาไทยรู้เรื่องเป็นอย่างดี ก็จะกล่าวตัดพ้อภาพความเป็นตัวตนอันผิดเพี้ยนที่คนไทยสร้างให้ว่า “คน

ไทยนี่จริง ๆ เลย ฝรั่งบางคนเค้ายังรู้จักแยกแยะว่าชาวเขามีหลายเผ่า เผ่าไหนเผ่านี้ แต่ไม่เห็นอะไรก็เรียกแมวไปหมด” พร้อมทั้งส่ายหน้าอย่างหน่ายระอาเป็นทำนองว่าที่เรียกมาเมื่อครูนั่นไม่ใช่ฉัน

เนื่องจากไนท์บาซาร์รองรับนักท่องเที่ยวทั้งไทยและเทศ ภาษาอังกฤษก็นับเป็นสิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า อาช่าไนท์บาซาร์เป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่มชนการท่องเที่ยวแบบข้ามชาติ ความสามารถทางภาษาอังกฤษของอาช่าไนท์บาซาร์มีสูงต่ำต่างกันไป แต่สิ่งหนึ่งที่ทุกคนดูจะรับรู้ร่วมกันคือ ต้องฝึกประโยคพื้นฐานที่สำคัญไว้บ้าง..“เฮลโล่มาตาม ชีปเปอร์ ๆ ฟอยู” “ฮาวมาซ์ ยูก็ฟมี” คือประโยคหากินที่ใช้กันประจำ ส่วนการบรรยายสรรพคุณของสินค้าขึ้นกับทักษะของแต่ละคน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ไม่ได้หมายความว่า พูดอังกฤษไม่เก่งแล้วจะขายไม่ได้เสมอไป แต่ถ้าพูดได้ดีมีลูกล่อลูกชนก็จะทำให้ลูกค้าประทับใจได้มาก

อาช่าไนท์บาซาร์ดูจะตระหนักกันทั่วหน้าว่า นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เห็นพามาเชียงใหม่ คือลูกค้าสำคัญของตน (และนี่ก็คือ ความรู้สึกร่วมของผู้ค้าในไนท์บาซาร์เกือบทุกคน) โดยเฉพาะฝรั่ง “ไม่ได้ออกมาขายอยู่บ้านเฉย ๆ ก็เบื่อนะ” อาเอบ่นให้กับช่วงฤดูฝนที่บางวันตกหนักจนออกมาเรียงสินค้าไม่ได้เลย “บางทีออกมาขายก็ขายไม่ได้หรอก แต่ได้พูดฮัลโล่ ๆ (ทักทายลูกค้า) มั่งก็ยังรู้สึกดีเหมือนแค่ออกมาพูดฮัลโล่เฉย ๆ ยังจ๊นแหละ” ว่าพลางก็ยิ้มให้กับคำอธิบายของตนเอง

ความเป็นชุมชนในไนท์บาซาร์มีซ้อนทับกันอยู่มากมายหลายระดับ นับตั้งแต่ชุมชนของความเป็นชาติพันธุ์ (ทั้งความเป็นชาติพันธุ์ชายขอบ เช่น ชาวเขา แรงงานอพยพต่างชาติ และความเป็นชาติพันธุ์ศูนย์กลาง เช่น คนเมือง คนไทย) ชุมชนของความเป็นชาติ (ที่ผูกอยู่กับการมองหรือนิยามว่าใครใช่ไม่ใช่คนในชาติ) ไปจนถึงชุมชนระดับข้ามชาติ (ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ ซึ่งต้องอาศัยสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางอย่างที่แสดงถึงความเป็นสากลหรือความข้ามชาติของผู้มีปฏิสัมพันธ์นั้น เช่น การใช้ภาษาอังกฤษ ภาษาอาช่า การผลิตสินค้าที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวต่างชาติได้) ชุมชนเหล่านี้ความจริง คือ เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ถูกผลิตขึ้นมาทั้งโดยสิ่งที่ดำรงอยู่จริงทางกายภาพ (เช่น สิ่งของ สินค้า ที่ตั้งร้านค้า เครื่องมือสื่อสาร ฯลฯ) และสิ่งที่อยู่ในความคิด จินตนาการ (เช่น ภาพลักษณ์ สำนึกเกี่ยวกับตัวตนและความเป็นชาติพันธุ์ของตน ณ ที่นั้นในห้วงเวลานั้น) มันคือสิ่งที่ไม่ได้แยกขาดจากกันอย่างตายตัว แต่เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันไปโดยอาศัยอาณาบริเวณทางกายภาพของไนท์บาซาร์เป็นฐานของการก้าวข้ามไปมา

ผู้คนมากหน้าหลายตาจากนานาสารทิศเคลื่อนไหลผ่านเข้ามามีปฏิสัมพันธ์ใหม่ ๆ กับบรรดาผู้ค้าในไนท์บาซาร์ทุกวัน การนิยามความเป็นสมาชิกชุมชนหนึ่ง ๆ จึงพลิกปรับเปลี่ยนไปตามคู่กรณีภายใต้สภาพการณ์เช่นนี้ ภาษาถูกอาช่าใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการนิยามความเป็นสมาชิกของชุมชนในระดับต่าง ๆ ที่พวกเขาต้องเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ด้วย

การแต่งกายเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมอีกอันหนึ่งที่อำเภอไนท์บาซาร์นำมาใช้เพื่อนิยามความหมายของการเป็นสมาชิกชุมชนในระดับต่าง ๆ แต่การแต่งกายเป็นเรื่องเชิงอัตวิสัย หมายถึง มันจะถูกตีความอย่างแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ขึ้นอยู่กับความคิดและเงื่อนไขความจำเป็นตลอดจนจิตนิสัยของอำเภอผู้นั้น เช่น อำเภอที่เดินเร่ขายของหลายคนเห็นความจำเป็นของการแต่งชุดอำเภอ จะด้วยเหตุผลเรื่องการดึงดูดลูกค้าหรืออื่น ๆ ก็ตาม แต่ก็ใช่ว่าอำเภอเร่ขายจะแต่งชุดอำเภอเต็มยศเสมอไป อำเภอเร่ขายบางคนเลือกแต่งชุดชั่วคราวแบบครึ่ง ๆ กลาง ๆ เช่น ใส่แค่เสื้อหรือหมวกอำเภอ โดยสวมเสื้อยืดหรือเสื้อคอปกอยู่ข้างใน พร้อมทั้งสวมกางเกงผ้ายัดหรือกางเกงขาสั้นส่วนสีเข้ม แต่บางรายก็ไม่เข้ม กระทั่งอำเภอที่เรียงของขายตรงบันไดด้านหน้าศูนย์การค้าไนท์บาซาร์ บางคนก็แต่งตนเช่นนี้ อำเภอเร่ขายบางรายก็แต่งชุดลาลองเหมือนที่ชาวไทยพื้นราบใส่กันทั่วไป ถึงแม้จะมีจำนวนไม่มากนักก็ตาม นี่ยังเป็นตัวอย่างย่อยของการทำความเข้าใจที่เกิดขึ้นในการแต่งกายของอำเภอ เป็นอันทั้งจากการแต่งกายแบบดั้งเดิมและการแต่งกายด้วยชุดอำเภอที่ประยุกต์กันขึ้นมาเพื่อให้ใส่เร่ขายในพื้นที่การค้า

หมวกที่อำเภอเร่ขายใส่เดินขายของเป็นหมวกที่ทำขึ้นเพื่อขายให้นักท่องเที่ยวหาซื้อหมวกที่ทำขึ้นเพื่อใช้กันเองจริง ๆ ในชีวิตประจำวัน อาจมีอำเภอบางคนที่ไม่เห็นเข้ามาสู่เมืองยังไม่คุ้นเคยกับหมวกทำขาย จึงเลือกใส่หมวกอำเภอที่ทำขึ้นมาเพื่อใช้เองมาเดินขายสินค้า เช่น สตรีอำเภอจากบ้านพญาไพรเก่าผู้นั้น มิใช่เพียงหมวกกระทั่งชุดของเธอก็เป็นชุดที่เธอบรรจงตัดเย็บขึ้นมาเองและใส่อยู่จริงในชีวิตประจำวันบนดอย ผลคือเธอมักตกเป็นเป้าหมายของการถูกขอถ่ายรูปจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ สตรีชาวอำเภอบางคนก็นิยมสวมหมวกอำเภอที่ทำได้จริงออกมาเร่ขายสินค้า แต่ส่วนใหญ่ อำเภอเร่ขายจะนิยมสวมหมวกทำขาย ซึ่งอาจเป็นเพราะสวมใส่ง่ายและมีต้องระวังรักษามากนัก

ที่น่าสังเกต คือ อำเภอส่วนใหญ่ในไนท์บาซาร์ที่ไม่ได้เดินเร่ขาย มักเลือกที่จะไม่แต่งตัวเพื่อบ่งบอกความเป็นอำเภอให้ปรากฏแก่สายตาของลูกค้า ทว่าหากพิจารณาการกระทำต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของพวกเขา เช่น การใช้ภาษา อาหารการกิน ความคิด ความเชื่อ ฯลฯ อำเภอเหล่านี้ยังคงมีความเป็นอำเภอและสำนึกของความเป็นอำเภออยู่ในตัว แต่แน่นอนว่ามันย่อมแตกต่างไปจากความเป็นอำเภอ รวมทั้งสำนึกเกี่ยวกับความเป็นอำเภอของอำเภอรุ่นก่อน ๆ ที่ส่วนใหญ่ใช้ชีวิตอยู่ตามดอยมาตลอดอายุขัยโดยไม่มีกระทั้งโทรทัศน์และโทรศัพท์มือถือ

กับคำถามที่ว่าจำเป็นไหมที่เวลาขายของต้องทำให้ลูกค้ารู้ว่าเราเป็นอำเภอ อาดีตอบว่า “ไม่จำเป็น เพราะถ้าไปบอกเป็นอำเภอ เดียวเค้าก็ถามนั่นถามนี่วุ่นวายอีก แต่ถ้าเค้ามาถามกับอบนะ แต่ถ้าไม่ถามก็แค่ขายของไปเฉย ๆ ” เช่นเดียวกันอาเอตอบว่า “ไม่จำเป็นค่ะ เค้าดูที่ของมากกว่า” จริงอยู่คำตอบของอาดีและอาเอไม่ใช่คำตอบสากลของอำเภอ แต่การสังเกตและพูดคุยกับอำเภอรายอื่นที่ไม่ได้เร่ขายก็มักได้คำตอบทำนองนี้

อย่างไรก็ดี ใช้ว่าการแต่งกายจะไม่มี ความหมายหรือความสำคัญเลย เช่น เมื่อเทศบาล จัดงานลอยกระทง บรรดาอำมาตย์ก็มารวมตัวกันและพร้อมใจกันแต่งชุดอำมาตย์ที่ ทำใช้กันเองอย่าง เต็มยศเพื่อเข้าร่วมขบวนแห่กระทง ซึ่งในระหว่างที่ขบวนเคลื่อนผ่านไปก็มักจะได้ยินเสียงพูดว่า “สวยเนาะ” และติดตามมาด้วยแสงแฟลชจากกล้องถ่ายรูปของผู้ชม และนักท่องเที่ยวเป็นระยะ ๆ แม้ โดยทั่วไปเมืองจะเป็นบริบทที่มีเชื้อต่อการแต่งชุดของอำมาตย์ แต่ในบางพื้นที่และเวลาเมืองก็อำนวยความสะดวกให้พวกเขาได้แสดงความเป็นตัวตนทางชาติพันธุ์ โดยผ่านการสวมใส่ชุดประจำเผ่าได้ การ แต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าจึงยังคงเป็นสิ่งที่มีความหมายทางสังคมต่อบรรดาอำมาตย์เมืองอยู่ หากพวกเขา รู้จักที่จะหยิบมันขึ้นมาสวมใส่ให้ถูกกับกาลเทศะที่ระบบทุนนิยมกำหนดไว้ให้ อย่างน้อยชุดประจำ เผ่าก็เป็นพื้นที่หนึ่งที่อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของอำมาตย์จะปรากฏออกมาสู่สายตาของ “ผู้อื่น” ที่มีอยู่ อย่างมากมายในเมือง

ทั้งภาษาและการแต่งกาย คือ สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมชั้นพื้นฐานที่อำมาตย์ในทบชาชน นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการนิยามความหมายของการเป็นสมาชิกชุมชนในระดับต่าง ๆ แต่ประเด็น ที่ควรใส่ใจในที่นี้คือ สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมไม่ได้มีความหมายแค่เพียงการเลือกใช้สิ่งนั้นสิ่งนี้ เช่น การเลือกใช้ภาษาอำมาตย์ เลือกแต่งชุดอำมาตย์ เพื่อแสดงสมาชิกภาพในชุมชนอำมาตย์ แต่ยังหมายรวมถึง การจงใจปฏิเสธหรือไม่เลือกใช้อะไรบางอย่างอีกด้วย เช่น การจงใจไม่ใช้ภาษาอำมาตย์ทั้งยังตั้งใจพูด ภาษาไทยกลางยามขายของให้นักท่องเที่ยวไทย การจงใจไม่แต่งชุดอำมาตย์มาขายของเพราะไม่ได้ ต้องการทำตนให้เป็นที่สะดุดตาของอำมาตย์อย่างอาเอและพวก พวกเขาไม่ได้มีความรู้สึกว่าเป็น อำมาตย์ คือ สิ่งที่ต้องแสดงออกอย่างพรั่นพรึงโดยผ่านการสวมใส่ชุดประจำเผ่าเสมอไป “ถ้าหนูไม่ แต่งชุดอำมาตย์ แล้วหนูไม่ใช่อำมาตย์หรอคะ” อาบีเคยกล่าวประโยคนี้ออกมาด้วยสีหน้าขบขัน “ผมไม่เห็น คนไทยแต่งชุดไทยเลย” อาบีเสริมยิ้ม ๆ

การใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในลักษณะการจงใจเลือกใช้และจงใจไม่เลือกใช้อะไร บางอย่างความจริงคือปรากฏการณ์ที่แฝงไว้ด้วยตรรกะแบบวิภาษวิธี จะโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม กลไกเชิงวิภาษวิธีที่อำมาตย์ในทบชาชนอย่างอาเอและพวกใช้ในการจัดการกับความเป็นชาติพันธุ์ของตน ภายในพื้นที่การค้าแห่งนี้ คือ สิ่งที่จะช่วยให้พวกเขาสามารถดำรงอยู่ที่นี่ได้อย่างพอจะมีคุณค่าและ ความหมาย ด้วยการไม่ยึดติดอย่างตายตัวกับความสุดขั้วสุดกู่ รู้จักที่จะทำความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นได้ หากจำเป็น วิภาษวิธี ตรรกะพื้นฐานของอำมาตย์องค์นี้คือปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่ได้เข้ามามีผลต่อการ ผลิต “ความเป็นอำมาตย์ร่วมสมัยในทบชาชน” ให้เกิดขึ้นกับพวกเขา นอกจากนี้วิภาษวิธีที่มีอยู่ในการ จงใจเลือกใช้และไม่เลือกใช้อะไรบางอย่างในการนำเสนอตัวตนยังช่วยให้การนิยามความเป็นสมาชิก ของชุมชนในระดับต่าง ๆ ที่ซ้อนทับกันอยู่ในทบชาชน อาทิเช่น การเป็นสมาชิกของชุมชนในระดับ ท้องถิ่น (เป็นอำมาตย์) ระดับภาค (เป็นคนเมือง) ระดับชาติ (เป็นคนไทย) และระดับข้ามชาติ (เป็นคน

ที่มากกว่าไทย) กลายมาเป็นสิ่งที่มีความกำกวมพร้อมที่จะก้าวข้ามไปมาถ้าสถานการณ์อำนวยซึ่งในแง่หนึ่งก็ได้ส่งผลต่อความเป็นไปในอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของพวกเขา

นอกจากภาษาและการแต่งกายแล้ว ปฏิบัติการทางการค้าของพวกเขา ซึ่งหมายรวมถึงการผลิตสินค้า ตัวสินค้าทั้งที่ทำเองและหาซื้อมาโดยผ่านเครือข่ายชาติพันธุ์ของตนและคนกลุ่มอื่น การแสวงหาทำเลจัดวางสินค้า กลยุทธ์ในการเจรจาทางการค้า ฯลฯ ทั้งหมดล้วนแฝงไว้ด้วยสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมซึ่งในที่นี้หมายถึง “สิ่งที่สื่อถึงความเป็นคนอื่นที่ไม่ใช่คนพื้นราบ” ที่บางครั้งก็ทำให้ถูกกีดกันโดยคนพื้นราบ เช่น อาอีซึ่งไปจับจองที่บนถนนคนเดินที่จะมีขึ้นทุกวันอาทิตย์ เพื่อขายสินค้าของตนแล้วว่า “ที่ถนนคนเดินนะมาบอกพวกชาวเขาว่าเอาของไปแขวนขายบนกำแพง บนประตูหน้าร้านที่เราไปตั้งขายไม่ได้ แต่พอเป็นคนเมืองให้ทำได้ พอเห็นชาวเขาแขวนของก็มาบอกให้เอาลงให้หมด แต่ผมก็เห็นร้านคนเมืองเกือบทุกร้านแขวน ดูอย่างร้านที่ขายรูปวาด ... สีแขวนของเต็มไปหมด ไม่เห็นมีใครบอกให้เอาลงเลย” อาอี ซึ่งนั่งอยู่ด้วยเสริมขึ้นว่า “แล้วร้านชาวเขานะถ้าอาทิตย์นี้ไม่มา ห้ามจองที่ให้คนอื่นใช้ต่อแต่พอเป็นร้านคนเมือง จองได้วะ”

แต่สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในปฏิบัติการทางการค้าในลักษณะของการจงใจเลือกใช้วัตถุบิที่สื่อถึงความเป็นชาวเขา และการจงใจไม่ทำให้ความเป็นชาวเขาปรากฏไปบนตัวสินค้าทั้ง ๆ ที่วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตสินค้านั้นส่วนใหญ่มาจากดอย เช่น กระเป๋ามูลี่ไม้ไผ่ บ่อยครั้งได้นำไปสู่ความกำกวมในอัตลักษณ์ของสินค้า แต่ทว่ากลับอำนวยโอกาสให้กับการรื้อปรับตัวของตัวตนและอัตลักษณ์เดิม ๆ ของอำเภอที่ถูกมองอย่างตายตัวมาโดยตลอด โดยการนำไปผูกโยงเข้ากับข้าวของเครื่องใช้ในลักษณะที่ว่า “อำเภอ คือ ผู้ที่ใช้ของ (วัตถุดิบ) อำเภอมาทำเป็นของ (สิ่งของเครื่องใช้) อำเภอให้อำเภอใช้” หรืออาจกล่าวเทียบเคียงได้ในกรณีนี้ว่า “อำเภอทำ อำเภอใช้ อำเภอเจริญ” อำเภอจะหมายถึง “ผู้ที่ใช้ของอำเภอและอื่น ๆ มาทำเป็นของอำเภอและอื่น ๆ ให้ผู้อื่นใช้” ไม่ได้เสียหรือ

ในยุคปัจจุบันที่ความเป็นอำเภอไม่ได้ถูกจำกัดให้อยู่เฉพาะตามดงดอยอีกต่อไป จะเป็นไปมิได้เสียหรือที่อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และพรมแดนทางวัฒนธรรมของอำเภอ อย่างอำเภอในบทบาทจะถูกรื้อปรับและปักสร้างใหม่ในบางส่วน โดยผ่านปฏิบัติการทางการค้าที่ในระดับหนึ่งผูกโยงอยู่กับตรรกะแบบวิภาษวิธีในพื้นที่การค้าที่มากไปด้วยความกำกวม

การเกิดขึ้นของสินค้าบางตัว เช่น เข็มขัดผ้าม้ง หมวกเด็กม้งแบบอำเภอ ย่านอำเภอที่ตัดเย็บด้วยผ้าม้งเก่า ผ้าสวมแข่งสตรีอำเภอที่เย็บดัดแปลงเป็นแผ่นผ้าแขวนประดับ ฯลฯ คือ ตัวอย่างอันเด่นชัดที่สะท้อนถึงกลไกเชิงวิภาษวิธีและพลวัตของความเป็นอำเภอในบทบาทได้เป็นอย่างดี

พื้นที่การค้าในบทบาทไม่ได้นำเพียงผลประโยชน์ทางการค้ามาให้อำเภอแต่มันยังส่งผลกระทบต่อเส้นพรมแดนทางชาติพันธุ์ของบรรดาอำเภอที่ทำการค้า ณ ที่นี้ อีกด้วย ปฏิบัติการทางการค้าที่ได้รับการหนุนเสริมโดยการเคลื่อนไหลข้ามพรมแดนของผู้คนทั้งในรูปของนักท่องเที่ยวและผู้ส่งสินค้าและจัดหาวัตถุดิบอันแปลกตาที่มีอย่างมากมายในบทบาทและเมืองเชียงใหม่ คือปัจจัย

สำคัญที่ทำให้อำเภอในเทศบาลไม่จำเป็นต้องผูกตัวเองให้อยู่กับการผลิต “ของอำเภอ” แบบเดิมเสมอไป วิธีชีวิต ความคิด ค่านิยมและอุดมการณ์ใหม่ ๆ ที่ค่อย ๆ ถูกบ่มเพาะขึ้นมามีภายในเมือง โดยผ่านการคิดแบบวิภาษวิธี ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการปรับสร้างเส้นพรมแดนทางชาติพันธุ์ของอำเภอ โดยเฉพาะเส้นพรมแดนที่ถูกขีดขอบเขตไว้โดย “ของของอำเภอ” แต่เดิมมาทั้งหลาย

เดิมพรมแดนทางชาติพันธุ์ของอำเภอถูกควบคุมและขีดขอบเขตไว้โดยจารีตธรรมเนียมของอำเภอหรืออำเภอยิ่ง ที่มากได้ด้วยข้อห้ามและข้อพึงปฏิบัติที่เด็กอำเภอรุ่นใหม่มักมองว่า “อันนั้นก็ห้าม อันนี้ก็ห้าม แล้วกฎหมายเยอะมากจนจำไม่หมดนะ” แล้วในสังคมเมืองสมัยใหม่อะไรทำหน้าที่เป็นตัวขีดขอบเขตพรมแดนทางชาติพันธุ์ให้กับอำเภอเล่า ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า หากพิจารณาในแง่เนื้อหาอำเภอยิ่งย่อมอ่อนกำลังลงเพราะเนื้อหาของกฎส่วนใหญ่ไม่ได้ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อใช้กับชีวิตในเมือง แต่หากพิจารณาด้านตรรกะที่โดดเด่นอยู่ที่การคิดการอธิบายสิ่งที่ประสมในเชิงวิภาษวิธีอำเภอยิ่งยังคงอยู่ทั้งยังเป็นผู้กำหนดเส้นพรมแดนทางชาติพันธุ์แบบใหม่ให้กับอำเภอในเทศบาลอย่างอาเอและพวกเส้นพรมแดนทางชาติพันธุ์ของอำเภอแบบเดิมที่สืบทอดกันมาหลายช่วงบรรพบุรุษกำลังถูกวิภาษหรือคิดแย้งและทำให้เป็นอื่นไปในบางส่วนภายในสังคมเมือง อำเภอยิ่งก่อรูปขึ้นมาโดยวิภาษวิธีแต่ทุกวันนี้ตัวมันเองก็ถูกวิภาษเช่นกัน แต่นี่ก็คือกลวิธีที่ทำให้ความเป็นอำเภอยิ่งยังคงดำรงอยู่อย่างน้อยก็ในรุ่นของอาเอ ทั้งยังเป็นการดำรงอยู่ที่เชื้อให้เกิดประโยชน์ทางการค้าต่อพวกเขาด้วย

ดังที่ได้เคยกล่าวไปแล้วว่าในเทศบาล คือชุมชนของอำนาจ อำนาจ ณ ที่นี้ก่อรูปและถูกนำเสนอออกมาในหลายลักษณะ ทั้งในลักษณะปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่เทศกิจ นักธุรกิจที่เป็นเจ้าของทุน เจ้าของสถานที่ ผู้คุมที่ ผู้ค้าที่เป็นคนไทยและคนเมืองซึ่งนิยมมีท่าทีกีดกันคนชายขอบอย่างอำเภอ รวมทั้งชาวเขาเผ่าอื่น ๆ อำนาจเหล่านี้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเป็นสิ่งที่มีความผลกระทบต่อชีวิตในแต่ละวันของอำเภอที่เป็นผู้ค้าในที่นี้ ในลักษณะของการเบียดขับพวกเขาให้เข้ามาสู่สภาวะชายขอบของในเทศบาล แต่อำเภอเหล่านี้ก็เชื่อว่าจะยอมจำนนไปเสียทุกคน บ่อยครั้งที่พวกเขาพยายามลุกขึ้นมาเจรจาต่อรองเรื่องพื้นที่ สิทธิประโยชน์ที่พึงได้รับในฐานะผู้ค้าคนหนึ่งที่ทำมาหากินเช่นเดียวกับคนพื้นราบทั่วไป รวมถึงสิทธิของความเป็นคนที่ถูกรีดรอนไปภายใต้การปะป้ายหรือนิยามให้พวกเขาเป็นส่วนเกินของพื้นที่เมือง

การต่อสู้ของอำเภอในเทศบาลทั้งกับเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้คุมที่และคนเมืองที่คอยกีดกันไม่ใช่ความพยายามที่จะชิงอำนาจใดคืนมา พวกเขาเพียงแต่ต้องการอ้างไว้ซึ่งสิทธิของการได้ดำรงอยู่และได้ใช้ประโยชน์ด้านการค้า จากพื้นที่ที่มากไปด้วยโอกาสรวมทั้งปัญหาอย่างในเทศบาลนี้ต่อไป เนื่องเพราะการค้าที่ในเทศบาลไม่ใช่การค้าที่ทำให้ได้มาเพียงเงินตราเท่านั้น

ตามความเป็นจริงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของอำเภอไม่ใช่อัตลักษณ์ที่เอื้อประโยชน์ให้เฉพาะกับอำเภอ รัฐและคนกลุ่มอื่นเช่นเจ้าหน้าที่รัฐ นายทุนที่ควบคุมอาณาบริเวณนี้ ผู้ค้าร้านรถเข็นริมทางเท้าล้วนได้อานิสงส์จากการเข้ามาปรากฏตัวขึ้นในที่นี้ของพวกเขา โดยเนื้อแท้อัตลักษณ์ของชาวเขา

เผ่าอื่นที่ปรากฏขึ้นที่นี้ก็ล้วนมีลักษณะเดียวกัน เพียงแต่ปัจจุบันอำเภอกลับเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่โดดเด่นสุดทั้งในฐานะของผู้ค้าที่แสดงอัตลักษณ์ผ่านการแต่งกายดังในกรณีของอำเภอเวียงและในฐานะของการเป็นผู้ผลิตและจัดหาสินค้าแปลกตามาบำเรอสุนทรีย์และความปรารถนาของนักท่องเที่ยวโดยอาศัยทุนทางวัฒนธรรมของตน รวมทั้งเครือข่ายทางชาติพันธุ์ทั้งของตนและของชนชาติพันธุ์อื่น ๆ อำเภอในทิวเขาตะวันตกเป็นอย่างดีถึงคุณค่าในการมีอยู่ของพวกเขา ณ ที่นี้ เช่นที่ อาดีเคยกล่าวว่า “ทำเป็นกีดกันชาวเขาไม่ให้ขาย ที่ในทิวเขานี้ก็ชาวเขา 50% แหะ ละงไม่ให้อายขึ้นมาในทิวเขาไม่ใช่นะ” อาเอก็เห็นด้วยและกล่าวว่า “ใช่จริง ๆ แหะละ ที่เค้ามาเดินในทิวเขาก็คือเพราะชาวเขานี้แหละ เค้าอยากมาดูชาวเขา อยากมาซื้อของชาวเขา ถ้าไม่มีชาวเขาในทิวเขาคงเหมือนที่กรุงเทพ ของที่ขายก็จะเหมือนที่กรุงเทพ ซื้อที่กรุงเทพก็ได้ไม่ต้องมา” นอกจากนี้จะแสดงให้เห็นถึงการตระหนักในคุณค่าการมีอยู่ของพวกเขาแล้วในระดับที่ลึกลงไป คำพูดเหล่านี้ยังแสดงให้เห็นถึงการคิดแบบวิภาษวิธีว่า “เมืองสมัยใหม่มิได้เป็นเพียงพื้นที่ทำกินเฉพาะของชนพื้นราบ และอำเภอก็มีได้เป็นเพียงกลุ่มชนที่ต้องทำมาหากินอยู่แต่บนดอย” ตำแหน่งผู้ค้าสินค้าชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในทิวเขานี้จึงชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปนี้ได้เป็นอย่างดี

ภายในพื้นที่ที่มากไปด้วยอำนาจ ความเป็นเพศและความเป็นชายแดนเช่นนี้อำเภอในทิวเขานี้จัดวางตนเองอย่างไร มีหลากหลายวิธีที่ถูกนำมาใช้

วิธีแรก คือ ยอมตามความต้องการของเจ้าหน้าที่รัฐ นายทุนนักธุรกิจและผู้ค้าที่เป็นชนพื้นราบ ซึ่งมักปรากฏตัวมาในรูปของเจ้าหน้าที่เทศกิจ เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง สรรพากร และผู้คุมที่ตลอดจนสมาคมที่คอยดูแลในทิวเขารออยู่

วิธีที่สอง คือ ไม่ยอมตาม แต่ต้องจัดวางตนเองใหม่ในบางโอกาส เช่น ปิดจุดเด่นหรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเป็นการชั่วคราวเมื่อจำเป็น เช่น เมื่อเจรจากับเจ้าหน้าที่รัฐและคนเมืองซึ่งพยายามจะเข้ามาตัดทอนพื้นที่ขายสินค้าที่อุตสาหกรรมจับจองมาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงของตน ก็จะต้องพูดว่า “เป็นชายที่นี่มาตั้ง 15-16 ปีแล้ว อยู่ตรงนี้มาก่อนใครเลย คนแถวนี้ไม่กี่ผู้ จะมาเอาของเป็นไปได้อะไร”

วิธีที่สาม คือ จงใจดึงจุดเด่นทางวัฒนธรรมของตนขึ้นมาใช้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการแต่งตัว การจัดหาสินค้าชาติพันธุ์และการผลิตสินค้าชาติพันธุ์ แต่ก็ไม่ได้มีความจำเป็นที่จะต้องแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เป็นจริงเป็นจังผ่านตัวสินค้าเสมอไป เพราะพวกเขาตระหนักดีว่าเป็นอย่างดีว่าพื้นที่ของความกำกวมเช่นในทิวเขานี้ไม่ได้เรียกร้องให้ทุกสิ่งและทุกรูปทุกนามในที่นี้ต้องเผยตัวออกมาอย่างแจ่มชัดเสมอไป ภายใต้สภาพการณ์เช่นนี้การบูรณาการผสมผสานของสินค้าชาติพันธุ์จนเกิดเป็นสินค้าข้ามชาติพันธุ์และสินค้าเลียนแบบที่ทำเพื่อขาย จึงเกิดขึ้นอย่างเป็นปกติ ซึ่งมันก็ได้ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมในรูปของระบบวิธีคิด ความทรงจำ และจิตสำนึกที่ติดตัวของอำเภออย่าง

พวกเขาเข้ามาในเมือง และในท้ายที่สุดย่อมมีผลต่อการปรับเขตพรมแดนทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของพวกเขาใหม่

กับคำถามที่ว่าอำเภอไนท์บาซาร์ได้ใช้ความเป็นชาติพันธุ์มาช่วยสร้างและเปิดพื้นที่ทางสังคมของตนอย่างไร คำตอบที่ได้มีอยู่ด้วยกัน 3 ลักษณะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและฝ่ายตรงข้ามในสภาพการณ์เฉพาะหน้านั้น ๆ

ลักษณะที่หนึ่ง คือ ใช้ความเป็นชาติพันธุ์แบบกระตือรือร้นในปฏิบัติการทางการค้า เช่น ใช้ความสามารถทางภาษาและเครือข่ายทางชาติพันธุ์จัดหาสินค้าชาติพันธุ์มาสู่ไนท์บาซาร์ เพื่อสร้างและขายความแปลกตาให้กับนักท่องเที่ยว การแสดงความแปลกตาให้คนกลุ่มอื่นได้ประจักษ์ทั้งนอกพื้นที่ไนท์บาซาร์และภายในไนท์บาซาร์ เช่น แต่งชุดอำเภอชาที่ทำเพื่อใช้เองเข้าร่วมขบวนพาเหรดช่วงเทศกาล หรือแต่งชุดอำเภอชาทั้งทำใช้และทำขายออกมาเดินเร่ขายสินค้า หรือแม้แต่กระทั่งการรวมตัวกันคิดหาวิธีการต่อรองกับชาวไทยพื้นราบ เมื่อถูกกีดกันและคุกคามอย่างหนักข้อ

ลักษณะที่สอง คือ ใช้ความเป็นชาติพันธุ์แบบกึ่ง ๆ กลาง ๆ เช่น การทำตัวเป็นผู้จัดหาสินค้าชาติพันธุ์ต่างเผ่า การผลิตสินค้าชาติพันธุ์แต่เป็นสินค้าชาติพันธุ์แบบรวมเผ่าหรือข้ามเผ่าเพื่อเสนอขายให้กับนักท่องเที่ยวทั้งไทยและเทศ ผู้ไม่ได้ใส่ใจในประเด็นความจริงแท้ของสินค้ามากไปกว่าความแปลกตาหรือคุณค่าเชิงของที่ระลึกที่มีอยู่ในตัวมัน

ลักษณะที่สาม คือ การไม่ใช้ความเป็นชาติพันธุ์ที่แสดงออกโดยผ่านการพูดภาษาและการแต่งกาย เช่น ยามที่ต้องการทำตัวเป็นคนไทยที่ต้องจ่ายภาษี และค่าสาธารณูปโภคบางอย่างให้รัฐ ยามที่ต้องไปติดต่อธนาคารและสถานที่ราชการ ยามที่ต้องทำตัวเป็นคนเมืองให้กับนักท่องเที่ยวไทย รวมไปถึงยามที่ต้องทำตัวเป็นคนเมืองให้กับผู้ค้าที่เป็นคนเมืองในไนท์บาซาร์ด้วยกัน

นอกจากนี้อำเภอไนท์บาซาร์ยังรู้จักที่จะใช้การเคลื่อนไหวของสินค้าและวัฒนธรรมข้ามพรมแดนให้เป็นประโยชน์ต่อการสร้างอำนาจต่อรองในชีวิตประจำวันให้แก่ตัวพวกเขา อย่างน้อยการเป็นผู้ค้าสินค้าชาติพันธุ์ก็ได้มาช่วยต่อยอดฐานะหรือความสำคัญของพวกเขามีต่อเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ให้มั่นคงขึ้นได้ในระดับหนึ่ง

การมีเครือข่ายทางชาติพันธุ์ คือ วิธีการหนึ่งที่จะนำมาซึ่งการเข้าถึงสินค้าชาติพันธุ์ได้มากกว่า แน่แน่นอนว่าสินค้าชาติพันธุ์ไม่ใช่สินค้าผูกขาดของกลุ่มชาติพันธุ์เสมอไป ผู้ค้าที่เป็นคนเมืองบางรายก็ขายสินค้าชาติพันธุ์ แต่ความแตกต่างในเรื่องราคาทุนที่เกิดจากการได้ “เห็นหน้าปับ ก็รู้สึกเป็นพวกเดียวกัน” ระหว่างอำเภอชาผู้ค้ากับอำเภอชาผู้ส่งสินค้า การต่อรองราคาด้วยภาษาเดียวกัน รวมทั้งการดูเป็นผู้มีความจริงแท้กว่าในฐานะผู้ค้าที่เป็นชนกลุ่มชาติพันธุ์ เหล่านี้คือสิ่งที่ทำให้ฝรั่งที่นิยมมากว่านำซื้อสินค้าชาติพันธุ์ไปจำหน่ายต่อที่ประเทศตนมักมุ่งตรงมาที่ร้านของอำเภอชาเหล่านี้มากกว่าสำหรับนักท่องเที่ยวผู้แสวงหาหรือยึดติดอยู่กับความจริงแท้ของสินค้าชาติพันธุ์ การได้ซื้อจากมือของ

คนในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นเองย่อมมาช่วยตอกย้ำสำนึกนั้นได้เป็นอย่างดี ซึ่งนี่ก็คือสิ่งที่คนเมืองไม่มีอยู่ในตัว

ไนท์บาซาร์เป็นพื้นที่ที่ถือกำเนิดมาจากความแปลกตาของสินค้าของ “คนต่างถิ่น” หากชาติซึ่งคนต่างถิ่นเช่นชนชาติพันธุ์เหล่านี้แล้วเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ ก็อาจไม่ได้เป็นเชียงใหม่ไนท์บาซาร์เช่นทุกวันนี้อีกต่อไป “ทำเป็นกีดกันชาวเขาไม่ให้ขาย ... ลองไม่ให้ขายขึ้นมาไนท์ก็ไม่ใช่ไนท์แล้ว” คำพูดของอาดีสะท่อนถึงประเด็นนี้ได้เป็นอย่างดี...

มิว่าจะเป็นตรรกะเชิงวิภาษวิธี หัวใจสำคัญของอำช่ายังที่ยังคงมีแฝงอยู่ในจริตนิสัยหรือแฮบิทัสของอำชา การก้าวข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรมไปมาในปฏิบัติการทางการค้า หรือการเบียดแทรกตัวเข้าสู่ชุมชนในระดับต่าง ๆ อย่างไม่ตายตัว คุณลักษณะเหล่านี้ของอำชาไนท์บาซาร์ล้วนทำให้เราเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับความเป็นชาติพันธุ์ของอำชาในรูปการณดังที่แอ็บเนอร์ โคเฮนได้เคยกล่าวไว้ว่า การสร้างความเป็นชาติพันธุ์หรือกลุ่มชาติพันธุ์ในเมืองเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับการจัดการใหม่กับความสัมพันธ์ต่าง ๆ และธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ อย่างมีความเป็นพลวัต (Cohen, 1974 : XXIII)

บทที่ 7

สรุป

เมื่ออ้าซ่าก้าวเข้ามาสู่เมืองท่องเที่ยวแห่งยุคโลกาภิวัตน์ในฐานะผู้ค้าสินค้าชาติพันธุ์แล้ว หลายสิ่งหลายอย่างก็ได้เกิดขึ้นกับความเป็นชาติพันธุ์ของพวกเขา ความเปลี่ยนแปลงเป็นไปในความเป็นชาติพันธุ์ของพวกเขาในพื้นที่การค้าอย่างเชียงใหม่ในทศวรรษเป็นความเปลี่ยนแปลงเป็นไปที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของความสัมพันธ์กับทั้งความเป็นชาติพันธุ์อื่นและความเป็นชาติพันธุ์อ้าซ่าที่มีมาแต่เดิม แต่มิว่าจะเป็นความสัมพันธ์ใดก็ล้วนแฝงไว้ซึ่งอำนาจที่บีบคั้นให้อ้าซ่าที่เป็นผู้ค้าต้องหันมาพิจารณาบทบาทจนถึงจุดยืนหรือตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมและวัฒนธรรมของตน ทั้งเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าและเพื่อผลประโยชน์ทางการดำรงอยู่อย่างมีความหมายในสังคมเมือง

นับแต่ประมาณ 100 ปีที่แล้วที่มีอ้าซ่ากลุ่มแรกอพยพเข้าสู่ไทยมาจนถึงก่อนที่อำนาจรัฐและอำนาจทุนจะขึ้นไปวนวายกับชีวิตของพวกเขาบนดอยจนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมทางการผลิตและการใช้ชีวิตขนานใหญ่ ช่วงนั้น วัฒนธรรมอ้าซ่ายังคงเป็นเพียงแค่ วัฒนธรรมอ้าซ่าหรือสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาบนฐานของอ้าซ่ายิ่งเพื่อรองรับชีวิตของบรรดาอ้าซ่าผู้เป็นเจ้าของมัน แน่แน่นอนว่ากระทั่งในช่วงเวลานั้นวัฒนธรรมของอ้าซาก็ย่อมต้องมีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น ลาว ไทยใหญ่ ฮ่อ ฯลฯ และย่อมต้องถูกประเมินคุณค่าโดยกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้น แต่ปฏิสัมพันธ์เหล่านั้นบนดอยในอดีตไม่ได้จงจำวัฒนธรรมอ้าซ่าให้ตกอยู่ในสภาวะชายชบอย่างตายตัวเหมือนที่กำลังเกิดขึ้นกับวัฒนธรรมอ้าซ่าที่ได้เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของรัฐไทยในปัจจุบัน

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นทั้งในพื้นที่ราบและบนดอยตั้งแต่ปีพ.ศ.2513 มาจนถึงปัจจุบัน อาทิเช่นนโยบายป่าไม้ระดับชาติที่มีการควบคุมการใช้ที่ดินอย่างเข้มงวด โครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนดอยของภาครัฐและเอกชน การรุกขึ้นมากว่านซื้อและยึดครองที่ดินของนายทุนชาวพื้นราบเพื่อนำที่ดินไปแปลงเป็นสวนเกษตรขนาดใหญ่หรือรีสอร์ทเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว การถูกชักนำเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจที่ใช้เงินตราเป็นหลักซึ่งแผ่เข้ามาพร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมรวมทั้งคลื่นชาวนาจากสื่อมวลชนโดยเฉพาะโทรทัศน์ที่ให้ภาพวิถีชีวิตและค่านิยมแบบใหม่แก่พวกเขาอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน การเกิดตลาดแรงงานขนาดใหญ่ในเมืองที่พร้อมจะเปิดรับแรงงานราคาถูก การเกิดธุรกิจการท่องเที่ยวที่ถนัดชัดเจนในการหาประโยชน์จากความแตกต่างทางวัฒนธรรม ฯลฯ เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันและดึงดูดอ้าซ่าจำนวนไม่น้อยให้ล่องลอยเข้ามาสู่เมืองเชียงใหม่

แต่ทันทีที่ความเป็นอำเภอไหลเข้ามาปะทะกับความเป็นเมือง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความ เป็นศูนย์กลางในทุกด้านของสังคม มันก็จะถูกตีตราประเมินค่าลงไปในพื้นที่โดยกลไกการนิยาม ของเหล่าชาวเมืองผู้ยึดเอาความเป็นศูนย์กลางทางอำนาจ พื้นที่และอัตลักษณ์ของตนเป็น มาตรฐานว่าเป็น “ความเป็นชนชายขอบ” วัฒนธรรมของอำเภอแต่เดิมมาจะมีว่าละล้าเลิปปานใดเมื่อ อำเภอถูกนิยามโดยชาวเมืองในยุคปัจจุบันว่าเป็นชนชายขอบ วัฒนธรรมของพวกเขาในมุมมองของ ชาวเมืองก็เป็นได้อย่างมากแค่ “วัฒนธรรมชายขอบ” ทว่าวัฒนธรรมชายขอบนี้กลับเป็นวัฒนธรรม ชายขอบที่มากด้วยคุณค่าทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมืองระดับชีวิตประจำวัน

ท่ามกลางการถูกนิยามว่าเป็นกลุ่มชนชายขอบผู้มีเพียงวัฒนธรรมชายขอบเป็นของตน อำเภอ บางกลุ่มเช่นอำเภอในทิวเขารักลูกไร่จักที่จะใช้วัฒนธรรมที่ถูกนิยามว่าเป็นชายขอบนั้นให้ เป็นประโยชน์กับตนเอง ประโยชน์ที่ว่ามิได้มีเพียงรายได้ที่เป็นตัวเงิน บ่อยครั้งที่ประโยชน์นี้หมาย รวมถึงอำนาจต่อรองเพื่อการดำรงอยู่อย่างพอจะมีศักดิ์ศรี มีคุณค่า ความหมาย ความสำคัญใน สังคมเมืองที่ก็ได้ถูกนิยามไว้อีกเช่นกันโดยคนพื้นราบว่า “ไม่ใช่ที่ของอำเภอ”

วัฒนธรรมอำเภอกลายเป็นวัฒนธรรมชายขอบในสังคมไทยภายหลังจากที่มันได้เข้ามา มีปฏิสัมพันธ์กับอำนาจรัฐและอำนาจทุนที่มีศูนย์กลางอยู่ในเมือง อำนาจรัฐที่แผ่ขึ้นมาภายใต้ ฉายาของการพัฒนานิยามอำเภอให้เป็นผู้ที่ต้องได้รับการพัฒนา ขณะที่อำนาจทุนก็ได้พยายาม สร้างภาพความเป็นชายขอบให้กับวัฒนธรรมอำเภอและพยายามจะแข่งแย้งให้มันหยุดนิ่งอยู่กับภาพ นั้นเสมอมาทั้งนี้ก็เพื่อผลประโยชน์ของตนที่พึงจะเกี่ยวเนื่องได้จากการขายความแปลกต่างให้กับ นักท่องเที่ยว

ในกรณีของเมืองเชียงใหม่อำนาจทุนเริ่มผลิต “ความเป็นชายขอบอันแปลกตา” ให้กับ วัฒนธรรมอำเภออย่างจริงจังเมื่อปีพ.ศ.2514 ที่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ได้นำอุลละอำเภอจำนวน หนึ่งจากจังหวัดเชียงรายมาไว้ที่ศูนย์เพื่อคอยแสดงการแสดงทางวัฒนธรรมให้แก่บรรดา นักท่องเที่ยว ภาพลักษณ์ที่ดูอนารยะ ทว่าแปลกตาน่าสนใจถูกนายทุนหยิบขึ้นมาใช้ให้เป็น ประโยชน์กับธุรกิจของตน แต่อำเภอก็ใช่ว่าจะเป็นได้แค่เพียงผู้ถูกกระทำหรือผู้ถูกฉวยใช้อยู่ร่ำไป ระหว่างที่อยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ พวกเขาก็เริ่มเรียนรู้ว่าวัฒนธรรมที่ถูกผู้อื่นนิยามว่าเป็น วัฒนธรรมชายขอบของพวกเขาที่มีคุณค่ามากไปกว่าการเป็นได้แค่สิ่งที่มีไว้เพื่อให้นายทุนหยิบ ฉวยไปใช้ให้เป็นประโยชน์แต่ฝ่ายเดียว

สถานที่แห่งหนึ่งที่ช่วยพิสูจน์ให้เห็นถึงคุณค่าและความหมายของ “วัฒนธรรมชายขอบอัน แปลกตา” ของพวกเขาได้เป็นอย่างดี คือเชียงใหม่ในทิวเขารัก

ปีพ.ศ.2518 สตรีผามีอำเภามาเปิดร้านขายสินค้าชาติพันธุ์ที่ในทิวเขารัก หลังจากนั้นอุลละ อำเภอที่เดิมขายสินค้าหัตถกรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ก็พากันออกมาเปิดร้าน ที่นี้ตามอย่างเธอ จนถึงทุกวันนี้มีอำเภอจำนวนไม่น้อยเข้ามาอยู่ที่นี้ในฐานะผู้ค้า การเป็นจุดเชื่อม

ประสานกระแสข้ามพรมแดนในยุคโลกาภิวัตน์ที่สำคัญอันหนึ่ง โดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยว ส่งผลให้เชียงใหม่ในทิวเขานันทอุทยานในสถานะของ “พื้นที่ในระหว่าง” ที่มากไปด้วยความกำกวม อันมีพลวัต การดำรงอยู่ของสถานที่แห่งนี้ การดำรงอยู่ในสถานที่แห่งนี้ของผู้คนและสิ่งต่าง ๆ อิงอาศัยอยู่กับทั้งความเป็นทางการ ความไม่เป็นทางการ ความจริงแท้ ความไม่จริงแท้ ความเป็นพวกเรา ความเป็นคนอื่น ฯลฯ ในลักษณะที่ว่าไม่มีข้อใดที่จะผูกขาดความสำคัญไว้ได้อย่างตายตัว ตลอดไป ภายใต้สภาวะการณ์เช่นนี้ การกระทำที่ผิดระเบียบไม่เป็นทางการ ของปลอมของเทียม ของเลียนแบบมีคุณค่าหรือความหมายต่อการดำรงอยู่ของทั้งตัวสถานที่และตัวผู้ค้าไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการกระทำที่ถูกระเบียบเป็นทางการ ของจริงของแท้และของดั้งเดิม

ทุกวันนี้ อาณาส่วนใหญ่ของพื้นที่ยังคงทำการค้าสินค้าชาติพันธุ์กันไปในรูปของการค้าออก ระบบหรือการค้าซึ่งมีค้อยเป็นไปตามระเบียบที่ทางการกำหนด แต่การค้าที่ไม่เป็นไปตามระเบียบของทางการที่พวกเขาทำอยู่ก็ได้กลายมาเป็นสิ่งที่ “ไม่อาจไม่มี” ในพื้นที่เช่นในทิวเขานันทอุทยาน แม้จะนอก ระบบและไม่เป็นทางการแต่มันก็มาช่วยหนุนเสริมและเพิ่มสีสันให้กับการค้าอันเป็นทางการของพื้นที่ได้อย่างมีนัยสำคัญ เจกเช่นที่อาเคเคยกล่าวไว้ว่า “ถ้าไม่มีชาวเขา ในที่ก็จะเหมือนที่กรุงเทพ ของที่ขายก็จะเหมือนของที่กรุงเทพ ชื่อที่กรุงเทพก็ได้ไม่ต้องมา” คำพูดนี้สะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักในคุณค่าเชิงการเมืองอยู่ของพวกเขา ทั้งยังสื่ออยู่กลาย ๆ ว่าเมืองสมัยใหม่ (หรือแม้แต่เมืองสมัยใดก็ตาม) มิใช่สังคมที่จะดำรงอยู่ได้แค่ด้วยความเป็นทางการ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจ ศูนย์กลาง ความไม่เป็นทางการหรือความเป็นชายขอบก็มีคุณค่าหรือความหมายมากพอต่อชีวิตของเมือง ด้วยเหตุนี้ชนชายขอบของเมืองเชียงใหม่เช่นอาชานันทอุทยานจึงมีคุณค่าและมีความหมายต่อพลังชีวิตและความเป็นไปของเมืองเชียงใหม่และในทิวเขานันทอุทยานที่ตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากินอยู่กับการท่องเที่ยวเป็นหลักอยู่ไม่น้อย

การขบคิดพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นอาชากับความเป็นเมืองที่เกิดขึ้นบนพื้นที่การค้าอย่างในทิวเขานันทอุทยาน ได้ทำให้เราเข้าใจในประเด็นสำคัญอันหนึ่งเกี่ยวกับปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ว่า โลกาภิวัตน์มิได้เป็นเพียงกระบวนการที่เข้ามาทุบทำลายหรือกลืนกินวัฒนธรรมเดิม ๆ ในท้องถิ่นให้สูญสิ้นไปอย่างไม่เหลือซาก บ่อยครั้งที่มันกลับดูดซับหรือเลือกรับเอาองค์ประกอบบางอันของวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาสู่ตัวมันด้วย

อาณาบริเวณที่เป็นที่รู้จักกันในหมู่นักท่องเที่ยวเกือบทั่วโลกในนามเชียงใหม่ในทิวเขานันทอุทยาน คือ รูปธรรมอันหนึ่งของปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ที่เราสามารถสัมผัส จับต้อง ท่องชมและเลือกที่จะบริโภคได้

โลกาภิวัตน์จำเป็นต้องดูดซับทั้งองค์ประกอบของวัฒนธรรมสากลและองค์ประกอบของวัฒนธรรมประจำถิ่นเข้ามาไว้ในตัว ทั้งนี้เพราะมันต้องสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคให้ได้ในหลายลักษณะ โดยเฉพาะโลกาภิวัตน์ที่ปรากฏขึ้นในรูปของ “พื้นที่ท่องเที่ยว

ภายในเมือง” ที่เนืองแน่นไปด้วยการปฏิสัมพันธ์ของบรรดาคนแปลกหน้าที่พกพานาโนจิตตั้งติดตัวมา หากตอบสนองความต้องการที่หลากหลายในพื้นที่นั้นมิได้ พื้นที่ที่เป็นรูปธรรมของโลกาภิวัตน์เองก็มีอันต้องเสื่อมสลาย แต่โลกาภิวัตน์ก็ไม่ใช้กระบวนการดูดซับที่สมบูรณ์มันจึงมีพื้นที่หรือช่องว่างที่เอื้อให้เกิดการนิยามความหมายใหม่เพื่อใช้ต่อรองหรือยืนยันความสำคัญทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของผู้ที่ตกเป็นเบี้ยล่างทางอำนาจแฝงปนอยู่ในตนเองตลอดเวลา ยิ่งเป็นภายในพื้นที่เมืองที่มากไปด้วยคนแปลกหน้าหรือคนอื่น ผู้เชี่ยวชาญในการ “ทำให้เป็นอื่น” พื้นที่หรือช่องว่างที่เอื้อให้เกิดการนิยามความหมายใหม่ซึ่งจะเกิดขึ้นภายในกระบวนการทำให้เป็นอื่นก็ยิ่งมีมาก เนื่องจากอำนาจที่แผ่คลุมเมืองไว้ซึ่งมิว่าจะจะเป็นอำนาจระดับโลก ระดับท้องถิ่น ระดับปัจเจกบุคคลหรืออำนาจอันเป็นทางการ ไม่เป็นทางการล้วนได้รับการถกถาม ตีตรองรวมทั้งท้าทายอยู่เป็นระยะ ๆ

ดังนั้น แม้เมืองจะเป็นจุดรวม เชื่อมประสานและผลิตซ้ำอำนาจทั้งในและนอกระบบที่เข้มข้นยิ่ง แต่กับผู้ที่เข้าใจในรหัสอำนาจและรู้จักที่จะนำเอาทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของตนมาปรับประยุกต์ตีความใหม่ให้สอดคล้องกับทิศทางการความต้องการของอำนาจทุนนิยมในพื้นที่และห้วงเวลานั้น ๆ เขาก็ย่อมสามารถจะดำรงอยู่ภายในเมืองแห่งยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีคุณค่าและความหมาย แม้จะเป็นเพียงผู้ที่ถูกสังคมโดยทั่วไปนิยามว่าชนชายขอบก็ตาม อาชาไนท์บาซาร์คือคนกลุ่มหนึ่งที่ได้เป็นและได้ทำเช่นนั้นกันอยู่

หากมิใช่ภายในพื้นที่ของเมืองท่องเที่ยวระดับโลกเช่นเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ เราคงไม่สามารถเห็นทั้ง แมคโดนัลด์ เบอร์เกอร์คิง ซเวนเซน สตาร์บัคส์ ฯลฯ และอาชามหายัตยีนทำมาหากินอยู่ร่วมพื้นที่และเวลาเดียวกันได้ การแต่งชุดอาชาทั้งเต็มยศและไม่เต็มยศ ทั้งด้วยชุดที่ทำขึ้นเพื่อใช้เองและชุดที่ทำขึ้นเพื่อใส่ขายของมาเยือนขายสินค้าหน้าแมคโดนัลด์ ซ่าง ๆ สตาร์บัคส์ของอาชาเร่ขาย การหยิบเสื้ออาชาสวมทับไปบนชุดเสื้อยืดกางเกงขาวาวของอาชาที่นั่งขายกระเป๋าบู๊ลิไม่ไผ่ตรงบันไดกลางด้านหน้าอาคารศูนย์การค้าไนท์บาซาร์ การไม่แต่งชุดอาชามาตั้งขายสินค้านานาชาติพันธุ์และสินค้าข้ามชาติพันธุ์ของอาชาขายขอบ ภาพเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงสิ่งใดระหว่างการล่มสลายของวัฒนธรรมอาชากับการแต่งเติมเนื้อหาใหม่ ๆ ลงไปในวิถีแห่งอาชา

ภายในเมืองท่องเที่ยวแห่งหนึ่งของยุคโลกาภิวัตน์ วัฒนธรรมอาชา ขอบแนวรั้วของวัฒนธรรมอาชาได้พังทลายราบไปแล้ว หรือเพียงแค่ถูกรื้อถอนและปักปันใหม่ในบางส่วนลงไปในเขตแดนของวัฒนธรรมอื่น ภายใต้เงื่อนไขของการเจรจาทางการค้าอันกำกวมกันแล้ว

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ไกรสิทธิ์ สิทธิโชค และคณะ. (2545). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ (ระยะที่ 2) ภายใต้สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอำเภอเชียงราย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ณรงค์ พรพิริยะกุลชัย. (2518). ทำอาภาศยานเชียงใหม่กุญแจสู่ความรุ่งเรืองของลานนา. อนุสาร อ.ส.ท., ปีที่ 15 ฉบับที่ 10 : 38 – 50.

ทวีช จตุรพฤกษ์, สมเกียรติ จำลอง และทรงวิทย์ เข้มมสกุล. (2540). จากยอดดอยสู่สลับ: การปรับตัวของชาวเขาในเมืองเชียงใหม่. สถาบันวิจัยชาวเขา กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม.

บริสุทธิ์ ประสพทรัพย์. (2522). "ช้างคลานไนท์บาซาร์". อนุสาร อ.ส.ท., ปีที่ 19 ฉบับที่ 12 : 22-27.

ธุรกิจการเงิน. (2527). ปีที่ 3 ฉบับที่ 29.

ปนัดดา บุญยสาระน้อย. (2546). ชนเผ่าอำเภอ : ภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างให้ลกปรกกล้าหลัง แต่ดึงดูดใจ. ใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (บก.), อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ (หน้า 81-115), กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ปราโมทย์ ทศนาสุวรรณ. (2516). ราษฎร์เชียงใหม่. อนุสาร อ.ส.ท., ปีที่ 13 ฉบับที่ 6 : 12 – 76.

ปราโมทย์ ทศนาสุวรรณ. (2519). หมู่บ้านแม่วดอยปุย. อนุสาร อ.ส.ท., ปีที่ 17 ฉบับที่ 4 : 6 – 76.

ปฤษฎา รัตนพฤกษ์. (2545). ปัญหาข้ามพรมแดนและสภาวะไร้พรมแดน : โลกที่เปลี่ยนไปหรือมุมมองของนักวิชาการที่เปลี่ยนไป. ใน สังคมศาสตร์. ปีที่ 15 ฉบับที่ 1/2545 : 17 – 46, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พลอยศรี โปราณานนท์. (2545). เชียงใหม่กับแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. สาขาวิชาการท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จำไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2518). นานาสินค้าพื้นเมืองเชียงใหม่. อนุสาร อ.ส.ท., ปีที่ 15 ฉบับที่ 10 : 33 – 47.

สมชาติ อ่องสกุล. (2540). ผังเมืองเชียงใหม่ในฐานะเมืองประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต อดีตและอนาคต ใน ครูเชียงใหม่ : เจ็ดร้อยปีเมืองเชียงใหม่. (หน้า 87 – 106), เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์.

สันทัต เสริมศรีและคณะ. (2529). รายงานการวิจัยเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรม กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่. โครงการสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

สุรพงษ์ บุนนาค. (2506). ชาวเขา. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์.

หนังสือพิมพ์แนวหน้า ฉบับประจำวันที 23 พฤษภาคม 2537.

หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน ฉบับประจำวันที 21 ตุลาคม 2539.

อนุสาร อ.ส.ท.. (2518). ปีที 15 ฉบับที 10.

อมร ศรีวรกุล. ธุรกิจบนทางเท้าย่านไนท์บาซาร์กับการบริหารจัดการของเทศบาลนครเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.

อายุธ วิไล. (2518). เชียงใหม่ 2518. อนุสาร อ.ส.ท., ปีที 15 ฉบับที 10 : 14 – 72.

ภาษาอังกฤษ

Albrow, Martin et al. (1997). The Impact of Globalization on Sociological Concepts: Community, Culture and Milieu. in John Eade. (Ed.), **Living the Global City: Globalization as a Local Process** (pp.20-36), London: Routledge.

Appadurai, Arjun. (1990). Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy. in Mike Featherstone. (Ed.), **Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity: A Theory, Culture & Society Special Issue** (pp.295-310), London: Sage.

Appadurai, Arjun. (Ed.). (1986). **The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective**. New York: Cambridge University Press.

Appadurai, Arjun. (2001). Grassroots Globalization and the Research Imagination. in Arjun Appadurai. (Ed.) , **Globalization**. Durham : Duke University Press.

Basham, Richard. (1978). **Urban Anthropology: The Cross-Cultural Study of Complex Societies**. California: Mayfield Publishing.

Baumann, Gerd. (1996). **Contesting Culture: Discourse of Identity in Multi-Ethnic London**. New York: Cambridge University Press.

Bourdieu, Pierre. (1990). **The Logic of Practice**. Cambridge : Polity Press.

- Bruner, Edward M. (1974). The Expression of Ethnicity in Indonesia. in Abner Cohen. (Ed.), **Urban Ethnicity** (pp.251-280), London: Tavistock Publications.
- Clifford, James.(1997). **Routes : Travel and Translation in the Twentieth Century**. Cambridge : Harvard University Press.
- Cohen, Abner. (1969). **Custom and Politics in Urban Africa: A Study of Hausa Migrants in Yoruba Towns**. Berkeley: University of California Press.
- Cohen, Abner. (Ed.). (1974). **Urban Ethnicity**. London: Tavistock Publications.
- Cohen, Erik. (1983). Hill Tribe Tourism. in John Mckinnon and Wanat Bhruksasri. (Eds.), **Highlanders of Thailand** (pp : 307 – 325), Kuala Lumpur : Oxford University Press.
- Cohen, Erik. (2000). **The Commercialized Crafts of Thailand: Hill Tribes and Lowland Villages**. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Cornell, Stephen; and Hartmann Douglas. (1998). **Ethnicity and Race: Making Identities in a Changing World**. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Corrigan, Peter.(1997). **The Sociology of Consumption**. London : Routledge.
- Dear, Michael. (1997). Identity, Authenticity and Memory in Place – Time. in Steve Pile and Michael Keith. (Eds.), **Geographies of Resistance** (pp : 219 – 235), London : Routledge.
- Eade, John. (1997). **Living the Global City: Globalization as a Local Process**. London: Routledge.
- Eck, Diana L. (1987). The City as a Sacred Center. in Bardwell Smith and Holly Baker Reynolds (Eds.), **The City as a Sacred Center: Essay on Six Asian Contexts**. Leiden: E.J. Brill.
- Encyclopedia Britannica**. (1967). Vol.23, Chiago : William Benton, Publisher.
- Geusau, Leo Alting Von. (1983). Dialectics of Akhazang : The Interiorizations of a Perennial Minority Group. in John Mckinnon and Wanat Bhruksasri. (Eds.) , **Highlanders of Thailand** (pp : 243 –277), Kuala Lumpur : Oxford University Press.
- Geusau, Leo Alting Von. (2000). Akha Internal History : Marginalization and the Ethnic Alliance System. in Andrew Turton. (Ed.), **Civility and savagery : Social Identity in Tai States**. Richmond : Curzon Press.

- Giddens, Anthony. (1993). **Sociology**. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony. (1990). **The Consequences of Modernity**. Cambridge: Polity Press.
- Goodman, Jim. (1996). **Meet the Akhas**. Bangkok : White Lotus.
- Grunfeld, Frederic V. (1982). **Wayfarers of the Thai Forest the Akha**. Amsterdam : Time-Life Books.
- Gupta, Akhil; and Ferguson, James. (Ed.). (1999). **Culture, Power, Place: Explorations in Critical Anthropology**. London: Duke University Press.
- Hannerz, Ulf. (1996). **Transnational Connections: Culture, People, Places**. London: Routledge.
- Harvey, David. (1990). **The Condition of Postmodernity**. Cambridge: Blackwell.
- Hitchcock, Michael J.G. (1993). Tourism in South – East Asia : Introduction. in Michael Hitchcock et al. (Eds.), **Tourism in South – East Asia** (pp : 1 – 31), London : Routledge.
- LeFebvre, Henri. (1991). **The Production of Space**. Oxford: Blackwell.
- Marcus, George E. and Myers, Fred R. (1995). The Traffic in Art and Culture : An Introduction. in George E. Marcus and Fred R. Myers (Eds.), **The Traffic in Culture : Refiguring Art and Anthropology** (pp : 1 – 51), Berkley : University of California Press.
- Massey, Doreen.(1993). A Global Sense of Place. in Ann Gray and Jim Mc Guigan (Eds.), **Studying Culture : An Introductory Reader**. London : Edward Arnold.
- Massey, Doreen; Allen, John; and Pile, Steve. (1999). **City Worlds**. London: Routledge.
- Ong, Aihwa. (1999). **Flexible Citizenship : The Cultural Logics of Transnationality**. Durham : Duke University Press.
- Parnwell, Michael J.G. (1993). Tourism and Rural Handicrafts in Thailand. in Michael Hitchcock et al. (Eds.), **Tourism in South – East Asia** (pp : 235 – 257), London : Routledge.
- Passport to Suvannaphoum**, (Free Copy) Volume 1 Number 10 : 2002.
- Robertson, Roland. (1992). **Globalization: Social Theory and Global Culture**. London: Sage.
- Rojek, Chris; and Urry, John. (Ed.). (1997). **Touring Cultures: Transformations of Travel and Theory**. London: Routledge.

Short, John Rennie; and Kim, Yeong-Hyun. (1999). **Globalization and the City**. New York: Longman.

Simmel, Georg. (1964). The Metropolis and Mental Life. in Paul K. Hatt and Albert J. Reiss, Jr. **Cities and Society : The Revised Reader in Urban Sociology** (5th ed.) (pp : 635 – 646), New York : The Free Press of Glencoe.

Soja, Edward W. (1996). **Thirdspace**. Malden : Blackwell.

The Encyclopedia Americana. (1999). Vol.6, Danbury : Grolier.

Toyota, Mika. (1998). Cross Border Mobility and Social Networks: Akha Caravan Traders. in Grant Evans et al. (Eds.), **Where China Meets Southeast Asia: Social Change along the Border** (pp.204-221), Singapore : ISEAS/Allen & Unwin, Australia.

Toyota, Mika. (1998). Urban Migration and Cross-Border Networks: A Deconstruction of the Akha Identity in Chiang Mai. **Southeast Asian Studies**, 35 : 197-223.

Wang, Ning. (1991). Rethinking Authenticity in Tourism Experience. **Annals of Tourism Research**, 26 : 349 – 370.

Yamashita, Shinji. (2003). Introduction : "Glocalizing" Southeast Asia. in Shinji Yamashita and J.S. Eades. (Eds.), **Globalization in Southeast Asia : Local, National and Transnational Perspectives**. (pp : 1 – 17), New York : Berghahn Books.

ภาษาญี่ปุ่น

Suzuki Eitaro. (1965), Toshi **Shakaigaku Genri**. (Zouhoban). Tokyo : Yuuhikaku.